ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КИЇВСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
за підтримки партнерів
Національне агентство з питань запобігання корупції
Організація з безпеки і співробітництва в Європі
Національна асоціація адвокатів України
Рада адвокатів Тернопільської області
Асоціація юридичних клінік України
Тернопільський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України
Батумський державний університет імені Шота Руставелі (Грузія)
Факультет права та адміністрації Ягелонського університету (Польща)
Оснабрюцький університет (Німеччина)
Вармінсько-Мазурський університет (Польща)
Юридичний факультет Стамбульського університету Гедик (Туреччина)
Вища школа управління охороною праці у Катовіцах (Польща)
Центр східноєвропейського права та євразійських досліджень, Університет Грац (Австрія)
Університет європейських студій (Молдова)
Факультет права та адміністрації Сілезького університету (Польща)

МАТЕРІАЛИ

VI МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА: ПРАВО, БЕЗПЕКА, СВІТ»

Тези наукових доповідей

(29-30 квітня 2022 року)

Тернопіль
2022

WEST UKRAINIAN NATIONAL UNIVERSITY
LAW FACULTY
KYIV REGIONAL CENTER
OF NATIONAL ACADEMY OF LEGAL SCIENCES OF UKRAINE
with the support of partners
National Agency on Corruption Prevention
Organization for Security and Co-operation in Europe
Ukrainian National Bar Association
Council of Advocates of Ternopil region
Association of Legal Clinics of Ukraine
Batumi Shota Rustaveli State University (Georgia)
Faculty of Law and Administration, Jagiellonian University (Poland)
Osnabrück University (Germany)
University of Warmia and Mazury in Olsztyn (Poland)
Law Faculty of Istanbul Gedik University (Turkey)
University of Occupational Safety Management in Katowice (Poland)
Centre for East European Law and Eurasian Studies, University of Graz (Austria)
University Of European Studies (Moldova)
Faculty of Law and Administration, University of Silesia (Poland)

MATERIALS OF

VI INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

«RUSSIAN-UKRAINIAN WAR: LAW, SECURITY, WORLD»

Abstracts of scientific reports

(29-30 April, 2022)

Ternopil, Ukraine
2022

УДК 340.1

Рекомендовано до друку Вченою радою
Західноукраїнського національного університету
(протокол № 8 від 11 травня 2022 року)

Рекомендовано до друку Вченою радою
Київського регіонального центру
Національної академії правових наук України
(протокол № 3 від 20 травня 2022 року)

Російсько-українська війна: право, безпека, світ [Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Тернопіль, Західноукраїнський національний університет, 29-30 квітня 2022 р.]. Тернопіль: ЗУНУ, 2022. 364 с.

До збірника увійшли тези наукових доповідей з проблем піднятих на конференції. Збірник стане у пригоді науковим, науково-педагогічним працівникам закладів вищої освіти та наукових установ, докторантам, аспірантам, студентам юридичного спрямування, юристам, адвокатам, правозахисникам, працівникам органів державної влади та місцевого самоврядування, іншим особам, яких цікавлять актуальні проблеми юриспруденції.

У збірнику максимально точно збережена орфографія, пунктуація та стилістика авторських текстів, які були запропоновані учасниками конференції.

Організаційний комітет конференції не завжди поділяє думки учасників конференції.

Повну відповідальність за зміст тез доповідей, достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їх наукові керівники, рецензенти та структурні підрозділи закладів вищої освіти і наукових установ, які рекомендували ці матеріали до друку.

Усі права захищені. За будь якого використання матеріалів конференції посилання на джерело є обов’язковим.

© колектив авторів, 2022
© ЗУНУ, 2022

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1.

ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

SECTION 1.

HUMAN RIGHTS IN TERMS OF WAR

Акімов М. О.
ДЕЯКІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ …….15

Андріяшевський А. Г.
КРЕДИТНИЙ ДОГОВІР: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПІД ЧАС КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ ……19

Бабенко В. В.
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА ОБІЙМАТИ ПЕВНІ ПОСАДИ АБО ЗАЙМАТИСЯ ПЕВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ……22

Белуга Ю. М.
ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПОВ'ЯЗАНІ З УСИНОВЛЕННЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ……25

Білявський Д. С.
ПРАВО НА ВІЙНУ ЯК СКЛАДОВА СУВЕРЕНІТЕТУ ……...28

Братасюк М. Г.
РОСІЙСЬКИЙ ФАШИЗМ: СВІТОГЛЯДНО-ФІЛОСОФСЬКІ ПІДВАЛИНИ.34

Братасюк О. Б., Герчаківська О. Я.
ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА В МИТНІЙ СФЕРІ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ПРОТИДІЯ В ЧАС ВІЙНИ ……34

Бутрин-Бока Н. С.
ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ ……..38

Василик І. О.
ОСОБЛИВОСТІ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ПОЛЬЩІ:
СПЕЦЗАКОН ПРО ПІДТРИМКУ ГРОМАДЯН З УКРАЇНИ ……..42

Вербіцька М. В.
ДЕЯКІ АСПЕКТИ СУДОВОГО ЗАХИСУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ
ГОСПОДАРЮВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ …….46

Вербіцька М. В., Конькова А. В.
ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ……49

Гірська А.
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В
УМОВАХ ВІЙНИ ……52

Гнатів О. Б., Паламар С. Б.
ПРАВОВЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ У
ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ……..57

Грабовська Г. М.
КОМПЕНСАЦІЯ ЗА ВТРАЧЕНЕ ЖИТЛО ПІД ЧАС ВОЄННОГО
СТАНУ……..60

Заневська І. В.
ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО
ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ …….63

Іванюк В. Д.
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ ……....66

Кравчук В. М.
НАЦІОНАЛІЗМ АБО ПРАВО ЛЮБИТИ СВОЮ БАТЬКІВЩИНУ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ……...69

Кравчук М. В.
УРОКИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВІЙН НА ПОЧАТКУ ХХ ст.
(ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ) ……72

Кузь Т. В.
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЄСТРАЦІЇ АКТІВ ЦИВІЛЬНОГО СТАНУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ……79

Лукасевич-Крутник І. С.
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ …….81

Майка Н. В.
ОБОВ'ЯЗКОВА ВАКЦИНАЦІЯ ЯК ПОРУШЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ …….84

Марціясь І. І.
РОЛЬ ЄВГЕНА ПЕТРУШЕВИЧА В МІЖНАРОДНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ ……..87

Менджул М. В.
ПРАВОВИЙ СТАТУС УКРАЇНЦІВ, ЩО ОТРИМАЛИ ТИМЧАСОВИЙ ЗАХИСТ В ФРН …….91

Ментух Н. Ф.
ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЗАКОНОДАВЧІ НОВАЦІЇ ……....94

Метельський І. Д.
КОМЕНДАНТСЬКА ГОДИНА В УКРАЇНІ: ПОРУШЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ЧИ ВИМУШЕНІ ЗАХОДИ ….....97

Міловська Н. В.
РЕГЛАМЕНТАЦІЯ СТРАХОВИХ ВІДНОСИН У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ВВЕДЕННЯМ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ …….100

Морська Н. Л.
ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ ……..104

Одинак О. О.
ЦИВІЛЬНО – ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ……..108

Онищук І. О.
ГІГ-КОНТРАКТ ЯК ВИД ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ДОГОВОРУ ……...111

Островська Б. В.
ДОЛЯ СУРОГАТНИХ МАТЕРІВ І ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ НА УКРАЇНІ ……..115

Паращук Л. Г., Кійко К. І.
РОЗШИРЕННЯ КОЛА ОСІБ, ЩО ПОТРЕБУЮТЬ НАДАННЯ ЇМ СТАТУСУ ДИТИНИ, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ ТА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ ……119

Пілюков Ю. О.
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ …….....122

Рудецька П. А.
COVID-19 ТА ПРИНЦИПИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА: ТОЧКИ ПЕРЕТИНУ ……...126

Руфанова В. М.
СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО ЯК ЗБРОЯ ВІЙНИ В УКРАЇНІ ……..128

Савенко В. В.
ЕВОЛЮЦІЯ ІДЕЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА УЯВЛЕНЬ ПРО НЕЇ ……...132

Слома В. М.
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ …….136

Сухоребра Т. І.
СФЕРА ОХОРОНИ ПРИРОДИ В ПЕРІОД РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ …….139

Тернавська В. М.
КОНЦЕПЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В АСПЕКТІ РОСІЙСЬКОЇ «ГУМАНІТАРНОЇ ІНТЕРВЕНЦІЇ» ……..141

Труфанова Ю. В.
ПРИЗУПИНЕННЯ ДІЇ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ
…….....144

Ухач В. З.
ПРОТИБОРСТВО УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ З МОСКОВСЬКО-БІЛЬШОВИЦЬКИМИ КАРАЛЬНО-РЕПРЕСИВНИМИ СТРУКТУРАМИ У ДР. ПОЛ. 50-Х РР. ХХ СТ.: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ (СУЧАСНИЙ ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ДИСКУРС) ……147

Федорченко Н. В.
ТУРИЗМ ДОБИ ВОЄННОГО ЧАСУ ……...151

Чорний М. В.
ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА.....153

Чудик Н. О.
ВЕРТИКАЛЬ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ …….....156

Шевчук О. Р.
МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕМОКРАТИЧНИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: АДМІНІСТРАТИВНО – ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ……...160

Юсупов В. В.
ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧО-ОПЕРАТИВНОЮ ГРУПОЮ ОГЛЯДУ ЗГОРІЛОГО ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ …….163

Юсупова К. О.
ГАРАНТІЇ ПРАВА НА ЗАХИСТ НЕПОВНОЛІТНІХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ……...167

Bratasyuk O. B.
IMPROVEMENT OF MECHANISMS FOR PROTECTION OF CHILDREN'S RIGHTS DURING THE WAR IN UKRAINE ……..171

Justyna Krzywkowska
UZEWNĘTRZNIANIE PRZEKONAŃ RELIGIJNYCH W CZASIE WOJNY….174

Luo Zhengroung
PECULIARITIES OF TEMPORARY PROTECTION OF STATELESS STATES IN UKRAINE DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR …….178

Adam Makharadze
ANALOGY OF LAW AND COMPETITION OF DUTIES AS AN EXCLUSIONARY CIRCUMSTANCE ……..180

Andrei Pântea
REFLECTIONS ON INTERNATIONAL LEGAL COOPERATION IN CRIMINAL MATTERS: THE RIGHT TO LIFE UNDER THE PROCEDURAL LIMB ……184

Poperechna H. M.
ENFORCEMENT OF PRIVATE LAW IN UNRECOGNIZED AND OCCUPIED TERRITORIES ……191

Mieczysław Różański
OCHRONA ZABYTKOW W CZASIE KONFLIKTU ZBROJNEGO MONUMENTS PROTECTION IN TIMES OF WAR CONFLICT ……...194

Izabela Lewandowska-Malec
UCHODŹSTWO CZY PRZESIEDLENIE? MIGRACJA UKRAINCOW DO POLSKI W CZASIE WOJNY ROSYJSKO-UKRAINSKIEJ …….198

Krystyna Ziółkowska
OCHRONA WOLNOSCI I GODNOSCI CZLOWIEKA W WARUNKACH KONFLIKTU ZBROJNEGO …….....201

СЕКЦІЯ 2.

ПОЛІТИКА БЕЗПЕКИ

SECTION 2.

SECURITY POLICY

Будник Л. А., Ронська О. Г.
ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ: ЗАГРОЗИ В УМОВАХ ВІЙНИ ……...206

Васильєв С. В.
ПРАВОВІ ЗАСАДИ УЧАСТІ СЛУЖБОВЦІВ ТЕРИТОРІАЛЬНОІ ОБОРОНИ В ОХОРОНІ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ……...210

Вийванко О. М.
ПАРАЛЕЛЬНИЙ ІМПОРТ В СИСТЕМІ ВИЧЕРПАННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ І МОЖЛИВІСТЬ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ….....213

Вівчар О. І.
ДЕКОМПОЗИЦІЯ ПРОБЛЕМНИХ КОНТЕКСТІВ АСИМЕТРІЇ БЕЗПЕКИ У ФОКУСІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ ……..217

Деревянко Б. В.
НЕГАТИВНИЙ ГЛОБАЛЬНИЙ НАСЛІДОК РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ДЛЯ СВІТОВОЇ БЕЗПЕКИ ……..220

Зайцева-Калаур І. В., Мат'яш К. Г.
ІНФОРМАЦІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ ……223

Карапетян О. М.
ІНТИТУЦІЙНІ МОДЕЛІ ТА ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ З ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗШУК ПРОТИПРАВНИХ АКТИВІВ ……..227

Колесніков А. П., Голота Н. П., Чапельський Я.Р.
ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ПРОСТІР В ПРАВООХОРОННІЙ СФЕРІ ……..232

Кравчук М. Ю.
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ БІОТЕХНОЛОГІЙ 234

Мазепа С. О.
ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ ……237

Марценко Н. С.
ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІЙН ……..239

Москалюк Н. Б.
ПРАВОВІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ……..242

Муравська Ю. Є.
ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ РОЗВІДКИ В КОНТЕКСТІ ЇЇ ВІДМІННОСТІ ВІД БІЗНЕС-АНАЛІТИКИ ……245

Олійничук О. І.
ЗАГРОЗИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ……..248

Олійничук Р. П.
ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ГРАБЕЖІВ І РОЗБІЙНИХ НАПАДІВ, ВЧИНЕНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ……252

Похиленко І. С.
ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАХИСТ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ …….254

Подковенко Т. О.
БЕЗПЕКА ЯК ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ ……...257

Рогатинська Н. З.
ОСОБЛИВОСТІ РОЗМЕЖУВАННЯ МІЖ ПОНЯТТЯМИ «ВІЙСЬКОВИЙ» ТА «ВОЄННИЙ» ЗЛОЧИН ……...261

Собакарь А. О.
ЗАГРОЗИ КРИТИЧНІЙ ІНФРАСТРУКТУРІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СТАН НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ……..264

Стрелков В. В.
КРИЗОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ЕЛЕМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ ……268

Фаріон-Мельник А. І., Мельник І. М., Василевський Р.
КРИМІНАЛЬНІ ВИБУХИ: ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ …..271

Ціватий В. Г.
ПОЛІТИКА БЕЗПЕКИ, ГІБРИДНІ ВІЙНИ І МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕГОВОРИ В ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ ДИПЛОМАТІЇ: ІСТОРИКО-ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ І ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ ДИСКУРСИ ……274

Шатарський А. Я.
ПРАКТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ПРОЄКТНИХ РІШЕНЬ ЯК ВЕКТОР ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ МЕРЕЖЕВИХ СТРУКТУР ……279

Kovalchuk O. Ya., Berezka K. M.
BIG DATA ANALYTICS DURING STATE OF WAR: SAFETY VS LEGAL ASPECT ……...282

СЕКЦІЯ 3.

ВИКЛИКИ ДЛЯ ЄВРОПИ ТА СВІТУ

SECTION 3.

CHALLENGES FOR EUROPE AND WORLD

Баран А. В.
ЩОДО ПИТАННЯ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА У МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ АКТАХ ……..286

Герчаківський С. Д.
ЗАКОНОДАВСТВО ЄС У СФЕРІ АКЦИЗНОГО ОПОДАТКУВАННЯ ЕНЕРГОПРОДУКТІВ В ПАРАДИГМІ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ …289

Грубінко А. В.
МІЖНАРОДНА РОЛЬ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ……293

Грушко М. В.
ЗБРОЙНІ КОНФЛІКТИ ТА МІГРАЦІЙНА КРИЗА: ЗАПИТ НА ЗМІНИ …..300

Зайцева-Калаур І. В., Онищук І. О.
ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА І ПОЛІТИКА БЕЗПЕКИ ЄС У КОНТЕКСТІ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВІЙСЬКОВОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ В УКРАЇНУ …….303

Зигрій О. В., Полоз О. В.
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВТІЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА: ВИКЛИК ДЛЯ ЄС ТА УКРАЇНИ ……307

Коруц У. З.
ПРОПАГАНДА ВІЙНИ В РІШЕННЯХ МІЖНАРОДНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ТРИБУНАЛІВ ЯК ДОСВІД ДЛЯ КВАЛАФІКАЦІЇ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ …….....310

Мартинов А. Ю.
ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИКИ ФРН ЩОДО ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ ……315

Нестерцова-Собакарь О. В.
ПОГЛИБЛЕННЯ ВІДНОСИН СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА УКРАЇНИ З ОРГАНІЗАЦІЄЮ ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОГО ДОГОВОРУ (НАТО) ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМОК ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ……..318

Пристайко В. В.
ВІЙНА РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ ТА НОВИЙ СВІТОВИЙ ПОРЯДОК ……321

Федорів І. О.
РЕГІОНАЛЬНА ГЕОПОЛІТИКА АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОГО РЕГІОНУ: СУЧАСНА КОНФІГУРАЦІЯ ……323

Фліссак К. А.
МІГРАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ І ЇХ ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ…….327

Чекригіна Я. С.
ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІТИКИ «М'ЯКОЇ СИЛИ» РЕСПУБЛІКОЮ КОРЕЯ У XXI СТ. 330

Яремко О. М.
ПЕРЕГОВОРИ ЯК МИРНИЙ ШЛЯХ ВИРІШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СПОРІВ ……334

Feyza Basar
ICC JURISDICTION OVER CRIMES AGAINST HUMANITY AND WAR CRIMES ……..336

Paweł Błażejczyk
OD UNII DO UNII, OD KOMUNY DO KOMUNY, OD SOJUZA DO ZAGŁADY ……..337

Iryna Hnasevych
THE ISSUE OF RATIFICATION OF THE ROME STATUTE BY UKRAINE.AND THE PRINCIPLE OF COMPLEMENTARITY OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT ……....341

Jacek Janusz Mrozek
ZARYS ROZWOJU FOTOREPORTAŻU WOJENNEGO ……345

Ewa Radecka
POLITYKA ENERGETYCZNA POLSKI DO 2040 R. WYBRANE ZAGADNIENIA ……....348

Savanets L. M.
THE DOCTRINE OF *L'IMPRÉVISION* IN FRENCH CONTRACT LAW ……..352

Edyta Sokalska
RAFAŁ LEMKIN AND INTERNATIONAL DISCOURSE ON «GENOCIDE» IN THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY …….354

Борецька С. А.
РЕПРЕСІЇ ЩОДО ГОРЦІВ ПІД ЧАС ПОЛІТИКИ «УМИРОТВОРЕННЯ» ШОТЛАНДСЬКОГО ХАЙЛЕНДУ У XVIII СТ. ……357

Шармар О. М.
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАВІДОМО НЕЗАКОННІ ЗАТРИМАННЯ, ПРИВІД, ДОМАШНІЙ АРЕШТ АБО ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ……360

Жукорська Я. М.
ДО ПИТАННЯ ПОРУШЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ МІЖНАРОДНОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ ……...362

СЕКЦІЯ 1.
ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

SECTION 1.
HUMAN RIGHTS IN TERMS OF WAR

УДК 343.775

Акімов М. О.
к.ю.н., доц., доцент кафедри кримінального права,
Національна академія внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ

Здобувши незалежність три десятиліття тому, Україна успадкувала низку екологічних проблем. Утім, сьогодні не менш шкідливим для нашого довкілля є збройний конфлікт, що триває вісім років та наразі набув форми агресивної війни Російської Федерації проти України. Небезпека руйнувань гребель, очисних споруд, атомних електростанцій, небезпечних та вибухонебезпечних підприємств внаслідок ракетно-бомбових ударів з повітря чи обстрілів із землі – ось далеко не повний перелік викликів для екології, що з ними наразі стикається наша держава.

За таких умов передбачений ст. 66 Конституції України [1] обов'язок кожного не заподіювати шкоди природі повинен був підкріплений такими правовими засобами, що забезпечували б надійний превентивний вплив на потенційних порушників та суворо карали б кожне реально вчинене посягання на навколишнє природне середовище. Тим не менше слід визнати, що наявні кримінально-правові заборони явно не здатні гарантувати реалізацію закріпленого ст. 50 Конституції України [1] права кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Статистичні дані свідчать, що доля кримінальних правопорушень проти довкілля в Україні в загальній структурі злочинності є стабільно незначною – менше 0,5 %, а більшість статей розділу VIII «Злочини

проти довкілля» Особливої частини Кримінального кодексу (далі – КК) України [2] взагалі не застосовується.

Ситуація, що склалася, вже давно вимагає негайного втручання суб'єктів права на законодавчу ініціативу. Проте відповідні пропозиції далеко не завжди є послідовними та системними, що врешті-решт обумовлює їх відхилення або значні затримки у розгляді, обумовлені потребою виправлень та доповнень із подальшим новим розглядом у профільному комітеті чи навіть у сесійній залі Верховної Ради України (остання, в свою чергу, теж переймається проблемами довкілля в основному з кон'юнктурних міркувань).

Розглянемо це на прикладі законопроєкту реєстр. № 6148 від 07 жовтня 2021 року «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за кримінальні правопорушення проти довкілля» (далі – законопроєкт 6148) [3], що був розроблений Кабінетом Міністрів України на виконання рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 березня 2021 року «Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації», введеного в дію Указом Президента України від 23 березня 2021 року № 111/2021, з метою посилення відповідальності за кримінальні правопорушення проти довкілля.

Ефективність запобігання та протидії вказаним посяганням дійсно багато в чому залежить від покарання за їх вчинення. У зв'язку з цим пропозиція посилити відповідальність за низку кримінальних правопорушень проти довкілля, а також криміналізувати деякі діяння, за які така відповідальність раніше не була встановлена, уявляється слушною. Водночас низка положень законопроєкту 6148 носить явно дискусійний, іноді суперечливий характер.

Так, диспозицію простого складу діяння, передбаченого ст. 236 КК України, запропоновано викласти як «Провадження господарської діяльності, яка підлягає оцінці впливу на довкілля, без здійснення такої оцінки та рішення про провадження планованої діяльності або без ліцензії на здійснення операцій у сфері поводження з небезпечними відходами, або із порушенням ліцензії на здійснення операцій у сфері поводження з небезпечними відходами, якщо така діяльність спричинила загибель чи заподіяла шкоду здоров'ю одній і більше людині та інші тяжкі наслідки». У такій редакції назва статті, що лишилась без змін, не відповідатиме її диспозиції, а зі змісту останньої випливатиме, що родовим об'єктом даного посягання є відносини у сфері господарської діяльності, а не у сфері охорони довкілля. На додачу до цього порушується логіка побудови Особливої частини КК України, адже небезпечні відходи традиційно є предметом кримінального правопорушення, що посягає на інший родовий об'єкт (відносини громадської безпеки), а не на довкілля.

На додачу до цього у законопроєкті 6148 мають місце усталені правила нормопроєктування та вимоги законодавчої техніки, наприклад:

- тяжкі наслідки одночасно передбачаються як ознака простого та особливо кваліфікованого складу (ст. 236 КК України у редакції законопроєкту), кваліфікованого та особливо кваліфікованого складу (ст. 239 КК України у редакції законопроєкту);

- диспозиція простого та одного з кваліфікованих складів кримінального правопорушення викладені текстуально ідентично (ст. 241-1 КК України у редакції законопроєкту).

Далеко не безспірним є виокремлення в якості кваліфікуючої ознаки діяння, передбаченого ст. 236 КК України, заподіяння матеріальної шкоди у значному розмірі (згідно запропонованої редакції примітки – триста і більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян). З огляду на те, що обов'язковою ознакою простого складу даного діяння є наслідок у виді спричинення смерті, заподіяння шкоди здоров'ю однієї і більше людини та інших тяжких наслідків (оголошення окремої місцевості (території) зоною надзвичайної екологічної ситуації; зникнення, масова загибель об'єктів тваринного і рослинного світу; неможливість відтворити протягом тривалого часу ті чи інші об'єкти природи або використовувати природні ресурси у повному обсязі чи у певному регіоні; генетичне перетворення тих чи інших об'єктів природи; виникнення надзвичайних екологічних ситуацій, аварій; розширення зони ураження небезпечними речовинами чи випромінюванням), складається враження, ніби суб'єкт права на законодавчу ініціативу вважає матеріальну шкоду більш небезпечним наслідком кримінального правопорушення, ніж шкоду для життя чи здоров'я людини, що є явно помилковим.

Запропонована у законопроєкті 6148 ст. 246-3 КК України криміналізує незаконне ввезення в Україну або вивезення за її межі об'єктів тваринного або рослинного світу. Потреба запровадження кримінальної відповідальності за вказані дії не викликає сумнівів, про місце (номер) цієї нової статті визначено явно помилково. З огляду на предмет відповідного кримінального правопорушення вона має бути розташована після ст. 249 КК України (у чинній редакції), а також передбачати відповідальність і за аналогічне незаконне поводження з об'єктами водного світу.

Нарешті, суб'єкт права на законодавчу ініціативу пропонує змінити назву («Порушення законодавства про пестициди та агрохімікати») та диспозицію («Порушення правил, встановлених для виробництва, зберігання, транспортування (у тому числі реімпорту, експорту (остаточне вивезення), реекспорту, транзиту, тимчасового ввезення, тимчасового вивезення), торгівля, використання пестицидів, агрохімікатів або порушення інших вимог

законодавства про пестициди та агрохімікати, якщо це створило загрозу життю та здоров'ю людей або заподіяло матеріальну шкоду у великому розмірі») ст. 247 КК України. Але у такому вигляді фактично нівелюється мета прийняття і сенс існування даної кримінально-правової норми, позаяк охорона навколишнього природного середовища обумовлює потребу захисту флори як його складової і криміналізації порушення законодавства про захист рослин, а не порушення правил поводження із пестицидами та агрохімікатами. Більше того, порушення законодавства про захист рослин не обмежується порушенням правил поводження із пестицидами та агрохімікатами, а отже, запропонована редакція ст. 247 КК України суттєво звужує сферу її дії.

Підбиваючи підсумки викладеного вище, варто наголосити на потребі законотворців під час напрацювання відповідних ініціатив більш прискіпливо підходити до регламентації правових засобів охорони навколишнього природного середовища, а надто найсуворішого з них – кримінальної відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 25.03.2022).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 25.03.2022).

3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за кримінальні правопорушення проти довкілля: законопроєкт реєстр. № 6148 від 07 жовтня 2021 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72951 (дата звернення: 25.03.2022).

УДК 347.447

Андріяшевський А. Г.
студент 2-го курсу,
Криворізький навчально-науковий
інститут, Донецький державний
університет внутрішніх справ

КРЕДИТНИЙ ДОГОВІР: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПІД ЧАС КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ

Поява гострої респіраторної хвороби COVID-19 та згодом її стрімке розповсюдження територією нашої країни, зумовило органи державної влади піти на крок введення карантинних обмежень. Важко не погодитися, що за весь час карантину він вплинув на всі сфери життєдіяльності суспільства. Однак, з одної сторони, введені обмеження застерігають людей від хвороби та її швидкого поширення, а з іншої – мають критичний вплив на майновий стан населення.

Питання бідності в Україні – мабуть найгостріше для України та її громадян, адже за даними МВФ, наша держава посідає одну із найнижчих сходинок у регіоні за ВВП на душу населення, випереджаючи за цим показником лише Молдову. Подолання бідності – це передвиборча обіцянка, яку беруть на озброєння всі без винятку політичні сили.

Проте у 2020 році українці стали ще біднішими. Переважна більшість українських родин відчувала фінансові труднощі під час кризи та пандемії. І ці відчуття підтверджує статистика. У 2019 році країна загалом заробила 3,97 трильйона гривень, тоді як річний ВВП в перерахунку на одного звичайного українця становив 94 590 гривень, повідомляє Укрстат. У 2020 році український ВВП зменшився на 5-7,7%, такими є попередні дані Міністерства фінансів України, Світового банку та МВФ [7].

Під час пандемії поменшало не лише грошей, але й роботи. Якщо вірити статистиці, то наразі не працює кожен десятий працездатний громадянин, хоча торік без роботи сидів лише кожен дванадцятий. Українські підприємці, які були змушені закрити свій бізнес через «коронакризу», отримали «довгострокову травму», через яку вони не захочуть та не зможуть швидко повернутися до попередньої діяльності [8].

Статистика зазначає, що під час карантинних обмеження, які супроводжувалися несвоєчасною виплатою заробітної плати, недопущенням працівників до роботи та зрештою її втратою, призвело до того, що люди почали брати більше кредитів. У свою чергу, виплачувати ці кредити згодом зміг не кожен.

За кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти [2].

Щоби хоч якось полегшити негативні економічні наслідки від запровадження карантину, Верховна Рада України 17 березня 2020 року прийняла закон України № 533-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникнення і поширення короновірусної хвороби (COVID-19)», в якому, серед іншого, врегулювала питання виконання зобов'язань за споживчими кредитами. Надалі, 30 березня 2020 року, було прийнято ще один спеціальний закон – Закон № 540-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)», яким внесено зміни в регулювання процентної ставки за всіма кредитними договорами [9].

У березні 2020 року, Верховна Рада України прийняла зміни до Закону "Про споживче кредитування". Згідно з новими нормами, у період з 1 березня по 30 квітня (а потім і по 31 травня) держава заборонила банкам нараховувати штрафи та пеню за кредитами. Але пізніше, коли стало зрозуміло, що карантин буде продовжено, ВРУ вирішила продовжити до кінця карантину й термін дії закону. Тобто, поки він триває, банки не можуть нараховувати штрафні санкції [10].

Окрім законодавчих змін, які є обов'язковими, НБУ на початку пандемії надав банкам рекомендації по роботі із споживчими кредитами, зокрема, передбачив надання так званих кредитних канікул. Кредитні канікули — це певна домовленість з банком, яка полягає у відтермінуванні сплати по кредиту (а не у повному її списанні). Така послуга є безкоштовною і при її використанні процентна ставка не має збільшуватися. Окрім того, банк не повинен стягувати жодних явних чи прихованих комісій за проведення реструктуризацій, необхідність яких викликана обставинами пандемії. Банки не повинні також погіршувати умови за кредитами за результатами реструктуризації [11].

Під час цих несподіваних «кредитних канікул» позичальники можуть не сплачувати кредитору неустойку (штраф, пеню) та інші платежі у випадку прострочення виконання, невиконання або часткового виконання кредитних зобов'язань. При цьому клієнти, якщо мають фінансову спроможність, можуть і надалі продовжувати погашати як тіло кре-диту, так і відсоткові платежі [13, с. 7].

Кредитні канікули надаються:

- позичальникам, які зазнали фінансових труднощів саме через карантинні заходи. А тому банк може очікувати на підтвердження: фінансовий звіт, відомості про звільнення тощо;
- особам, які не мали боргів по кредиту на 1 березня 2020 року [11].

Підсумовуючи, окремо треба звернути увагу позичальників на те, що дані нововведення не звільняють позичальника від обов'язку платити вчасно і в повному обсязі за кредитом (тіло боргу та проценти), а лише звільняють позичальника від штрафних санкцій за порушення цих обов'язків (щодо споживчих кредитів) та гарантують, що кредитор в цей період не погіршить умови договору для позичальника, зокрема не підвищить процентну ставку за кредитом. Тому повертати кредитні кошти та проценти все одно доведеться, рано чи пізно.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: за станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text
2. Цивільний кодекс України: за станом на 1 січ. 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text
3. Закон України «Про внесення змін до Господарського кодексу України та Цивільного кодексу України щодо недопущення нарахування штрафних санкцій за кредитами (позиками) у період дії карантину, встановленого з метою запобігання поширенню на території України коронавірусної хвороби COVID-19»: за станом на 16 чер. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/691-20#Text
4. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)»: за станом на 29 трав. 2020 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-20#Text
5. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо додаткової підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)»: за станом на 13 трав. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-20
6. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)»: за станом на 28 квіт. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text
7. Сайт Міністерства фінансів України. URL: https://www.mof.gov.ua/uk

8. Пандемія-2020 змінила життя українців. Що саме змінилося ? URL: https://www.radiosvoboda.org/amp/пандемія-яка-нас-змінила-як-вплинув-covid-19-на-життя-і-звички-людей/31012767.html

9. Кредити під час карантину: хто і за що може не платити ? URL: https://vkp.ua/publication/krediti-pid-chas-karantinu-khto-i-za-shcho-mozhe-ne-platiti

10. Прострочення за кредитом: як сплатити заборгованість під час карантину ? URL: https://galinfo.com.ua/news/prostrochennya_za _kredytom_yak_ splatyty_zaborgovanist_pid_chas_karantynu_356925.html

11. Споживче кредитування під час карантину. URL: https://legal100.org.ua/spozhivche-kredituvannya-pid-chas-karantinu-2/

12. Романовська Ю.А., Бабюк А.В., Юренко А.О. / Специфіка банківського кредитування в умовах COVID 19. *Економіка ти суспільство: електронний журнал*. 2021. № 26.

13. Панцир С., Когут А. Політика підтримки МСБ: доступ до фінансово-кредитних ресурсів. Київ : Європейський інформаційно-дослідний центр, 2015. 17 с.

УДК 343.21:343.278

Бабенко В. В.
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту № 1,
Національна академія внутрішніх справ
Науковий керівник -
Шармар О.М.,
к.ю.н., доцент кафедри кримінального
права, Національна академія внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА ОБІЙМАТИ ПЕВНІ ПОСАДИ АБО ЗАЙМАТИСЯ ПЕВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю – покарання, яке може призначатися як основне, так і додаткове у випадках, коли вчинення кримінального правопорушення було пов’язане зі службовим становищем підсудного або із заняттям певною діяльністю з метою недопущення ним у подальшому кримінальних правопорушень в результаті

зайняття певною діяльністю чи із використанням певної посади. Під зайняттям певною діяльністю, крім іншого, прийнято виділяти позбавлення права керування транспортними засобами.

Дорожньо-транспортні пригоди пов'язані з алкогольним сп'янінням водіїв спричинюють велику кількість загиблих та тяжкі наслідки. Однак, незважаючи на суспільний резонанс та явну суспільну небезпечність такого діяння, законодавець вважає, що особи за такі правопорушення не завжди отримують належного покарання. Такі реалії в свою чергу не сприяють превенції правопорушень, пов'язаних з водінням транспортними засобами у нетверезому стані. В сучасних умовах водіння напідпитку не вважається суспільством небезпечним діянням.

За даними Патрульної поліції України за 2021 рік на території країни зафіксували та оформили 5 019 випадків дорожньо-транспортних пригод (далі – ДТП), в яких водії керували автомобілями в стані сп'яніння, в яких 113 осіб загинуло та 1 072 особи травмовано[6]. На сьогоднішній день спостерігаються процеси в законотворчості, які спрямовані на посилення мір покарання.

Основними причинами високих показників смертності внаслідок ДТП за участю водіїв у нетверезому стані, як зазначає О. С. Коробка є «перш за все, відсутність дисципліни серед водіїв транспортних засобів, їх низький професіональний рівень, відсутня особиста відповідальність та ігнорування правил дорожнього руху, а також неналежний контроль з боку керівництв транспортних організацій та поліції за дотриманням ними правил дорожнього руху та стану, в якому ті перебувають»[3, 129].

Проаналізувавши ч. 4 ст. 286-1 КК України «Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами в стані сп'яніння» можна зробити висновок, що ДТП, вчинені в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння якщо вони спричинили загибель кількох осіб караються позбавленням волі на строк від 7 до 12 років. Це означає, що особа в стані алкогольного сп'яніння може знехтувати правилами дорожнього руху, та спричинити смерть кільком особами і отримати покарання у виді позбавлення волі строком лише максимум на 12 років. Це суперечить суспільній небезпечності та тяжкості вчиненого діяння.

Пропозиція щодо збільшення строків покарання за таке правопорушення відповідає світовій практиці. До прикладу ст. 178 КК Республіки Польща передбачає, що «у разі вчинення транспортного злочину водієм, який був у стані сп'яніння, суд призначає йому покарання у вигляді позбавлення волі в межах встановлених законом, збільшених наполовину. Тобто, якщо за загальним правилом за ДТП, що спричинило тяжку шкоду здоров'ю потерпілого або його загибель, винному загрожує до 8 років позбавлення волі,

то за це ж саме, вчинене у стані сп'яніння – до 12 років» [2]. Практика законодавчого встановлення більш суворого покарання за заподіяння шкоди під час ДТП водіями у стані сп'яніння застосовується майже у всіх штатах США [1].

Також положення ч. 4 ст. 286-1 КК України передбачає позбавлення права керувати транспортними засобами на строк від 7 до 10 років. Таке покарання визначається законодавцем таким, що у реальності є неефективним та потребує більш жорстких мір. Внаслідок цього було внесено законопроект № 6278 від 04.11.2021 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо терміну позбавлення права керувати транспортними засобами», яким пропонується внести зміни до ч. 1 ст. 55 КК України, а саме «позбавлення права керувати транспортними засобами як додаткове покарання призначається на довічний термін» [5].

Для попередження означених злочинів вважаємо ефективним внесення змін до КК України у частині додаткового покарання за керування у нетверезому стані максимальному вигляді довічного позбавлення права керування транспортним засобом. Для прикладу, таке покарання передбачено законодавством Німеччини, у разі вмісту алкоголю у крові водія більше, ніж 3,0 проміле [4].

Виходячи із вищесказаного, потрібно зазначити актуальність даної проблематики та необхідність змін у законодавстві, що регулює кримінальну відповідальність. Актуальність внесення таких змін зумовлена, як показує статистика, непоодинокими випадками масштабних ДТП по всій країні. Створення безпечних умов для учасників дорожнього руху, збереження життя і здоров’я громадян, підвищення ефективності впливу на дисципліну учасників дорожнього руху є наразі нагальним питанням сьогодення.

Слід зазначити, що наявна прогалина у кримінальному законодавстві, що регулює відповідальність за злочини пов’язані з керуванням транспортними засобами у нетверезому стані. Це обумовлює потребу невідкладного внесення змін до КК України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ігнатенко А. П’яні за кермом: як розв’язати проблему. URL : https://ario.law/press_center/pvyan-za-kermom-yak-rozvyazati-problemu/ (дата звернення: 14.04.2022).

2. Кримінальний кодекс Республіки Польща / під ред. В. Л. Менчинського. Переклад на українську мову В. С. Станіч. К.: ОВК, 2016. 138 с.

3. Коробка О. С. Особливості кримінальної *відповідальності водіїв, що вчинили ДТП у стані алкогольного сп’яніння. Юридичний науковий електронний журнал.* 2016. № 3. С. 128-130.

4. Посилення відповідальності за нетверезе керування – вимога часу. URL : http://gurt.org.ua/news/informator/20010 (дата звернення: 14.04.2022).

5. Проект Закону Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо терміну позбавлення права керувати транспортними засобами 6278 від 04.11.2021. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73146 (дата звернення: 14.04.2022).

6. Статистика ДТП в Україні за 2021 рік. URL : http://patrol.police.gov.ua/statystyka/ (дата звернення: 14.04.2022).

УДК 347.633

Белуга Ю. М.
старший викладач кафедри
цивільного права і процесу,
Національний авіаційний університет

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПОВ'ЯЗАНІ З УСИНОВЛЕННЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Бажання взяти на виховання дитину, народжену іншими, є ознакою нашої культури і виникає тільки у небайдужих до чужого горя, душевно щедрих і готових до самопожертви людей. Тільки виховання в сім'ї відповідає інтересам дитини.

Активні бойові дії на території України мають катастрофічні наслідки, ставлять сім'ї у кризові ситуації і можуть призводити до розлуки батьків і дітей. Маємо сумний результат страшної війни: тисячі дітей залишилися сиротами, втратили піклувальників чи опікунів, стикнулися з жахіттями війни, загубилися під час бомбардувань, евакуації з зон бойових дій, зникли безвісти, насильно вивезені на територію країни-агресора та не знають нічого про своїх батьків. Наразі багато українців, а також й іноземців, хочуть допомогти та подбати про дітей, які втратили батьків чи потребують опіки. Водночас у мережі активно поширюється інформація із закликами терміново усиновити дітей, які втратили батьків внаслідок війни в Україні[4].

Проте, в таких діях проявляються ризики шахрайства, порушення прав дітей та поширення недостовірної інформації.

Основними моментами щодо усиновлення громадянами України в умовах воєнного стану в першу чергу є необхідність вжиття заходів для реалізації права дитини на виховання батьками або іншими родичами. Це принципово

важливо для забезпечення найкращих інтересів дитини. Тому при розгляді питання про усиновлення служби у справах дітей:

• перевіряють всі обставини щодо батьків дитини,

• встановлюють, чи може бути дитина усиновлена,

• з'ясовують, чи наявні у дитини інші родичі і чи можуть вони піклуватись про дитину,

• забезпечують пріоритетну можливість виховувати дитину родичам[3].

Усиновлення – це доволі тривала процедура, яка передбачає, що охочі усиновити дитину мають пройти навчання, довести, що відповідають вимогам для усиновлення і стати на спеціальний облік кандидатів в усиновлювачі, який ведуть служби у справах дітей.

Служба у справах дітей надає офіційну інформацію про дитину, яка може бути усиновлена, та відіграє ключову роль у забезпеченні усиновлення дітей. Держава встановила для себе пріоритетом вжиття вичерпних заходів для реалізації права дитини на виховання батьками або іншими родичами.

Незважаючи на те, що пересічний громадянин у повсякденному житті не часто має справу з усиновленням, для загальної обізнаності кожна людина має знати основні моменти щодо цього, тим більше, якщо замислюється над можливістю усиновити дитину.

У процесі усиновлення дитини дуже важливо знати, до яких органів можна звернутися по допомогу, хто і яку пораду може дати та які строки стосовно дії документів. Питанням усиновлення займаються як місцеві, так і центральні органи виконавчої влади. На місцевому рівні – це служби у справах дітей. Усиновити можна дитину-сироту, дитину, позбавлену батьківського піклування, дитину, нотаріальну згоду на усиновлення якої надали її батьки, і яка в обов'язковому порядку перебуває на обліку з усиновлення. Цей облік ведуть служби у справах дітей та Національна соціальна сервісна служба. Діти, які сиротіють у зв'язку з воєнними діями, ще не перебувають на обліку з усиновлення. Отже, розпочати процедуру їх усиновлення наразі неможливо.

Водночас Міністерство соціальної політики України наголошує, що діти, евакуйовані до інших держав внаслідок надзвичайної ситуації, у тому числі діти, яким на території інших держав надано статус біженця, не можуть бути усиновлені, оскільки більшість із них не є сиротами, або немає офіційних достовірних підтверджень цьому. Таким дітям має бути наданий тимчасовий догляд для можливого возз'єднання з їхніми сім'ями у майбутньому[3].

Крім того усиновлення не повинно здійснюватися, якщо:

•є надія на успішний розшук і возз'єднання сім'ї в найкращих інтересах дитини,

•ще не минув розумний період (зазвичай принаймні два роки), протягом якого були зроблені всі можливі кроки для розшуку батьків або інших членів сім'ї, що вижили.

Держави походження таких дітей та держави їхнього тимчасового перебування повинні докласти усіх можливих зусиль для розшуку членів сім'ї таких дітей, перш ніж вони будуть вважатися такими, що можуть бути усиновлені.

Ст. 207 Сімейного кодексу України передбачає положення, згідно якого усиновленням є прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки або сина, що здійснене на підставі рішення суду, крім випадків, передбачених ст. 282 СК України. Усиновлення дитини відбувається у її найвищих інтересах для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя. Зрозуміло, що на даний час в регіонах, де ведуться активні бойові дії, служби у справах дітей та суди належним чином не функціонують та об'єктивно не можуть у повній мірі здійснювати свої повноваження. З огляду на це процес усиновлення не можна організувати з дотриманням усіх процедур, передбачених законом[5].

Отже, під час війни усиновлення неможливе ані за звичайною, ані за пришвидшеною процедурою.

Усиновлення – це особлива форма батьківства. Благородна і складна, переповнена емоціями, очікуваннями, тривогами. Виховання в сім'ї – велика праця: фізична – коли мати доглядає за дитиною, психологічна, коли йдеться про її духовний розвиток. Дитина, яка зростає в сімейному оточенні, свідомо і підсвідомо вчиться бути такою, як мама і тато, брати та сестри – це є головним фактором, що формує її подальше життя.

Наша перемога близько завдяки мужності та героїзму Збройних сил України, єднанню та самопожертві українського народу! Народ України не здолати! Після перемоги ми повинні подарувати кожній дитині, яка втратила батьків внаслідок бойових дій, сім'ю. Легко сказати, але складно зробити, проте прагнути цього варто. Адже чужих дітей не буває — усі вони наші.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сімейний кодекс України від 2002, № 21-22, ст.135 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text (дата звернення: 08.04.2022)

2. Під час воєнного стану всиновлення дітей не спрощується 2022 URL:// ukrinform.ua/rubric-society/3429912-pid-cas-voennogo-stanu-vsinovlenna-ditej (дата звернення 08.04.2022)

3. Усиновлення в умовах воєнного стану: як допомогти дитині правильно 2022 URL://news.finance.ua/ua/usynovlennya-v-umovah-voyennoho-stanu-yak-dopomohty-dytyni-pravyl-no-roz-yasnennya-minsocpolityky.

4. Усиновлення та тимчасове влаштування дітей в умовах воєнного стану 2022. URL://helsinki.org.ua/articles/usynovlennia-ta-tymchasove-vlashtuvannia-ditey-v-umovakh-voiennoho-stanu (дата звернення 08.04.2022)

5. Караваєв І. Чужих дітей не буває 2022. URL:// https://yur-gazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/chuzhih-ditey-ne-buvae.html (дата звернення 08.04.2022).

УДК 341.231.2/7:341.312.5

Білявський Д. С.
аспірант 2-го року навчання
кафедри міжнародного та європейського
права, Національний університет
«Одеська юридична академія»

ПРАВО НА ВІЙНУ ЯК СКЛАДОВА СУВЕРЕНІТЕТУ

Основи сучасної системи міжнародних відносин склалися у 1945 році зі створенням Організації Об'єднаних Націй. Того ж року набрав чинності Статут ООН, яким закріплено основоположні принципи міжнародного права. Особливої уваги заслуговує норма, що закріплена в п. 3 ст. 2 Статуту ООН: держави-члени ООН вирішують міжнародні спори мирними засобами таким чином, щоб не піддавати загрозі міжнародний мир, безпеку і справедливість [1]. Тлумачачи наведений уривок, зазначаємо, що ця норма свідчить про невизнання війни як засобу вирішення спорів та як наслідок обмежує право держав на війну. Отже, постає питання: чи можна вважати фактичну заборону війни, що закріплена Статутом ООН, обмеженням суверенітету?

Погляди на складові частини суверенітету та на його об'єм значним чином відрізняються в залежності від дослідника, який висвітлює вказану проблематику. Так, Жан Боден вперше сформулював і широко обґрунтував поняття суверенітету як суттєвої ознаки держави. У творі «Шість книг про державу» Ж. Боден зазначив, що суверенітет це «абсолютна та постійна влада, яку римляни називають величчю, що означає вищу владу повелівати». Основною властивістю суверенітету є його необмеженість: «цю верховну та постійну владу над громадянами з правом життя і смерті народ може передати будь-якій особі без жодних обмежень, так само, як може зробити власник, що бажає когось обдарувати» [2, с. 67-68]. Сьогодні – навпаки, суверенітет – це вже не абсолютна державна влада над громадянами та підданими, а напроти, влада обмежена інститутом парламентаризму, системою стримувань і противаг

та міжнародним правом, а роль вищих сил в обґрунтуванні такої влади майже повністю нівельована.

Протилежний погляд у порівнянні з Ж. Боденом висловив Жан-Жак Руссо, який активно розробляв у своїх працях «Міркування про науки і мистецтва», «Про суспільну угоду, або Принципи політичного права» та інші концепції «народного суверенітету», які в тій чи іншій формі закріпились в більшості сучасних конституцій держав, принаймні і в ст. 5 Конституції України. На його думку, народ як суверен стоїть вище судді та закону і не може бути пов'язаний навіть Основним Законом держави. Крім цього, важливою складовою вчення Ж.-Ж. Руссо про народний суверенітет була концепція безпосередньої реалізації народного суверенітету через референдуми, на яких народ приймає закони [3, с. 27].

Отже, в узагальненому розумінні державний суверенітет – це верховенство державної влади, яка реалізується державними органами в межах території держави, що визначається державними кордонами, і водночас це незалежність держави у міжнародних відносинах.

Для того, щоб зробити висновок стосовно того, чи насправді наділена держава суверенітетом, чи певне утворення намагається лише проголосити себе суверенним, можна за допомогою аналізу реалізації суверенних прав. До основних суверенних прав держави, що розкривають зміст внутрішнього суверенітету, прийнято відносити права на законотворчість; встановлення податків та зборів; встановлення адміністративно-територіального поділу; монополія на насильство та правовий примус; створення військових формувань тощо. Зовнішній суверенітет, який покликаний забезпечити територіальну цілісність і невтручання у внутрішні справи держави ззовні, прийнято характеризувати через права на укладення міжнародних договорів; підтримання дипломатичних відносин; участь у роботі міжнародних організацій; оголошення війни і укладання миру тощо [4, с. 195].

З огляду на тематику даного дослідження, найбільшої уваги заслуговує право держави на оголошення війни і укладання миру. Отже, на підставі викладеного, явно, що право ведення війни є складовою зовнішнього суверенітету, який в свою чергу є частиною державного суверенітету.

Так, суверенне право на війну є невід'ємною прерогативою держави ще з початку писаної історії людства. Одними з перших, хто регламентував інститут війни, були науковці Стародавнього Риму, які в першу чергу розробили саму концепцію права війни – jus belli. Наступний важливий етап для права війни настав після проголошення у 1648 р. Вестфальського миру. Ця подія є відправною точкою в історії міжнародного права, яке відіграло значну роль в регуляції питань війни та миру, а також закріпило розуміння поняття суверенітет та визначило його співвідношення з правом на війну.

Не зважаючи на те, що право держави на ведення війни було невід'ємною складовою державного суверенітету аж до моменту закінчення Першої світової війни та створення Ліги Націй, яка була покликана обмежити агресивні дії держав та унеможливити розв'язування повторних кровавих конфліктів. Проте, як відомо, створений за результатами Першої світової війни міжнародно-правовий механізм стримування агресорів був неефективний, що спричинило розв'язування Третім Рейхом ще більш кровавої Другої світової війни. Вказані події переконали міжнародну спільноту, що заради миру та безпеки доцільно встановити обмеження на ведення агресивних війн, яке було закріплено у вже згаданому Статуті ООН.

Підсумовуючи, суверенне право держав на ведення війни є складовою частиною суверенітету держав. На сучасному етапі розвитку людства державний суверенітет та, як не дивно, право на мир зумовлюють використання державами права на війну, хоча це стосується тільки самозахисту, а агресивна війна сьогодні не може розглядатися на міжнародній арені як справедлива, що спричинить відповідні наслідки. Варто додати, що з огляду на історію людської цивілізації, право на війну є цілком органічною складовою суверенітету держав та подібним їм утворенням, але після багатьох катастрофічних потрясінь 20-го століття, які внесли життя мільйонів людей, світова спільнота досягла консенсусу з приводу максимального обмеження права вести війни з метою збереження міжнародної безпеки, для чого були задіяні засоби як міжнародного, так і національного права. Що ж стосується питання ефективності заборони ведення війн, то можна констатувати, що міжнародне право має суттєві прогалини в механізмах обмеження використання агресивних способів, особливо гібридних, вирішення міжнародних конфліктів.

Що ж до обмеження суверенітету держав, то на сьогоднішній день, коли міжнародне право продовжує свою еволюцію та норми якого за своєю сутністю є компромісом між загальними потребами людства у врегулюванні значущих питань та поступками державного суверенітету, зазначимо, що суверенні держави дійсно пожертвували частиною свого зовнішнього суверенітету заради гармонійного розвитку людства та збереження миру та безпеки. До того ж, на думку автора, сучасна тенденція стосовно передачі частини суверенітету на користь міжнародних (міждержавних) організацій буде посилюватись, адже в епоху глобалізації інтеграційні процеси стають настільки сильними, наскільки вони не були ніколи за всю історію людства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду // Міжнародний документ від 26.06.1945 [Електронний ресурс] // Відомості

Верховної Ради України. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text

2. Історія вчень про державу і право : підручник / за ред. проф. Г. Г. Демиденка, проф. О. В. Петришина. Х. : Право, 2009. 256 с.

3. Волошина Ю.В. Національний суверенітет: праворозуміння та практика забезпечення: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.01. - Київ, 2015. - 201 с.

4. Байдін Ю.В. Державний суверенітет і суверенні права: проблеми співвідношення / Ю.В. Байдін // Державне будівництво та місцеве самоврядування. : зб. наук. пр. / НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування Нац. акад. прав. наук України. - Х. : Право, 2010. - Вип. 20. - С. 186-203.

УДК 94(477):141.7:172.15:323.13

Братасюк М. Г.
д.філос.н., професор,
професор кафедри філософії,
Львівський національний університет
імені Івана Франка

РОСІЙСЬКИЙ ФАШИЗМ: СВІТОГЛЯДНО-ФІЛОСОФСЬКІ ПІДВАЛИНИ

1. Світогляд – це специфічна форма духовного освоєння світу, програма діяльності як для окремішнього індивіда, так і для цілого народу. Це спосіб взаємодії суб'єкта зі світом, його спосіб орієнтації у ньому. Світогляд – це бачення світу крізь призму людської суб'єктивності, з позицій людини, її цінностей, потреб, інтересів, ідеалів тощо. Він дає уявлення про те, яким світ може бути, має бути відповідно до суті людського буття, існування людини в світі. Світогляд – це не лише знання про себе і світ, це певне ставлення людини до світу, усвідомлення нею свого місця та призначення і в природному, і в соціальному вимірах буття [1].

Події останнього часу засвідчують, що в світі йде жорстока боротьба світоглядів. Чи е найяскравіший приклад цього – російсько-українська війна, що розпочалася під час Революції Гідності, і триває нині. Звісно, цей мета конфлікт виник закономірно, зважаючи на історію обох народів, їх відносини. Але не лише історію, але й на їх світоглядні засади, філософію буття. Нині ми констатуємо, що росіяни за останні кілька десятиліть сформували фашистський

людиноненависницький режим, який найяскравіше себе проявляє у нинішній загарбницькій війні. Нинішній російський фашизм не є чимось випадковим для російської нації. Він природно став новітньою формою радянського фашизму, який був дещо ослаблений на початку 90-х років, але згодом щасливо реанімований режимом Путіна. Він просто змінив назву – замість радянського трасформувався у російський, оскільки радянська країна пішла в минуле. Суть цього фашизму не змінилася, навпаки, вона за десятиліття правління Путіна лише глибинніше, повніше і яскравіше розкрилася. Нинішня Росія саме у цьому виявилася справжньою наступницею тої, вже не існуючої держави.

2. До формування нинішнього новітнього російського фашизму має безпосередній стосунок російська ментальність, яка, безумовно, вплинула на світоглядно-філософський вимір буття цього народу. Дослідники зазначають, що російську ментальність можна описати шістьома словами: стадність, брехливість і хитрість, заздрість, агресивність та огидність. Схильність цінувати колективне «ми» і колективізм як спосіб буття, що домінує над індивідом та індивідуальністю, що було дуже успішно використано більшовиками у соціалістичному будівництві. Цей люблений росіянами колективізм, інакше кажучи, стадність як тваринний інстинкт, дає росіянам ілюзію захищеності, ілюзію власної значущості, позбавляє необхідності жити своїм розумом і в принципі зайвий раз думати [2]. Про брехливість і хитрість росіян ходять легенди по всьому світі. Росіяни обманюють завжди, і в публічному житті, і вдома. Сперечатися з ними марно, бо ніяких аргументів, що підтверджують їх неправоту, вони не готові чути. Вони агресивні, особливо у політичних або історичних дискусіях, вони страждають на хронічну нетерплячість і невихованість, неповагу до співрозмовника; вони нехтують фактами, не слухають незручні запитання і зауваження опонентів тощо. Заздрість розкриває росіян теж достатньо виразно, вона у них тісно пов’язана з агресивністю. Росіянин - це «вольове буття», як сказав би Ф.Ніцше. Їх воля гіпертрофована, зазначав М.Бердяєв, вона пригнічує постійно мислення та емоції, особливо позитивні. Росіяни – народ-агресор, і це у них на рівні ДНК. Приводом до прояву їх агресії може стати що завгодно. Закон в Росії практично не працює, сваволити росіянин ще більш охочіший, ніж українець, який «сам собі пан». Огидність- росіяни є потужним джерелом бруду і мерзоти. Росіяни часто і багато лаються, їх інвективи відомі всьому світові [2]. Вони не люблять вчитися, їх «Іванушки-дурачки» завжди постають позитивними героями в народних казках.

3. Безумовно, світогляд радянської людини, яка в усьому покладалася на владу, яка мала їй все необхідне зробити, видати, за неї помислити тощо, зберігся: homo sovieticus знайшов своє продовження у homo rashysticus. Він є

типовим homo sovieticusom, який не бажає змін, боїться їх та відмовляється приймати щось нове.

Людина цього типу, «червона людина» (С. Алексієвич) виявляє повну незацікавленість у політиці, адже начальству все видніше; у неї збережено імперські амбіції, тобто, їй до душі екстенсивний шлях розвитку – «ми», тобто, росіяни, маємо домінувати скрізь, все має бути Росія; навіяне переконання своєї особливості та відмінності від решти соціальних систем; сприйняття себе як невід'ємної частини державоцентристської системи та безжальної агресії до її противників. Homo rashisticus люто ненавидять все неросійське і пронизані бажанням помсти за «ворожість» до всього російського. Особливо ненависно сприймають нинішні росіяни Захід, його цивілізацію, ґрунтовану на культі індивідуума. Чому рашизм так ненавидить все українське, хоче знищити Україну як культуру і як державу? – Тому що Україна – «не Росія»(Л.Кучма), вона вибрала європейський вектор розвитку, європейські цінності, тому, що українці – це приклад свободи, боротьби за неї, ствердження демократії, а відтак – це поганий приклад для російського суспільства. І не просто приклад, а життєво небезпечна загроза. Тому рашизм, орієнтований на державоцентризм, намагається або підкорити Україну, або її знищити [3]. Homo rashysticus-моральний деградант, російська нація – нація моральних деградантів, бо століттями шляхом соціальної селекції, тобто, знищення морального і фізичного всіх, хто не приймав стадності, державоцентризму, рабства в усіх формах, насильства, ницості, блюдолизтва, «російське – найкраще» тощо, з цього соціуму вимивалося загальнолюдське, все те, на засадах чого можливе повноцінне людське життя.

Російському світогляду властивий космізм як специфічний світогляд і світовідчуття, і, отже, властивість рефлектуючої свідомості, що полягає в апріорному припущенні єдності всього з усім, а головне – з Всесвітом. Основою космізму як світогляду стає «переважання вселенського над індивідуальним» (Є. Трубєцкой, М. Бердяєв). На противагу західноєвропейській філософії, де людина-особистість – центральна категорія і проблема всієї філософії, російська філософія перейнята космічним, «вселенским», місця людині в цьому філософському світогляді обмаль. Звідси відкинутість людини на периферію поряд із колективним «ми»: державою, церквою, громадою, народом тощо. Звідси відсутність людини на шкалі цінностей для російської влади і пересічного росіянина. Російсько-українська війна добре продемонструвала знецінення людини до критичної межі путінським режимом: на війну відправляють не лише професіоналів, а й ненавчених новобранців, навіть калік, загиблих в Україні росіяни залишають на полях боїв, або спалюють у своїх же крематоріях, щоб приховати справжні втрати, їх обдурюють міфом про «спецоперацію» тощо. Аморальністю і

цинізмом пронизаний весь путінський фашизм як ідеологія і практика, але витоки його мають віковічні корені, тому подолати це швидко, навряд, чи можливо. Але здолати треба, це однозначно, як би важко не було. У нас, українців, немає нині вибору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Губерський Л.В., Кремень В.Г., Ільїн В.В. Філософія: Історія. Суспільство. Освіта. К.: Вид. центр «Київський університет», 2011. 591 с.

2. http://rublog.info/ua/rosijskij-mentalitet-i-jogo-osoblivosti

3. https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3025233-naskilki-u-rosii-visoki-duhovnist-ta-tradicijni-cinnosti.html

УДК 342.9:339.543

Братасюк О. Б.
к.ю.н., доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права, Західноукраїнський національний університет

Герчаківська О. Я.
аспірант 1 року навчання, Західноукраїнський національний університет

ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА В МИТНІЙ СФЕРІ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ПРОТИДІЯ В ЧАС ВІЙНИ

В сучасному світі поняття девіацій, девіантної поведінки людини чи суб'єктів господарювання є дуже поширеними. Однак більшість девіантних вчинків не є суспільно небезпечними, а в правовому сенсі оцінюються як кримінальні чи адміністративні проступки. В контексті дослідження поняття «девіантна поведінка» (deviant behavior) слід говорити про вчинок або дію людини (групи людей), що не відповідають офіційно встановленим або ж таким, що фактично сформувалися в даному суспільстві (культурі, субкультурі, групі) нормам і очікуванням.

Сьогодні в девіантологічному арсеналі є ряд визнаних теорій, що пояснюють девіантну поведінку: теорія конфлікту (К. Маркс), теорія субкультур (Т. Селлін), теорія навішування ярликів (Ф. Танненбаум), теорія диференціальної асоціації (Е. Сазерленд). Але відправною точкою для

створення соціологічних теорій девіації була теорія аномії Е. Дюркгайма. У загальному сенсі під девіантною поведінкою розуміють поведінку, яка порушує соціальні норми певного суспільства [1].

Україна з 24 лютого 2022 року перебуває в стані жахливої російсько-української війни. Питання прав та свобод людини, громадянина, їх місця, можливостей реалізації в мирний час постійно обговорюються та формально вирішуються, а, з іншої сторони, реальні умови війни, в яких опинилася більшість громадян, не виключають передумов для девіантної поведінки, а, навпаки, їх створюють, в особливий спосіб трансформують. Підхід до проблеми злочинності, митних правопорушень, зокрема, свідчить про те, що каральна дія законів, посилення відповідальності в час війни стосується переважно тих людей та їхніх діянь, які в силу своєї незаможності, громадянської несвідомості та віддаленості від владних інституцій не змогли вивести оцінку своєї девіантної поведінки за межі переслідування законом.

Об'єктивно характеризуючи дійсний стан протидії митній злочинності, девіаціям у сфері зовнішньоекономічної діяльності в період воєнного стану, потрібно зазначити виключно високий рівень їх латентності. До особливостей злочинів, що вчиняються у вказаній сфері діяльності, слід віднести те, що предметом посягання є матеріальні цінності або економічна вигода, яка обчислюється, як правило, мільйонами доларів США.

До найбільш типових корисливих злочинів в митній сфері в час війни відносять: нелегальний вивіз валютних, культурних цінностей без відповідного митного декларування; перевезення зброї та вибухових речовин; надання неправомірної вигоди представникам прикордонної та митної служб за позачерговий перетин митного кордону, а також особами, що не мають права на виїзд з України відповідно до вимог законодавства про загальну мобілізацію; правопорушення із ввезенням гуманітарних вантажів; використання при здійсненні ЗЕД подвійного комплекту угод; декларування товарів на фіктивні фірми з використанням документів прикриття, підробок та інших порушень у сфері оформлення митних документів; ухилення від сплати митних платежів; контрабандний ввіз в Україну товарів тощо.

З початку війни Держмитслужба працює у режимі 24/7, як і всі державні установи, та виконує свої завдання. У надскладних умовах збройної агресії до Державного бюджету перераховано майже 9 млрд грн.[2]. Усі митні підрозділи продовжують працювати в штатному режимі, окрім тих, що тимчасово зупинені у зв’язку із веденням активних бойових дій в зоні їх діяльності, зокрема, в Чернігівській, Сумській, Харківській, Миколаївській, Херсонській, Донецькій та Луганській областях.

Цілодобово контролюється питання якнайшвидшого пропуску та оформлення гуманітарних вантажів. На підставі лише однієї елементарно

заповненої сторінки спрощеної декларації гуманітарні вантажі оформлюються митниками в пункті пропуску на кордоні, забезпечуючи цим максимальне скорочення часу на їх оформлення. На сьогодні середній час оформлення одного транспортного засобу з гуманітарним вантажем на кордоні з урахуванням проведення необхідних контрольних процедур становить 10–15 хвилин. Завдяки цьому вдалося домогтись відсутності черг у пунктах пропуску з суміжними країнами на західному кордоні. Завдяки нашим співгромадянам та міжнародним партнерам до України вже ввезено понад 128 тис. тон гуманітарних вантажів, серед яких товари військового і медичного призначення, продукти харчування, засоби гігієни, одяг, взуття та багато іншого, а також більше 3000 транспортних засобів.

Водночас, Верховна Рада України запровадила посилену кримінальну відповідальність до 12 років ув'язнення за незаконне використання гуманітарної допомоги. Використання під час воєнного стану гуманітарної допомоги, благодійних пожертвувань або безоплатної допомоги у значному розмірі не за цільовим призначенням, а саме з метою отримання прибутку чи власного збагачення карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років із конфіскацією майна. Якщо одне з вищезазначених правопорушень скоєно організованою групою або в особливо великому розмірі, то покарання передбачає позбавлення волі на строк від десяти до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

В умовах воєнного стану у зв’язку із зростанням великої кількості громадян, які виїжджають за межі митної території України, зростають ризики незаконного переміщення культурних цінностей. Саме тому Листом Державної митної служби від 23.03.2022 року №08-1/16/7/1582 особовий склад митниць зорієнтовано щодо вжиття заходів для недопущення митних правопорушень при переміщенні таких предметів [3].

Під час здійснення митного та прикордонного контролю у пунктах пропуску на державному кордоні протягом березня прикордонники припинили більше 70 спроб надання неправомірної вигоди. Підкупити правоохоронців спробували 62 громадянина України та 11 іноземців. Серед хабародавців були й особи, яким на період дії воєнного стану обмежене право виїзду за кордон. Загальна сума коштів, яку намагались запропонувати охоронцям кордону, у національній та іноземній валюті склала більше 1,3 млн грн. [4].

Потрібно наголосити і на тому, що в умовах війни неефективна протидія митним правопорушенням пов’язана з тим, що не в повному обсязі функціонує судова система. Станом на 21 березня 2022 року не здійснюють правосуддя 20% апеляційних та місцевих судів. Пошкодженими або повністю зруйнованими є 4% від загальної кількості приміщень судів: 29 приміщень

судів зазнали критичних ушкоджень – вибиті вікна, відсутнє електро- та теплопостачання, водовідведення, пошкоджені зали судових засідань, стелі, внутрішні двері, зазнали руйнувань внутрішні перегородки між робочими кабінетами; 4 приміщення судів повністю зруйновані: Бородянський районний суд Київської області; Ізюмський міськрайонний суд Харківської області; Харківський апеляційний суд, Миколаївський господарський суд.

З метою забезпечення доступу до правосуддя в умовах воєнного стану органами державної влади розглядаються питання з відновлення судових установ, які були знищені внаслідок бомбардувань та обстрілів мирних міст і районних центрів України. На тимчасово непідконтрольних українській владі територіях розташовані 47 судів. Незважаючи на воєнний стан, суди України здійснюють правосуддя та ухвалюють рішення. Так, за період з 24 лютого по 21 березня 2022 року судами ухвалено та надіслано до Єдиного державного реєстру судових рішень 151 662 рішення [5]. У зв'язку з неможливістю окремих судів здійснювати правосуддя під час воєнного стану, розпорядженнями Голови Верховного Суду змінено територіальну підсудність ряду судів.

Таким чином, в особливих умовах російсько-української війни можемо констатувати те, що закони і механізми, які діють в мирний час, у воєнний не працюють або працюють неефективно, а тому завданням української влади щодо протидії митним правопорушенням в цей час є напрацювання та реалізація комплексу законодавчих ініціатив, практична їх реалізація для мінімізації девіантної поведінки громадян.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Краткий психологический словарь / [авт.-сост. Петровский А. В., Ярошевский М. Г.]. Ростов н/Д : Феникс, 1998. 512 с.

2. Звернення в. о. Голови Держмитслужби В'ячеслава Демченка. URL: https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post (дата звернення: 01.04.2022).

3. Переміщення культурних цінностей через державний кордон України. На що звертати увагу, здійснюючи митний контроль. URL: https://dspkz.customs.gov.ua/ (дата звернення: 02.04.2022).

4. За підкуп і пропонування хабарів – кримінальна відповідальність. URL: https://dpsu.gov.ua/ua/news/ (дата звернення: 02.04.2022).

5. Як працює українська судова система під час війни. URL: https://pravo.ua/iak-pratsiuie-ukrainska-sudova-systema-pid-chas-viiny (дата звернення: 01.04.2022).

УДК 347.91 /.95

Бутрин-Бока Н. С.
к.ю.н., доцент кафедри
цивільного права і процесу,
Західноукраїнський національний
університет

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Розгляд справ окремого провадження судом пов'язується зі здійсненням судового управління, у тому випадку, якщо законодавець направляє на суд функцію, яка йому не належить, для обставин без вирішення спору щодо права. Таке провадження є унікальним за своєю природою, має правову регламентацію, визначені юридичні факти. У ЦПК України зазначений перелік окремих проваджень, які суд може розглядати. А саме щодо: 1) обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; 1) обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх; 2) надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності; 3) визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; 4) усиновлення; 5) встановлення фактів, що мають юридичне значення; 6) відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі; 7) передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність; 8) визнання спадщини відумерлою; 9) надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; 10) примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу; 11) розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб [1].

Однак це визначення зазначає науковець, як вузьке, а також зазначається, що для більш ширшого поняття потрібно розглянути його за сторони загалом цивільного процесу. Вчений Ясинка М.М. визначив це так: «кожна справа окремого провадження, являючи собою процесуальну форму, за своєю суттю не відрізняється від суті процесуальної форми позовного провадження, оскільки вони створюються на основі організаційних дій суду відповідно до процесуальних норм» [2].

Окреме провадження має відмінності від інших видів проваджень. Насамперед, відмінність предмету, завдання та порядку розгляду справ. Також слід зазначити, що особливістю окремого провадження постає відсутність спору щодо права, навіть можна сказати, що його немає зовсім, але він може бути між особою, яка визначена, та іншими суб'єктами, які належать до кола цивільних правовідносин [8].

У вищезазначеному проваджені згідно ЦПК України можуть розглядатися справи про надання права на шлюб, про розірвання шлюбу за заявою подружжя, яке має дітей, за заявою будь-кого з подружжя, якщо один з нього засуджений до позбавлення волі, про встановлення режиму окремого проживання за заявою подружжя та інші справи у випадках, встановлених законом [1].

Законодавством чітко вказується порядок розгляду справ, які відносяться до окремого провадження, а саме в ст. 294 ЦПК України. Суд обов'язково повинен підкреслити учасникам справи права та обов'язки, також дотримуватися Конституції України, законів України, прав та інтересів юридичних та фізичних осіб, вчиняти необхідні міри для повного висвітлення справи. Суд може потребувати докази, які йому необхідні для роз'яснення справи. Окремі провадження обов'язково розглядаються за участю заінтересованої особи та заявника. Якщо особа позбавлена волі і подає про розірвання шлюбу, то справа буде розглядатися за участю представникам. Також слід зазначити, що саме таке провадження не можуть передавати на розгляд третейському суду та закривати з причини укладення мирової угоди. Бувають випадки, коли під час розгляду виникає спір, і суд повинен залишити її без розгляду та пояснити особам, що в них є право подати позов згідно з загальними підставами. Судові витрати, якщо інше не зазначено законом, не відшкодовуються. Та останнім пунктом є те, що при розірванні шлюбу прізвище визначає той з подружжя, хто змінював його під час державної реєстрації шлюбу [8].

Проблемними аспектами щодо вирішення справ окремого провадження є ті, які в більшості з'являються завдяки неузгодженості законодавства. Першим недоліком можна визначити саме відсутність спору. Це тягне за собою відсутність сторін, у яких є протилежні інтереси, та треті особи. Другим недоліком слід зазначити те, що інші особи, які приймають участь в окремому проваджені будуть визначатися як зацікавлені особи. А в деяких випадках суд може їх не встановити, та навіть не викликати. Такі випадки унеможливлюють вступ до цивільного процесу, для захисту своїх прав та інтересів, і тому не будуть визначені всі обставини справи, що склалися.

Однією з визначальних проблемних аспектів окремого провадження виступає докази та процес доказування. Для дослідження проблем доказів та доказування в справах окремого провадження застосовують методи системного аналізу, індукції, дедукції, порівняльно-правовий, формально-догматичний та аналогії.

Щодо першого методу, слід зазначити, що він застосовується для дослідження системи, її розділу на проблеми та частини. Визначається те, що більш доступно для вирішення, для того, щоб вирішити проблему загалом. Є

відповідні принципи, які постають підґрунтям системного аналізу. Принцип оптимальності полягає в пошуку різних варіантів рішення, який буде кращим. Принцип системності постає в тому, що до об'єкта застосовується комплексний підхід, відстеження зв'язку елементів між собою. Принцип ієрархії означає підхід згідно з порядком у системі. Принцип інтеграції полягає у знаходженні відповідних закономірностей, а також інтегративних властивостей [5, с. 36]. Тобто, в цілому, метод системного аналізу полягає в утворенні послідовних дій та установки взаємозв'язку між ними. Завдяки цьому дуже зручно аналізувати так звану еволюцію щодо правового регулювання та безпосередньо окремого провадження, головних проблемних аспектів та прогалин [5, с. 37].

Метод індукції для дослідження проблем окремого провадження визначається як логічний прийом. Тобто аналіз від часткового до загального. Може використовуватися дослідження, які розглядають тільки одну обставину, загальну, і вона є причиною, що спричинило явище або проблему. Або використовується наявність обставини, яка може бути, як наявна, так і відсутня в іншому випадку. Також є метод який об'єднує методи позначені вище. Метод супутніх змін означає появу одного явища, завдяки яку змінюється інше. Останнім можна визначити метод решт, сутність якого полягає у тому, що складне явище, викликане складною причиною, яка є сукупністю певних обставин, і відомо, що деякі з них існують причина частини явища, інша частина цього явища викликана обставинами нагадування [6, с. 32].

Дедукція, в свою чергу, означає аналіз від загального до часткового [9, с. 84].

Щодо формально-догматичного методу то слід зазначити, що він використовується у разі коли потрібно вивчити, пояснити, аргументувати право та його прояви [9, с. 6]. Останній метод порівняльно-правовий полягає у системі дослідження, що виступає як комплекс методів і прийомів виявлення, засновані на порівняльному вивченні загальних і конкретних закономірностей, виникнення, розвитку, функціонування різноманітних правових систем [7, с. 15].

Під час розгляду окремого провадження виникає питання щодо правомірності віднесення деяких справ до зазначеного провадження згідно з законодавством. Це виражається в тому, що особи, які обмежені в цивільній дієздатності, ті які визначені недієздатними або були поновлені в дієздатності вказують на наявність в справі двох сторін, заявника та фізичну особу. Тобто тут з'являється спір про право, який потребує вже позовної форми, а не процесуальної [4].

Також є спірним питання щодо застосування принципу змагальності в окремому проваджені, якій безпосередньо притаманний цивільному судочинству. У відповідних статтях ЦПК України це положення не

відображається. Науковці зазначають, що цей принцип діє по-особливому, а також застосовується не у всіх окремих провадженнях. Аналіз щодо процесуального обґрунтування розгляду і вирішення справ визначеного провадження дає висновок, що вищезазначений принцип, не беручи до уваги ЦПК України та відповідні положення, розглядаються судами на загальних правилах, крім змагальності і меж судового розгляду [3].

Принцип диспозитивності в окремому проваджені теж діє не повністю. Це обумовлено тим, що в проваджені не застосовуються характерні інститути для позовного провадження. Мова йде про мирну угоду, визнання, відмова та забезпечення позову.

Отже, окреме провадження у цивільному судочинстві характеризується своєю формою, принципами, методами дослідженням тощо. Зважаючи на ре кодифікацію національного законодавства, наближенням норм законодавства України до міжнародних стандартів, вищезазначені особливості, у загальній формі, чітко регламентовані та прописані законодавцем, втім певні фактори все ж таки ще у процесі удосконалення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільно-процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004, № 40-41, 42, ст.492. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text
2. Ясинок М.М. Процесуальна форма цивільного судочинства, її природа та складові елементи. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2010. №4-5. С. 162.
3. Мамницький В.Ю. Принцип змагальності і моделі цивільного судочинства в контексті судово-правової реформи. Форум Права. 2017.№4. С.130-140.
4. Удальцова И.В. Проблема судебного признания гражданина ограниченно дееспособным или недееспособным: учеб.пособие. Харьков: Нац.юрид.акад. Украины, 1999. С. 3-16.
5. Сорока К. О.. Основи теорії систем і системного аналізу: Навч. посібник. ХНАМГ, 2004. С. 36-38.
6. Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. Центр учбової літератури, 2010. С.32
7. Погребняк С. П., Лук'янов Д. В., Биля-Сабадаш І. О. та ін. Порівняльне правознавство : підручник. Право, 2012. С. 15.
8. Кашперська Т. Ц. Окреме провадження у справах про встановлення фактів, що мають значення для охорони сімейних прав та інтересів : дис. 2015. С. 21.
9. Зацерковний В. І. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. 2017. С. 84-85.

10. Веклич В. Методи дослідження прав і свобод людини і громадянина. 2009. № 22. С. 6.

УДК 327:32.019.5

Василик І. О.
адвокат, кандида історичних наук, доцент
проректор Вищої школи адвокатури,
керівник Центру досліджень адвокатури і права
Національної асоціації адвокатів України

ОСОБЛИВОСТІ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ПОЛЬЩІ: СПЕЦЗАКОН ПРО ПІДТРИМКУ ГРОМАДЯН З УКРАЇНИ

Від початку збройної агресії Росії проти України у 2014 році Україна відчувала особливу підтримку сусідньої Польщі. На усіх дипломатичних площадках двостороннього та міжнародного рівнів Польща наполягала на швидшому врегулюванні конфлікту на Сході України, припиненні російської агресії та відновленні територіальної цілісності України.

Від початку повномасштабної російсько-української війни 24 лютого 2022 р. Республіка Польща стала не тільки доброю сусідкою, а й справжньою сестрою, яка не залишила напризволяще українців і прийняла найбільше громадян з України. Більше того, Польща чи не єдина країна, яка прийняла спеціальний закон, який регулює законність перебування українців, котрі змушені були втікати від війни, у Польщі, а також питання надання їм допомоги.

Підписаний Президентом Республіки Польща Анжеєм Дудою 12 березня 2022 р. «Закон про допомогу громадянам України у зв'язку із збройним конфліктом на території їхньої держави» юридично захищає українців і дає відповіді на життєво необхідні питання їхнього перебування на території країни, зокрема, таких як: термін перебування на території Польщі, отримання ідентифікаційного номера, медичне обслуговування, освіта учнів і студентів у школах та ВНЗ, підтримка материнства тощо.

Після введення Закону в дію стало зрозумілим, що деякі питання потребують уточнення. Так, перша редакція закону передбачала допомогу для українців, які перетнули кордон безпосередньо України та Польщі. Однак, через велику кількість українців, які дісталися до Польщі з інших країн, через тиждень, була прийнята поправка до Закону, у якій викреслено слово

«безпосередньо», що доволило усім українцям, які прибули на територію Польщі, користуватися допомогою, передбаченою даним законодавчим актом. Станом на 16 березня 2022 р. до Польщі приїхали майже 1,9 мільйона людей з України. Максимальну кількість осіб прийняли найбільші польські міста - Люблін, Краків, Варшава, Вроцлав, Познань та менші прикордонні міста, зокрема Перемишль.

Законність перебування на території Польщі

Вищазгаданий закон надає гарантії законного перебування як громадянам України та і їхнім подружжям, які не мають українського громадянства, котрі приїхали з України до Польщі від початку російського вторгнення, тобто після 24 лютого 2022 р. Перебування українських громадян у Польщі вважатиметься законним протягом 18 місяців. Також легальним буде перебування дітей, народжених у Польщі українками, які втекли від війни. Відповідно до закону, через 9 місяців громадяни України, перебування яких на території Польщі визнано законним, можуть подати заяву на отримання дозволу на тимчасове проживання терміном на 3 роки.

На тих українців, які до війни легально проживали в Польщі, більшість положень закону не поширюються, однак терміни дії їхніх національних віз і дозволів на тимчасове проживання, термін дії яких закінчився під час війни, будуть продовжені до кінця року. Також до закону була внесена поправка Сенату, згідно з якою терміни, що припадають після 24 лютого, серед іншого, термін чинності дозволу на проживання або польських документів, що посвідчують особу громадян України, буде продовжено на 18 місяців.

Також вважатиметься легальним перебуванням громадянина України строком на 18 місяців у випадку, якщо під час війни він втратить можливість перебувати в Польщі на підставі шенгенської візи або в рамках безвізового руху. Протягом цих 18 місяців міграція особи з Польщі можлива, але не довше, ніж на 1 місяць.

Особи, які в'їхали на територію Польщі без закордононого паспорта, що має місце, або особи, які не мають у закордонному паспорті штампу про перетин державного кордону, повинні протягом 60 днів зареєструвати своє перебування в Польщі подавши відповідну заяву до міської ради або гміни. Особи без паспорту отримають тимчасовий документ, що посвідчує особу.

Тим громадянам України, в яких термін легального перебування в Польщі на підставі національної візи або карти побиту (в тому числі, продовжених через епідемію ковіду) закінчився після 24 лютого, - продовжується дозвіл на перебування до 31 грудня 2022 року, проте таке право вони мають за умови неперетину кордону з Польщею.

Також важливим є продовження терміну перебування на території Польщі тим громадянам України, які приїхали до Польщі по безвізу до 24

лютого. Після закінчення терміну дії безвізу дозвіл на перебування в країні продовжується на 18 місяців.

8 та 14 квітня 2022 р. Президент Польщі підписав кілька поправок до Закону, які спрощують процедури отримання українцями соціальної, матеріальної та нематеріальної допомоги.

Соціальна допомога українцям

Для оформлення документів на території Польщі першочерговою вимогою для українців є отримання ідентифікаційного коду, тобто номер PESEL. Для його отримання громадяни України звертаються до уряду міста чи гміни із відповідною заявою. У заяві подаються персональні дані, дату приїзду, а також надають відбитки пальців.

Крім ідентифікаційного коду, одночасно громадянину України реєструється і довірений профіль (Profil Zaufany) - безкоштовний метод підтвердження особи в системах електронного адміністрування, завдяки якому можна в режимі онлайн вирішувати різноманітні офіційні справи з державними установами, автоматично обмінюватися даними тощо.

Легальне працевлаштування. Громадяни України, які приїхали до Польщі, починаючи з 24 лютого 2022 р., незалежно від наявності документів, зможуть легально працевлаштуватися в Польщі. Роботодавці матимуть 14 днів, щоб повідомити про працевлаштування такої особи до повітового уряду праці. Відсутність такого повідомлення від працедавця праці протягом 14 днів зробить працевлаштування нелегальним. Крім того, українці мають можливість користуватися вакансіями та допомогою в працевлаштуванні від повітових фондів праці. В тому числі, проходити професійну перепідготовку чи додаткові курси.

Польща надає можливість ведення бізнесу, як індивідуальним підприємництвом (ФОП) на тих самих умовах, що й громадяни Польщі чи власники Карт поляка, карт сталого побиту/постійного резидента ЄС, за умови отримання номера Pesel. Можна також відкривати ТОВ без отримання окремого дозволу на роботу, однак повідомити про це фонд праці.

До соціальної допомоги відносимо також і можливість безкоштовної психологічної допомоги та продуктової допомоги. Працюючі батьки матимуть можливість претендувати на знижки за оплату дитсадків чи інших місць денного перебування дитини, форма такої допомоги визначається міською владою. Крім того, Закон дозволив громадянам України надавати психологічну допомогу своїм співвітчизникам, які не володіють польською мовою.

Допомога для українських студентів передбачає право на соціальну стипендію й студентський кредит. Навчання школярів буде безкоштовним.

Важливою частиною Закону є медична допомога українцям. Передбачена безкоштовна медична допомога в рамках Національного фонду охорони здоров'я. Велика кількість громадян України приїхали на територію Польщі пораненими, в стані шоку і стресу. Для них передбачене безплатне лікування, а для осіб з інвалідність безкоштовна реабілітація.

Крім того, українські лікарі, медсестри і акушери, а також фармацевти мають право працевлаштування за спеціальністю. Повідомити про своє працевлаштування вони зобов'язані Міністерство здоров'я Польщі.

Матеріальна допомога

Закон перебачає виплату кількох видів матеріальної допомоги:

- одноразова допомога у розмірі 300 злотих для однієї особи. Така допомога передбачена тим громадянам України, які приїхали на території Республіки Польща після 24 лютого 2022 р. Крім того, сім'ї з дітьми матимуть право на отримання допомоги по програмі «Добрий старт» (300 злотих на підготовку дитини до школи) та допоміжні виплати для малозабезпечених родин;

- допомога громадянам Польщі, які надали допомогу і житло українським громадянам. Спецзакон передбачає виплату допомоги особам, які прихистили у себе громадян України, що приїхали після 24 лютого 2022 р. Польські громадяни, які в міській раді чи гміні зареєстрували готовність прийняти громадян України, протягом 2-х місяців отримуватимуть по 40 злотих на одну особу на день за допомогу українцям. Коши отримуватимуть після закінчення щомісячного терміну;

- програма 500+ – державна програма Польщі допомоги для дітей. Українські родини отримують таку ж допомогу для дітей як і польські.

Таким чином, допомога Польського уряду, а також простих громадян для України та українців в часі війни є безцінною. Як показує практика, кожне місто чи гміна приймає окремі рішення на місцевому рівні щодо допомоги українцям, які перебувають на їхній території, відповідно до кількості осіб та їхніх потреб.

Заклади охорони здоров'я надають першу медичну допомогу, безоплатно оперують українських онкохворих; школи започаткували підготовчі класи для українських школярів, вищі навчальні заклади пропонують різноманітні програми і конкурси для українських студентів, а також грантові програми для підтримки українських науковців на конкурсній основі. Прості громадяни відкрили свої домівки і прихистили українських громадян, надають неоціненну допомогу волонтери... В цьому і полягає солідарність, добросусідськість і взаємовиручка. Це основи демократії і християнства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20220000583

УДК 346.9

Вербіцька М. В.
к.ю.н., доц., доцентка кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права, Західноукраїнський національний університет

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СУДОВОГО ЗАХИСУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Внаслідок інтервенції військ російської федерації в Україну, відповідно до Указу Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» був уведений воєнний стан. Указом Президента України від 14.03.2022 №133/2022 строк дії воєнного стану в Україні з 05 години 30 хвилин 26 березня 2022 року продовжено строком на 30 діб.

Формально введення воєнного стану не впливає на процес здійснення судочинства. Зокрема, відповідно до ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства в умовах воєнного стану забороняється. Водночас на практиці забезпечити безперебійну роботу судів в період війни вкрай важко.

Відтак, суди зіткнулися з новими викликами відправлення правосуддя за умов закриття доступу до низки реєстрів, серед яких Єдиний державний реєстр судових рішень, Єдиний державний реєстр підприємств, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, офіційного сайту «Судова влада», який давав можливість учасникам процесу бути в курсі руху справ у судах тощо.

На даний час у Національній асоціації адвокатів України також обговорюється питання про закриття доступу і до Реєстру адвокатів України.

Вищезазначене дещо утруднює забезпечення основоположної засади судочинства – доступності до правосуддя, яка є невід'ємною складовою верховенства права.

У той же час презюмується, що суди здійснюють правосуддя в безперебійному режимі в умовах відсутності загрози життю та здоров'ю учасників справи. Рекомендовано про дату та час судових засідань дізнаватись

в оперативному порядку за телефонами суду чи з використанням інших засобів зв'язку.

Виходом з такої ситуації є Електронний суд. Зокрема, представники суб'єктів господарювання – учасників господарського процесу, які зареєстровані належним чином на порталі «Електронний суд» та мають свої електронні кабінети, можуть звертатися до господарських судів із заявами про надання їм доступу до матеріалів справи через «Електронний суд».

З іншого боку, секретарі судових засідань мають іти на зустріч учасникам процесу та за їхньою заявою надсилати, наприклад, судові рішення на електронні адреси, вказані у реквізитах у заявах по суті справи. Для забезпечення належного електронного листування учасникам процесу слід усі заяви та клопотання підписувати електронним цифровим підписом, аби вони мали юридичну силу.

Варто наголосити, що у такий час секретарі зв'язуються зі сторонами і в телефонному режимі, повідомляючи їх про час і дату судових засідань.

Ще однією проблемою, яка виникла у зв'язку з війною в Україні, є неможливість учасників господарського процесу брати участь у судових засіданнях.

З одного боку, вони можуть клопотати про розгляд справи за їх відсутності. З іншого боку, не завжди поштова кореспонденція від суду чи учасників процесу доходить до адресатів з об'єктивних причин, зокрема, таких як безпосередні бойові дії у тій частині України, де зареєстрована, наприклад, юридична особа.

У даний час суди не зобов'язані суворо дотримуватися процесуальних строків, передбачених ГПК України, для розгляду справ. Адже відповідно до Рекомендацій Ради суддів України щодо роботи судів в умовах воєнного стану від 02.03.2022 року процесуальні строки по можливості продовжуються щонайменше до закінчення воєнного стану [1].

З іншого боку, господарські суди з врахуванням особливостей розгляду господарських спорів, можуть розглядати справи і за відсутності сторін, навіть якщо від них надійшли заяви про відкладення розгляду справи, якщо в матеріалах справи наявні усі заяви по суті справи.

Вважаю, суддям нема необхідності йти на зустріч учасникам господарського процесу, які, наприклад, не отримали поштове відправлення у відділенні Укрпошти, куди воно дійшло належним чином, а потім, покликаючись на воєнний стан в державі, просять відновлювати пропущені процесуальні строки. Це стосується тих випадків, коли учасник безперешкодно міг отримати поштове відправлення на території, де на даний час не відбуваються воєнні дії.

Слід зауважити, що дуже ефективним засобом залучення учасників процесу до судових засідань є система відеоконференцз'язку EASYCON, яка дозволяє брати участь у судових засіданнях з будь-якого місця: з дому, з автомобіля, з офісу тощо.

Але варто наголосити, що, як правило, усі вищезазначені можливості може забезпечити стороні лише професійний адвокат, який «іде в ногу» з сучасними досягненнями суспільства.

У той же час, звертаю увагу, що і юристам-практикам сьогодні складно ефективно здійснювати захист прав суб'єктів господарювання з огляду на всі обмеження, про які йшлося вище. Зокрема, загальновідомо, що правові позиції Верховного Суду мають визначальне значення для розгляду спору, однак ознайомитися з ними, відслідкувати останні, вкрай важко з огляду на закриті реєстри.

Проте юридична спільнота взяла на озброєння професійні групи у соціальних мережах, додатках-месенджерах, де обговорюються останні правові позиції Верховного Суду, діляться з досвідом вирішення труднощів, пов'язаних з обмеженням відкритості та гласності судового процесу, тощо.

Резюмуючи, хочу відзначити, що діджиталізація, яка останнім часом інтенсивно впроваджувалася в усі сфери суспільного життя в Україні, сьогодні дає можливість функціонувати системі правосуддя України належним чином. Звісно, у даному дослідженні не зачіпалися складні питання роботи судів у містах, де безпосередньо йдуть бої. З цього приводу Верховною Радою України, Радою суддів України вжиті необхідні кроки для вирішення даного питання. Зокрема, Парламент ухвалив закон, яким тимчасово дозволяється за розпорядженням голови Верховного Суду передавати підсудність з суду, в якому припинено здійснення процесуальних функцій, до іншого визначеного суду.

Таким чином, судді, відправляючи правосуддя у час війни, балансують між забезпеченням усіх засад господарського судочинства, закріплених у Законі України «Про судоустрій і статус суддів», ГПК України, та тими правилами, які нам диктує війна.

На моє глибоке переконання, якісна праця кожного громадянина України, у т.ч. правника, віра в світле майбутнє та відлагоджені дії усього Українського народу на захист нашої державності та незалежності неодмінно приведуть нас до перемоги і благополуччя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рекомендації Ради суддів України щодо роботи судів в умовах воєнного стану від 02.03.2022. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/209874_robota-sudv-ukrani-v-umovakh-vonnogo-stanu (дата звернення: 07.04.2022).

УДК 342.9

Вербіцька М. В.
к.ю.н., доц., доцентка кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права, Західноукраїнський національний університет

Конькова А. В.
студентка 4 курсу, Західноукраїнський національний університет

ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

Домашнє насильство є глобальною проблемою, на вирішенні якої не одне десятиріччя сфокусована увага нормотворців, наукового середовища та практичних працівників, як на міжнародному, так і на національному рівні.

Правила про адміністративну відповідальність за домашнє насильство містяться у ст.173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) та Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 р.

Відповідно до ч.1 ст.173-2 КУпАП, вчинення домашнього насильства – це умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого [1]. Варто під підкреслити, що загалом адміністративна відповідальність за ст.173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення настає за вчинення наступних діянь:

1) вчинення домашнього насильства;
2) вчинення насильства за ознакою статі;
3) невиконання термінового заборонного припису;
4) неповідомлення про місце свого тимчасового перебування.

Очевидно, що перелік цих форм домашнього насильства у диспозиції цієї норми сформульовано доволі неконкретно, а тому до таких форм можна віднести й інші діяння. Визначення окремих різновидів (форм) домашнього насильства міститься й у Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», зокрема:

– економічне насильство, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру (п. 4 ч.1 ст. 1);

– психологічне насильство, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи (п. 14 ч.1 ст. 1);

– фізичне насильство, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру (п. 17 ч.1 ст. 1) [2].

Слід звернути увагу на те, що термін «домашне насильство» визначає за основу не місце скоєння насильства, а стосунки між людьми. Так, відповідно до ст. 3 Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» незалежно від факту спільного проживання поширюється на таких осіб:

– незалежно від факту спільного проживання:

1) подружжя;

2) колишнє подружжя;

3) наречені;

4) мати (батько) або діти одного з подружжя (колишнього подружжя) та інший з подружжя (колишнього подружжя);

5) особи, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у шлюбі між собою, їхні батьки та діти;

6) особи, які мають спільну дитину (дітей);

7) батьки (мати, батько) і дитина (діти);

8) дід (баба) та онук (онука);

9) прадід (прабаба) та правнук (правнучка);

10) вітчим (мачуха) та пасинок (падчерка);

11) рідні брати та сестри;

12) інші родичі: дядько (тітка) та племінник (племінниця), двоюрідні брати і сестри, двоюрідний дід (баба) та двоюрідний онук (онука);

13) діти подружжя, колишнього подружжя, наречених, осіб, які мають спільну дитину (дітей), які не є спільними або всиновленими;

14) опікуни, піклувальники, їхні діти та особи, які перебувають (перебували) під опікою, піклуванням;

15) прийомні батьки, батьки-вихователі, патронатні вихователі, їхні діти та прийомні діти, діти-вихованці, діти, які проживають (проживали) в сім'ї патронатного вихователя.

– за умови спільного проживання:

1) інші родичі, які пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов’язки;

2) інші особи, які пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки [2].

Аналіз кола осіб, на яких розповсюджується дія Закону, дозволяє дійти висновку, що даний перелік не охоплює зведених братів та сестер, а також осіб, які мають інтимні стосунки, зустрічаються, однак не проживають разом та не є нареченими. Крім того, слід зазначити, що у випадку усної відмови однієї зі сторін від певного ступеня споріднення, проблематичним може бути доведення факту такого споріднення. Зокрема, це стосується відносин прадіда (прабаби) та правнука (правнучки) й інших.

Ураховуючи системність та масштабність змін до законодавства, Кабінету Міністрів України надавалося шість місяців із дня набрання чинності Законом для приведення інших нормативно-правових актів у відповідність із Законом. Крім того, мають бути прийняті нові нормативно-правові акти, якими будуть урегульовані питання: розгляду заяв та повідомлень про вчинення домашнього насильства; взаємодії суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству; забезпечення функціонування Єдиного реєстру випадків вчинення домашнього насильства; методики оцінки ризиків; винесення спеціальних заходів протидії домашньому насильству тощо. Однак дуже важливо, щоб ці зміни були не лише оперативними, а і якісними.

Крім того, доцільно розробити науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який сприятиме уніфікації та підвищенню ефективності діяльності суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст.1122. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n987 (дата звернення 14.04.2022)

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 року № 2229-19. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19 (дата звернення 14.04.2022)

УДК 373.5.018:35.072.21](043)

Гірська А.
студентка магістратури,
Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

В Україні воєнний стан визначається як особливий правовий режим, що вводиться у разі загрози національній безпеці. Пропозиції щодо введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях на розгляд Президентові України подає Рада національної безпеки і оборони України. Розглянувши ці пропозиції, Президент України_видає Указ № 64/2022 про введення воєнного стану. Затверджений указ негайно оголошується через засоби масової інформації.

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» булоутворюватися тимчасові державні органи - військові адміністрації [1].

Попри всі обмеження прав і свобод громадян в умовах воєнного стану, до цього переліку обмежень категорично не входить право на освіту. Оскільки українські діти повинні вчитися. Заклади освіти мають працювати та, попри все, продовжувати надавати освітні послуги.

Таку ж позицію зокрема відстояли і в управлінні освіти і науки Тернопільської міської ради: «Освіта в умовах війни – це діяльність в режимі особливої відповідальності, працездатності, наполегливості, єдності та невичерпної сили творення нової історії нашої країни!» [2].

Щоб зрозуміти події сьогодення та навчитися жити в таких умовах, ми змушені аналізувати, думати та неодноразово звертатися до минуло. Особливо важливий світовий досвід у таких подіях та під впливом сьогодення маємо навчитися вибудовувати свою стратегію подальшої «освітньої» поведінки.

Війна завжди порушує звичний ритм функціонування в освіті. Наприклад, як зазначає у своїй статті Лідія Білас, співзасновниця мережі приватних шкіл

КМДШ: «З початку конфлікту в Сирії було зруйновано 309 навчальних закладів. Кожна третя школа й досі не може використовуватися, 2,8 млн дітей втратили доступ до освіти. Багато хто з цих дітей ніколи не ходили до школи, велика частина пропустила до 7 років навчання. Кожен пропущений рік – величезна прогалина, яку стає все важче заповнити, а шкільну програму стає все важче наздогнати. Через це 15–17-річні підлітки стають жертвами експлуатації, включаючи дитячу працю, ранні шлюби й нерідко залучення до бойових дій» [3].

За своє краще майбутнє сьогодні бореться і Україна. Тому заклади освіти повинні відновлюватися, відкриватися та працювати, щоб уникнути зниження рівня грамотності населення. МОН України (опубліковано 24 лютого 2022 року) надано роз'яснення щодо роботи закладів освіти у межах правового режиму воєнного стану визначено, що всі заклади освіти, за можливості, здійснюють навчання в дистанційній формі. З метою забезпечення відповідного режиму діяльності функціональної підсистеми пропонується керівникам департаментів (управлінь) освіти і науки обласних державних адміністрацій, закладів вищої, фахової передвищої та професійної (професійно-технічної) освіти, забезпечити: надання освітніх послуг у встановлених обсягах, відповідно до визначених освітніх програм і планів, а також здатності швидкого відновлення освітнього процесу. Особливу увагу звернено на виконання заходів планів цивільного захисту на особливий період; готовність до здійснення оповіщення органів управління та сил цивільного захисту, учасників освітнього процесу та працівників про виникнення надзвичайної ситуації; інформування про межі поширення, наслідки, способи та методи захисту, а також дії у зоні можливої надзвичайної ситуації; уточнення та здійснення заходів щодо захисту учасників освітнього процесу, працівників підприємств, установ, організацій і прилеглих територій у разі виникнення надзвичайних ситуацій; готовність наявних сил і засобів цивільного захисту, можливість залучення додаткових сил і засобів у разі виникнення надзвичайних ситуацій; створення та використання об’єктових матеріальних резервів для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій і ліквідації наслідків; негайне інформування про загрозу виникнення надзвичайних ситуацій, порушення функціонування суб’єктів освітньої діяльності або загрозу припинення надання освітніх послуг органів управління освітою та цивільного захисту обласних державних адміністрацій, територіальних органів Служби безпеки, Державної служби з надзвичайних ситуацій і МОН; у разі безпосередньої загрози життю та здоров’ю учасників освітнього процесу на об’єктах освіти вводити в дію Плани евакуації закладів освіти. Керівникам закладів вищої освіти рекомендовано перевести в готовність об’єктові формування цивільного захисту до дій за призначенням у взаємодії з територіальними формуваннями цивільного захисту щодо проведення великих

обсягів робіт із ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, у тому числі тих, що виникли внаслідок воєнних (бойових) дій чи терористичних актів, а також проведення відновлювальних робіт на власних об'єктах; бути в готовності за рішенням місцевих держадміністрацій, міських рад у містах обласного значення та за особистою згодою залучити власні об'єктові формування цивільного захисту до виконання завдань за призначенням на об'єктах інших суб'єктів господарювання чи на визначених територіях.

Крім цього, презентовано оновлений онлайн довідник «У разі надзвичайної ситуації або війни», в якому зібрані поради, як захистити себе у кризовій ситуації. Направлено прохання до всіх громадян орієнтуватися на офіційні повідомлення державних органів влади України та місцевих органів влади [4].

25 лютого 2022 року міністром освіти та науки України Сергієм Шкарлетом рекомендовано всім закладам освіти в Україні припинити освітній процес та оголосити канікули на два тижні [5].

Однак з 14 березня 2022 року навчання в закладах освіти відновлено. Така можливість була лише у низки відносно безпечних регіонів України. За таких умов, керівникам закладів освіти було надано право самостійно обирати формат навчання (онлайн, офлайн чи змішана форма) та повідомити про прийняте рішення відповідні військові адміністрації. Більшістю закладів освіти було обрано онлайн-навчання з використанням різних освітніх платформ. Рішення щодо дистанційного навчання було виправдано через необхідність захистити дітей, працівників, і через розміщення в приміщеннях навчальних закладів великої кількості біженців з усієї країни. Внутрішньо переміщені особи – школярі змогли доєднатися до класів, було визначено спосіб прийняття та обліку таких дітей. Здобувачам освіти потрібні орієнтири, мета та мотивація для продовження навчання, а тому при всіх складнощах організації оцінювання й неможливості планування під час війни МОН має визначитися з зовнішнім незалежним оцінюванням, яке обов'язково має проводитись, оскільки його відсутність мала б вкрай негативні наслідки для освіти та відкотила б її стан далеко в минуле.

На сайті МОН опубліковано список дистанційних шкіл та онлайн-платформ, де діти можуть продовжувати навчатися. Там школярі можуть знайти і приватні школи, які відкрили доступ до своїх доробків для дітей з усієї України. Крім того, була створена платформа, де збираються фото та відео докази руйнування освітньої інфраструктури та інші військові злочини росії.

На даний час батьки рятують своїх дітей, потреба в якісній освіті відійшла на другий план. Однак важливим завданням є донесення до батьків та дітей інформації, доводів щодо важливості продовжувати навчання, наскільки б важко та, майже не можливо це не було, щоб не втратити дорогоцінного часу.

Важливо комунікувати з батьками та пояснити, донести через них до дітей, що прочитані книги, розв'язані задачі, опановані навички – це маленькі кроки до успішного та щасливого майбутнього нашої країни. Кожна дитина зараз теж може допомогти виграти війну й відновити країну. Все, що для цього потрібно зробити – навчатися. Опановувати шкільну програму, користуватися можливістю відкритого доступу до додаткової освіти, продовжувати розвивати свої таланти, навіть з-за кордону. Врешті слід задіяти себе, щоб почуватися потрібним. Віртуальне спілкування з вчителями та однокласниками дасть їм розуміння того, що в їхньому житті залишилося місце чомусь сталому та звичному та надасть поштовх до продовження руху, виведе з оніміння в яке завела їх війна.

На даний час, станом на 21 квітня 2022 року, як зазначає Сергій Шкарлет: «за даними департаментів освіти і науки обласних військових адміністрацій, усі ЗЗСО чотирнадцяти областей України продовжують освітній процес у дистанційній формі. У трьох областях організовано дистанційне, частково змішане та очне навчання. У шести областях України освітній процес – в дистанційній формі, частково канікули або призупинено навчання. У двох регіонах навчання відбувається у дистанційному форматі, частково змішано або канікули, частково призупинено навчання. Дистанційну форму навчання організовано в понад 12 тис. закладів загальної середньої освіти, до навчання повернулися майже 3,7 млн. учнів. Кількість тимчасово внутрішньо переміщених дітей, які долучилися до навчання з інших областей, сягає майже 87 тис. осіб. Найбільше тимчасово внутрішньо переміщених дітей долучено до навчання у Львівській області – 23 554 дитини. Майже 90 % українських шкіл продовжують працювати в умовах воєнного стану».[6]

Не можливо оминути увагою і те, що у Конвенції ООН про права дитини, ратифікованою Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91, гарантовано права дітей: «Кожна дитина має право на любов і піклування, висловлення своєї думки, охорону здоров’я, належне харчування, житло й одяг». Відповідно до ст. 28 Конвенції Держави-учасниці визнають право дитини на освіту, а також згідно з змістом ст. 29 Конвенції закріплено, що освіта дитини повинна бути спрямована на: розвиток особи, талантів, розумових і фізичних здібностей дитини в найповнішому обсязі; виховання поваги до прав людини та основних свобод, а також принципів, проголошених у Статуті Організації Об'єднаних Націй [7].

У сьогоднішньому світі такі гарантовані права на рівні світової організації порушено. Однак нормативно-правове забезпечення, яке розробляють органи державної влади, забезпечує функціонування освіти в умовах воєнного стану. Всі нормативні документи гарантують права дітей та молоді на освіту і

декларують умови забезпечення такого права. Завданням кожного освітянина в Україні в ці дні має бути своя боротьба за відновлення реалізації цих прав.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

2. Управління освіти і науки Тернопільської міської ради (2022 р.) URL: http://osvita.te.ua/novyny/item/995-osvita-v-umovakh-viiny-tse-diialnist-v-rezhymi-osoblyvoi-vidpovidalnosti

3. На захисті майбутнього: чому діти мають якнайшвидше відновити навчання. І чому не варто нехтувати освітнім процесом навіть під час війни, Білас Л. MIND (2022 р.). URL:https://mind.ua/openmind/20238139-na-zahisti-majbutnogo-chomu-diti-mayut-yaknajshvidshe-vidnoviti-navchannya

4. Роз'яснення МОН щодо роботи закладів освіти у межах правового режиму воєнного стану. Міністерство освіти і науки України. Урядовий портал (2022 р.). URL: https://www.kmu.gov.ua/news/rozyasnennya-mon-shchodo-roboti-zakladiv-osviti-u-mezhah-pravovogo-rezhimu-voyennogotanu

5. Всім закладам освіти рекомендовано припинити освітній процес та оголосити канікули на два тижні С.Шкарлет (ЗАГОЛОВОК З ЕКРАНУ). Міністерство освіти і науки України (2022 р.). URL:https://mon.gov.ua/ua/news/sergij-shkarlet-vsim-zakladam-osviti-rekomendovano-pripiniti-osvitnij-proces-ta-ogolositi-kanikuli-na-dva-tizhni

6. Сергій Шкарлет розповів про початок сьомого тижня навчання в умовах воєнного стану. Міністерство освіти і науки України (2022 р.). URL: https://mon.gov.ua/ua/news/sergij-shkarlet-rozpoviv-pro-pochatok-somogo-tizhnya-navchannya-v-umovah-voyennogo-stanu

7. Конвенція «Про права дитини» від 20.11.1989 р. Ратифіквція підстава 789-XII Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

УДК 347.939.1

Гнатів О. Б.
к.ю.н., доцент кафедри цивільного права і процесу, Західноукраїнський національний університет

Паламар С. Б.
студентка юридичного факультету, Західноукраїнський національний університет

ПРАВОВЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

В умовах розвитку нашої держави, а відповідно, правової системи набуло поширення вирішення спорів за участю судді. В Україні досить активно триває період реформування системи захисту прав та інтересів особи у суді. Найефективнішим на даний час напрямів такого реформування є впровадження процедури врегулювання спору за участю судді, яка допомагає звузити вплив держави на суспільство, оскільки замінює його на самоврегульовані механізми пошуку нестандартних способів вирішення спорів, які будуть відповідати потребам суспільства. Саме врегулювання спору за участю судді є таким досить новим способом вирішення спорів у суді. При ньому сторони за допомогою судді, який виступає посередником, можуть налагодити процес комунікації між собою так, що варіант вирішення конфліктної ситуації зможе відповідати інтересам кожної із сторін, між якими виник спір.

Даний процес вивчали та досліджували багато сучасних провідних вчених, а саме: : В.О. Аболонін, С.С. Алєксєєв, І.О. Бут, В.М. Ведяхін, О.В. Горецький, С.В. Ківалов, Ю.С. Колясніков а, А.Н. Кузбагаров, Н.Н. Леннуар, Н.А. Мазаракі, А.В. Малько, М.Н. Марченко, Д.С. Міхель, Жан А. Миримано фф, А.А. Павлушина, П.М. Рабіновіч, Л.Д. Романадзе, О.М. Спектор, Г.О. Ульянова та багато інших.

Врегулювання спору за участі судді – це спілкування сторін судового процесу із суддею щодо отримання роз'яснень та додаткової інформації для оцінки сторонами проблем та перспектив судового розгляду спору між ними. Головною умовою для початку врегулювання такого спору за участю судді є згода сторін, тобто позивача й відповідача, на проведення такої процедури [4, с. 56]. Вирішувати спори за участю судді можна лише до розгляду справи по суті, а отже, лише в суді першої інстанції. Крім того, у справах з самостійними вимогами не повинно бути третіх осіб. І останнє, але не менш важливе: справа не повинна потрапляти в категорію, до якої не застосовується вирішення спорів

за участю судді. Вказані виключення передбачені ч. 2 ст. 201 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України). ЦПК України в редакції від 3 жовтня 2017 року передбачає підготовче судове засідання у кожній судовій справі, яка розглядається за загальними правилами позовного провадження. На підготовчому засіданні суд має визначити, чи бажають сторони досягти мирової угоди, передати справу до арбітражного суду чи звернутися до суду для вирішення спору із суддею.

Разом з тим, Законом України від 3 жовтня 2017 року в цивільно-процесуальне законодавство запроваджено новий порядок – вирішення спору за участю судді, яке здійснюється за взаємною згодою сторін без урахування розгляду справи та відповідно до спеціальної процедури та здійснюється у формі спільних та/або закритих зустрічей із суддями, сторонами та їх представниками. Щоб забезпечити розумний строк для розгляду цивільних справ та запобігти можливим зловживанням для затягування судового вирішення спорів у процесі вирішення спорів за участю судді, законодавці встановили менший строк – не більше 30 днів.

Розділ 3 глави 4 (статті 201-205) ЦПК України передбачає вирішення спорів за участю суддів. У п’яти статтях цієї глави визначено причини участі суддів, порядок призначення, поведінку, припинення спорів та строки такого провадження. Аналіз запроваджених законодавцями процедур врегулювання спорів за участю суддів дає можливість дійти до висновку, що деякі правила процедури медіації були встановлені, але можливості безмежні. На відміну від судового процесу, в якому кожна процесуальна дія та стадія чітко визначені та оформлені, порядок вирішення спорів за участю суддів не прописаний. Законодавці обмежуються формулюванням своїх загальних правил та визначенням можливих загальних приписів – спільних та/або закритих зустрічей.

Вирішення спору за участю судді має певні принципи. Їх зазвичай поділяють на дві окремі групи: принципи цивільного процесуального права, основоположні витоки, суть і зміст яких втілені в нормах ЦПК України, які відображають сутність цивільного процесуального права як галузі права, її напрями та перспективи розвитку; спеціальні, на яких базується весь інститут альтернативних вирішень спорів (далі – АВС) та які притаманні безпосередньо такому виду АВС, як врегулювання спору за участю судді. До першої групи принципів відносять засади цивільного судочинства, які закріплені в положеннях статті 2 ЦПК України, а саме: верховенство права, рівність усіх учасників судового процесу перед законом та судом, змагальність, диспозитивність, обов’язковість судового рішення, неприпустимість зловживання процесуальними правами, розумність строків та інші. До другої групи відносять: добровільність, конфіденційність, нейтральність та

неупередженість судді-посередника, принцип правомочності, принцип гнучкості та структурованості процедури, принцип співробітництва судді та сторін, між якими виник спір.

Даний інститут вирішення спору уособлює в собі усі необхідні риси процедури на шляху до примирення сторін. При такій процедурі цивільний спір не вирішується судом, а врегульовується специфічним компетентним та висококваліфікованим посередником – судом в особі уповноваженого судді, однак уже не під час здійснення ним судочинства, а під час проведення цим суддею формальних чи неформальних дій, які в кінцевому результаті спрямовані на врегулювання цивільного спору в дозволених правових межах [5, с. 34]. Також при вирішенні спору за участю судді суддя має створити всі можливі умови для врегулювання цивільного спору із досягненням згоди сторін, тобто в результаті процедури може бути укладена мирова угода, відповідач може визнати позов, позивач може відмовитися від позову. Якщо таке сталося, то внаслідок цього суддя ухвалює відповідну ухвалу.

Вирішення спорів за участю суддів здійснюється суддями-доповідачами одноособово незалежно від складу справи (колективно чи одноосібно) у формі спільної конференції (суддя, позивач, відповідач) або закритого засідання (суддя і позивач та суддя і відповідач). Будь-яка інформація, отримана сторонами та суддею під час процесу вирішення спору, залишається конфіденційною. Протокол засідання не ведеться та не фіксується технічними засобами.

Досить проблемним є питання щодо правового статусу судді, який здійснює врегулювання спору між сторонами. Зі змісту норм ЦПК України випливає, що кожен суддя має брати участь у врегулюванні такого спору. Тому при цьому не враховуються його професійні навички як посередника, бажання та інші фактори, які можуть бути важливими. Така модель урегулювання спору за участю судді не враховує того, що суддя, крім знань у своїй сфері, має мати ще спеціальні навички та, відповідно, знання із психології, соціології, конфліктології та інших дотичних галузей [1, с. 13]. Для покращення даного інституту вкрай необхідно проводити спеціальні тренінги та відбирати суддів, які мають навички для проведення такого роду медіації.

Отже, аналізуючи вищенаведене, можна підбити підсумок, що врегулювання спору за участю судді є певним переговорним, структурованим та конфіденційним процесом, в якому сторони спору прагнуть самостійно, а також на добровільній основі, вступити у перемовини за участі нейтрального посередника в особі судді. Суддя ж, у свою чергу, за допомогою своїх професійних навичок та знань спрямовує сторони до мирного врегулювання спору між ними. Такий інститут все частіше почали використовувати на

практиці, тобто він приживається в українському суспільстві як один із способі вирішення спорів між сторонами цивільного процесу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Божук І., Дяченко С. Судова практика застосування альтернативних способів врегулювання спорів. *Підприємництво, господарство і право.* 2019. №12. С. 11-15.

2. Дяченко С. В., Барановська В.В. Судова практика врегулювання спорів за участю судді в цивільному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2020. №9. 75-77.

3. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР (станом на 01 січня 2020 р.). *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text

4. Московчук Д., Кіліміченко А. Особливості процедури врегулювання спору за участі судді. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. №6. С. 55-58.

5. Тиханський О. Б. Місце інституту врегулювання цивільного спору за участю судді в систематиці примирних процедур. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.* 2018. №2. С. 31-39.

6. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text

УДК 347.2/3

Грабовська Г. М.
к.ю.н., доцент кафедри
цивільного права і процесу,
Національний авіаційний університет

КОМПЕНСАЦІЯ ЗА ВТРАЧЕНЕ ЖИТЛО ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Під час руйнівних дій агресора та в умовах воєнного стану, багато людей втрачають своє житло через вибухи, бомбардування та ракетні обстріли.

Держава активно реагує на ці руйнівні виклики і не полишає своїх громадян на одинці з їхньою бідою та намагається вирішити ряд проблем, правовими засобами. Важливо підняти питання, надання компенсації за зруйноване житло. Уряд України вживає окремих заходів щодо вирішення цих

нагальних проблем, зокрема необхідно звернути увагу на Постанову Кабінету Міністрів України №326 від 20.03.2022, де затверджено Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації.

Найперше слід звернути увагу, на той факт, що для отриманя компенсації за зруйноване під час війни житло, потрібні правовстановлюючі документи.

Якщо цих документів немає, то їх потрібно оформити, оскільки компенсації будуть виплачуватися власникам житла.

Поки що точних прогнозів, коли саме люди почнуть отримувати компенсації, немає, оскільки необхідно розробити механізми виплати компенсації. Передбачається, що будуть використовуватися кошти держбюджету і кошти РФ, які будуть відібрані як репарації і перерозподілені через спецінституції.

Цей Порядок встановлює процедуру визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації, при цьому одним із напрямів, за якими здійснюватиметься визначення шкоди та збитків відповідно до п.2 пп.5 цього Порядку, законодавцем передбачено: втрати житлового фонду і об’єктів житлово — комунального господарства — напрям, що включає втрати житлового фонду і об’єктів житлово-комунального господарства, об’єкти незавершеного будівництва житлової нерухомості, дачних і садових будинків, фактичні витрати, здійснені для їх відновлення [1].

Компенсації підлягає як готова житлова нерухомість (будинки, квартири, місця загального користування в багатоквартирних будинках), так і недобудовані будинки, якщо на їхнє будівництво були видані всі дозволи і вже були зведені опорні конструкції та зовнішні стіни.

Відповідно отримати компенсацію можуть як власники житла, так й інвестори будівництва, а також ОСББ чи інші компанії-управителі багатоквартирних будинків.

На компенсацію мають право також законні спадкоємці, якщо власники житла загинули.

Планується, що люди, які втратили житло, можуть отримати натомість:

Грошову компенсацію з обмеженим правом використання (на ремонтні роботи, будівництво чи купівлю нового житла). Її розмір визначатимуть після оцінки втраченого майна чи його пошкоджень.

Іншу нерухомість в новобудові, будівництво якої профінансує держава. Житло має бути рівноцінним за показниками, в тому числі за площею. Але максимальна площа такого житла не може бути більшою за 150 кв. метрів.

Першими компенсацію за втрачене житло будуть отримувати багатодітні сім'ї, люди з інвалідністю I та II груп, а також учасники бойових дій.

Наразі точні терміни невідомі, процедура оцінки збитків лише почалася.

Законопроєкт про компенсацію пошкодженого війною житла Верховна Рада поки що ухвалила лише в першому читанні [2].

Тож виплати компенсацій можливі, щонайменше, після ухвалення закону в цілому та затвердження відповідної процедури.

Основні показники, які будуть оцінюватися при визначенні шкоди: вартість зруйнованого та пошкодженого житла, яке потребує відновлення; фактичні витрати, здійснені для відновлення пошкодженого житлового фонду і об'єктів житлово-комунального господарства; фактичні витрати на здійснення грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією російської федерації; вартість зруйнованих та пошкоджених об'єктів малоповерхового житлового будівництва, у тому числі дачного та садибного типу, а також їх частини; вартість зруйнованих та пошкоджених об'єктів незавершеного житлового будівництва [3] .

Визначення такої шкоди та обсягу збитків, завданих Україні, буде здійснюватися відповідно до методики, затвердженої наказом Мінрегіону за погодженням з Мінреінтеграції.

Відповідальними за визначення шкоди та збитків нашої держави за наведеним напрямом визначені обласні, Київська міська державні адміністрації, а на період воєнного стану – військові адміністрації.

На підставі цього Порядку найближчим часом будуть підготовлені та затверджені проекти зазначених методик та здійснення оцінки шкоди і втрат для подальшого їх стягнення із країни-агресора.

Тобто на теперішній час нормативно-правовий документ, що визначає механізм компенсації саме постраждалим громадянам за житлові будинки або квартири, зруйновані через військову агресію російської федерації, поки що відсутній і перебуває у стадії розробки і тому компенсації можна буде отримати лише після прийнятя цього Закону.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації. Постанова Кабінету Міністрів України №326 від 20.03.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text

2. Компенсація втраченого майна під час війни: законопроект від ВРУ. URL: https://medoc.ua/blog/kompensacija-vtrachenogo-majna-pid-chas-vijni-zakonoproekt-vid-vru

3. Радіонова Н. Як отримати компенсацію за втрачене під час воєнного стану житло.URL: http://jurfem.com.ua/yak-otrymaty-kompensatsiu-za-vtrachene-pid-chas-viyny-zhytlo/

УДК 347.161

Заневська І. В.
аспірантка, Західноукраїнський національний університет

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

На початку XXI століття проблема забезпечення належного доступу до лікування стала глобальною, коли монополія інтелектуальної власності вступила в суперечність з правами людини. Необхідність збалансувати права інтелектуальної власності на ліки з основними правами людини спонукала до компромісів і розробки нових правових механізмів, що призвело до переосмислення ролі прав інтелектуальної власності в сфері охорони здоров'я. Проте забезпечення визначеності об'єктів інтелектуальної власності на лікарські засоби залишається проблемним для українського законодавства. Адже через неналежне правове регулювання сьогодні ми стикаємося з великою кількістю корупційних схем та недобросовісною конкуренцією у сфері медицини, випадками фальсифікації ліків тощо.

Актуальним є питання застосування лікарських засобів в умовах надзвичайного стану, за умов війни чи пандемії. Коли виникає гостра проблема в лікарських засобах, у їх виготовленні та імпортуванні. Зокрема,за таких умов мають право на існування правові механізми «спрощених» процедур, пов'язаних із патентуванням ліків, виплатою винагороди винахідникам тощо, оскільки не завжди є достатньо часу та засобів, а від вчасного отриманнялікарських засобів може залежати життя та здоров'я великої кількості людей.

Сьогодні існують кілька правових механізмів, які сприяють застосуваннюґенеричнихлікарських засобів та спроможні пом'якшити патентну монополію щодо інновацій у даній сфері. Зокрема, в Україні це: примусове ліцензування винаходів; договори керованого доступу; використання запатентованихлікарських засобів у вигляді їх ґенеричної копії за надзвичайних обставин.

Варто відмітити, що СОТ, Всесвітня організація інтелектуальної власності і Всесвітня організація охорони здоров'я співпрацюють з метою покращення знань щодо патентування та підвищення ефективності дій задля охорони здоров'я людей.Важливою для регулювання відносин у цій сфері є Угода СОТ про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS – AgreementonTrade-RelatedAspectsofIntellectualPropertyRights), яка забезпечує дотримання балансу: «при охороні здоров'я забезпечується захист

праввинахідників на визначений період з метою заохочення дослідження новихта ефективніших підходів, але також надає урядам можливість маневруватитаким чином, щоб відповідні режими були доступні. Розроблення нових медикаментів і надання урядам певної гнучкості разом сприяють покращеннюстану здоров'я» [1].

Зокрема, Угода ТРІПС дозволяє «виробництво продукції, зокрема й генеричнихлікарських засобів, на умовах примусового ліцензування – з дозволу урядунавиробництво запатентованої продукції без дозволу власника патенту переважно для забезпечення внутрішнього ринку Члена, який дозволивтаке використання»[1].

У 2011 р. з метою внесення додаткових положень до Угоди ТРІПС щодо механізмів примусового ліцензування, що зможуть використовувати члени СОТ, у тому числі й Україна, для виробництва та експорту фармацевтичної продукції, забезпечивши її доступність дляспоживачів, ухвалено відповідний Протокол, що закріплює правову підставудля використання ними можливості вести експорт фармацевтичноїпродукції, виготовленої за примусовою ліцензією, до країн, які або взагаліне мають власних потужностей для їх виробництва, або у фармацевтичному секторі яких наявних виробничих потужностей недосить для задоволення власних потреб охорони здоров'я (наприклад, у разі надзвичайної ситуації в країні).

З 23 січня 2017 р. почали діяти відповідні зміни до Угоди ТРІПС, що були прийняті у Протоколі 2/3 членів СОТ, ут.ч. Україною.Цими змінами «запроваджено постійний механізм примусового ліцензування стосовно запатентованої фармацевтичної продукції, який дозволяє забезпечити доступність для членів СОТ, які цього потребують, необхідних ґенеричних лікарських засобів, вироблених в інших країнах. Країни, що експортують, зможуть видавати примусову ліцензію постачальникам таких препаратів (виключно для цілей виробництва та експорту необхідної продукції до країн з обмеженими виробничими можливостями у фармацевтичному секторі), що відповідатиме правилам СОТ» [2].

На сьогоднішній день виготовлення лікарських засобів на основі примусової ліцензії дозволяється з метою забезпечення внутрішнього ринку країни, в якій ці препарати виробляються. Водночас передбачена також Протоколом можливість експорту лікарських засобів, вироблених за примусовою ліцензією, у країни з недостатніми чи відсутніми виробничими можливостями у даній сфері для забезпечення потреб охорони здоров'я.

Отож, реалізація зазначених вищеположень сприятиме: розвитку потенціалу фармацевтичного сектору України; використанню механізму примусового ліцензування з метою виробництва та експорту лікарських засобів членами СОТ; забезпеченню доступності фармацевтичної продукції в країнах

із недостатніми потужностями у цьому секторі; посиленню співробітництва у фармацевтичній сфері та налагодженню обміну сучасними технологіями з іншими членами СОТ.

Згідно із Законом України «Про прийняття Протоколу про внесення змін до Угоди ТРІПС» від 03.02.2016 № 981-VIII,«Україна також отримала можливість використовувати механізм примусового ліцензування стосовно лікарських засобів для вирішення проблем охорони здоров'я, ураховуючи певні обставини, власні можливості та потреби»[2].Варто заначити, що примусову ліцензію можна видавати як для імпорту, так і для виробництва ґенеричного лікарського засобу в Україні. Процедуру її видачі передбачено Законом України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі» та Постановою КМУ від 14.01.2004 р. №8 «Про затвердження порядку видачі Кабінетом Міністрів України дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі) або зареєстрованої топографії інтегральної мікросхеми». Зокрема, Державна служба України з питань протидії ВІЛ/СНІД та іншим соціально-небезпечним захворюванням для примусового ліцензування запропонувала перелікантиретровірусних препаратів.

У 2020 р. було внесено зміни до нормативно-правових актів України, які стосувались реформування патентного законодавства, зокрема, вони спрощують вирішення питань інтелектуальної власності тадозволяють прискорити виведення на ринок вітчизняних ґенериків. Зміни стосувались Законів України «Про лікарські засоби», «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі», «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг», «Про охорону прав на промислові зразки» тощо.

Отже, зміни в законодавстві України у сфері патентування, виробництва, імпорту лікарських засобів були простонеобхідними.Насамперед, це крок до гармонізації українського законодавства з міжнародно-правовими актами, а також прогрес у питанні впровадження нових технологій. Це сприятиме підвищенню доступності лікарських засобів для споживачів, зокрема, надходженню в обіг інноваційних продуктів за невеликою ціною, активізації обміну технологіями з країнами-членами СОТ, імпорту та експорту лікарських засобів, нарощуванню потенціалу фармацевтичного сектору України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності: Додаток 1С до Угоди про заснування СОТ від 15.04.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#n3

2. Україна вітає зміни до Угоди СОТ про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності, які можуть полегшити доступ до лікарських засобів. Урядовий портал (2017 р.). URL: https://www.kmu.gov.ua/news/249695500

3. Переваги членства у Світовій організації торгівлі для України.Буклет Міністерства економічного розвитку і торгівлі України (2016 р.)URL: https://www.wto.org.

УДК 341.215:342.7

Іванюк В. Д.
доктор філософії з права, старший викладач
кафедри міжнародного права
та міграційної політики,
Західноукраїнський національний університет

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

Однією з найбільш незахищених категорій цивільного населення під час війни є діти. Згідно з даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини, в Україні від 24 лютого 2022 року загинула щонайменше 81 дитина і 108 дітей отримали поранення. Проте, ці цифри відображають тільки ті випадки, які ООН змогла підтвердити, тому справжня кількість загиблих, ймовірно, набагато вища. Відбулось переміщення 4,3 мільйона дітей, що складає понад половину дитячого населення країни (7,5 мільйона). В ці дані входить більше, ніж 1,8 мільйона дітей, які переїхали в сусідні країни як біженці, і 2,5 мільйона тих, хто зараз є внутрішньо переміщеними особами [1]. Окрім вбивства, необхідність акцентування уваги на правах дітей в умовах війни спричинюють й такі порушення, як: захоплення дітей в заручники, сексуальна експлуатація, залучення до участі у військових діях, захоплення навчальних закладів і використання їх як військових об’єктів. Вказане зумовлює потребу у захисті та належному правовому регулюванні на національному та міжнародному рівнях.

Слід вказати, що у межах міжнародних інституцій розроблені міжнародно-правові акти, що є фундаментальними у сфері захисту прав дітей в умовах війни, серед яких:

- Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року;
- Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах від 1 січня 2000 року;
- Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року;
- Додаткові протоколи до Женевських конвенцій від 8 червня 1977 року;

- Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182 від 17 червня 1999 року;

- Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року та низка Резолюцій Ради Безпеки ООН, прийнятих протягом 1999 - 2009 років.

Виокремлені міжнародні акти закріпили повагу до норм міжнародного гуманітарного права, що стосуються забезпечення прав дітей в умовах війни. Разом з тим, слушною видається позиція фахівця М. В. Герасимчука щодо необхідності жорсткішого формулювання окремих норм. Зокрема, відповідно до другого пункту статті 38 Конвенції про права дитини, держави-учасниці вживають всі можливі заходи для забезпечення того, щоб особи, які не досягли 15-річного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях [2]. Виходячи з такого змісту, можна зробити висновок, що випадки опосередкованої участі дітей (наприклад, збір чи передача військової інформації, транспортування зброї тощо) стаття не охоплює, а відтак і не забороняє її. Як наслідок цього, стаття 38 Конвенції лише частково гарантує захист прав дітей, а не так, як це закріплено в Протоколі I, й навіть «робить крок назад» у порівнянні з Протоколом II (пункт 3с, ст. 4), що забороняє вербування дітей, які не досягли 15-річного віку, до збройних сил чи групи, а також їх участь у військових діях [3].

Що стосується нормативно-правового забезпечення захисту прав дітей на національному рівні, слід виокремити Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року [4], що закріплює визначення термінів «дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів», «дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах», систему заходів щодо охорони права на життя та охорону здоров’я, права на ім’я та громадянство, права на достатній життєвий рівень, права дитини на вільне висловлення думки та отримання інформації, права на захист від усіх форм насильства, права на проживання в сім’ї разом з батьками або в сім’ї одного з них та на піклування батьків, права на освіту, а також в окремому Розділі V передбачає норми щодо протекції прав та інтересів дітей, які потребують особливого захисту держави.

В контексті зазначеного слід зауважити, що в умовах війни існує три основні види загроз для дітей, що знаходяться безпосередньо в зоні воєнного конфлікту:

1) суто військові – ризик безпосереднього залучення дітей до воєнних дій, тобто, коли діти беруть участь у вогневих контактах і боях;

2) ураження боєприпасами – коли існує ризик потрапляння під обстріли, снайперський вогонь, руйнування будинків і промислових конструкцій, травмування або загибель унаслідок підриву вибухонебезпечних пристроїв та потрапляння на мінні поля;

3) залучення до воєнних дій – як комбатантів, медичного чи персоналу обслуги [5]. Відтак, вважаємо, що особливу увагу необхідно приділити вдосконаленню заходів захисту дітей, що є безпосередньо в зоні активних воєнних дій (а не лише для тих, хто зміг виїхати з таких областей) та їх практичній реалізації.

Таким чином, важливим кроком в утвердженні необхідності захисту прав та інтересів дитини в умовах війни є їх нормативно-правове регулювання як на міжнародному, так і на національному рівнях. Зважаючи на порушення численних прав дитини під час війни, вбачається доцільним вдосконалювати систему реалізації заходів захисту дітей, що є безпосередньо в зоні активних воєнних дій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Понад половина дітей України вимушено покинула свої домівки після місяця війни – ЮНІСЕФ. ЮНІСЕФ в Україні : веб-сайт. URL: https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/more-half-ukraines-children-displaced-after-one-month-war (дата звернення: 09.04.2022)

2. Конвенція про права дитини від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 09.04.2022)

3. Конвенція про права дитини та участь неповнолітніх у збройних конфліктах. Міністерство юстиції України: веб-сайт. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_33359 (дата звернення: 09.04.2022)

4. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text (дата звернення: 09.04.2022)

5. Шульман О. Війна і діти: конвенційно-моральний аспект. Інформаційне агентство АрміяInform: веб-сайт. URL: https://armyinform.com.ua/2021/01/19/vijna-i-dity-konvenczijno-moralnyj-aspekt/ (дата звернення: 09.04.2022)

УДК 342: 94 (477): 172.15(091)

Кравчук В. М.
к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права і процесу, Західноукраїнський національний університет

НАЦІОНАЛІЗМ АБО ПРАВО ЛЮБИТИ СВОЮ БАТЬКІВЩИНУ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

В умовах російсько-української війни, яка зі слів російської влади спрямована поміж іншого на «денацифікацію» України, «подолання українського нацизму», актуалізується питання про сутність націоналізму та нацизму, їх співвідношення і розмежування.

Нацизм (або націонал-соціалізм), в якому звинувачують Україну й українців (що є головним наративом російської пропаганди) – це імперська тоталітарна політична ідеологія, що виникла в Німеччині перед другою світовою війною як ідеологія зверхності однієї раси (нації) над іншою. Це стрижень нацизму – ідея про те, що «я» кращий за іншого. Базуючись на міфах про історичну велич, винятковість своєї нації, її належність до «вищої раси», ідеологи нацизму обґрунтовують право на розширення свого «життєвого простору», захоплюючи території інших держав та реалізуючи там політику геноциду. Це бачимо сьогодні в діях з боку Росії.

Щодо націоналізму, то цей термін з'явився раніше і як ідеологія проповідує вірність і відданість своїй нації, її незалежність: кожна нація має право на самовизначення і повинна бути вільною від зовнішнього втручання. В історичній ретроспективі бачимо різні прояви і типи націоналізму. Як вказує С. Сторожук, «націоналізм може бути і демократичний і авторитарний, спрямований у майбутнє і орієнтований у минуле, соціалістичний або реакційний, він може бути складником імперіалізму та антиімперіалізму» [1, с. 30]. Тож плюралістична його природа обумовила кілька наукових підходів, які неоднаково оцінюють його роль і значення в житті суспільства. Прихильники позитивного підходу вважають націоналізм виключно позитивним явищем, адже пов'язують його з теорією та практикою етнічних і соціально-політичних відносин у суспільстві, самоідентифікацією нації та рушійною силою державотворення. Прихильники негативного підходу (Дж. Актон, К. Поппер, А. Тойнбі, А. Енштейн та ін.) обґрунтовували його як реакційне явище. Дійсно націоналізм іноді має екстремістські прояви, коли етнічне стає об'єктом культу і фетишизації, тому зрозумілим стає і цей підхід, однак ототожнювати націоналізм з нацизмом це підстав не дає. Є й інші

підходи до націоналізму, й зокрема критичний, або «коректний», який викристалізувався у працях В. Сульцбаха, Дж. Сороса та інших, котрі виходять з дихотомічності цього явища, бачать у ньому і конструктивні, і деструктивні прояви, залежно від історичного моменту.

Український націоналізм – це абсолютно унікальне явище, яке має давню історію. Джерела українського націоналізму спостерігаються ще у віршах Т. Шевченка, де український націоналізм виступає як поєднання цінності особи та нації, самобутньої культури та державної незалежності. І. Франко ціле своє життя боровся проти московського імперіалізму та шовінізму, за визволення з московського панування українського народу, націоналізмом просякнуті і його твори.

Український націоналізм – це не просто прихильність до всього українського – мови, культури, вишиванки (формальний націоналізм, як його називав Б. Грінченко), але і політична свідомість українців, спрямована раніше на створення української незалежної держави, обґрунтування суб'єктності української нації, а після проголошення незалежності - на державне будівництво і розвиток України, сьогодні ж – на захист державного суверенітету і права.

У праці Д. Донцова, зазначав С. Ленкавський, «ідеологія націоналізму, як світогляд, приймає чинник нематеріальний – волю – за основу буття, як етика, вважає за добро те, що зміцнює силу нації, як історичний світогляд, визнає ідеям вплив на життя, а як наслідок дії на психологію її визнавців, змушує здійснити бачення омріяного майбуття» [2, с.10].

М. Міхновський ще у 1905 р. писав: «Головна причина нещастя нашої нації, – брак націоналізму серед широкого загалу її […]: наша нація, виключаючи небагатьох переважно із інтелігенції, – не націоналістична…» [3]. М. Міхновський термін «націоналізм» вжив на позначення політичної свідомості українського народу.

Доречно тут акцентувати на розмежуванні понять «нація» і «народ», яке чітко сформулювали дослідники націології. Так, у «Вступі до націології» О. Бочковський вказав: «Народ – так би мовити, націєтворчий сирівець, з якого може розвинутись нація. Народ – це етнографічна, ще не викристалізована національна маса. Нація ж – масово усвідомлений і організований колектив. Народ – це етногенетичний розчин; нація – це викристалізований суспільний агрегат» [4]. Націотворення, каталізатором для пришвидшення якого стало постійне втручання і зрештою збройне вторгнення на територію нашої суверенної держави – є творення української нації з українського народу як етнічної основи нації, розвиток національної свідомості, «консолідація українського народу в єдиний етнонаціональний моноліт, що бореться проти руйнівних та підступних дій та імперських зазіхань на державну незалежність

України, за оздоровлення національного єства українського народу, зміцнення ідейних основ української державності» [5].

За вимогу державної самостійності та захист національної незалежності цілих поколінь українського народу і його борців рупори московського шовінізму у всі історичні періоди клеймили улюбленими ярликами, як-от: «мазепинець», «український буржуазний (махровий) націоналіст», (останнім часом «бандерівець», «неонацист») і відразу ж засуджували [5]. Тому поняття «націоналізм» як за радянських часів, так і в сучасній Росії, має негативне забарвлення.

В українському вимірі націоналізм практично співпадає з патріотизмом і є, безперечно, позитивним явищем. Без певної міри націоналізму, бажання будувати свою національну державу, вести її до процвітання, не було б революцій (оксамитової, помаранчевої), Майдану, неможливими були б перемоги над авторитарними чи імперськими режимами, неможливою стане перемога у сучасній російсько-українській війні.

У чому ж принципова різниця націоналізму і нацизму? Націоналізм розвиває і плекає власну націю, нацизм нищить інші нації. В українських ідеологів-націоналістів (Д. Донцова, Л. Юркевича, Ю. Липи, М. Міхновського, С. Бандери та інших) нема й згадки про «обраність» чи «перевагу» української нації. Більш того, нацизм в Україні законодавчо заборонений з 2015 року (Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки») [6]. Тож закиди про «український нацизм» абсолютно нічим не обґрунтовані. Сьогодні українці боронять власну націю і державу від збройного вторгнення, анексії і посягання на її суверенітет, а росіяни, заперечуючи взагалі існування української нації як такої, нищать український народ, при цьому всіх українців називають нацистами, щоби приховати чи виправдати власний нацизм.

Отож, як підсумок, відзначимо, що весь український націоналізм, якого бояться і ненавидять росіяни – це любов до своєї Батьківщини; це світоглядна ідеологія, в основі якої мислення та дії в інтересах своєї нації; це рух за незалежність народу і держави проти чужинських поневолювачів, проти колонізаторів; право українського народу на економічну, політичну, духовну свободу і на вільний вибір напрямку свого розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сторожук С. В. Націоналізм: проблема визначення та інтерпретації. *Вісник Черкаського університету*. 2014. № 31 (324). С. 28-33.

2. Донцов Д. Ідеологія. Харків: «Фолио», 2017. 576 с.

3. Кравченко Б. Соціальні зміни і національна свідомість в Україні XX століття. Київ, 1997. С. 253-254.

4. Мех Н. Зміст терміна націологія. *Культура слова.* 2003. Вип. 63. С. 81-82. URL: http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine63-18.pdf

5. Пашук А. І. Франко про національний ідеал як духовну основу державної самостійності та національної незалежності українського народу. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2005. № 1. С.25-33. URL: https://znc.com.ua/ukr/publ/periodic/shpp/2005/1/p025.php

6. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон України № 317-VIII від 9 квітня 2015 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text

УДК 342.3

Кравчук М. В.
к.ю.н., доцент, доктор права
Українського вільного університету,
завідувач кафедри теорії та історії
держави і права, Заслужений юрист України,
Західноукраїнський національний університет

УРОКИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВІЙН НА ПОЧАТКУ XX ст. (ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ)

Постановка проблеми. Історичний досвід державотворенняпопередників завжди був вагомимдороговказом у власному державному будівництві.У вказаномупідході цілком виправдані хрестоматійні слова, що «історія - вчителька життя» Та, нажаль, цей повчальний досвід українські державники не завжди сповна використовували на свою користь. Сьогодні, у період ведення жорстокої війни росією проти України, він особливо важливий. Адже ігнорування історичного досвіду у воєнний час призводить до масових людських втрат. Такі реалії вказують на актуальність цієї тематики. Крім цього, Д. Яневський зазначив: «Сьогодні для нас події 1917-1920 рр., пов'язані з народженням, існуванням та загибеллю тогочасних національних утворень, формально та поверхнево більш знайомі ніж глибинно зрозумілі чи засвоєнні» [11, с. 4].

Розробка теми. Питанням російсько-українських війн у зазначений період присвячені наукові розробки В. Брехуненка, В. Верстюка, О. Дзюби, В. Ковальчука, М. Ковальчука, В. Корнієнка, І. Крип'якевича, В. Кульчицького, С. Кульчицького, В. Лободаєва, А. Папакіна, В. Репринцева, А. Руккаса, В. Савченка, Я. Тинченка, О. Удовиченка, Б. Тищика, М. Шкільняка, Д. Шурхала, Д. Яневського та ін.

Об'єкт дослідження. Висвітлення основних аспектів російсько-українських війн: підстави, причини, наслідки.

Предмет дослідження. Основні риси російсько-українських війн в 1917–1921 рр., аналіз та оцінка підстав їх виникнення, характер і їх наслідки, окреслення основних історичних уроків.

Тож-бо, аналіз державного будівництва в Україні на початку XX ст. підтвердив подібність процесів у справі військового захисту власних суверенітету і незалежності, які відбувалися сторіччя тому. Саме ця оборона Української держави у формі Української Народної Республіки за Української Центральної Ради та УНР у період Директорії від більшовицької та білої росії містить важливі уроки у протидії нинішній військовій агресії загарбників. У цьому плані цілком логічно погодитися з В. Савченком, що «вторгнення 2014-го (так і війна 2022 р. *прим. М.К.*) подібні подіям у 1918-1919 роках, коли північний сусід активно експортував в Україну бойовиків. Досвід гібридної війни формувався під час ешелонної війни зразка 1918 р. …Гібридна війна, як основа московського панування, ведеться не тільки в окопах, це війна за існування народу, війна за історію, свідомість людей. …Сто років тому в кінці 1917 року український народ вже стикався з гібридною війною московського зразка, програш в якій призвів до встановлення ленінсько-сталінської диктатури, масових репресій, голодоморів, концтаборів, знищення української інтелігенції. …Ворог такий самий: цинічний і жорстокий. …Війни, які кривавим вихром пронеслися по Україні 1917-1921 рр. в радянській історії носили назву «громадянська війна», але вони велися за володіння українськими ресурсами (людськими, продовольчими, енергетичними). Проте український народ значно помудрішав, усвідомивши згубність «братніх обіймів». Тому завдання нашого покоління не упустити цей шанс», захистити власну державу, її суверенітет та незалежність [7, с. 2-3].

Доречно констатувати, що у зазначений вище період відбулося дві жорстоких, загарбницьких війни більшовицької росії проти України: перша російсько-українська війна розпочата 25 грудня1917 р. відповідно до постанови Народного секретаріату про формування частин Червоної гвардії для боротьби Центральної Ради і Каледіна та наказу В. Антонова-Овсієнка про загальний наступ радянських військ проти УЦР [2, 254], друга російсько-українська війна була «розпочата 11 листопада 1918 р. з підготовки до інтервенції в Україну

двох повстанських дивізій (близько 8 тис. військовиків), сформованих напередодні в нейтральній зоні та їх наступу. Керівництво цими військами здійснювала Рада військ курського напрямку на чолі з В. Антоновим-Овсієнком. Для прикриття агресії росії в Суджі 28 листопада 1918 р. був створений так званий «Тимчасовий робітничо-селянський уряд України». …Після деякої затримки, в середині грудня 1918 р., війська курського напрямку, отримавши підкріплення з росії, продовжили наступ. 20 грудня захопили Білгород, а 3 січня – Харків. 4 січня 1919 р. Реввійськрада радянської росії ухвалила рішення про відкриття Українського фронту, командувач В. Антонов-Овсієнко» [1, с. 141]. Отже, маючи великий (людський, матеріальний) ресурс, запаси провіанту, озброєння російської армії часів Першої світової війни, достатні для формування Української Армії, політичний провід УЦР ці можливості не використав. Зокрема, «за роки війни тільки в Україні було мобілізовано в армію 4 млн. чоловік або близько половини дорослого чоловічого населення». У цей час найбільшого розвитку набуває «національно-визвольний рух», претендуючи на створення власної держави, який зініціював «процес демократизації армії, що почав набувати відкритої збройної боротьби». З ініціативи Українського військового клубу ім. гетьмана П. Полуботка та Українського військового організаційного комітету (полк. Глинський, полк. П. Волошин, пор. М. Міхновський, і хор. В. Павелко) був започаткований «рух за створення національних українських військових частин», який «охопив всю армію, де налічувалося 2,5 млн. українців». Саме «сила і розмах українського військового руху», «наслідком, якого стали три Всеукраїнських військових з'їзди, що активно підтримували курс Української Центральної Ради та її Генерального Секретаріату на побудову автономії Української держави», «змусили вище російське військове командування піти на поступки щодо формування з добровольців українських полків і бригад». Тимчасовий уряд був безсилий зупинити українізацію військових частин, тобто створення українських формувань у складі російської армії і тому ним був наданий дозвіл на українізацію 34-го корпусу під командуванням ген. П. Скоропадського і 20 дивізій, пізніше ще 16 дивізій [3, с. 44-49]. За іншими даними впродовж 1917 року російська влада дозволила українізувати 6-й, 17-й і 41-й армійські корпуси на Південно-Західному фронті. На Румунському фронті планували українізувати: 10-й корпус, дві дивізії 26-корпусу, 3-тю стрілецьку дивізію [5, с. 7].

За даними Я. Тинченка, «на фронтах Першої світової війни знаходились понад 6 млн військовослужбовців російської армії, з яких тільки 2 млн. можна назвати вояками. З них близько мільйона були українцями, з яких 300 тис. були на позиціях, а з цих 300 тисяч вояків-українців були згуртовані в окремі українські військові підрозділи понад 90 тис. багнетів і шабель. …Разом із

військами Центральної Ради, що стояли залогами у містах України, чисельність зорганізованого українського війська доходила до 140 тис. військовиків» [8, 66]. За іншими даними у 1917 р. в лавах дев'ятимільйонної російської армії налічували 3,5 млн українців [5, с. 5]. Крім того, дослідник зазначив, що за чисельність Збройних Сил України у грудні 1917 – січні 1918 рр. була: на Лівобережжі – 27043 військовиків, на Правобережжі – 20 800 військовиків та на Півдні України – 5 570 військовиків, а в цілому становила –53 413 військовиків. У той же час Червона гвардія та збільшовичені війська в Україні мали 55 600 військовиків [8, с. 39-43; 46-50]. 23 листопада з ініціативи С. Петлюри Генеральний Секретаріат УНР прийняв рішення про створення Українського фронту на основі об'єднання двох фронтів: Південно-Західного та Румунського, мотивуючи це необхідністю концентрації зусиль для здійснення та забезпечення перемир'я на найбільшій лінії фронту. Та …«Раднарком не міг допустити підпорядкування українській владі двох найбільших фронтів російської армії». Тож-бо, в грудні 1917 р. більшовики почали максимально протидіяти створенню Армії УНР [5, с. 22-23].

На жаль, як уже раніше зазначалось, «особливо гостро проти створення Українських Збройних Сил виступив В. Винниченко (заступник голови УЦР, голова уряду УНР), який говорив: «Не своєї армії нам, соціал-демократам, і всім щирим демократам, треба, а знищення всяких постійних армій» [3, 46].За словами А. Руккаса: «Ці утопічні погляди віддзеркалились у IV Універсалі, яким було проголошено незалежність УНР. «Розпустити армію зовсім, а потім замість постійної армії завести народну міліцію, щоб військо наше служило охороні робочого народу, а не бажанням пануючих верств», – сказано в документі, автором якого був той-таки В. Винниченко. Цими закликами українському військовому рухові було завдано небезпечного удару, його позбавили самої мети боротьби, до якої він прямував, – побудови регулярної національної армії» [4]**.** У цьому плані керівники УЦР цілком ігнорували позицію з військового будівництва лідера самостійників М. Міхновського - «будувати власну модерну армію», на якій дослідники акцентували увагу: «Війна не видумка. Основою війни є вічний життєвий закон боротьби між націями… І сьогодні Україні треба воювати, треба армії, але й треба знати, за що битися, з ким воювати, виголошував М.Міхновський. – Заліза-криці на плуги-лемеші маємо з достатком, а багнет завжди буде запорукою, що на нашій землі панує не чужа, а наша воля» [10, с. 148].

Крім того, на основі різних підходів до формування Української Армії між В. Винниченком, головою Генерального Секретаріату УНР і С. Петлюрою, генеральним секретарем військових справ (військового міністра) виник конфлікт, який завершився 18 грудня 1917 р звільненням останнього з цієї посади. Це відбулося в період, коли Раднарком росії неофіційно розпочав

бойові дії проти УЦР. Виконуючим обов'язки генерального секретаря військових справ було призначено М. Порша, який також не мав фахової військової освіти [2, с. 252]. За твердженням М. Ковальчука: «Всупереч усім вимогам соціалістичних доктринерів щодо демократизації армії, С. Петлюра намагався сформувати Армію УНР на засадах відновлення військової дисципліни. 21 листопада 1917 р. своїм першим наказом на посаді керівника військового секретарства він скасував виборність в Українському війську командного складу. 29 листопада С. Петлюра видав наказ про встановлення внутрішнього розпорядку та «національної військової дисципліни в Армії УНР». У цей час була запроваджена козацька термінологія замість російської: батальйон став називатися куренем, рота – сотнею, відділ – чотою; змінились також назви рангів на кшталт «хорунжий», «сотник»; офіцерів стали називати старшинами, а військовиків – козаками. Особливо популярним стало слово «гайдамаки», яким називали українських героїчних вояків – «це наша гордість і надія». На початку грудня 1917 р. С. Петлюра почав формувати Генеральний штаб – центральний орган бойового управління Армії УНР під керівництвом ген. Б. Бобровського. Наприкінці листопада 1917 р. було створено Сердюцьку дивізію (за назвою гетьманської гвардії XVIII ст.), яка мала стати «зразковою військовою частиною, здатною захистити батьківщину і революцію [5, с. 13, 17, 18]. Однак, з ініціативи В. Винниченка соціал-демократична фракція УЦР піддала генерального секретаря С. Петлюру суворій критиці, його звинуватили у «любові до парадів, до зовнішніх ефектів, у його нездатності до організації праці, у його неуцтві у військових справах, його метушливості і саморекламі». Я. Тинченко, з огляду на повідомлення начальника канцелярії С. Письменного про С. Петлюру, зазначив: «Він став людиною, яку кажучи сучасними термінами «викинули» із великої політики і все це зроблено руками В. Винниченка. Хоча С. Петлюра був «людиною широко знаною та надзвичайно авторитетною у військових колах, людиною, політика якої найбільш відверто вела до розриву з усім ворожим Україні, людиною, яка більш за всіх спричинилася до конфлікту Центральної Ради та Раднаркому» [8 с., 22-23]. В. Винниченко, усуненням С. Петлюри з посади, намагався вирішити конфлікт між Раднаркомом та УЦР. Тим більше ця ситуація загострилася після листа Й. Сталіна «К украинцам тыла и фронта», де той безпосередньо вказав на С. Петлюру і його політику, що породили вищевказаний конфлікт [8, 18]. Однак можна зробити висновок, що жодні домовленості з росіянами до позитиву не приведуть, а внутрішньопартійне і міжпартійне протиборство в українському політикумі в період загрози українській державі треба змінювати на співпрацю і взаємодію всіх політичних сил.

І ще, «грудневий ультиматум 1917 р. був покликаний перешкодити створенню Української держави у формі УНР. Риторика ж В. Путіна щодо

нової української влади в Києві – «хунта», «неонацисти», «фашисти» – виразно перегукується з не менш одіозними звинуваченнями більшовиків у бік Центральної Ради, що прикриваючись національними фразами вона здійснює непевну державну політику, яка полягає в невизнанні радянської влади в Україні [1, с. 126].

Сучасне бомбардування українських міст і сіл здійснюється аналогічно до входження 26 січня 1918 р. у м. Київ більшовицьких військ під командуванням М. Муравйова, що розпочалося кількаденною артилерійською облогою (бомбардуванням) ними міста [8, с. 335].

Після входження у м. Київ «з потурання М. Муравйова почався страшний погром. Але ще під час штурму міста М. Муравйов наказував нещадно знищувати офіцерів, юнкерів, українських діячів та військовиків і загалом «буржуазію» – київську інтелігенцію. Наказ Муравйова знайшов широкий відгук у солдат. …Унаслідок цього Київ перетворився на місце справжньої бойні. Знищувалися всі, хто говорив українською мовою, носив на плечах погони або мав інтелігентний зовнішній вигляд. …Війська Муравйова самодемобілізувалися. Перед тим солдати повально грабували центральні райони міста, намагаючись забрати з собою як можна більше коштовностей. …Різні дослідники визначили число жертв київського погрому в межах 2-5 тисяч» про, що зазначив Я. Тинченко [8, с. 335-336]. Тому, з огляду на ці події та їх безкарність, зрозумілі військові злочини нинішніх загарбників, здійснених сучасною московською солдатньою у Бучі, Гостомелі, Бородянці, Ірпені, Тростянці, Маріуполі – «список українських міст, які в очах усього світу асоціюються з жахіттями російської загарбницької війни, стає дедалі довшим» [12].

Доречно погодитися з М. Ковальчуком, що «давати збройну відсіч агресії більшовицької Росії довелося в умовах, коли процес створення Збройних Сил УНР був далеким від завершення. Це виразно нагадує ту катастрофічну ситуацію, яка склалася в Україні навесні 2014 р.» [1, с. 128].

За інформацією С. Кульчицького «підступності ленінського лозунгу «Вся влада радам!» не розуміли ані прихильники більшовиків, ані ті, хто перебували на високих посадах системи радянської влади. 28 листопада 1918 р. політбюро ЦК РКП (б) санкціонувало створення Робітничо-селянського уряду України, а наступного дня Ленін був змушений пояснювати зміст цього вчинку головкому червоної армії І. Вацетісу: «З просуванням наших військ на захід і на Україну створюються обласні тимчасові радянські уряди, покликані зміцнити ради на місцях. Ця обстановка має ту сторону, що позбавляє змоги шовіністів України, Литви, Латвії, Естляндії розглядати рух наших частин як окупацію і створює сприятливу атмосферу для дальшого просування військ. Без цієї обставини наші війська були б поставлені в окупованих областях у нестерпне становище і

населення не зустрічало б їх як визволителів» [6, с. 193].У цьому плані цілком зрозумілі намагання російських загарбників провести референдум на окупованій території щодо створення «Херсонської народної республіки».

Отже, матеріали дослідження підтверджують прагнення російських загарбників створити новітню російську імперію, використовуючи досвід своїх генетичних попередників. Але попри все, українці демонструють гідну здатність захисту своєї батьківщини –України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. В. Брехуненко, В. Ковальчук, М. Ковальчук, В. Корнієнко. «Братня» навала. Війни росії проти України XII-XXI ст. Видання друге. Київ, 2018. 248 с.
2. ВерстюкВ., Дзюба О., Репринцев В. Україна від найдавніших часів до сьогодення. Хронологічний довідник. К.: Наукова думка, 1995. 687 с.
3. Кравчук М. В. Правові основи будівництва Національних Збройних Сил України в 1914-1993рр. (Орг., структура, штати): Іст.-правове дослідження. Івано-Франківськ-Коломия: Плай; Видавничо-поліграфічне товариство «Вік», 1997. 292 с.
4. Руккас А. Військо й незалежність.*Український тиждень* 2013. №8. 23 лютого. URL https://tyzhden.ua/History/73013 (дата звернення 10 квітня 2022 р.).
5. Руккас А., Ковальчук В., Ковальчук М., Папакін А., Лободаєв В. На бій за волю. Перемога через поразки. Україна у війнах і революціях 1914–1921 років. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. 352 с.
6. Кульчицький С. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі. Книга 1. К.: Темпора. 504 с.
7. Савченко В.А. Дванадцять війн за Україну, Харків: Нора-Друк, 2016. 480 с.
8. Тинченко Я. Перша українсько-більшовицька війна (грудень 1917–березень 1918). Київ–Львів. 1996. 372 с.
9. Шкільняк М. Україна у боротьбі за державність. 1917-1921 рр. Спомини і роздуми. К: ТОВ Видавництво «Кліо», 2016, 512 с.
10. Шурхало Д. Українська якбитологія. Нариси альтернативної історії. Харків: Книжковий клуб сімейного дозвілля, 2017. 399 с.
11. Яневський Д. Б. Загублена історія втраченої держави. Харків: Фоліо. 251 с.
12. Коментар: Злочини у Бучі – темна деспотія не має перемогти. URL.https://www.dw.com/uk/komentar-zlochyny-u-buchi-temna-despotiia-ne-maie-peremohty/a-61358879 (дата звернення 10.04.2022 р.)

УДК 35.076

Кузь Т. В.
викладач кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права,
Західноукраїнський національний університет

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЄСТРАЦІЇ АКТІВ ЦИВІЛЬНОГО СТАНУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Під час запровадження режиму воєнного стану доступ до отримання громадянами деяких адміністративних послуг є частково обмеженим. Однак існують події та дії, які нерозривно пов'язані з фізичною особою та підлягають державній реєстрації, а саме: народження, шлюб, розірвання шлюбу, зміна імені, смерть. Тому важливо забезпечити діяльність органів державної реєстрації актів цивільного стану (далі – ОДРАЦС) в цьому особливому правовому режимі, аби отримання базових послуг щодо реєстрації було доступним кожному громадянину України.

О. Болгар звертає увагу на те, що відносини, які виникають у сфері державної реєстрації актів цивільного стану є сферою реалізації приватних інтересів громадян, а сама державна реєстрація встановлюється для охорони їх майнових та особистих немайнових прав, а також в інтересах держави [5]. Для того, щоб ця діяльність була ефективною та доступною також і на час воєнного стану, Міністерством юстиції України запроваджено особливий порядок державної реєстрації народження, смерті та укладення шлюбу.

За загальним правилом державна реєстрація народження проводиться ОДРАЦС за місцем народження дитини або за місцем проживання її батьків чи одного з них [1]. Однак під час воєнного стану вона може здійснюватися будь-яким ОДРАЦС незалежно від місця народження дитини. Підставою для реєстрації народження є паперове Медичне свідоцтво про народження за формою 103/о. Якщо пологи відбулися поза межами закладу охорони здоров'я і немає можливості заповнення форми 103/о, медичний працівник повинен виписати довідку довільної форми у двох примірниках з обов'язковим зазначенням даних породіллі, місця та часу народження. Один із екземплярів довідки передається матері дитини, а другий — на зберігання до медичної установи [2].

У мирний час заява про реєстрацію народження має бути подана батьками невідкладно, але не пізніше одномісячного терміну від дати народження дитини. Та на час воєнного стану строки надання адміністративних послуг суб'єктами їх надання та видача дозвільними органами документів дозвільного характеру – зупиняються [3].

Щодо проведення реєстрації смерті, то тут також слід звернути увагу на те, що під час воєнного стану її можна здійснити в будь-якому відділі ДРАЦС незалежно від місця смерті чи проживання померлої особи.

Звернутися із заявою можуть родичі померлого, представники органу опіки та піклування, працівники житлово-експлуатаційних організацій, адміністрації закладу охорони здоров'я, де настала смерть, а також інші особи.

Разом із заявою до ОДРАЦС має бути поданий документ встановленої форми про смерть, який видається закладом охорони здоров'я або судово-медичною установою. Також це може бути рішення суду про встановлення факту смерті особи в певний час чи про оголошення її померлою. Якщо ж смерть настала в районі ведення активних бойових дій чи на тимчасово-окупованій території, де немає можливості отримати медичне свідоцтво про смерть, то рекомендується скласти колективний акт про настання смерті та звернутися до суду (за місцем знаходження заявника) про встановлення відповідного юридичного факту [1].

На період воєнного стану певні зміни діють щодо порядку державної реєстрації шлюбу. Така реєстрація може відбуватися в будь-якому відділі ДРАЦС та дозволяється її проводити в день подання відповідної заяви без дотримання місячного строку. Однак це стосується лише випадків, коли хоча б один з пари є військовослужбовцем або одним з суб'єктів, вказаних у Постанові Кабінету Міністрів України № 213 «Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану». Така реєстрація шлюбу може відбуватися без особистої присутності наречених, а під час шлюбної церемонії можна використовувати відеозв'язок.

Для реєстрації шлюбу вищезгаданими особами подається відповідна заява безпосередньому командиру або керівнику, який повинен засвідчити справжність підпису та забезпечити передачу її до відділу ДРАЦС. Актовий запис про шлюб складається відділом в день отримання відповідної заяви, а свідоцтво про шлюб видається подружжю або одному з них у день звернення до відповідного відділу. Якщо є можливість внести такі відомості до реєстру, то отримати свідоцтво можна в будь-якому іншому відділі ДРАЦС [4].

Проаналізувавши положення вищезгаданих нормативно-правових актів, можна зробити висновок про спрощення процедури отримання адміністративних послуг, що стосуються державної реєстрації найбільш важливих актів цивільного стану. Такі норми запроваджені в зв'язку з особливостями правового статусу та характером виконуваних обов'язків заявниками або ж неможливістю отримати такі послуги за місцем проживання заявників. Це дає можливість забезпечити громадянам проведення невідкладних та важливих реєстраційних дій на всій території України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні затв. Наказом М-ва юстиції України від 18.10.2000 р. № 52/5 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00#Text (дата звернення 06.04. 2022)
2. Про забезпечення реєстрації новонародженої дитини в умовах воєнного стану: затв. наказом М-ва охорони здоров'я України від 04.03.2022 р. № 407 URL: https://moz.gov.ua/article/ministry-mandates/nakaz-moz-ukraini-vid-04032022--407-pro-zabezpechennja-reestracii--novonarodzhenoi-ditini-v-umovah-voennogo-stanu (дата звернення 06.04. 2022)
3. Деякі питання реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб : Постанова Кабінету Міністрів від 28 лютого 2022 р. № 165 URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-realizaciyi-prav-svobod-i-zakonnih-interesiv-fizichnih-ta-yuridichnih-osib-165-280222 (дата звернення 06.04. 2022)
4. Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів від 07 березня 2022 р. № 213 URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-derzhavnoyi-reyestraciyi-shlyubu-v-umovah-voyennogo-stanu-213 (дата звернення 06.04. 2022)
5. Болгар О. В. До адміністративно-правового регулювання державної реєстрації актів цивільного стану. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2021. Вип. 6. С. 55-61.

УДК 347.65

Лукасевич-Крутник І. С.
д.ю.н., професор,
завідувач кафедри цивільного права і процесу,
Західноукраїнський національний університет

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Питання спадкового права завжди були і залишаються в центрі уваги держави і суспільства, законодавця та науковців, пересічних громадян, оскільки спадкування тією чи іншою мірою стосується кожного.

Загалом спадкове право є однією із найбільш сталих книг Цивільного кодексу України [1], оскільки норми спадкового права апробовані багаторічною практикою. Тому зрозумілою є позиція законодавця, який у зв'язку з введенням військового стану на території України і потребою врегулювання спадкових

відносин згідно з вимогами сьогодення не почав вносити необхідні зміни в положення кодифікованого акту цивільного законодавства. Регулювання спадкових відносин в умовах війни в України здійснено шляхом прийняття підзаконних нормативно-правових актів.

Перша зміна в правове регулювання спадкових відносин стосується перебігу строку для прийняття спадщини. Так, право на спадкування виникає у день відкриття спадщини, що є днем смерті особи або днем, з якого вона оголошується померлою. За загальним правилом, для прийняття спадщини чи відмови від спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини. Але відповідно до п. 3 Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28 лютого 2022 р. № 164 [2] зі змінами, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2022 № 209 [3] на час дії воєнного стану перебіг строку для прийняття спадщини зупиняється.

Воєнний стан в Україні запроваджено Указом Президента України № 64/2022 з 5:30 24 лютого 2022 року [4]. Якщо спадщина відкрилась до початку запровадження воєнного стану і строк для прийняття спадщини не закінчився на момент запровадження воєнного стану, то строк для прийняття спадщини зупиняється і буде продовжений після припинення воєнного часу.

Тобто, якщо спадщина відкрилася до 24 лютого 2022 року і шестимісячний строк не сплив у цей день, спадкоємець може звернутися до нотаріуса із заявою про прийняття спадщини протягом періоду, на який в державі введено воєнний стан, а також після його відміни, протягом строку, що залишався станом на 24 лютого 2022 року із встановлених шести місяців.

Другою зміною є введення особливостей оформлення спадщини на період дії воєнного стану. 19 березня 2022 року набрав чинності наказ Міністерства юстиції України від 11 березня 2022 року № 1118/5 «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату» [5], яким, зокрема, внесено зміни до Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерство юстиції України від 22 лютого 2012 року № 296/5 [6]. Так, в умовах воєнного або надзвичайного стану спадкова справа заводиться за зверненням заявника будь-яким нотаріусом України, незалежно від місця відкриття спадщини (останнє місце проживання спадкодавця, а якщо місце проживання спадкодавця невідоме, місцем відкриття спадщини є місцезнаходження нерухомого майна або основної його частини, а за відсутності нерухомого майна - місцезнаходження основної частини рухомого майна). Тобто, якщо спадщина відкрилася в місці, до якого складно або неможливо дістатися, для прийняття спадщини спадкоємець може звернутися до нотаріуса за місцем свого проживання чи перебування.

По-третє, врегульовано питання вчинення нотаріальних дій в умовах воєнного або надзвичайного стану за відсутності доступу до Спадкового реєстру. Так, в Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджений наказом Міністерство юстиції України від 22 лютого 2012 року № 296/5 [6], внесено наступні зміни:

- умовах воєнного або надзвичайного стану за відсутності доступу до Спадкового реєстру нотаріальне посвідчення заповіту, внесення змін до нього та його скасування здійснюються без використання цього реєстру з подальшим внесенням до нього відповідних відомостей протягом п’яти робочих днів з дня відновлення такого доступу;
- в умовах воєнного або надзвичайного стану за відсутності доступу до Спадкового реєстру нотаріус заводить спадкову справу без використання цього реєстру та перевіряє наявність заведеної спадкової справи, спадкового договору, заповіту протягом п’яти робочих днів з дня відновлення такого доступу;
- якщо за результатами перевірки відомостей Спадкового реєстру встановлено наявність раніше заведеної спадкової справи, заведена без використання Спадкового реєстру спадкова справа передається до нотаріуса, яким раніше заведено спадкову справу, в порядку, передбаченому чинним законодавством. Якщо наявність такої справи не встановлено, здійснюється реєстрація спадкової справи в Спадковому реєстрі;
- забороняється видача свідоцтва про право на спадщину у спадковій справі, заведеній без використання Спадкового реєстру, до її реєстрації у Спадковому реєстрі.

Відповідні зміни знайшли своє відображення і в п. 1.8 Положення про Спадковий реєстр, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 7 липня 2011 року № 1810/5, де зазначається: «В умовах воєнного або надзвичайного стану за відсутності доступу до Спадкового реєстру реєстрація відомостей про заповіти, зміни до них, скасування заповітів, заведені спадкові справи, спадкові договори, зміни до них, розірвання спадкових договорів, видані свідоцтва про право на спадщину та їх дублікати проводиться протягом п’яти робочих днів з дня відновлення такого доступу» [7].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. ULR: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 20.04.2022 р.)

2. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164.

ULR: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 20.04.2022 р.)

3. Зміни, що вносяться до постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164: Постанова Кабінету Міністрів України від 06 березня 2022 р. № 209. ULR: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-%D0%BF#n2 (дата звернення: 20.04.2022 р.)

4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року. ULR: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397 (дата звернення: 20.04.2022 р.)

5. Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату: Наказ Міністерства юстиції України від 11 березня 2022 року № 1118/5. ULR: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0325-22#Text (дата звернення: 20.04.2022 р.)

6. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерство юстиції України від 22 лютого 2012 року № 296/5. ULR: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text (дата звернення: 20.04.2022 р.)

7. Положення про Спадковий реєстр: Наказ Міністерства юстиції України від 7 липня 2011 року № 1810/5 ULR: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0831-11#Text (дата звернення: 20.04.2022 р.)

УДК 347.1.

Майка Н. В.
к.ю.н., ст. викладач кафедри
цивільного права та процесу,
Західноукраїнський національний університет

ОБОВ'ЯЗКОВА ВАКЦИНАЦІЯ ЯК ПОРУШЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ

Вакцинація є одним з найуспішніших та ефективніших медико-санітарних заходів, які винайшла цивілізація. В Україні обов'язкова вакцинація здійснюється проти десяти хвороб [1]. Обов'язкова рутинна вакцинація захищає дитину від 10 небезпечних інфекційних хвороб. До 12 років діти в Україні мають отримати щеплення: від гепатиту В (три дози, завершений курс вакцинації); туберкульозу (1 доза, завершений курс); кору, паротиту, краснухи (2 дози, завершений курс); дифтерії, правця (5 доз); кашлюка (4 дози,

завершений курс); поліомієліту (5 доз); хіб-інфекція (3 дози, завершений курс). У 14 років потрібно завершити курс вакцинації від поліомієліту (6 доза), а у 16 – зробити щеплення від дифтерії та правця, яке буде потрібно повторювати кожні 10 років [2].

Вакцинація є невід'ємним правом людини на здорове і повноцінне життя та найефективнішою зброєю у подоланні інфекційних хвороб. Проте, навіть сьогодні більше 22 мільйонів дітей грудного віку не проходять повну вакцинацію, і більше 1,5 мільйонів дітей у віці до п'яти років помирають від хвороб, яким можна запобігти за допомогою існуючих вакцин. За даними ВООЗ Україна знаходиться серед 8 країн з найгіршими показниками за рівнем вакцинації проти кашлюка, дифтерії та правця. У державах, як Центральноафриканської Республіки, Чад, Екваторіальна Гвінея, Нігерія, Сомалі, Південний Судан, Сирія та Україна, за даними ВООЗ, у 2016 році охоплення імунізацією проти кашлюку, дифтерії та правця було найнижчим у світі. Зокрема, повний курс вакцинації проти цих хвороб пройшли менше 50 відсотків немовлят. За даними МОЗ України з початку цього року в країні було зареєстровано п'ять випадків захворювання дітей на правець, жодна дитина не була щепленою. Ситуація щодо охоплення імунізацією проти інших хвороб в Україні теж є критичною [3].

Один із потужних аргументів «антивакцинаторів» полягає в тому, що примусове щеплення дітей, на їхню думку, порушує права дитини, з огляду порушення статті 2 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що стосується права на доступ до освіти у розрізі відмови батьків від вакцинації дітей.

Так, положення Конвенції про права дитини 1989 р., зокрема у ст. 3 зазначено, що в усіх діях щодо дітей, першочергова увага приділяється як найкращому забезпеченню інтересів дитини. Як випливає зі змісту акту, у будь-якому разі під час вирішення питання про вакцинацію дитини, батьки повинні ставити на вищу ланку інтереси дитини, тобто, чи наявні в дитини протипоказання до проведення вакцинації, а також чи нещеплена дитина буде мати належні умови навчання у середовищі із щепленими дітьми. Відповідно до ст. 24 Конвенції держави-учасниці визнають право дитини на користування найдосконалішими послугами системи охорони здоров’я та засобами лікування хвороб і відновлення здоров’я [4].

У рішенні від 8 квітня 2021 р. у справі «Vavřička and Others v. The Czech Republic» (applications no. 47621/13 and five other applications, 8 April 2021) [5], ЄСПЛ дійшов висновку, що обов’язкове вакцинування є цілком законним, не є порушенням із боку реалізації прав людини, передбачених Конвенцією про захист прав людини й основоположних свобод. У цьому ж рішенні, окрім національного законодавства Чехії, додатково звернуто увагу на практику

низки таких країн, як Франція, Угорщина, Північна Македонія, Італія та інші розвинуті держави. Рішення відповідних національних судів цих країн переважно свідчили про те, що такі положення законодавства про обов'язкову вакцинацію є конституційними й жодним чином не порушують права людини. Зокрема, суди наголошували на тому, що методи вакцинування є науково протестованими, існує доведення їх ефективності, а отже, переваги такого вакцинування як для окремо взятої людини, так і для суспільства в цілому значно переважають можливі негативні наслідки від щеплення

Аналогічне до розглянутого ЄСПЛ у справі «Vavřička and Others v. the Czech Republic» питання вакцинації та доступу до освіти розглянуто в Україні, а саме: Верховним Судом у справах № 682/1692/17, №331/5291/19 щодо розгляду позову у зв'язку з забороною відвідування, дошкільного та шкільного закладу. Верховний Суд зазначив, що вирішуючи питання про співвідношення норм статей 3 та 53 Конституції України, не можна не визнати пріоритетність забезпечення безпеки життя, здоров'я і безпеки людини над правом на освіту. У рішенні вказано, що інтереси однієї особи не можуть домінувати над інтересами держави в питанні забезпечення безпеки життя і здоров'я його громадян [6].

Питання вакцинації викликає чимало обурення в суспільстві, проте остаточне слово завжди залишається за інтересами суспільства в цілому. Кожна людина має право самостійно розпоряджатися власним життям і здоров'ям, проте існує перелік обов'язкових щеплень, які мають бути проведені кожною людиною. Висновок Верховного Суду повністю узгоджується з позицією Європейського суду з прав людини. Право особи на відмову від вакцинації закінчується там, де починаються інтереси держави у захисті життя та здоров'я всього населення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про порядок проведення профілактичних щеплень в Україні та контроль якості й обігу медичних імунобіологічних препаратів № 595 від 16.09.2011 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/z1159-11 (дата звернення 09.04.2022 р.).

2. В Україні почали діяти нові вимоги для вакцинації дітей від 12 років проти covid-19. 20.01.2022. URL: https://www.zoda.gov.ua/news/58998/v-ukrajini-pochali-diyati-novi-vimogi-dlya-vaktsinatsiji-ditey-vid-12-rokiv-proti-covid-19.html (дата звернення 09.04.2022 р.).

3. Дмитрук ВІ, Заславська ГО. Імунопрофілактика інфекційних захворювань у дітей: досягнення та проблеми. Антивакцинальний рух як фактор перешкоди в проведенні імунізації населення. Актуальна інфектологія. 2017 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/akinf_2017_5_4_4 (дата звернення 09.04.2022 р.).

4. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 09.04.2022 р.).

5. Case of Vavřička and Others v. The Czech Republic (Applications no. 47621/13 and five other applications, 8 April 2021). The European Court of Human Rights (Grand Chamber). URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{«documentcollectionid2»:[«GRANDCHAMBER», «CHAMBER»], «kpdate»: [«2021-04-06T00:00:00.0Z», «2021-04-13T00:00:00.0Z»], «itemid»:[«001-209039»]} (дата звернення: 09.04.2022 р.).

6. Аналіз судової практики Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokaznikidiyalnosti/analiz/ (дата звернення: 09.04.2022 р.).

УДК 94 (477)

Марціясь І. І.
аспірантка, старший викладач
кафедри теорії та історії держави і права,
Західноукраїнський національний університет

РОЛЬ ЄВГЕНА ПЕТРУШЕВИЧА В МІЖНАРОДНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

На всіх етапах державного будівництва значну роль відіграють не лише внутрішньодержавні обставини, а й ситуація на міжнародній арені. Так, у процесі державотворення України у 1917–1923 роках зовнішньополітичні відомства та стратегія міжнародної діяльності мали велике значення для становлення та розвитку держави. Міжнародний фактор став одним із найважливіших для нової української влади, зокрема з моменту утворення Західноукраїнської Народної Республіки (далі – ЗУНР). Адже зовнішня політика, в такому випадку, першочергово була спрямована на визнання молодої держави.

Збільшення рівня активності України у міжнародному просторі, а також загроза її суверенітету та цілісності зумовили гостру потребу у посиленні зовнішньої політики держави. Відтак, дослідження цієї проблеми є важливим та актуальним для досягнення дипломатичних цілей, посилення підтримки на міжнародній арені, збереження незалежності та сталого зростання держави. Тому необхідно досліджувати та аналізувати історичний досвід роботи

українських дипломатів та діяльність лідерів держав, особливо в період державотворення на початку ХХ ст.

Дане питання досліджували різні науковці, зокрема, І.Й. Бойко, О.А. Вівчаренко, Д.С. Гринько, І.Б. Дацків, М.І. Заріцька, М.М. Кобилецький, В.С. Кульчицький, М.В. Кравчук, І.М. Луцький, Я.В. Савочка, Б.Й. Тищик та інших.

У період формування Директорії, яка оголосила про відновлення Української Народної Республіки (далі – УНР) на території Наддніпрянської України, на західноукраїнських землях активізувався національно-визвольний рух. Саме внаслідок національно-демократичної революції в Австро-Угорській імперії була утворена Західноукраїнська Народна Республіка. 18 жовтня 1918 року у Львові українськими послами на чолі з Є. Петрушевичем було заявлено про створення ЗУНР, до складу якої входили Східна Галичина, Лемківщина, Північна частина Буковини та Закарпатська Русь [5, с. 245]. Важлива роль в процесі державотворення відводилась Євгену Петрушевичу – президенту ЗУНР. Пройшовши трансформацію поглядів на державне визначення України від ідеї автономії до незалежної держави, він чітко сформував головний вектор і наголошував на самостійності Західної України [3]. Крім цього, аналізуючи шлях Є. Петрушевича, історик С. Ярославин писав: «Уряд притягнув усі галицькі наукові сили до праці над виробленням основ державного ладу в Галичині, кодифікації права тощо. Він розвинув широку діяльність на міжнародному полі, чи то через свої дипломатичні представництва й місії, чи висилаючи ноти до президії Мирової Конференції і Союзу Народів...[7, с. 74].

Проте, отримавши владу у західній частині України та сформувавши в листопаді уряд, галицький провід одразу опинився в непростій ситуації. Перед українськими лідерами постало ряд важливих проблем, які потребували якнайшвидшого вирішення. З одного боку, це проведення національно-державного будівництва та соціально-економічних реформ, а з іншого - захист своїх територій від посягань сусідніх держав, зокрема Польщі.

Відтак, міжнародна політика Є. Петрушевича першочергово була спрямована на визнання ЗУНР іншими державами, передусім Антантою. А також на розвиток відносин з УНР. Хоча спочатку було вирішено не проголошувати злуки з Наддніпрянською Україною, проте невдалий перебіг війни із поляками змусив УНРаду на чолі з Є. Петрушевичем звернутися за допомогою до Директорії, таким чином визначивши другий важливий вектор міжнародної діяльності держави [6].

Крім того, головною метою відносин з Наддніпрянською Україною Є. Петрушевич визначав досягнення державної єдності та об’єднання сили в боротьбі проти окупації Польщі. Тому 1 грудня 1918 року у Фастові було підписано попередній договір, що став, фактично, першим важливим

міжнародним актом уряду ЗУНР, який започаткував об’єднання 22 січня двох українських держав, під назвою УНР, в складі якої ЗУНР отримала офіційне найменування «Західні області УНР» (далі – ЗОУНР). 12 березня Є. Петрушевич увійшов до складу Директорії як представник Галичини. У Проскурові відбулося перше й останнє її засідання в повному складі. Адже в такому представництві даний орган уже ніколи не збирався. Сторони сподівались, що злука знайде подальший розвиток і зміцнення, проте, на жаль, цього не сталося, зокрема, через різні погляди на цей союз очільників двох держав [1]. Відтак, галицькі лідери не сприймали соціалістичну ідеологію Директорії, водночас наддніпрянці не могли погодитися з незалежним становищем ЗОУНР і весь час намагалися обмежити її автономію. Особливо загострилися відносини між лідерами УНР і ЗОУНР, коли Є. Петрушевича проголосили диктатором [6].

Відтак, визначальне значення для формування зовнішньої політики ЗУНР мала Польща, яка претендувала на українські землі. Міжнародно-правове становище ЗУНР ускладнювалося й тим, що Австрія за Сен-Жерменським договором усі свої права на Галичину передала Найвищій раді Антанти [2]. А 25 червня 1919 року Антанта прийняла принципове рішення й дозволила Польщі тимчасово окупувати Галичину по річку Збруч.

Проте, на початку 1920 року Є. Петрушевич усе ще сподівався на справедливе розв'язання галицької проблеми йз цією метою поїхав до Парижа та Лондона для налагодження контактів із провідними діячами цих країн. Також велику надію Є. Петрушевич покладав на Ватикан, намагаючись переконати понтифіка, що католицизм у незалежній галицькій державі стане державною релігією, а церква буде посередником в об’єднанні православного сходу з папським престолом [6].

В цілому, міжнародна ситуація, яка склалася у другій половині 1920 року, все ж давала надію на позитивне розв’язання нагальних питань та спонукала наполегливіше працювати в цьому напрямку. Враховуючи рішення Найвищої Ради Паризької мирної конференції 1919 року та ухвал міжнародних конференцій у Спа та Сен-Жермені улітку 1920 року, а також ноту Керзона, яка залишала Східну Галичину поза межами Польщі, Є. Петрушевич розгорнув активну дипломатичну діяльність, очікуючи позитивного рішення на наступній конференції [2]. Проте, питання Східної Галичини не стали предметом окремого обговорення та розгляду.

Попри невдачі, Є. Петрушевич продовжував надсилати численні ноти країнам Антанти про терор польських окупантів у краї, безправне становище українського населення, неправомірність польського режиму у Східній Галичині [6]. Ціною неймовірних зусиль йому вдалося включити східногалицьке питання до порядку денного міжнародної конференції в Генуї у

квітні 1922 року. Він навіть сам очолив представницьку делегацію на цей форум, але її не допустили до участі в безпосередніх переговорах [5, с. 322].

Хоча Є. Петрушевич, усе ще сподівався на справедливе розв'язання проблеми Східної Галичини й 5 березня направив ноту Антанті, де пропонував передати владу українському еміграційному урядові. Однак, усі дипломатичні заходи лідера ЗУНР та перспективи щодо позитивного вирішення проблеми Східної Галичини, відновлення її незалежності було враз перекреслено 15 березня 1923 року, коли Рада послів Антанти прийняла рішення про передачу управління Галичиною Польщі. У відповідь Є. Петрушевич ще направив ряд заяв до Парижа й Ліги Націй, проте вони, як і більшість попередніх, не мали жодних наслідків.

Таким чином, Євген Петрушевич зробив значний внесок у становлення незалежної України. Хоча, Західноукраїнська Народна Республіка так і не змогла утвердитися на міжнародній арені, проте зовнішньополітична діяльність уряду Є. Петрушевича та дипломатичних служб ЗУНР була активною й достатньо масштабною. Завдяки авторитету й виваженій політиці УНРади на західноукраїнських землях йшов процес поступових конституційних змін за демократичним принципом. Характерною рисою є і відсутність будь-яких проявів анархії. Відтак, всупереч усім обставинам, і президент Є. Петрушевич, і члени закордонних представництв та місій докладали всіх зусиль у боротьбі за державні інтереси на міжнародних конференціях. За досить короткий проміжок часу вдалось встановити міжнародні відносини із більшістю західноєвропейських держав, а також із США. Варто відзначити, що складно уявити розвиток Української революції, де українці підтвердили прагнення до самовизначення та утворення власної держави, без Є. Петрушевича. Попри все внесок очільника ЗУНР був значним та вагомим.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дацків І. Дипломатичні відносини Української Центральної Ради з країнами Антанти. Наукові виклади. Історія України. Вип. 4. 2010. С. 21–26. 5

2. Дацків І. Міжнародна діяльність Західноукраїнської Народної Республіки. Гілея. 2011. Вип. 43. С. 39–45. 3

3. ЗУНР, 1918–1923: Ілюстрована історія. Львів – Івано-Франківськ: Манускрипт, 2008. 524 с. 1

4. Кобилецький М. Утворення ЗУНР, її державний механізм та діяльність (1918–1923 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.ю.н.: 12.00.01. Львів, 1998. 22 с. 2

5. Павлюк О. Зовнішня політика ЗУНР. Київська старовина. 1997. № 3–4. С. 114–138. 4

6. Тимченко Р. В. Євген Петрушевич – лідер Західноукраїнської Народної Республіки. *Український історичний журнал.*2013. №5. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Tymchenko_Roman/Yevhen_Petrushevych__lider_Zakhidnoukrainskoi_Narodnoi_Respubliky.pdf (дата звернення 26. 03. 2022).

7. Ярославин С. Визвольна боротьба на західноукраїнських землях у 1918-1923 рр. Філадельфія, 1956. 182 с.

УДК 342

Менджул М. В.
д.ю.н., професорка, заступниця декана
юридичного факультету з наукової роботи,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ПРАВОВИЙ СТАТУС УКРАЇНЦІВ, ЩО ОТРИМАЛИ ТИМЧАСОВИЙ ЗАХИСТ В ФРН

Війна рф проти України триває вже понад вісім років, але через повномасштабне вторгнення 24 лютого понад 20 відсотків українців були вимушені покинути місця свого проживання, частина вказаних громадян України виїхали закордон. За даними Управління верховного комісара ООН у справах біженців станом на 27 квітня 5372854 українців виїхало за межі держави [1]. Європейські країни надають гуманітарну підтримку нашій державі в умовах війни та гарантують українським громадянам тимчасовий захист, серед них і Німеччина. Згідно німецьких статистичних даних із початку війни до 27 квітня у ФРН приїхало 383 916 шукачів притулку. За проведеним опитуванням Федеральним міністерством внутрішніх справ (2000 респондентів) 84% біженців від війни з України жінки (середній вік – 38 років), з яких 58% приїхали до Німеччини з дітьми, 42% перебувають у великих містах – насамперед у Берліні (14%), Мюнхені (5%) та Гамбурзі (3%) [2].

Водночас реальні статистичні дані щодо громадян України, які наразі перебувають через війну в ФРН відсутні, що підтверджують і німецькі експерти. Це зумовлено низкою причин, у тому числі і тим, що перетнувши кордон із Словаччиною, Польщею, Угорщиною чи Румунією громадяни України мають право поїхати до будь-якої держави ЄС і не клопотати там про отримання тимчасового захисту, а перебувати та проживати у родичів, друзів чи просто винаймати житло.

За офіційною статистикою, найбільше шукачів притулку з України проживає у таких федеральних землях – Північна Рейн-Вестфалія (близько

100000), Баварія (78000), Баден-Вюртемберг (50000), Рейнланд-Пфальц (17000) та Саксонія-Ангальт (106800). Крім того, опитування Федерального міністерства внутрішніх справ показало, що 32% респондентів очікують на повернення в Україну найближчим часом, 42% бажають залишитися та кожен п’ятий опитаний не визначився [2].

ФРН виконує Директиву про тимчасовий захист 2001/55/ЕС, яка була активована для України Рішенням Ради ЄС від 4 березня 2022 року. В рамках вказаної Директиви громадяни України отримають правовий захист у ФРН за спрощеною процедурою згідно § 24 Закону про проживання, працевлаштування та інтеграцію іноземців на федеральній території [3]. При цьому тимчасовий захист можуть отримати не тільки громадяни, що до 24 лютого проживали в Україні, але і особи (без громадянства та громадяни третіх країн), що тримали в Україні міжнародний захист і не можуть повернутися до країни-громадянства, а також члени сімей вказаних осіб. За положеннями Директиви (ст. 4) тимчасовий захист встановлюється на рік із можливістю продовження на ще два шестимісячні стоки, проте при зміні ситуації в Україні може бути припинений достроково [4].

Згідно Закону ФРН про проживання, працевлаштування та інтеграцію іноземців на федеральній території українці в разі офіційної реєстрації та набуття тимчасового захисту отримають дозвіл на проживання, працевлаштування, а також отримують право на освіту, медичні послуги та соціальний захист.

Громадяни України у зв’язку з війною можуть прибути на територію ФРН без візи, попередньо такий в’їзд дозволено до 23 травня (можливе продовження терміну із врахуванням ситуації в Україні). У випадку потреби у тимчасовому захисті слід зареєструватися у компетентному органі за місцем перебування. Після реєстрації людина отримує сертифікат (довідка про прибуття), який можна одразу пред'явити для видачі допомоги до служби соціального забезпечення, а також за отриманням соціального житла. Розмір соціальних виплат різний у залежності від федеральної землі. За загальним правилом кожному дорослому виплачується 367 євро на місяць, дорослим віком до 25 років, які проживають із батьками – 294 євро, підліткам (14-17 р.) – 326 євро, дітям від 6 до 14 років – 326 євро, дітям до шести років – 249 євро [5]. Після реєстрації можна отримати дозвіл на перебування, процедура може тривати півтори і більше місяця. Після початку процедури отримання дозволу на проживання людина вже має право на працевлаштування [6].

Щодо права на освіту, то ФРН пропонує доступ до інтеграційних класів для опанування німецької мови із подальшим переходом до звичайних німецькомовних класів, загалом шкільне навчання є обов’язковим та

безкоштовним. Станом на 22 квітня 2022 року до німецьких загальноосвітніх та професійних шкіл було прийнято близько 65 тис. дітей та молоді з України [7].

Після отримання дозволу на проживання громадяни України отримують доступ до повного безоплатного медичного забезпечення. До цього моменту гарантується право на медичне забезпечення у разі невідкладних захворювань, включно із забезпеченням медикаментами, а також на вакцинацію та профілактичні обстеження.

Правовий статус українців, які отримали тимчасовий захист в ФРН на разі гарантує їм необхідні умови для проживання та передбачає можливості для реалізації основних прав. Темпоральні рамки тимчасового захисту залежатимуть від тривалості війни та визнання України безпечною державою для повернення її громадян. Водночас є загрози, що після війни у випадку інтеграції українців у місцеві німецькі громади, ми втратимо частину працездатних кваліфікованих громадян, які вкрай потрібні будуть для відбудови України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Refugees fleeing Ukraine (since 24 February 2022). URL: https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine (дата звернення: 27.04.2022 р.)

2. Flüchtlinge aus der Ukraine in Deutschland. URL: https://mediendienst-integration.de/migration/flucht-asyl/ukrainische-fluechtlinge.html (дата звернення: 27.04.2022 р.)

3. Gesetz über den Aufenthalt, die Erwerbstätigkeit und die Integration von Ausländern im Bundesgebiet 1. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/aufenthg_2004/index.html#BJNR195010004BJNE002505311 (дата звернення: 27.04.2022 р.)

4. Директива Ради 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 року про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та відповідальності за наслідки такого прийому. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Direkt_ES_2001_55.pdf (дата звернення: 27.04.2022 р.)

5. Біженці з України у Німеччині: як оформити документи, які соціальні гарантії. URL: https://www.dw.com/uk/bizhentsi-z-ukrainy-u-nimechchyni-yak-oformyty-dokumenty-yaki-sotsialni-harantii/a-61100748 (дата звернення: 27.04.2022 р.)

6. Реєстрація у ФРН. URL: https://germany.mfa.gov.ua/timchasovij-zahist-u-frn/reyestraciya-u-frn (дата звернення: 27.04.2022 р.)

7. Minderjährige Flüchtlinge aus der Ukraine. die Höhe der Sozialhilfe für ukrainische Kriegsopfer in Deutschland. URL: https://mediendienst-

integration.de/migration/flucht-asyl/ukrainische-fluechtlinge.html (дата звернення: 27.04.2022 р.)

УДК 346(477)(075.8)

Ментух Н. Ф.
к.ю.н., доцент,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права,
Західноукраїнський національний університет

ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЗАКОНОДАВЧІ НОВАЦІЇ

Вкрай життєво важливого значення для народу України на сьогодні набули питання оборони держави України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності. Функціонування національної економіки, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших органів державної влади, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій здійснюється в умовах особливого періоду, а саме – воєнного стану. Саме тому, забезпечення належного правового регулювання здійснення господарської діяльності за даних обсатвин стає основою формування національних оборонних спроможностей.

У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України в Україні введено воєнний стан із 24 лютого 2022 року [1].

Після оголошення воєнного стану на території України та від початку активної фази бойових дій більша частина бізнесу була фактично паралізована через безліч обставин, в тому числі починаючи від морального і психологічного шоку, до економічного спаду ділової активності та неможливості здійснення підприємствами своєї господарської діяльності, які знаходяться на території проведення бойових дій.

Поряд із реальним воєнним фронтом, кіберфронтом очевидним та життєво необхідним, як зазначає А. Кузьменко, є запуск потужного економічного фронту, який у сьогоднішні непрості часи є надзвичайно важливим для суспільства. Без економічної активності неможливе повноцінне функціонування держави в умовах воєнного стану [2].

Власне тому держава почала активно запроваджувати комплексні зміни до законодавства та державних програм, які спрямовані на підтримку української економіки.

Цілком зрозуміло, що за таких умов єдиним можливим способом підтримки бізнесу, господарської діяльності є тотальна дерегуляція, лібералізація та посилення державної підтримки.

Відповідно до ст. 417 ГК України зазначається, що «у період дії воєнного стану, введеного на території України або в окремих місцевостях, правовий режим господарської діяльності визначається на основі закону про оборону України, інших законодавчих актів щодо забезпечення обороноздатності держави та законодавства про режим воєнного стану» [3].

В умовах воєнного стану критично важливим є забезпечення належного та безперервного функціонування діяльності суб'єктів господарювання.

Відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64 «Про введення воєнного стану в Україні» [1] Уряд своєю постановою від 18 березня 2022 року № 314 «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» [4] врегулював цілий ряд інших питань, що стосуються здійснення господарської діяльності, а саме:

1) «на час воєнного стану здійснювати господарську діяльність можна без отримання дозволів, інших документів дозвільного характеру, ліцензій, на підставі декларації про провадження господарської діяльності, яку суб'єкти господарювання подають до Мінекономіки, а суб'єкти господарювання, що здійснюють охоронну діяльність, – до МВС;

2) суб'єкту господарювання надано право за вибором подання декларації незалежно від задекларованого (зареєстрованого) місцезнаходження (місця проживання), місця здійснення господарської діяльності або місцезнаходження відповідного об'єкта: в електронній формі – через Єдиний державний веб-портал електронних послуг, зокрема засобами мобільного додатку Порталу Дія (Дія) або у паперовій формі – через центр надання адміністративних послуг, подана особисто суб'єктом господарювання або уповноваженою особою, надіслана поштою;

3) суб'єкти господарювання, які на підставі декларації набули право на здійснення господарської діяльності, у випадку відсутності відповідних дозвільних документів (документи дозвільного характеру, ліцензії та/або інші результати надання публічних послуг), невідкладно, але не пізніше одного місяця після припинення чи скасування воєнного стану звертаються до відповідних органів ліцензування, дозвільних органів та суб'єктів надання публічних (електронних публічних) послуг і отримують відповідні дозвільні документи в порядку, строки та на умовах, передбачених законодавством, без зупинення (припинення) їх діяльності;

4) на час воєнного стану зупиняється перебіг строків звернення за отриманням публічних послуг, визначених законодавством. З дня припинення чи скасування воєнного стану перебіг зазначених строків продовжується з врахуванням часу, що минув до їх зупинення;

5) строки дії діючих строкових ліцензій та документів дозвільного характеру автоматично продовжуються на період воєнного стану».

Варто відзначити, що дана постанова передбачає суттєву дерегуляцію господарської діяльності, зокрема, замість близько 600 різних видів ліцензій та дозволів, чинними залишаються лише близько 50. Це, в свою чергу, надасть значний поштовх у розвитку господарської діяльності та економіки загалом в умовах воєнного стану.

Слід зауважити, що 3 березня 2022 року Парламент схвалив Закон про зміни до Податкового кодексу, який передбачає введення нового тимчасового механізму оподаткування суб'єктів господарювання (оподаткування єдиним податком), на який вони добровільно можуть перейти [5].

Крім того, зміни передбачають також зупинення перебігу строків визначених Податковим Кодексом на час воєнного стану.

Також, зважаючи на надзвичайно важку ситуацію, яка спіткала нашу державу, Торгово-промислова палата України ухвалила рішення спростити процедуру засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили), що дає змогу суб'єктам бізнесу відтермінувати виконання договірних зобов'язань. З цією метою ТПП України видала офіційний лист-підтвердження настання форс-мажорних обставин у зв'язку з початком війни з рф, який опублікувала на своєму офіційному сайті [6].

Таким чином, суцільна дерегуляція бізнесу та запровадження податкових пільг – єдиний шлях задля ефективного функціонування економіки, нормального здійснення господарської діяльності суб'єктами господарювання в умовах воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про введення воєнного стану в Україні: указ Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 р. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397

2. Кузьменко А. Бізнес у воєнний час: як змінилося законодавство. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/28/684801/

3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. №18 (№19-20, № 21-22). Ст. 144.

4. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 18 березня 2022 р. № 314. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-п#Text

5. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану: Закон України від 3 березня 2022 року № 2118-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text

6. Офіційний лист ТПП України щодо засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) від 28.02.2022 р. N 2024/02.0-7.1. URL: https://ips.ligazakon.net/document/mus36779?an=2

УДК 342.4:351.86

Метельський І. Д.
к.ю.н., старший викладач кафедри
кримінального права та процесу,
Західноукраїнський національний університет

КОМЕНДАНТСЬКА ГОДИНА В УКРАЇНІ: ПОРУШЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ЧИ ВИМУШЕНІ ЗАХОДИ

24 лютого 2022 року близько 4-ої години ранку внаслідок оголошення президентом РФ про початок воєнної операції на території України почалися ракетні удари по всій Україні, у тому числі поблизу Києва. Російські війська вдерлися до України поблизу Харкова, Херсона, Чернігова, Сум, увійшовши з Росії, Білорусі та тимчасово окупованого Росією Криму [1].

Одним із заходів захисту цивільного населення в період військової агресії Росії проти України, є введення комендантської години. В такій ситуації об'єктами обстрілів, а також агресії Росії та союзників стають не лише об'єкти військової інфраструктури, але й цивільне населення. Проблема захисту цивільного населення із розвитком військових дій щодня зростає, та потребує додаткового регулювання. Як стверджує Всесвітня організація охорони здоров'я станом на 14.03.2022 року кількість постраждалих, внаслідок військових дій в Україні через агресію РФ становить 18 мільйонів осіб [10]. При цьому потрібно розуміти, що війна продовжується, а отже численність таких осіб зростатиме. Більше того, значна кількість постраждалих не враховується у зв'язку з різними причинами (відсутні дані щодо постраждалих на окупованих територіях, чи про людей, з якими неможливо встановити зв'язок і т.д.) Окрім того, що гине доросле цивільне населення України, гинуть і діти. Як повідомляє Офіс генерального прокурора України, станом на 01.04. 2022 року загинуло вже 153 дитини, 245 поранено [2].

Що таке комендантська година та чи обмежує вона права і свободи українців? Спробуємо у цьому розібратися.

Серед заходів правового режиму воєнного стану, стаття 8 закону України «Про правовий режим воєнного стану», передбачає і введення комендантської години [3]. Також закон надає визначення поняття комендантської години, під якою слід розуміти заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень [3].

Це означає, що у разі введення на всій території України чи на її окремих територіях правового режиму воєнного стану, влада може запроваджувати заборону перебувати на вулицях чи громадських місцях у певний період часу. Також заборонено пересуватися різними видами транспорту, в тому числі, й на особистих автомобілях. Виключення з правила стосуються лише працівникам спецслужб та осіб, які можуть підтвердити свої дії правовстановлюючим документом.

Громадяни часто стверджують, що це обмеження їхнього права вільно пересуватися, яке передбачене статтею 33 Конституції України та не дотримуються вимог щодо комендантської години. Так, дійсно мережа Інтернет рясніє заголовками про порушення комендантської години. До прикладу: «…Поліція в Сумах затримала порушників комендантської години та чоловіка з нелегальною зброєю…» [7], чи «…В Одесі за ніч спіймали сімох порушників комендантської години: один з них росіянин…» [8], чи «…Близько 800 порушників комендантської години викрили поліцейські Донеччини з початку війни…» [9]. Такі порушення поліцейські виявляють по всій території України.

Що ж до цього, то Основний закон нашої держави у своїй статті 64 говорить, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [4]. При цьому, закон наголошує, що деякі права людини та громадянина не можуть бути обмежені, навіть в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Зокрема, до таких прав він відносить права, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції України [4].

Як видно з цього переліку, право на свободу пересування, гарантоване Конституцією України все ж не перебуває під забороною на обмеження в період воєнного стану.

Отже варто зазначити, що у випадку введення правового режиму воєнного стану на всій території України чи на окремій її території введення комендантської години не буде обмеженням права на свободу пересування.

У зв’язку з подіями, про які ми говорили на початку, варто сказати, що 24 лютого 2022 року, президент України видав указ «Про введення воєнного стану в Україні», яким запровадив воєнний стан на всій території України із 05

години 30 хвилин 24 лютого 2022 року [5]. Більше того, п.3 цього указу безпосередньо вказує, що на цей період можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України, а також вводитися тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 закону України «Про правовий режим воєнного стану» [5].

Доречним видається додати, що в період комендантської години працівники правоохоронних органів можуть здійснювати розшукування небезпечних осіб, проводити спеціальні операції та виконувати інші службові завдання, не наражаючи цивільне населення на небезпеку. А отже громадяни, які безпідставно перебувають на вулиці в період дії обмежень, можуть піддаватись додатковим перевіркам, або навіть здаватися підозрілими для працівників поліції чи такими, що мають наміри до вчинення різного роду правопорушень.

З огляду на це, можемо впевнено сказати, що запровадження комендантської години зараз в Україні не є порушенням прав та свобод людини і громадянина, а дійсно є вимушеним заходом, спрямованим на збереження життя та здоров'я людей, що перебувають в цей час на території України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Інтернет ресурс: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5_%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%83_(2022).

2. Інтернет ресурс: https://www.gp.gov.ua/

3. Про правовий режим воєнного стану: закон України від 12.05.2015 №389-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 28, ст.250.

4. Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141.

5. Про введення воєнного стану в Україні: указ президента України від 24.02.2022 № 64/2022. Інтернет ресурс, URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397

6. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: закон України від 24.02.2022 № 2102-IX. *Голос України* від 24.02.2022 № 37

7. Інтернет ресурс: https://suspilne.media/205313-policia-v-sumah-zatrimala-porusnikiv-komendantskoi-godimi-ta-colovika-z-nelegalnou-zbroeu/

8. Інтернет ресурс: https://suspilne.media/224372-v-odesi-za-nic-spijmali-simoh-porusnikiv-komendantskoi-godini-odin-z-nih-rosianin/
9. Інтернет ресурс: https://pokrovsk-police.dn.ua/news/view/12675
10. Інтернет ресурс: https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/14/7331229/

УДК 67.9

Міловська Н. В.
д.ю.н., доцент, в.о. завідувача відділу
дослідження проблем взаємодії
держави та громадянського суспільства,
Київський регіональний центр
Національної академії правових наук України

РЕГЛАМЕНТАЦІЯ СТРАХОВИХ ВІДНОСИН У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ВВЕДЕННЯМ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Указом Президента України «Про введення воєнного стану» № 64/2022 від 24 лютого 2022 року [1] в Україні введено воєнний стан. Правовий режим воєнного стану передбачає можливість обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб. Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий статус воєнного стану» [2], воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. При цьому самий лише факт запровадження воєнного стану не впливає на чинність будь-яких правочинів, у тому числі договорів страхування – всі права й обов'язки сторін залишаються чинними з певними застереженнями.

У даному контексті важливо зазначити, що 28 лютого 2022 року Торгово-промислова палата України на своєму веб-сайті засвідчила, що військова агресія Російської Федерації проти України належить до форс-мажорних

обставин (обставин непереборної сили) [3]. Страхування, як вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів (ст. 1 акону України «Про страхування» [4]), не становить жодного винятку в контексті форс-мажорних обставин – сторони договору страхування можуть посилатися на дію таких обставин, як на підставу звільнення їх від відповідальності за невиконання умов договору. Проте, дія форс-мажорних обставин не звільняє сторону від обов'язку за договором, а лише є підставою відстрочити виконання такого обов'язку до закінчення дії таких обставин та не понести відповідальності за таке прострочення. Також факт проведення бойових дій чи запровадження обмежень воєнного часу не звільняє сторону від відповідальності, якщо такі обставини прямо не перешкоджають особі фізично чи юридично виконати конкретний обов'язок за договором. Саме за таких обставин, наприклад, страховик може затримати страхову виплату, але повинен буде її здійснити, коли дія обставин форс-мажору припиниться.

Загалом можливість отримання страхової виплати (страхового відшкодування) залежить від того чи визнається договором чи законодавством певна подія страховим випадком. Так, страховим випадком, у відповідності до ч. 2 ст. 8 Закону України «Про страхування», є подія, передбачена договором страхування або законодавством, яка відбулася і з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити виплату страхової суми (страхового відшкодування) страхувальнику, застрахованій або іншій третій особі.

Підстави для відмови страховика від здійснення страхової виплати передбачено ст. 991 Цивільного кодексу України та ст. 26 Закону України «Про страхування». При цьому цей перелік не є вичерпним, а договором можуть бути передбачені й інші підстави, якщо це не суперечить закону. Так, на практиці страховики включають до правил страхування додаткові підстави для відмови у здійсненні страхової виплати, зокрема, пов'язані з війною. Це означає, що не визнаються страховими випадки, які відбулися на території проведення бойових дій чи на окупованих територіях України. Для прикладу, за договорами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів не відшкодовується шкода, заподіяна в результаті ДТП, якщо вона сталася внаслідок військових конфліктів (п. 32.9 ст. 32 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів»). Здебільшого, аналогічні по своїй суті положення містяться і в інших нормативно-правових

актах, що регулюють конкретні види страхування, а також в договорах добровільного страхування (страхування життя, страхування від нещасних випадків, медичне страхування, страхування здоров'я, страхування майна тощо). Водночас, зокрема, Постановою Кабінету Міністрів України «Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації» від 26 березня 2022 року № 380 [5], передбачено можливість громадян України повідомляти про пошкоджене та знищене нерухоме майно з метою подальшого застосування механізмів для поновлення порушених майнових прав фізичних осіб.

Слід також зазначити, що до 24 лютого 2022 року для визначення відповідних територій проведення бойових дій чи тимчасово окупованих територій України страховики керувалися Розпорядженням Кабінету Міністрів України, яким затверджено перелік населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та перелік населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення [6]. Натомість у контексті повномасштабної російської агресії проти України з 24 лютого 2022 року, не зважаючи на те, що бойові дії не є локалізованими, 13 березня 2022 року Постановою Кабінету Міністрів України № 269 було внесено зміни до Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи [7], яка врегульовує питання взяття на облік внутрішньо переміщених осіб та визначає перелік територій, де проводяться бойові дії. До цього переліку, що формується Державною службою з надзвичайних ситуацій, належать: Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Запорізька, Київська, Луганська, Миколаївська, Одеська, Сумська, Харківська, Херсонська, Чернігівська області та місто Київ.

Крім цього, Національний банк України, як регулятор на ринку страхових послуг, 27 лютого 2022 року рекомендував страховикам спростити процедуру врегулювання випадків, що мають ознаки страхових, шляхом максимального використання електронних документів і копій необхідних документів у разі неможливості або ускладнення можливості отримання їх оригіналів, а також застосовувати інші засоби дистанційного врегулювання страхових випадків [8].

Таким чином, не зважаючи на введення в Україні воєнного стану, який не є підставою для звільнення від виконання страховиком своїх зобов'язань із застосуванням певних форс-мажорних застережень, договори страхування залишаються чинними.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 2102-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text (дата звернення: 25.04.2022).

2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 25.04.2022).

3. Щодо засвідчення форс-мажорних обставин. URL: https://ucci.org.ua/press-center/ucci-news/protsedura-zasvidchennia-fors-mazhornikh-obstavin-z-28-02-2022 (дата звернення: 25.04.2022).

4. Закон України «Про страхування» від 7 березня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 18. Ст. 78.

5. Постанова Кабінету Міністрів України_«Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації» від 26 березня 2022 р. № 380. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380-2022-п#Text (дата звернення: 25.04.2022).

6. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та переліку населених пунктів, що розташовані на лінії розмежування» від 7 листопада 2014 р. № 1085-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1085-2014-р#Text (дата звернення: 25.04.2022).

7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи» від 13 березня 2022 р. № 269. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/269-2022-п#Text (дата звернення: 25.04.2022).

8. Що потрібно знати небанківським фінансовим установам під час воєнного стану. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/ofitsiyni-povidomlennya-vid-natsionalnogo-banku-onovlyuyetsya (дата звернення: 25.04.2022).

УДК 342.7«364»

Морська Н. Л.
к.філос.н., доцент кафедри
філософії та суспільних наук,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

Людина народжується вільною, але вона скрізь в оковах…
Жан-Жак Руссо

ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Права людини – це комплекс морально-правових норм, основоположних свобод та юридичних можливостей, які покликані на принципі рівності узгодити свободу окремої людини з вільністю інших членів суспільства. Ще у первісних людських спільнотах почали з'являтися норми моралі, які стали засобом захисту від свавілля сильнішого і способом забезпечення свободи для окремішньої істоти, її самореалізації та збереження цінності життя. У ході людської історії ці моральні норми трансформувалися у чіткі норми права, стали закріплюватись у національному законодавстві країн світу та у різних міжнародних угодах. Відтак, права людини зросли у беззаперечні цінності, гарантовані для реалізації.

24 лютого 2022 року в Україні відбулась кардинальна зміна суспільної ситуації, коли російські війська здійснили повномасштабне вторгнення і розпочався новий виток російсько-української війни, яка тягнеться ще з 2014 року і до цього мала локальний характер. У зв'язку з агресією Російської Федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до статті 106, пункту 20 Конституції України [1] Президент України Володимир Зеленський видав Указ «Про введення воєнного стану в Україні» із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб [2], який згодом був продовжений аж до сьогодні. Умови воєнного часу та й сам факт агресії російських окупантів актуалізують питання прав людини, можливості їх забезпечення та реалізації.

Права людини є важливою категорією природного права, вони невід'ємно належать людині, є позанаціональними і позатериторіальними. «Права людини репрезентують найбільш універсальну гуманітарно-антропологічну концепцію, в рамках якої людина розглядається як така, безвідносно до її етнічних, расових, релігійних та будь-яких інших відмінностей або належності до локальної культурної традиції» [3, с.506]. Закріплює права та свободи людини в Україні Основний Закон України – Конституція України – яка має найвищу

юридичну цінність. Зокрема, стаття 3 Конституції України визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою цінністю, а головним обов'язком держави визначає утвердження і забезпечення прав і свобод людини. Зміст і спрямованість діяльності держави становлять права і свободи людини та їх гарантії [1]. Розділ ІІ Конституції України присвячений формулюванню прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, серед яких: право на життя, право на вільний розвиток своєї особистості, право на свободу та особисту недоторканність, право на недоторканність житла, право на особисту кореспонденцію, право на свободу думки, слова, право на свободу пересування та ін. [1]. Інші нормативно-правові акти та закони України застосовуються на основі Основного Закону.

У сучасному розумінні права людини можна розглядати у двох площинах: перша – взаємини між людьми, як рівними істотами, та друга – відносини між особистістю та державою. Хоч права людини закріплені у законодавчих актах держави, все ж, існують незалежно від неї, навпаки, обмежують свавілля державної влади, а сприяють реалізації цінності окремішньої особистості. В умовах війни варто взяти до уваги також два виміри: зовнішній і внутрішній. Внутрішній – це реакція самої держави на збройну агресію і загрозу національній безпеці, бажання убезпечити своїх громадян та можливість чіткої, злагодженої діяльності та маневреної відповіді ворогам. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначає зміст правового режиму воєнного стану і серед інших правових засад регулює й гарантії прав і свобод людини. Зокрема, ст.1 цього Закону дає чітке визначення воєнного стану, як особливого правового режиму, регламентує відповідні повноваження органів державної влади та військових адміністрацій тощо, а також визначає «тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини…» [4; 5]. Указ Президента України «Про введення воєнного стану» чітко зазначає «вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень …» [4]. Зокрема, в Указі Президента України у п.3 зазначається, «що на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 –44, 53 Конституції України…» [4].

Зовнішній вимір – це порушення авторитарною державою-агресором незалежності України, її європейського цивілізаційного вибору, фундаментальних демократичних цінностей, прав і свобод. Це сфера юрисдикції міжнародного гуманітарного права, яке «спрямоване на захист цивільного населення від впливу збройного конфлікту та тих, хто припинив брати участь у воєнних діях» [6]. Основний принцип міжнародного гуманітарного права – принцип гуманності, що «об'єднує всі положення у

логічно побудовану систему норм, які застосовують під час збройних конфліктів і тісно пов'язані з суміжними галузями міжнародного права» [6]. Українські реалії засвідчують, що російські загарбники і окупанти ігнорують усі міжнародні закони та нормативно-правові акти і те, як вони діють у відношенні до мирного населення сьогодні в Україні, – це злочин проти людяності. За даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини, станом на 18 квітня 2022 року зафіксовано 4890 жертв серед цивільного населення, серед яких 2072 – загиблі, з них 169 дітей, а 2818 – поранені, з них 272 дитини [7]. Це лише відомі факти, але реальні дані можуть бути значно вищі, оскільки зафіксувати статистику на окупованих територіях та у зонах бойових дій дуже складно. Уповноважена Верховної Ради України з прав людини Людмила Денісова 8 квітня 2022 р. повідомила, що за інформацією з різних джерел до Російської Федерації примусово вивезено 121 тисячу дітей, серед яких і діти-сироти, і діти, які мають батьків [8].

Міжнародне право прав людини спрямоване на захист прав людини на міжнародному рівні, а також забезпечення прав людини на тимчасово окупованих територіях. Як міжнародне гуманітарне право, так і міжнародне право прав людини має на меті забезпечення права людини на власну гідність, націлені на захист від тортур. Водночас, відомі факти, які виявлені після діяльності окупаційного режиму на окремих українських територіях, зокрема на Київщині (Буча, Ірпінь, Гостомель, Бородянка та ін), засвідчують жорстокі катування, ґвалтування, фізичні і моральні знущання над дітьми, жінками, людьми літнього віку. Мертві тіла молодих хлопців і чоловіків різного віку із зав'язаними руками були знайдені на всіх деокупованих українських територіях. Численні братські могили або місця масових захоронень свідчать про масові вбивства людей різного віку… Окупанти не зважали на збереження прав людини на окупованих територіях, зокрема ігнорували право на тілесну недоторканність, права на свободу пересування та свободу від незаконного затримання, право на опір гнобителям та ін.

Наджорстока поведінка російських агресорів свідчить не просто про порушення базових прав людини: права на життя, права на свободу та повагу до людської гідності та ін., а про цілеспрямований геноцид української нації. На жаль, реакція міжнародних організацій серед яких: Рада безпеки ООН, Генеральна Асамблея ООН, Рада ООН з прав людини, ОБСЄ, НАТО та ін. виявилися слабкими і недієвими у процесі реального збройного тероризму Росії проти України. Їх запізніла реакція жодним чином не вплинула на зменшення жертв серед мирного населення і, втому числі, ще не відбулась належна оцінка масових порушень прав людини.

Україна напрацювала власний механізм «узгодження норм національного законодавства з нормами міжнародного кримінального права та міжнародного

гуманітарного права» [9]. Зокрема, Парламентом прийнято за основу Проект Закону «Про внесення зміни до статті 8 Кримінального кодексу України щодо запровадження принципу універсальної юрисдикції щодо злочинів агресії, геноциду, злочинів проти людяності та воєнних злочинів. Законопроект пропонує інструмент, що дозволить здійснювати належну правову кваліфікацію злочинів, скоєних під час збройного конфлікту» [9]. Так, стаття 8 II розділу Кримінального Кодексу України засвідчує кримінальну відповідальність щодо кримінальних правопорушень іноземців або осіб без громадянства, які «підлягають в Україні відповідальності за цим Кодексом у випадках, передбачених міжнародними договорами або якщо вони вчинили передбачені цим Кодексом тяжкі або особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України або інтересів України» [10].

Як висновок, можна зазначити, що тема прав людини в умовах воєнного часу є надактуальною сьогодні, коли Україна перебуває в умовах війни, і буде на часі ще й у післявоєнний період. Оскільки, факти порушення прав людини, в першу чергу російськими окупантами, які уже відомі сьогодні, та ті, які ще будуть взяті до уваги після закінчення війни, потребують і потребуватимуть негайної належної реакції та оцінки усієї прогресивної світової спільноти, усіх дієздатних у моральному вимірі міжнародних організацій та інституцій. Цивілізований світ має виробити механізм покарання держави-загарбника, яка має ядерне озброєння. Збройна агресія Росії проти України, геноцид українського народу має бути належно оцінений і, відповідно, до чинного українського та міжнародного законодавства мають понести відповідальність не тільки очільники Російської Федерації і військове командування, але і кожен російський солдат, який творив безчинства на українській землі, здійснював наругу над правами та свободами мирних людей України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text. (дата звернення: 18.04.2022).

2. Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 «Про введення воєнного стану в Україні». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2. (дата звернення: 18.04.2022).

3. Філософський енциклопедичний словник. Інститут філософії ім. Г.С.Сковороди НАНУ, 2002. 743 с.

4. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 18.04.2022).

5. Закон України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-IX#Text (дата звернення: 18.04.2022).

6. Міжнародне гуманітарне право. URL: https://minre.gov.ua/rubric/mizhnarodne-gumanitarne-pravo. (дата звернення: 19.04.2022).

7. Управління Верховного комісара ООН з прав людини. Україна: оновлення серед цивільного населення 18 квітня 2022 року. URL: https://www.ohchr.org/en/news/2022/04/ukraine-civilian-casualty-update-18-april-2022 (дата звернення: 20.04.2022).

8. Денісова Людмила. Країна-окупант РФ викрадає українських дітей. URL: https://www.facebook.com/denisovaombudsman/posts/517421623072448. (дата звернення: 20.04.2022).

9. Актуальні питання норм міжнародного гуманітарного права в Україні. URL: https://minre.gov.ua/page/aktualni-pytannya-mgp-v-ukrayini. (дата звернення: 19.04.2022).

10. Кримінальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 20.04.2022).

УДК 336.763(477)

Одинак О. О.
суддя Апеляційного суду
Чернівецької області

ЦИВІЛЬНО – ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Особливістю договору про надання фінансових послуг є насамперед специфіка предмету та об’єкта зазначеного договору. За словами В. Луця, головна відмінністю цієї групи договорів, у порівнянні з договорами про виконання робіт, полягає у тому, що надання фінансових послуг невіддільне від діяльності особи, яка отримує послуги. Результат такої діяльності виступає не у вигляді речей матеріального світу, як це має місце в договорах підряду, а полягає безпосередньо в процесі надання послуги [1, с. 175].

Предметом договору про надання фінансових послуг є здійснення відповідних фінансових операцій, а об’єктом виступають фінансові активи, для визначення юридичної долі яких, особи проводять фінансові операції (фінансові кошти, цінні папери тощо). Визначальними ознаками договорів про надання фінансових послуг виступають специфічний предмет (фінансові активи), фінансовий характер зустрічного зобов’язання і господарський статус послугонабувача (банківських установ або інших суб’єктів господарювання, у

встановлених законом випадках), що обумовлює фінансово-кредитний характер зазначених зобов'язань.

Наявність у цього договору спеціального предмету зумовила виділення договорів про надання фінансових послуг у самостійну групу цивільних зобов'язань з надання фінансових послуг, поруч із зобов'язаннями з надання окремих видів послуг [5].

Необхідність належного захисту прав споживачів фінансових послуг зумовлює внесення змін до законодавчих актів, які регламентують порядок надання фінансових послуг.

Насамперед Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав споживачів фінансових послуг від 20 вересня 2019 року № 122-IX вносить зміни до ст. 6 Закону № 2664 та передбачає вимоги до договору про надання фінансових послуг [2]. Визначено, що договір про надання фінансових послуг укладається виключно у письмовій формі, зокрема: у паперовому вигляді; у вигляді електронного документа, створеного згідно з вимогами, визначеними Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 р. № 851-IV; шляхом приєднання клієнта до договору, який може бути наданий йому для ознайомлення у вигляді електронного документа на власному веб-сайті особи, яка надає фінансові послуги, та/або (у разі надання фінансової послуги за допомогою платіжного пристрою) на екрані платіжного пристрою, що використовується особою, які надають фінансові послуги; у порядку, передбаченому Законом України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 р. № 675-VIII [3].

До того ж, серед іншого передбачається:

- один екземпляр, укладеного у паперовому вигляді, договору а також додатки до нього (за наявності) клієнту видаються установою, яка надає фінансові послуги, одразу після його підписання, проте до початку надання клієнту фінансової послуги;
- якщо договір про надання фінансових послуг укладено шляхом приєднання, тоді договір має складатися з індивідуальної частини та публічної частини договору, підписанням якого клієнт приєднується до договору загалом; [4]
- публічна частина договору про надання послуг обов'язково оприлюднюється і повинна бути доступною для ознайомлення клієнтів на веб-сайті юридичної особи, яка надає фінансові послуги, та має надаватися клієнту на його вибір у спосіб, що дозволяє встановити дату надання, з використанням контактних даних, які зазначено клієнтом. Усі редакції публічної частини договору повинні зберігатися на своєму веб-сайті юридичної особи, яка надає фінансові послуги, із зазначенням терміну їхньої дії; [5]

- індивідуальну частину договору з клієнтом укладають у письмовій формі (у паперовому вигляді або у вигляді електронного документа). Якщо індивідуальну частину договору укладено тільки у паперовому вигляді, один екземпляр індивідуальної частини та додатки надаються клієнту після його підписання, але до початку надання клієнту фінансової послуги. Примірник індивідуальної частини договору, укладений у вигляді електронного документа, а також додатки до нього вважаються отриманими клієнтом, якщо даний екземпляр за домовленістю з особою, яка надає фінансові послуги, та клієнта надіслано на адресу електронної пошти клієнту або надіслано іншим способом на його клієнта, що дозволяє визначити дату відправлення; [6]
- будь-які пропозиції особи, яка надає фінансову послугу, клієнту про зміну суттєвих умов договору про надання фінансових послуг, у т.ч. укладеного шляхом приєднання споживача фінансових послуг до договору, повинні здійснюватися у строки, встановлені договором, шляхом направлення особою, яка надає фінансову послугу, клієнту повідомлення у спосіб, що дозволяє встановити дату відправлення повідомлення. Умови договору про надання клієнту пропозицій про зміну зазначених умов договору іншим способом, ніж той, що дозволяє встановити дату відправлення повідомлення клієнту, а також збільшення фіксованої процентної ставки за договором без письмової згоди клієнта є нікчемними;
- законами про окремі види фінансових послуг може встановлюватися інший порядок укладання договору між особою, яка надає фінансову послугу, та її клієнтом;
- умови договору про надання фінансових послуг, що обмежують права клієнта, порівняно з правами, встановленими законом, є нікчемними;
- при виникненні неоднозначного тлумачення прав та обов'язків сторони за договором за участю споживача фінансових послуг дані права та обов'язки тлумачаться на користь такого споживача

Тому договори про надання фінансових послуг посідають особливе місце в системі цивільно-правових договорів і належать до найбільш динамічного підвиду договорів про надання послуг. Характеристики договорів про надання фінансових послуг такі: одним із учасників операції є банки та інші фінансові установи; предметом цих договорів є грошові кошти або інші фінансові активи; об’єктом є фінансові активи (грошові кошти, цінні папери тощо) для здійснення фізичними особами фінансових операцій надання послуг; істотною умовою договору про фінансові послуги є зазначення виду фінансової послуги - найменування фінансової операції, яка має бути операцією з фінансовими активами, яка може бути визнана фінансовою послугою лише безпосередньо як предмет договору про надання фінансових послуг.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Луць В. Строки і терміни в цивільному праві: монографія / за ред. В. Луця. Київ : Юрінком-Інтер, 2013. 320 с

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав споживачів фінансових послуг: Закон України від 20 вересня 2019 року № 122-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/122-20#Text (дата звернення 13.02. 2022 р.)

3. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text (дата звернення 13.02. 2022 р.)

4. Oleksandr O. Bryhinets, Ivo Svoboda, Oksana R. Shevchuk, Yevgen V. Kotukh, Valentyna Yu. Radich (2020). Public value management and new public governance as modern approaches to the development of public administratінституційних одиницьn. Revista San Gregorінституційних одиниць. Special editінституційних одиницьn-2020.Núm. 42 (2020).

5. Цивільне право України. Особлива частина. URL: https://pidruchniki.com/1512070249937/pravo/klasifikatsiya_dogovoriv_pro_nadannya_finansovih_poslug (дата звернення 13.02. 2022 р.)

6. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text (дата звернення 13.02. 2022 р.)

УДК 349.222.2

Онищук І. О.
студент юридичного факультету,
Західноукраїнський національний університет

ГІГ-КОНТРАКТ ЯК ВИД ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ДОГОВОРУ

15 липня 2021 року Верховна Рада України прийняла в другому читанні Закон України 1667-IX «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» (далі - Закон), який впроваджує спеціальний правовий режим Дія Сіті для компаній, які працюють в сфері IT. Одним з ключових елементів такої системи є гіг-контракт, який є запозиченою одиницею англо-саксонського права.

П. 1 ст. 1 Закону визначає гіг-контракт як цивільно-правовий договір, за яким гіг-спеціаліст зобов'язується виконувати роботи та/або надавати послуги відповідно до завдань резидента Дія Сіті як замовника, а резидент Дія Сіті зобов'язується оплачувати виконані роботи та/або надані послуги і забезпечувати гіг-спеціалісту належні умови для виконання робіт та/або надання послуг, а також соціальні гарантії, передбачені розділом V цього Закону [1].

З викладеного вище, можемо зробити висновок, що законодавець відносить такий договір до цивільно-правових конструкцій, полігалузевого типу, тобто йому притаманні риси як цивільного, так і трудового договорів. Наприклад, у ст. 20 Закону вказаний порядок виконання робіт (надання послуг) гіг-спеціалістом: час виконання робіт, надання послуг, час відпочинку, надання додаткових компенсаційних виплат тощо. Головне науково-експертне управління Верховної Ради України у своєму висновку щодо проекту цього Закону вказувала, що такий підхід не узгоджується з природою цивільного права, яке виходить з того, що цивільні відносини, засновані, зокрема, на юридичній вільності та майнової самостійності, що означає, що «гіг-спеціаліст» як підрядник чи виконавець за «гіг-контрактом» як цивільно-правовим договором самостійно організовує свою діяльність по виконанню такого контракту (у чому проявляється юридична рівність сторін цивільних відносин), а замовник робіт не несе перед «гіг-спеціалістом» зобов'язань соціального характеру (у чому проявляється майнова самостійність сторін цивільних відносин). Водночас включення до «гіг-контракту» вказаних умов означає, що відносини між «резидентом Дія Сіті» і «гіг-спеціалістом» за своєю природою є трудовими [2, с.4-5].

З новизни гіг-контрактів випливає проблема судового характеру. Немає окремого суду «Дія Сіту», і рішення прийматимуть суди загальної юрисдикції, які звикли до штату згідно з КЗпП, ФОП та цивільно-правових договорів [3, с. 4]. Тому такі зміни, можуть спровокувати затримки та неточності при розгляді судових справ.

Я. Сімутина зазначає, що «у законодавстві багатьох країн вже існує окрема категорія працюючих осіб «на межі» трудового та цивільного права, які не визнаються у повній мірі працівниками за трудовим договором, поза тим, їм гарантуються окремі трудові права. За чинним законодавством України такої категорії працюючих, яка знаходиться між трудовими та цивільно-правовими відносинами, наразі бути не може, а суд у кожному конкретному випадку має класифікувати відносини або як трудові, або як цивільно-правові. Водночас питання правової регламентації наділення мінімальними трудовими гарантіями та захистом так званих «залежних підрядників чи виконавців» або «квазі-

самозайнятих», які не належать до категорії працівників у розумінні трудового законодавства, вже зараз потребує широкого обговорення та уваги» [4, с.194].

Робочий час гіг-спеціаліста не може перевищувати 40 годин на тиждень і 8 годин на день (при цьому встановлюються широкі можливості щодо застосування ненормованого робочого часу), гіг-спеціаліст має право на оплачувану відпустку тривалістю 17 робочих днів (ця відпустка може бути поділена гіг-спеціалістом на частини будь-якої тривалості), гіг-спеціалісти підлягають страхуванню у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та мають право на допомогу по тимчасовій непрацездатності, а також мають право на перерву у виконанні робіт (наданні послуг) у зв'язку з вагітністю та пологами тривалістю не менше 70 календарних днів. Як бачимо, дані норми є, якщо не прямим, то дуже явним запозиченням з трудового законодавства з тим винятком, що в більшості своїй вони погіршують становище працівника порівняно з чинним законодавством і звужують об'єм і зміст існуючих прав і свобод, що забороняється робити згідно ч. 3 ст. 22 Конституції України [5, с.141].

У ч.4 ст.5 Закону зазначається, що дія вказаного податкового режиму та можливості укладення гіг-контрактів застосовується на галузі комп'ютерного програмування, консультування з питань інформатизації, діяльність із керуванням комп'ютерним устаткуванням, видання комп'ютерних ігор та іншого програмного забезпечення, надання програмних продуктів, освітньої діяльності в галузі інформаційних технологій, оброблення даних і пов'язана з ними діяльність, дослідження та експерементальні розробки у сфері природничих наук і технічних наук, проведення маркетингових кампаній та надання рекламних послуг з використанням програмного забезпечення розробленого резидентом Дія Сіті, діяльність організаторів кіберспортивних змагань, діяльність постачальника послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, забезпечення кібербезпеки інформаційно-комунікаційних систем, діяльність з проектування, дослідження, тестування технологій та пристроїв і робототехніки [1]. Проте спектр діяльності цифрової гіг-економіки є набагато ширшим і працівники у цих сферах є найменш захищеними. Проаналізуємо умови партнерства для водіїв сервісу «Bolt»: у пункті 4.5 вказано, що Водії зобов'язані надавати та підтримувати все обладнання та засоби, необхідні для виконання Послуг з перевезення, за свій рахунок, включно з автомобілем, смартфоном, пакетом мобільного інтернету тощо. Водії також несуть відповідальність за оплату всіх витрат, які ви понесете в рамках надання Послуг з перевезення, включаючи, серед іншого, витрати на паливо, на оплату пакету мобільного інтернету, амортизацію транспортного засобу, страхування, відповідне оподаткування юридичних осіб, фізичних осіб чи заробітної плати тощо [6]. Така практика є логічною, адже відносини, що виникають між Bolt

Operations OÜ та Водієм не є трудовими і це вказано в пункті 10.2: «Наступним ви підтверджуєте, що відносини між нами не є трудовим договором, а також не створюють трудових відносин між вами та нами. Ви також погоджуєтеся, що між вами та нами не існує спільного підприємства чи партнерства. Ви не можете діяти як працівник, агент або представник Bolt, а також не можете зобов'язувати нас будь-яким контрактом. Якщо через застосування обов'язкових законів або іншим чином ви вважаєтесь нашим працівником, ви цим погоджуєтеся відкликати будь-які скарги проти нас, що можуть виникати в результаті застосування таких трудових відносин» [6].

Звідси випливає, що працівники, які працюють у сфері перевезення та доставки, знову залишаються поза межами законодавчого врегулювання, хоча виходячи з природи гіг-контракту та їхнього найменш захищеного статусу, було б логічно, щоб дія Закону поширювалась на них також.

Як підсумок, зазначу, що в українській науковій та практичній спільноті, немає одностайної позиції щодо місця гіг-контрактів в системі права. Звідси, виникатимуть ряд правових колізій, що значно ускладнить реалізацію тих можливостей, які закладені в Законі України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», що і викличе неможливість громадян України захистити свої права у повному обсязі. Тому, вважаю за доцільне внести ряд змін у Закон, кодекси (КЗпП, Господарський кодекс, Цивільний кодекс) та інші нормативно-правові акти, щоб усунути вказані проблеми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про стимулювання цифрової економіки: Закон України від 15.07.2021. *Офіційний веб-сайт Верховної ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1667-20 (дата звернення: 01.02.2022)

2. Висновок на проект Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» від 09.04.2021. *Офіційний веб-сайт Верховної ради України.* URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70298 (дата звернення 02.02.2022)

3. Колобердянко І.І., Чернявська А.В. Стан і тенденції міжнародного ринку торгівлі ІТ послугами. *Електронний журнал з економічних наук «Економіка та суспільство».* 2021. №32. С.4

4. Зуб І. В. Гиг контракт: до питання про природу договору. *Громадянське суспільство як чинник модернізації сучасної держави* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 20 квіт. 2021р. Київ, 2021. С. 192-195.

5. Лук'янчиков О.М., Новіков Д.О. Правові проблеми регулювання ГІГ-спеціалістів в умовах євроінтеграції. *Основні напрямки захисту прав громадян України на працю та соціальний захист в умовах Євроінтеграції* : тези

доповідей і наукових повідомлень учасників XI Міжнародної науково-практичної конференції м. Харків, 8 жовтня 2021р. Харків 2021. С. 138-141.

6. Умови партнерства для Водіїв : веб-сайт компанії «Bolt». URL: https://bolt.eu/uk-ua/legal/ua/terms-for-drivers/ (дата звернення: 03.02.2022)

УДК 341; 347

Островська Б. В.
д.ю.н., провідний науковий співробітник
відділу дослідження проблем взаємодії
держави і громадянського суспільства,
Київський регіональний центр
Національної академії правових наук України

ДОЛЯ СУРОГАТНИХ МАТЕРІВ І ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ НА УКРАЇНІ

Раптове збройне вторгнення на Україну спричинило гострі проблеми, з якими зіштовхнулися українські жінки, які надають послуги сурогатного материнства для іноземців (це так зване гестаційне сурогатне материнство). Бажання кращого майбутнього для своїх дітей, а також соціально-економічні умови життя підштовхують українок бути сурогатними матерями за комерційну винагороду. Щороку їх послугами користуються пари з США, Південної Америки, Європи, Китаю тощо. Україна стала однією із країн-лідерів на світовому ринку сурогатного материнства.

Приватні клініки, що спеціалізуються на сфері репродуктивної медицини, зазвичай діють за посередництва агентств з організації послуг сурогатного материнства, які підшукують потенційним батькам-іноземцям українських жінок для виношування та народження їх майбутньої дитини. Спершу пандемія *Covid-19*, а наразі – воєнні дії на Україні продемонстрували неготовність усіх учасників процесу до забезпечення скоординованих дій у випадку розгортання форс-мажорних обставин.

Попередньо міжнародні перепони до повернення сурогатних дітей на батьківщину їх генетичних батьків були зумовлені карантинними обмеженнями, запровадженими в країнах. В умовах збройного нападу та окупації проблеми в цій сфері лише загострилися. Зокрема, обмеженість доступу до важливих медичних документів поставила під зрив питання легального вивезення таких дітей. Передусім це стосується документів, які

підтверджують генетичну спорідненість між подружжям та дитиною, народженою сурогатною матір'ю в Україні, що є основою для визнання їх генетичними батьками за національним законодавством країни, громадянами якої вони є.

У широкому сенсі питання евакуації дітей, стосується також ще не народжених, що передбачає перевезення сурогатних матерів у безпечне місце. При цьому виникає низка інших проблем, до прикладу, небажання вагітної жінки (сурогатної матері) покидати країну, в якій залишаються члени її сім'ї. Зазвичай жінки, які надають послуги сурогатного материнства, мають власних дітей, і тому бажання присутності біля них за обставин небезпеки є природним материнським інстинктом, спрямованим на збереження та продовження роду. Здебільшого біологічні батьки дитини, які прямо зацікавлені у безпеці сурогатної матері, беруть безпосередню участь у вирішенні питання місця її перебування, однак наразі таке рішення приймає сама жінка, зокрема щодо її переміщення.

Деякі сурогатні матері опинилися під максимальними ризиками – у пастці бойових дій. При цьому ситуація ускладнюється з наближенням терміну пологів. Хоча, наразі всі сурогатні матері опинилися в критичних умовах, і не лише через війну, обмеження доступу до базових медичних послуг, відділень інтенсивної терапії, пологових будинків, а й з причини фізичного та психічного стану вагітної жінки, який в таких стресових умовах потребує постійної уваги фахівців, і особливо на пізніх термінах вагітності.

Водночас і життя та здоров'я їх майбутніх дітей, які вони виношують для іноземних біологічних батьків знаходиться не у меншій, а очевидно більшій загрозі. Це пов'язано з особливими потребами для транспортування новонароджених дітей, а іноді й значними складнощами евакуації передчасно народжених немовлят. Тому окремою проблемою є переміщення за кордон вже народжених українськими сурогатними матеріями дітей для іноземців, які залишилися в Україні на момент збройної агресії. До прикладу, в Київському підвалі на руках нянь було 19 таких дітей, як повідомляє *«The New York Times»* [1]. Часто за їх піклування беруться агенти, які намагаються в умовах війни перемістити дітей своїх клієнтів, а також сурогатних матерів в безпечне місце [2].

Однак існують значні труднощі процесу транспортування новонароджених, особливо якщо є потреба у спеціальному медичному обладнанні, у доступі дітей до необхідної, а в певних випадках високоспеціалізованої медичної допомоги та супроводі відповідних фахівців, зокрема у випадку передчасних пологів. У такому разі для транспортування потрібні реанімобілі. Як приклад, з метою евакуації своїх двох недоношених дітей-близнюків, які народилися від сурогатної матері, з Києва до відділення

реанімації в польському місті Жешув, американське подружжя [3], яке є їх генетичними батьками, змушене було звертатися за допомогою до компанії «*Project Dynamo*» (США) [4]. Це свідчить про те, що генетичні батьки залишилися переважно сам на сам зі своїми проблемами в умовах війни.

У підсумку на багатьох новонароджених чекає невизначена доля, оскільки їхні біологічні батьки, перебуваючи поза межами України, не можуть приїхати забрати своїх дітей через запроваджений воєнний стан, за інформацією «*The Wall Street Journal*» [5]. Виникає необхідність встановлення прямих контактів пари з українською сурогатною матір'ю. Також через війну залишається невирішеним питання громадянства новонароджених відповідно до бажання їх біологічних батьків (оскільки такі діти, народжені в Україні, батьками яких є іноземці, вважаються громадянами України), а також питання про те, хто наразі буде їхніми законними опікунами.

Проте саме лише переміщення дитини не розв'язує юридичні проблеми, які виникають після її народження. Законодавство деяких країн, громадяни яких звертаються до українських репродуктивних клінік, є менш ліберальним, а тому при перетині кордону виникає питання необхідності реєстрації української сурогатної матері як законного опікуна немовляти. Наприклад, для законної реєстрації дитини на території Німеччини необхідно надати судове рішення про встановлення факту спорідненості подружжя з дитиною, народженої сурогатною матір'ю на Україні, оскільки за німецьким законодавством матір'ю дитини вважається жінка, яка її народила, і саме тому у Німеччині українське свідоцтво про народження дитини не визнається. Аналогічні вимоги діють і для громадян Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії.

Загалом передумовою процвітання бізнесу сурогатного материнства на Україні є насамперед низький рівень доходу більшості українців, а також недостатньо розроблене національно-правове регулювання цих питань. Тому українське законодавство виявляється досить ліберальним у цій сфері. Водночас українські жінки, які дали свою добровільну інформовану згоду на сурогатне материнство, залежать від правил, встановлених приватними клініками. Особливо гостро це стосується питань штучного переривання вагітності сурогатної матері; необхідності її постійної психологічної підтримки під час вагітності та після пологів, у випадку коли породілля намагається залишити, народжену нею дитину.

Отже, комерційне сурогатне материнство спрямоване насамперед на задоволення інтересів клієнтів репродуктивних клінік, які замовляють і сплачують дороговартісну послугу – зачаття та народження їх біологічної дитини. При цьому права та інтереси сурогатної матері відходять на задній план. Наразі виникла необхідність перегляду всієї політики сурогатного

материнства на державному рівні з метою захисту найкращих інтересів дитини, а також прав українських сурогатних матерів.

Гіркий досвід, який здобули всі учасники, залучені в процес надання та отримання послуг сурогатного материнства на Україні, має лягти в основу нових змін в національно-правовому регулюванні даної сфери правовідносин з врахуванням міжнародно-правових актів та судової практики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. In a Kyiv Basement, 19 Surrogate Babies Are Trapped by War but Kept Alive by Nannies. By Andrew E. Kramer and Maria Varenikova. March 12, 2022. URL: https://www.nytimes.com/2022/03/12/world/europe/ukraine-surrogate-mothers-babies.html (дата звернення: 28.03.2022).

2. Parents Relying on Ukraine Surrogates Desperately Seek Their Newborns. March 11, 2022. Christine Chung. URL: https://www.nytimes.com/2022/03/11/world/europe/russia-ukraine-surrogate-children.html?action=click&module=RelatedLinks&pgtype=Article (дата звернення: 28.03.2022).

3. A rescue team evacuates premature American twins from Kyiv in a daring mission. March 8, 2022. URL: https://www.npr.org/2022/03/08/1085105946/ukraine-russia-rescue-evacuation-premature-babies (дата звернення: 28.03.2022).

4. Project Dynamo. URL: https://www.projectdynamo.org/ (дата звернення: 28.03.2022).

5. Ukraine is the world Leader in Surrogacy, but Babies Are Now Stranded in a War Zone. By Isabel Coles. March 12, 2022. URL: https://www.wsj.com/articles/ukraine-is-a-world-leader-in-surrogacy-but-babies-are-now-stranded-in-war-zone-11647081997 (дата звернення: 28.03.2022).

УДК 340:355.01

Паращук Л. Г.
к.ю.н., викладач кафедри
цивільного права і процесу,
Західноукраїнський національний університет

Кійко К. І.
студента юридичного факультету,
Західноукраїнський національний університет

РОЗШИРЕННЯ КОЛА ОСІБ, ЩО ПОТРЕБУЮТЬ НАДАННЯ ЇМ СТАТУСУ ДИТИНИ, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ ТА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Не секрет, що великою мірою майбутнє будь-якого суспільства і держави залежить від своєчасного та якісного забезпечення належного фізичного та духовного розвитку дітей, становлення їх як особистості. Будучи у певний період свого життя найбільш вразливою частиною населення, вони потребують всебічної уваги і підтримки.

Українська реальність свідчить про хитке становище дитини в нашому суспільстві, відсутність дієвих механізмів захисту їх прав. Крім того, з початком у 2014 році збройної агресії Російської Федерації, внаслідок якої було тимчасово окуповано Донецьку та Луганську області, правове становище дітей, які постраждали від неї, значно погіршилось. А масштаби сьогоднішньої катастрофи, пов'язаної з військовою агресією Російської Федерації, розпочатої 24 лютого 2022 року, поки що взагалі важко оцінити. Однак вже зрозуміло, що діти в ситуації, що склалась, є практично беззахисними, а існуючі правові механізми, в тому числі й міжнародні, виявились малодієвими.

Згідно ст. 6 Сімейного кодексу України (далі – СК України) особа має правовий статус дитини до досягнення нею повноліття. Серед основних засад сімейного законодавства – забезпеченість дитини можливістю здійснення її прав, установлених Конституцією України, Конвенцією про права дитини, іншими міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною радою України (ч. 7. ст. 7 СК України) [1].

Правовий статус дитини поділяється на загальний, спеціальний та індивідуальний. Так, загальний правовий статус має кожна дитина як людина або громадянин, спеціальний характеризується особливостями, притаманними саме конкретній категорії осіб – дітям. Індивідуальний правовий статус дитини надається конкретному суб'єкту правовідносин та дає змогу індивідуалізувати його серед інших суб'єктів [2, 903]. Права, свободи та обов'язки є одними з

ключових елементів правового статусу, вони гарантуються нормами різноманітних галузей права [3, 143].

Особисті немайнові права дитини розглядаються як суб'єктивні особисті права, що мають об'єктом нематеріальні блага, спрямовані на нормальний розвиток і соціалізацію дитини, мають високий ступінь публічного інтересу [4, 50]. До особистих немайнових прав дитини належать: право на життя, право на усунення небезпеки, яка загрожує життю та здоров'ю, право на свободу, право на особисту недоторканість, право на повагу до гідності та честі та ін. (Гл. Гл. 21, 22 Цивільного кодексу України) [5]; право на безперешкодне спілкування з батьками, право на проживання в сім'ї разом з батьками, право на вибір місця проживання та ін. (Гл. 13 СК України) [1].

Друга група прав дитини – майнові права, до яких належать: право власності дитини на майно, право користування житловим приміщенням, право дитини на користування майном батьків для забезпечення виховання та розвитку та ін. (Гл. 13 СК України) [1].

Чи може Україна у ситуації, коли частина її території їй непідконтрольна, зокрема внаслідок повної або часткової окупації населених пунктів (міста Чернігів, Буча, Ірпінь, Нова Каховка, Таврійськ, Каховка, Херсон та ін.), забезпечити права дитини? Звичайно, ні. І на підтвердження цього вже відомими є факти, що усе більше українських дітей не лише стають жертвами бомбардування та застосування іншої зброї, але й об'єктами сексуального, фізичного та психологічного насилля щодо них з боку російських солдат. А це тисячі втрачених дитячих життів, скалічених доль та зневірених сердець.

Експертка Генерального секретаря ООН Машел Граса ще у 1996 році дійшла висновку, що діти, які пережили війну, не зможуть досягнути того потенціалу, який був у них до початку війни, і звертає увагу на необхідності вирішення проблеми реабілітації та допомоги дітям, підкреслюючи те, що вони отримують психологічні та фізичні травми, стають жертвами сексуального насильства, стають сиротами, втрачають соціальні та культурні зв'язки або ж стають солдатами [6, 1].

Станом на 2021 рік лише внаслідок збройного конфлікту на Сході України в Україні зареєстровано 68 148 постраждалих дітей, про що свідчать дані Національної соціальної сервісної служби України. З них 68 052 дитини зазнали психологічного насильства, 95 дітей отримали поранення, каліцтво, контузію, 1 дитина зазнала фізичного насильства [6, 4].

За Законом України «Про охорону дитинства» діти, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, та діти, які постраждали від воєнних дій та збройних конфліктів належать до категорії дітей, які потребують особливого захисту держави. Обов'язком держави є вжиття усіх необхідних заходів для забезпечення захисту цих дітей, догляду за ними та возз'єднання їх із членами

сім'ї, включаючи розшук, звільнення з полону, повернення в Україну дітей, незаконно вивезених за кордон [7]. Відповідно до ч. 6 ст. 30^1 зазначеного Закону порядок надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів визначається Кабінетом Міністрів України [7].

Разом з тим, згідно Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 268 від 05.04.2017 року право на отримання даного статусу має дитина, а також особа, яка під час здійснення антитерористичної операції і заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях не досягла 18 років (повноліття), які внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів: отримали поранення, контузію, каліцтво; зазнали фізичного, сексуального насильства; були викрадені або незаконно вивезені за межі України; залучалися до участі у діях воєнізованих чи збройних формувань; незаконно утримувалися, у тому числі в полоні; зазнали психологічного насилля (п. 3 Постанови) [8].

Сьогодні існує нагальна необхідність внесення змін до зазначеної Постанови та розширення кола дітей, які матимуть право на отримання даного статусу, оскільки російська військова агресія «вийшла» далеко за межі Донецької та Луганської областей та охопила населені пункти й інших областей України, зокрема Київської, Харківської, Чернігівської, Херсонської. Своєчасна і всебічна підтримка дітей, які постраждали від російської агресії, на усіх рівнях сприятиме їх адаптації у нових українських реаліях.

Отже, усі права дітей, які закріплені на законодавчому рівні, повинні забезпечуватися без будь-якої дискримінації. В усіх діях щодо дітей з боку влади першочергова увага повинна приділятися якнайкращому забезпеченню їх прав та інтересів. Від своєчасного застосування необхідних засобів для гарантування прав дитини залежить майбутнє нашої України, оскільки скалічене покоління навряд зможе у майбутньому побудувати державу, якої усі ми прагнемо сьогодні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/2947-14 (дата звернення: 09.04.2021)

2. Синєгубов О.В. Правовий статус дитини, як учасника особистих немайнових прав. *Форум права.* 2018. № 1. С. 900-907.

3. Саблук С.А. Окремі аспекти правового статусу дитини. *Університетські наукові записки.* 2016. № 3 (15). С. 143–147.

4. Китайка О.В. Гарантії прав і свобод дитини в Україні: поняття та зміст. *Науковий вісник МГУ.* 2017. № 13. Т. 1. С. 50–52.

5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 09.04.2021)

6. Звіт за результатами дослідження «Сприяння дотриманню прав дітей, що постраждали від збройного конфлікту та забезпечення державних гарантій їх захисту». 2021. URL: https://drive.google.com/file/d/1ogS7LS3BjnrMQo6tF25knn-bxNUgswvz/view

7. Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001р. № 2402. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text (дата звернення: 09.04.2021)

8. Порядок надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 268 від 05.04.2017 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-п#n8 (дата звернення: 09.04.2021)

УДК 343.148

Пілюков Ю. О.
к.ю.н., доцент кафедри кримінального права і процесу, Західноукраїнський національний університет, провідний фахівець Тернопільський НДЕКЦ МВС України

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Судово-експертна діяльність, базується на знаннях багатьох юридичних, технічних та природознавчих наук – кримінального процесуального права, криміналістики, фізики, хімії, біології, логіки, наукової організації праці, психології. Основною ж базовою наукою для судово-експертної діяльності, яка містить знання щодо теоретичних основ проведення експертиз, розробляє засоби та методи проведення експертних досліджень, вважається судова експертологія. На сьогодні судово-експертна діяльність розглядається виключно як об’єкт пізнання науки судової експертології, тобто науковці ототожнюють практичну діяльність з наукою, що її забезпечує. Усі ці науки повною мірою забезпечують експертну діяльність необхідними теоретичними та методичними розробками.

Значний здобуток у розробку теоретичних основ судової експертології та її

практичної складової - судово-експертної діяльності, внесли видатні українські вчені-криміналісти А.В. Іщенко, В.Г. Гончаренко, Н.І. Клименко, В.К. Лисиченко, М.В. Салтевський, М.Я. Сегай, І.Я. Фридман та інші.

Поняття судово-експертної діяльності та її зміст трактуються по-різному. Більшість науковців схиляються до думки, що основним завданням експертної діяльності є призначення та проведення експертизи. Так, Т.В Аверьянова та Р.С. Бєлкін визначають судово-експертну діяльність як «систему дій, спрямованих на призначення та проведення експертизи з метою встановлення фактичних даних за конкретною кримінальною справою» [2, с. 24]. Ф.М. Джавадов під судово-експертною розуміє діяльність з проведення судових експертиз, тобто судово-експертну практику [1, с. 5].

На думку І.В. Пирога «експертна діяльність становить собою специфічний вид людської діяльності, заснованої на наукових знаннях, змістом якої є дослідження певних об'єктів, процесів або явищ спеціальними методами з метою надання науково обґрунтованих висновків» [3, с. 17].

Заслуговує на увагу визначення судово-експертної діяльності Г.О. Стрілець, яка зазначає: «судово-експертна діяльність це – врегульована законодавством діяльність судово-експертних установ, спрямована на проведення незалежних судових експертиз шляхом об'єктивного, всебічного і повного дослідження з дотриманням сучасних досягнень науки і техніки, організація роботи судово-експертних установ у цілому і їхніх структурних підрозділів, їх науково-методичне і інформаційне забезпечення, підбір та підготовка судово-експертних кадрів» [9, с. 12.].

Вперше на законодавчому рівні термін «судово-експертна діяльність» згадується у Законі України «Про судову експертизу» [8]. Зокрема у його преамбулі зазначено: «Цей Закон визначає правові, організаційні і фінансові основи судово-експертної діяльності з метою забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки».

Згідно Закону судово-експертна діяльність розглядається як цілісна система, що складається з елементів, які в сукупності забезпечують здійснення державної політики в галузі судової експертизи. До них відносять: діяльність органів державної влади щодо правового забезпечення судово-експертної діяльності; діяльність уповноважених органів державної влади, що здійснюють функції управління щодо науково-методичного, організаційно-управлінського, кадрового, фінансового забезпечення проведення судових експертиз; діяльність головних суб'єктів судово-експертної діяльності, які здійснюють безпосереднє організаційне і науково-методичне забезпечення та проведення судових експертиз у державних судово-експертних установах; діяльність учасників

судочинства щодо проведення судових експертиз і використання висновків експертів.

У Законі «Про судову експертизу» визначено: мету державної політики у сфері судово-експертної діяльності, проведення судової експертизи, основні засади якої Конституцією України віднесено до елементів здійснення правосуддя; правові, організаційні, науково-методичні, фінансові, соціальні, матеріально-технічні положення щодо проведення судово-експертної діяльності; суб'єктів, які безпосередньо здійснюють судово-експертну діяльність або забезпечують її організаційно-управлінськими, науково-методичними функціями. У відповідності до ст. 3 Закону України «Про судову експертизу» судово-експертна діяльність здійснюється на принципах законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження [8].

Здійснення експертного забезпечення правосуддя є одним із основних завдань Міністерства юстиції України, яке організовує, відповідно до законодавства, експертне забезпечення правосуддя та проведення науково-дослідних робіт у галузі судової експертизи та координує діяльність міністерств та інших центральних органів виконавчої влади з питань розвитку судової експертизи [5].

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ. До суб'єктів державних спеціалізованих експертних установ України належать:

– науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України;

– науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України;

– експертні служби: Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України [8].

Відповідно до «Переліку видів судових експертиз та експертних спеціальностей» експертними установами Міністерства юстиції України проводиться найбільша кількість за існуючою класифікацією криміналістичних, спеціальних та інших видів (підвидів) експертиз серед всіх державних експертних установ України. [4].

Разом з тим, сучасний погляд науковців та практиків на окремі положення існуючого Закону України «Про судову експертизу», свідчить про необхідність прийняття нового Закону, що регламентує судово-експертну діяльність в Україні. Як відомо, проект такого Закону України «Про судово-експертну діяльність» зареєстрований за № 6284 [7] пройшов суспільне обговорення і був поданий Кабінетом Міністрів наприкінці 2021 року до Верховної Ради України.

У законопроект внесено ряд новел, положення яких відсутні у чинному Законі «Про судову експертизу». Насамперед передбачено більш широке регулювання саме судово-експертної діяльності, одним із ключових елементів якої є судова експертиза. Крім того, більш чітко визначено права, обов'язки й обмеження судового експерта, окремо врегульовано роль і повноваження керівника експертної установи, можливість здійснення експертного дослідження приватними судовими експертами, підстави зупинення та припинення права на здійснення експертної діяльності та межі відповідальності судових експертів за порушення під час здійснення судово-експертної діяльності.

Прийняття нового Закону «Про судово-експертну діяльність в Україні» є необхідним для здійснення належного правосуддя, що сприятиме реалізації учасниками своїх процесуальних прав щодо подання та дослідження належних та допустимих доказів.

Таким чином нормативно-правове регулювання судово-експертної діяльності в Україні це динамічний процес, який відбувається на основі розвитку базових наукових знань у галузях судової експертології, криміналістики, юридичних, технічних та природознавчих науках.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Джавадов Ф. М. Концептуальные основы развития судебной экспертизы в современных условиях: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, 2000. 36 с.

2. Криминалистика: учебн. для вузов / Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская; Под. общ. ред. Р. С. Белкина. М.: Изд.-во «НОРМА», 2000. 990 с.

3. Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування: монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Ліра ЛТД, 2015. 432 с.

4. Перелік видів судових експертиз та експертних спеціальностей у КНДІСЕ. URL: https://kndise.gov.ua/activity/expertise-view/c-tablica

5. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України: Указ Президента України від 06.04. 2011 № 395/2011. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/395/2011.

6. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз : наказ Мін'юсту України № 53/5 від 8 жовтня 1998 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98

7. Про судово-експерту діяльність в Україні: проект Закону. URL: http://www.minjust.gov.ua/436031

8. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII. (із змінами і доповненнями, внесеними законами України станом на 01.01.2021 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text

9. Стрілець Г.О. Генезис системи судово-експертних установ у Україні та напрямки їх діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Г.О. Стрілець. – К., 2009. – 16 с.

УДК 340.13:347.471

Рудецька П. А.
студентка Національного університету
«Одеська юридична академія»
Керівник: доцент кафедри міжнародного
та європейського права, к.ю.н., доцент
Національного університету
«Одеська юридична академія»

COVID-19 ТА ПРИНЦИПИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА: ТОЧКИ ПЕРЕТИНУ

Сучасні міжнародні відносини займають важливе положення у світі завдяки своєму історичному розвитку. Розвиток міжнародних відносин сприяє становленню міжнародного права, як складної та динамічної системи, що залежить від багатьох факторів, та головним чином від політики його суб'єктів. Такі явища як війна і мир, співробітництво і конфлікти, довіра і ворожнеча безпосередньо впливають на формування міжнародного правопорядку та узгодження інтересів держав між собою, основним інструментом чого виступають принципи міжнародного права.

Наявність пандемії та епідемій завжди призводить до погіршення ситуації з дотриманням прав людини, оскільки порушення прав людини під час даних обставин набувають масового та системного характеру. Поза сумнівом саме через такі обставини посилюється прикордонний контроль, створення санітарних комісій, укладання міжнародних угод в санітарно-епідеміологічній сфері та введення карантинних заходів.

Досліджуючи ряд правових актів як національного так і міжнародного характеру можна дійти до висновку, що пандемія тимчасово обмежує такі права, а саме обмеження права громадян на свободу пересування: заборона для певних категорій осіб переміщуватись через державний кордон та контрольно-

пропускні пункти, скасування транспортного сполучення; обмеження права на свободу мирних зібрань – заборона збиратись більш ніж певна кількість осіб ; обмеження права на освіту – заборона здобувачам знаходитися в закладах освіти та примусовий перехід на дистанційну форму навчання, що погіршує загальний ступінь освіченості; обмеження права на працю – заборона відвідування робочих місць або офіційного працевлаштування у зв'язку з відсутністю вакцинації від COVID-19; обмеження права людини на медичну допомогу – у зв'язку з припиненням планових операцій, окрім невідкладних та термінових; обмеження права на відвідування культурно-масових заходів.

Враховуючи все вищесказане можна дійти до висновку, що пандемія COVID-19 принесла ряд змін в міжнародному суспільстві. Вона перевіряє на витримку глав держав, урядів та всю міжнародну спільноту. Але слід зауважити, що очільникам держав потрібно попередити порушення з дотримання прав людини та повинні мінімізувати загрозу порушення цих прав у період складних ситуацій для держави.

Саме напрям співпраці у сфері охорони здоров'я був основним та довготривалим, і лише в XX столітті сферою співпраці держав стала допомога у створенні та підтримці національних систем охорони здоров'я , забезпечення та гарантування колективного та індивідуального здоров'я. Основною рушійною силою щодо забезпечення швидкого реагування на виклики людства, щодо епідемії та пандемій стала Всесвітня організація охорони здоров'я [1, с. 2].

Хоча принцип поваги до прав людини й основних свобод не має самостійного закріплення у статті 2 Статуту ООН, він мається на увазі у контексті п.3. статті 1 де вказується, що «здійснювати міжнародне співробітництво … заохочення і розвитку поваги до прав людини й основних свобод для всіх без виключення» , а також ст. 55 та ст 56., в якій проголошується, що «з метою створення умов стабільності і благополуччя, необхідних для мирних і дружніх відносин між націями… Організація Об'єднаних Націй сприяє загальному поважанню і дотриманню прав людини й основних свобод для всіх, без розрізнення раси, статі, мови і релігії [2].

Пандемія ставить ряд викликів для міжнародного товариства, які потребують невідкладного вирішення. Таким гострим та болючим було питання термінових вакцинацій. Низка провідних країн такі як Німеччина, Китай, США, та ряд інших країн стали на допомогу ВООЗ у вироблені та дослідженні вакцини від пандемії. Гуманітарна допомога країнам, які потребували медичного обладнання та вакцин стала провідним питанням у співпраці між державами.

Незважаючи на пандемію широкомасштабним є розвиток міжнародного права у сфері співробітництва між країнами. Ідея всебічного співробітництва закріплена в преамбулі та п. 3 ст. 1 Статуті ООН, відповідно до яких держави-

члени ООН мають здійснювати міжнародне співробітництво у вирішенні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного і гуманітарного характеру.[2]

Таким чином, можна дійти до висновку, що пандемія COVID-19 не перша та не єдина з якою бореться людство. Усвідомлення уразливості людства призведе до всебічного розвитку та реалізації заходів для забезпечення протидії викликам, які ставить сучасний світ. Як і будь-який виклик його потрібно приймати та робити висновки для того, щоб це більше не повторювалося. Міжнародна спільнота повинна прийняти те, що пандемії призводять як до позитивних, так і негативних змін, а саме: посилення співпраці держав у сфері охорони здоров'я на всіх рівнях, підвищення авторитету Всесвітньої організації охорони здоров'я [3]. Варто зауважити, що міжнародна практика карантинних обмежень прав та свобод особи потребує подальших наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА;

1. Коронавірус: 13 держав ЄС стурбовані через стан демократії в умовах карантину. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/04/2/7108267/ (дата звернення 30.03.2022 р.).

2. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду: Міжнародний документ від 26.06.1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (дата звернення 30.03.2022).

3. Які карантинні обмеження зараз діють у країнах світу. URL: https://zib.com.ua/ua/142070-covid19_i_konvenciya_u_yakiy_miri_borotba_z_ koronavirusnoyu.html (дата звернення 30.03.2022 р.)

УДК 343.54; 344.22;341.485; 543.545

Руфанова В. М.
к.ю.н., доцент, докторантка кафедри кримінального права та кримінології, Дніпропетровський держаний університет внутрішніх справ

СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО ЯК ЗБРОЯ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Статтею 7 Римського статуту міжнародного кримінального суду визначено, що сексуальне насильство під час військового конфлікту є одним із видів злочинів проти людяності. Також, згідно ст. 8 Римського статуту

міжнародного кримінального суду, сексуальне та ґендерно зумовлене насильство (зґвалтування, примус до проституції, примусова стерилізація та інші види сексуального насильства) під час війни є грубим порушенням Женевської конвенції 1949 року про захист цивільного населення під час війни, є військовим злочином [1; 2].

З початку повномасштабного вторгнення Росії та територію України очевидним стало те, що всі зусилля цивілізованого світу, спрямовані на формування економічно розвинутого світового співтовариства та нормативного підґрунтя для вирішення виникаючих конфліктних ситуацій дипломатичним ненасильницьким способом виявилися марними.

Війна, будучи найжахливішим за процесом та наслідками суспільно політичним явищем, надзвичайно гостро поставила під загрозу всю концепції світової безпеки. На вряд чи світовій історії відомий військовий конфлікт, який би був позбавлений сексуального насильства. Сексуальне насильство під час військового конфлікту є однією з основних проблем і найважливіших викликів у сфері прав людини. Жертвами такого насильства можуть бути представники обох статей, однак переважна більшість постраждалих є саме жінки та дівчата.

Історичні події в котрий раз показують нам, що форми сексуального насильства та жорстокість щодо жінок лише посилюються під час війни та гуманітарної катастрофи. Війна, яка почалася в Україні ще в 2014 році з повинна була стати сигналом раннього попередження поширення цього явища. Адже вже тоді документувалися випадки сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, щодо чоловіків та жінок. Зґвалтування, нанесення ударів та ураження електричним струмом в області статевих органів, примусове оголення, погрози зґвалтуванням жертв та їх близьких застосовувалися для того, щоб покарати та принизити жертви чи змусити їх зізнатися. Однак, восьмирічний досвід військових дій, на жаль, виявився не достатнім для того, аби підготуватися до мінімізації кількості жертв сексуального насильства.

Слід наголосити, що 20.05.2021 р. було прийнято проект закону № 2689 від 27.12.2019 р., яким зґвалтування, сексуальна експлуатація, примушування до зайняття проституцією, примусової вагітності, примусової стерилізації або будь-яких інших форм сексуального насильства визнається воєнним злочином та злочином проти людяності (ст. 438 та 442^1 Кримінального кодексу України) [3]. Однак законної сили згаданий законопроект не набув, оскільки з 7 липня 2021 року проект закону знаходиться на підписі у Президента України.

Події сьогодення дозволяють констатувати, що випадки сексуального насильства під час війни набули критичного масштабу, поширеності, систематичності та небаченої жорстокості. Хоча ми ще не знаємо всіх масштабів застосування сексуального насильства, однак навіть на підставі

доступної хоча і обмеженої інформації, вважаємо, що сексуальне насильство є зброєю війни. Ця зброя є частиною військового арсеналу Росії.

За офіційними повідомленнями Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Л. Денисової сексуальне насильство є нищівною зброєю Росії у війні проти України. Офіційно повідомлено про такі випадки сексуальних знущань: двадцятирічну вагітну жінку зґвалтували два російських військових, в наслідок чого вона втратила дитину (Ірпінь); 20-річну дівчину зґвалтовано одразу трьома окупантами (Ірпінь). Про рівень морального занепаду та відсутності будь чого людяного у окупантів свідчить те, що виявлені факти сексуального насильства над дітьми: 14-річна дівчинка зґвалтована п'ятьма окупантами; 11-річного хлопчика зґвалтовано на очах у мами, яку прив'язали до стільця, щоб вона дивилася (Буча) тощо [4].

Важливо зазначити, що сьогодні маємо дисбаланс між закріпленими на папері правил веденні війни та того, що в дійсності відбувається на полі бою та в окупованих населених пунктах. Оприлюднені офіційні дані щодо звільнених від російських окупантів міст, дають підстави стверджувати, що останні використовують сексуальне насильство саме як зброю війни. Систематичність та поширеність цього явища на окупованих територіях свідчить, що російські військові вчиняють сексуальне насильство не заради задоволення. Зґвалтування та інші форми сексуального насильства вчинялися для демонстрації власного домінування, переваги, значущості, своєї сили та приниження українців. Доволі часто воно поєднане зі знущанням, тортурами та вчиняється в присутності дітей, що спричиняє надзвичайно тяжкі травми та страждання. Безпрецедентним порушенням вимог міжнародних документів є інформація, що на окупованих територіях систематичними є випадки зґвалтування дітей обох статей. Вражаючим фактом війни Росії проти України є те, що пересічні росіяни та відомі російські медійні особи виправдовують сексуальне насильство, скоєне співвітчизниками.

Сексуальне насильство під час війни в Україні поєднане із застосуванням таких методів впливу на людину як: сексуальні тортури, приниження, умисне зараження венеричними захворюваннями, примус до споглядання сексуального насильства щодо інших людей, погрози зґвалтуванням або сексуальним насильством, роздягання, утримання полонених або заручників чоловіків та жінок в одному приміщенні тощо [5].

На нашу думку, жорстокість, цинізм, агресивність поведінки російських військових свідчить не тільки про надвисокий рівень інформаційної пропаганди в Росії, але й про моральний занепад всієї нації, яка не здатна ні до людяного ставлення до інших людей, ні до співчуття, ні до критичного мислення, ні до власної думки та оцінки ситуації.

Таким чином, вищевикладене дозволяє дійти наступних висновків:

1) сексуальне насильство з боку російських військових використовується як зброя війни з метою залякування, приниження населення України та демонстрації своєї переваги, як акт підкорення;

2) вчинення сексуального насильства є грубим порушенням Женевських конвенцій та Римського статуту міжнародного кримінального суду (стаття 8), учасниками якого і Україна і Росія;

3) в українському діючому законодавстві відсутня спеціальна кримінальна правова норма, яка б встановлювала відповідальність за різні форми сексуального насильства, у тому числі і зґвалтування, під час війни та в післявоєнний період на окупованій території. В міжнародному праві сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом розглядається як акт геноциду. Цей злочин не має строку давності;

4) потребує законодавчого закріплення термін «сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом» у відповідності з міжнародними документами;

5) система запобігання та протидії сексуальному насильству як зброї війни повинна включати такі обов'язкові компоненти: а) законодавчий (належна правова база, яка б регулювала питання притягнення до відповідальності винних осіб; чіткий розподіл повноважень уповноважених спеціальних суб'єктів запобігання); б) практичний (проведення навчань з питань застосування міжнародного протоколу з документування та розслідування сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, збирання доказової бази, вжиття заходів, спрямованих на зниження ризиків стати жертвою сексуального насильства); в) розроблення максимально ефективного та якісного механізму надання реабілітаційної допомоги жертвам сексуального насильства: медичної, психологічної, правової, матеріальної, соціальної тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Римський статут міжнародного кримінального суду. ООН. 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 07.04.2022).

2. Конвенція про захист цивільного населення під час війни. Женева. 12.08.1949. Ратифіковано 03.07.1954. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 08.04.2022).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права. Верховна Рада України. Проект закону. URL http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67804 (дата звернення: 10.04.2022).

4. Денисова Людмила. URL https://www.facebook.com/ denisovaombudsman дата зернення 08.04.2022 (дата звернення: 10.04.2022).

5. Левченко К. Урядова уповноважена з ґендерної політики**.** URL https://www.facebook.com/GovernmentCommissionerforGenderPolicy (дата звернення: 10.04.2022)

УДК 340.12

Савенко В. В.
д.ю.н., професор, професор кафедри теорії та історії держави і права, Західноукраїнський національний університет

ЕВОЛЮЦІЯ ІДЕЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА УЯВЛЕНЬ ПРО НЕЇ

Процес формування громадянського суспільства та правової держави, як і будь-які інші правові процеси, що розгортаються, в площині правової реальності характеризуються високим рівнем суспільної свідомості та політичної культури, які перебувають за межами регулювання держави, але охороняються та гарантуються нею.

Історичний дискурс яскраво демонструє, що століття соціально-культурного розвитку людства так і не змогли остаточно розв'язати проблему взаємин індивіда і держави. Дослідження проблем взаємодії правової держави і громадянського суспільства протягом тривалого періоду були доволі суперечливими. Причиною до цього став факт аналізу цих філософсько-юридичних категорій з позиції теоретичного антагонізму, вихідне положення якого можна окреслити тезою про визнання протилежності між державними інститутами та інститутами громадянського суспільства. На підставі порівняння цих удавано протилежних явищ робили висновок про «позитивність» громадянського суспільства та «негативність» державної влади, яка асоціювалася з бюрократизмом, нехтуванням людськими потребами, примусом, насильством, усілякими утисками тощо [1].

Сучасні дослідження доводять, що громадянське суспільство має великі резерви активізації взаємодії з державою. У відносинах із громадянським суспільством правова держава розглядається як сукупність специфічних, у певний спосіб ієрархізованих організацій, які вбачають свою мету в реалізації

інтересів суспільства і надають людям конкретні послуги. Інакше кажучи, правова держава у своїй взаємодії з громадянським суспільством постає у формі певної адміністративної структури, що діє відповідно не до законів влади чи принципів соціального макрорегулювання, а до логіки партнерства [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблематики визначення особливостей громадянського суспільства засвідчує інтерес до окресленої проблеми багатьох учених-теоретиків. Їх дослідження засвідчують, що громадянське суспільство зовсім не заперечує державу чи наявність та необхідність державної влади: перше може активно формуватися та діяти лише тоді, коли цьому сприятимуть відповідні державні засади, державна організаційна діяльність, яка прокладатиме шлях для втілення у практику суспільного життя найефективніших чинників його розвитку. Розглядаючи правову державу як політичний інструмент для формування громадянського суспільства, у тій чи іншій мірі вони наголошують на тому, що інститут громадянського суспільства потребує узагальненого дослідження, що і зумовлює наш інтерес до окресленої проблеми.

Концептуальні підходи до розуміння ідеї громадянського суспільства є виявом тривалої еволюції в історії філософської, політичної та правової думки. У наукових спробах теоретичної інтерпретації його сутності та дефініціювання змісту можна виділити дві основні традиції – кваліативну та локальну. Перша зосереджується на характеристиці якісного стану життя суспільства (Г. Горацій, Т. Гобсс, Дж. Локк), фіксуючи такий рівень його розвитку, коли воно стає громадянським.

Друга – кваліфікує громадянське суспільство як сферу особливих, специфічних відносин в загальній структурі соціальних процесів, зв’язків і явищ (Г. В. Ф. Гегель) [2, с. 34]. Відповідно до неї громадянське суспільство існує не в середині держави, а поряд з нею і є сферою матеріальних умов життя, в якій індивіди пов’язані інтересами [2, с. 54].

Досередини ХХ ст. домінував кваліативний погляд на проблему, відповідно до якого, виникнення громадянського суспільства асоціювалося з появою приватної власності і держави. На сучасному етапі такий підхід нівелюється. Поняття «громадянське суспільство» все частіше застосовується для характеристики певної сфери суспільного життя, сегмента цілісної суспільної архітектоніки – галузі позадержавних відносин і структур [3]. І тут також можливі його різні варіації, а саме розуміння громадянського суспільства як суспільства загалом (Дж. Кін, Ч. Тейлор, Н. Розенблюм), як його особливої частини (Р. Патнем, Б. Барбер), чи соціальної характеристики його членів тощо.

Отож, у першому своєму значенні, громадянське суспільство означає сферу приватного життя людей, що непідконтрольна безпосередньо державі. Це, скажімо, відносини приватної власності, майнові, спадкові, сімейні та

родинні відносини. Тобто зміст терміна «громадянський» пов'язується з поняттями «громадянство» і «громадянин»: перше позначає правове становище громадян в державі або їх правову належність до держави, а друге – людину як члена певної держави.

Друге значення терміна «громадянський» вказує на наявні в суспільстві відмінності між громадянським та церковним життям, тобто означає світський, нецерковний спосіб життя, а також все те, що здійснюється на відміну або паралельно з церковними обрядами, наприклад, «громадянський шлюб». Таке розуміння громадянського суспільства охоплює ту сферу суспільного життя, яка представлена, в основному, альтернативними структурами, що мають місце і в самій державі, і за її межами. Хоча таке розуміння терміна «громадянський» не поширене.

Третє значення поняття «громадянський» пов'язане з морально-етичною оцінкою поведінки людини як громадянина, тобто характеризує свідомого й активного члена суспільства. Таке значення поняття, очевидно, має ідеологічне забарвлення, що довгі роки в нашій країні було приводом для політичних спекуляцій [2].

Основоположною ідеєю більшості сучасних концепцій громадянського суспільства є безапеляційне й абсолютне визнання того, що держава як інституція існує для того, щоб служити інтересам кожної конкретної особи зокрема та панівної частини суспільства загалом. Держава має діяти лише в межах закону та не виходити за його демаркаційні лінії практично за жодних, навіть благих потреб. Стан взаємовідносин між державним апаратом та громадянським суспільством характеризує прогрес, безпеку і благоденство. Зрештою, лише громадянське суспільство є і автором, і запорукою конструювання правової держави.

Поширеним є трактування громадянського суспільства як громадської чи суспільно-приватної сфери, яка знаходиться між людиною і державою та виконує функцію об'єднання громадських і приватних інтересів. За цією теорією громадянське суспільство можна витлумачувати як комунікативний процес між громадянином і державою, який набуває в сучасних умовах форми особливого «інтерсуб'єктивного дискурсу» або «комунікативної раціональності». Саме таку «змішану» модель громадянського суспільства знаходимо у працях Ю. Габермаса, який розглядає громадянське суспільство, по-перше, як сферу інтеракції (безпосередньої особистісної взаємодії) та комунікації автономних і таких, що вільно самовизначаються, індивідів, по-друге, як сукупність недержавних і позаекономічних (культурних, професійних, церковно-релігійних, спортивних тощо) спільнот, що формуються спонтанно і на добровільних засадах. Саме тут, вважає Ю. Габермас, формуються думки, ідеали, цінності й орієнтації людини [4].

Наведені вище теорії характеризують громадянське суспільство як автономну і багато в чому стихійну силу, здатну зруйнувати або зберегти усталений соціальний порядок, уособленням якого виступає державний лад. По цій причині громадянське суспільство можна характеризувати одночасно в кількох семантичних аспектах. Скажімо, як форму спілкування або, суспільних відносин, або ж – як суспільну організацію або соціальну систему, що є цілісним феноменом суспільного буття, що охоплює всю сферу суспільних, тобто господарських, сімейних, правових та інших зв'язків між людьми, а також їх об'єднання й інститути, що реалізують найрізноманітніші потреби, інтереси і цінності людини.

При всій різноманітності інтерпретацій, переважна більшість дослідників сходяться на тому, що поняття громадянського суспільства застосовується для дослідження неполітичної частини суспільної системи і має певне аналітичне навантаження лише у випадку розмежування суспільства і держави. Звичайно ж цей поділ є умовним, адже насправді зазначені сторони суспільного життя перебувають у діалектичній взаємодії і, за певних обставин, здатні переходити одна в одну, у цьому сенсі держава може розглядатися як офіційне вираження громадянського суспільства.

Розмірковуючи в ракурсі зазначеного Дж. Александер виділяє три рівні громадянського суспільства як незалежної сфери суспільного життя, в якій люди формулюють і реалізують свої соціальні права та обов'язки, діючи солідарно: культурний рівень (рівень цінностей); інституційний рівень; практичний рівень людської взаємодії [5]. Змістом функціонування громадянського суспільства у цьому сенсі виступає максимальна реалізація правового статусу особи, тобто всі особи приватного і публічного права в межах громадянського суспільства повинні максимально дотримуватися, виконувати та використовувати комплекс своїх прав та обов'язків, а компетентні й уповноважені на те особи – максимально коректно й ефективно застосовувати право. Оскільки основною структурною одиницею громадянського суспільства є особистість, то його конструкційними елементами слід визнати всі ті соціальні інститути, які покликані забезпечувати всебічний розвиток людини і громадянина.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гарасимів Т. З., Дашо Т. Ю. Основні інститути громадянського суспільства та правової держави: засади взаємодії. URL: http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2017/may/2484/vnulpurn 201581318.pdf (дата звернення 25. 03. 2022).

2. Орцева О. С. Еволюція ідеї громадянського суспільства: від витоків до сучасності. *Наукові праці. Державне управління*. Миколаїв, 2013. Випуск 214. Том 226. С. 50–54.

3. Гурвич Г. Д. Философия и социология права: Избранные сочинения. Санкт-Петербург: Изд-во СПбУ , 2004. 848 с.

4. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство. Львів : Літопис, 2000. 320 с.

5. Колодій А. Розвиток громадянського суспільства. URL: https://political-studies.com/?page_id=178 (дата звернення 25. 03. 2022).

УДК 349.2

Слома В. М.
д.ю.н., доцент, професор кафедри
цивільного права і процесу,
Західноукраїнський національний університет

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року Указом Президента в Україні введено воєнний стан. Введення воєнного стану призводить до тимчасового обмеження деяких конституційних прав людини і громадянина. Водночас, відповідно до ч. 2 ст. 20 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені права і свободи людини і громадянина, передбачені ч. 2 ст. 64 Конституції України.

Певні зміни торкнулись й правового регулювання трудових відносин, оскільки 15 березня 2022 року прийнято Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (далі – Закон) [1]. Законом (ч. 1 ст. 2) надано право сторонам за згодою визначати форму трудового договору. Щодо порядку прийняття на роботу, то ч. 3 ст. 26 КЗпП України визначено категорії осіб, для яких не може встановлюватись випробування. У період дії воєнного стану умова про випробування працівника під час прийняття на роботу може встановлюватись для будь-якої категорії працівників (ч. 2 ст. 2 Закону).

Відмінними від загальних є норми щодо переведення працівника та повідомлення його про зміну істотних умов праці. Для здійснення переведення працівника з ініціативи роботодавця в умовах воєнного стану необхідним є

дотримання наступних умов**:** 1) переведення здійснюється виключно для виконання робіт, спрямованих на відвернення або ліквідацію наслідків бойових дій, а також інших обставин, що становлять або можуть становити загрозу життю чи нормальним життєвим умовам людей; 2) переведення не здійснюється в іншу місцевість, на території якої тривають активні бойові дії (для переведення в іншу місцевість, на території якої тривають активні бойові дії необхідна згода працівника); 3) оплата праці за виконану роботу не нижче середньої заробітної плати за попередньою роботою [2].

Зазнали змін і норми, які регулюють розірвання трудового договору. Зокрема працівник може розірвати трудовий договір за власною ініціативою без двотижневого повідомлення роботодавця, у зв'язку з веденням бойових дій у районах, в яких розташоване підприємство, установа, організація, та існуванням загрози для життя і здоров'я працівника (ст. 4 Закону). Також у період дії воєнного стану допускається звільнення працівника з ініціативи роботодавця у період його тимчасової непрацездатності, а також у період перебування працівника у відпустці (крім відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку) із зазначенням дати звільнення, яка є першим робочим днем, наступним за днем закінчення тимчасової непрацездатності, зазначеним у документі про тимчасову непрацездатність, або першим робочим днем після закінчення відпустки (ч. 1 ст. 5 Закону).

Крім того, ст. 13 Закону введено поняття «призупинення дії трудового договору», яке трактується як тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором. Призупинення дії трудового договору зумовлене неможливістю роботодавця надати працівникові роботу та неможливістю працівника виконувати визначену роботу у зв'язку з військовою агресією проти України. Водночас призупинення дії трудового договору не тягне за собою припинення трудових відносин.

Слід зазначити, що законодавство воєнного стану не містить спеціальних способів ознайомлення або передачі інформації від роботодавця до співробітника, окрім повідомлення про призупинення дії трудового договору, у випадку якого прямо передбачено, що повідомлення надсилається будь-яким доступним способом [3].

Зміни торкнулись й тривалості робочого часу та часу відпочинку. На відміну від ст. 50 КЗпП України, яка визначає нормальну тривалість робочого часу не більше 40 годин на тиждень, у період воєнного стану нормальна тривалість робочого часу працівників не може перевищувати 60 годин на тиждень (ч. 1 ст. 6 Закону). У даний період скорочується також час щотижневого безперервного відпочинку, який не може бути меншим 24 годин

на тиждень (ч. 5 ст. 6 Закону) на відміну від 42 годин на тиждень, як передбачено ст. 70 КЗпП України. Щодо відпусток, то Законом визначено, що тривалість щорічної основної оплачуваної відпустки становить 24 календарні дні. Отже, у воєнний період норми Закону щодо щорічних оплачуваних відпусток більшої тривалості для окремих категорій працівників не застосовуються. Крім того, ч. 2 ст. 12 Закону встановлює право роботодавця відмовити працівнику у наданні будь-якого виду відпусток (крім відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку), якщо такий працівник залучений до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури. Водночас на період дії воєнного стану працівник має право на відпустку без збереження заробітної плати без обмеження строку, визначеного у ч. 1 ст. 26 Закону України «Про відпустки».

Щодо питань заробітної плати, то вона виплачується на умовах, визначених трудовим договором. Водночас, у разі неможливості своєчасної виплати заробітної плати внаслідок ведення бойових дій, строк виплати заробітної плати може бути відтермінований до моменту відновлення діяльності підприємства (ч. 4 ст. 10 Закону України).

Дані зміни у правовому регулюванні трудових відносин зумовлені умовами воєнного стану та спрямовані на забезпечення прав учасників трудових відносин та мінімізацію трудових спорів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text

2. Як вплинув воєнний стан на тривалість робочого часу та на укладення трудового договору. URL: https://medoc.ua/blog/jak-vplinuv-vonnij-stan-na-trivalist-robochogo-chasu-ta-na-ukladennja-trudovogo-dogovoru

3. Щодо організації трудових відносин в умовах воєнного стану: Інформаційний лист Нотаріальної палати України від 29.03.2022 р. URL: https://document.vobu.ua/doc/10946

УДК 342.7:502.31:504.75.06

Сухоребра Т. І.
к.ю.н., доцент, завідувач кафедри права
Вінницького торговельно-економічного інституту
Державного торговельно-економічного університету

СФЕРА ОХОРОНИ ПРИРОДИ В ПЕРІОД РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

24 лютого 2022 року Росія засобами підрозділів збройних сил, важкого наземного озброєння, у тому числі далекобійної артилерії, ракет, морських кораблів та військової авіації розпочала загарбницьку війну проти України на суші, морі та в повітряному просторі. Вторгнення вже призвело до значних жертв серед мирних мешканців та пошкодження природної спадщини України.

Відповідно до І Протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, який стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, прийнятого у 1977 році, від держав, які ведуть війну, вимагається захищати природне середовище від «масштабних, довготривалих і серйозних уражень», та забороняються методи чи засоби ведення війни, «які мають на меті або можуть призвести до» заподіяння такої шкоди.

24-й Принцип Декларації Ріо про навколишнє середовище та розвиток проголошує, що війна за своєю суттю є руйнівною для сталого розвитку. Тому держави поважають міжнародне право, що забезпечує захист довкілля під час збройного конфлікту, і, якщо необхідно, а також співпрацюють заради його подальшого розвитку.

Міжнародний Суд Справедливості у Консультативному Висновку щодо Законності Загрози або Використання Ядерної Зброї постановив, що екологічні зобов'язання – зокрема зобов'язання держав гарантувати, що діяльність в межах їхньої юрисдикції чи контролю не завдає негативного впливу на довкілля інших держав – застосовуються в контексті збройного конфлікту, принаймні, якщо вони не суперечать військовому праву [1].

Найбільше екологічних злочинів зафіксовано у Київській, Харківській та Миколаївських областях. У цих областях ворог руйнував промислові та енергетичні об'єкти.

Внаслідок ворожих обстрілів зафіксовані факти вибухів на ТЕС, захоплення та пошкодження Каховської ГЕС, руйнування газопроводів та газорозподільних станцій.

Зокрема, підрив газопроводу у Харкові 27 лютого призвів до потужного вибуху та ударної хвилі, яка пошкодила будівлі в житлових районах міста.

Згідно з нормами цивільної безпеки, аварія такого масштабу є техногенною катастрофою, а значить, населенню бажано негайно покинути місця, близькі до аварії.

Ще з 2014 року Донбас був на межі екологічної катастрофи, через окупацію території проросійськими силами та активних військових дій упродовж 8 років.

Через відсутність доступу до всієї території не відомо остаточної інформації про шкоду довкіллю за ці роки. Були уражені об'єкти водопостачання, залишаючи сотні тисяч мирних жителів без доступу до води.

Відбувалось пошкодження енергетичної інфраструктури, що призводило до збоїв у роботі насосної системи, наражаючи тим самим на ризик затоплення у шахтах, що зберігають токсичні та ядерні відходи.

За останній місяць також були зафіксовані збройні напади на енергетичну інфраструктуру, що призвело до затоплення шахти «Золоте», обстріл «Градами» Авдіївського коксохімічного заводу та бомбардування нафтопереробного заводу у Луганській області.

Самі бойові дії призводять до не менших небезпек: розлите паливо, зруйнована техніка та відпрацьована зброя, підірвані ракети — все це забруднює ґрунт та ґрунтові води хімічними речовинами та важкими металами.

Навіть після завершення війни деякі екологічні наслідки проявлятимуться роками. На територію України було випущено понад 1100 ракет, знищено близько 4000 одиниць воєнної техніки окупантів різного типу. Це призведе до накопичення канцерогенного сміття [2].

Російські війська створюють не тільки техногенні та екологічні катастрофи, вони також руйнують природні території, які забезпечували середовище існування рідкісних видів та оселищ, які знаходяться під загрозою зникнення.

За даними Української природоохоронної групи, 44% найцінніших територій природно-заповідного фонду опинилися в зоні бойових дій, під тимчасовим контролем російських загарбників або є недоступними для України.

Зібрана інформація є тільки першим етапом для оцінки злочинів проти довкілля, скоєних Росією.

У розпал бойових дій, важко побачити реальний масштаб та рівень забруднення навколишнього середовища. Навіть за таких умов вже маємо більше сотні зафіксованих злочинів тільки за місяць [3].

Реальну оцінку вдасться зробити після завершення активних бойових дій, а наслідки українці та українки будуть відчувати роками. Тому зараз важливо фіксувати злочини проти довкілля, аби далі мати змогу судити Росію і за них.

Військові дії Росії, безперечно, є невиправданим і неспровокованим актом агресії проти незалежної і суверенної України, а також порушенням усіх чинних норм міжнародного права щодо охорони природи, сталого розвитку, гуманітарного права, основних норм моралі та принципів людського співіснування.

У цьому контексті ми рекомендуємо виключити Росію з Міжнародної координаційної ради Програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера» та Бюро МАВ.

Крім того, міжнародні організації повинні вжити всіх можливих заходів для забезпечення захисту критичної інфраструктури та ядерної та радіаційної безпеки в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Інформація про наслідки для довкілля від російської агресії в Україні 24 лютого - 9 березня 2022 року. URL: https://mepr.gov.ua/news/39028.html
2. Природа та війна: як військове вторгнення Росії впливає на довкілля України. URL: https://ecoaction.org.ua/pryroda-ta-vijna.html
3. Місяць війни. Злочини проти довкілля. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/26/684714

УДК 341(07):342.7

Тернавська В. М.
к.ю.н., доцент, провідний науковий співробітник,
Київський регіональний центр НАПрН України

КОНЦЕПЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В АСПЕКТІ РОСІЙСЬКОЇ «ГУМАНІТАРНОЇ ІНТЕРВЕНЦІЇ»

Права і свободи людини, механізм їх гарантування та дотримання становлять суть конституційно-правової політики кожної цивілізованої держави та визначають гуманістичний вектор міжнародної політики співіснування та подальшої співпраці міжнародного товариства у XXI ст. Переважна більшість країн сучасного світу ратифікувала міжнародно-правові акти у галузі прав людини, визнавши їх пріоритет в системі національного права. В умовах правової глобалізації національні правові системи активно трансформуються під егідою утвердження демократії і верховенства права, впроваджуючи міжнародні стандарти прав і свобод людини і громадянина та їх захисту. Разом з тим, пріоритет прав людини у сучасній міжнародній політиці і праві став

підґрунтям формування концепції «гуманітарної інтервенції», яка передбачає право міжнародної спільноти втручатися у внутрішні справи суверенної держави у випадках, коли держава грубо порушує права та свободи людини [1, с. 4]. В юридичній літературі висловлюються думки, що такі спроби обмеження державного суверенітету є нічим іншим як штучне створення кон'юнктурних версій «альтернативного» міжнародного права з боку окремих зацікавлених суб'єктів міжнародних відносин [2, с. 9]. Дійсно, сьогодні ми стали свідками спроби Російської Федерації нав'язати світовому співтовариству своє бачення засад міжнародного гуманітарного права, застосувавши jus bellum заради «захисту» російськомовних громадян України. Зазначимо, перефразовуючи Абейя [3, с. 67-68], що «права російськомовних людей» стають химерою та аберраційним наслідком низки своєю чергою аберраційних, штучних заходів, а саме «спасіння» російськомовних людей від «геноциду» та їх «звільнення» від «нацистського» режиму. І хоча Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерреш виступив із заявою про відсутність геноциду на Донбасі [4], саме ця аберраційна загроза правам російськомовних людей вже упродовж тридцяти років є для РФ приводом для військової агресії проти Молдови, Грузії, Сирії та України. І вона не тільки не зникає, але і не має зникнути з порядку денного РФ, оскільки всі зовнішні аберраційні загрози є запорукою внутрішньої політичної стабільності самої неофашистської влади РФ, яка, грубо порушуючи права своїх громадян на гідне і вільне життя, цинічно пропагує ідеологію «руського миру».

Сьогодні дії РФ слід кваліфікувати як геноцид українського народу, оскільки українських громадян, незважаючи на їх національну приналежність і мову, позбавляють основоположних прав людини – права на життя, на фізичну та психічну недоторканність, на мову, – вбиваючи, ґвалтуючи, насильно депортуючи та русифікуючи дорослих і дітей. Натомість міжнародні інституції проявляють сьогодні свою майже повну імпотентність як свого часу Ліга Націй.

Сьогоднішня ситуація в Україні слугує яскравим прикладом того, як грубе порушення прав і свобод українських громадян Російською Федерацією стає підставою не тільки для активної зміни національного законодавства, але й демонструє вплив конституційно-правової політики України на зміни в міжнародному праві – міжнародному кримінальному праві, міжнародному гуманітарному праві, міжнародному екологічному праві. Україна ставить на повістку дня питання модифікації поняття «геноцид», «екоцид», «біоцид», а також механізму притягнення винних осіб до відповідальності. Крім того, своєї правової оцінки потребують такі масові порушення конституційних прав українських громадян, гарантованих статтями 25 і 33 Конституції України, як незаконне вивезення українських громадян російськими військовими на територію РФ на примусові роботи в депресивні райони РФ з відбиранням українських паспортів. Річ у тім, що таке примусове вивезення трактується

сьогодні в українській політиці та за кордоном як «депортація». Однак вживати даний термін в такому контексті вкрай некоректно, оскільки депортація означає примусове видворення з території національної держави іноземних громадян, які порушили законодавство цієї держави на її території, або ж виселення державою з недемократичним режимом власних громадян за межі своєї території з позбавленням громадянства. Відповідно, масове примусове вивезення державою іноземних громадян під час «гуманітарної інтервенції» з метою їх трудової експлуатації потребує відповідної юридичної кваліфікації.

Міжнародна спільнота серйозно стурбована тим, як вплине на міжнародне публічне право та правосуб'єктність міжнародних організацій результат військової агресії РФ проти України [5]. Такі події слід трактувати як зворотній бік глобалізації, коли внутрішня політика якоїсь держави зворотно позначається на ситуації на світовій арені [6, с. 142].

Таким чином, сучасна система міжнародного публічного права потребує своєї модернізації з метою удосконалення механізму реалізації системи прав людини на мир, життя, свободу, людську гідність та їх захисту від результатів втілення в життя таких псевдонаукових концепцій як, зокрема, «гуманітарна інтервенція», яка не тільки не сприяє захисту прав людини, але є відверто шкідливою як для суверенних прав національної держави, так і природних прав її громадян. Всі ці вкрай актуальні питання потребують ґрунтовних наукових розвідок не лише в площині міжнародного права, але, в першу чергу, науки конституційного права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Charles B. Keely (ext.). Humanitarian Intervention and Sovereignty. Sankt Augustin, November 1995. 28 p. https://www.kas.de/documents/252038/253252/7_dokument_dok_pdf_1031_1.pdf/77cf2670-66ab-db66-6377-a7330364aa7c?version=1.0&t=1539668125069

2. Глотов Б., Калитюк Л. Трансформація державного суверенітету в умовах глобалізації: український контекст. *Державне будівництво та місцеве самоврядування.* 2012. Вип. 4 (15). С. 6-14.

3. Фуко М. Безопасность, территория, население. Курс лекций, прочитаннях в Коллеж де Франс в 1977-1978 учебном году / М. Фуко; Пер. с фр. В. Ю. Быстрова, Н. В. Суслова, А. В. Шестакова. СПб.: Наука, 2011. 544 с. URL : https://gtmarket.ru/library/articles/6693/6694

4. Генсек ООН: на Донбасі немає геноциду, а росіяни – не миротворці. LB.ua. 23.02.2022. URL: https://lb.ua/world/2022/02/23/506432_gensek_oon_donbasi_nemaie.html

5. How Russia's Invasion of Ukraine Violates International Law. URL: https://www.cfr.org/article/how-russias-invasion-ukraine-violates-international-law

6. Герасіна Л. М. Глобальна конструкція політичної системи світу в умовах геополітичних зрушень сучасності. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».* 2014. № 4 (23). С. 140-151.

УДК 349.2

Труфанова Ю. В.
к.ю.н., доцент кафедри цивільного права і процесу,
Західноукраїнський національний університет

ПРИЗУПИНЕННЯ ДІЇ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Призупинення дії трудового договору – нова норма трудового законодавства, запроваджена на час дії воєнного стану.

Починаючи із 24.03.2022 р. діють особливості трудових відносин в умовах воєнного стану, визначені законом України « Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (далі – Закон) [1].

Даний Закон визначає особливості трудових відносини працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами, у період дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2].

Норми Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» регулюють деякі аспекти трудових відносин інакше, ніж Кодекс законів про працю України (далі – КЗпП) та інше законодавство про працю – мають пріоритетне застосування на період дії воєнного стану для працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами.

Норми законодавства про працю, які суперечать положенням цього Закону, на період дії воєнного стану, не застосовуються.

Водночас, інші норми законодавства про працю, які не суперечать положенням Закону, також можуть або повинні застосовуватися у відносинах між працівником та роботодавцем [3].

Відповідно до частини першої статті 21 КЗпП трудовим договором є угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або

уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін.

Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року в Україні введено воєнний стан [4].

В період дії воєнного стану, коли роботодавець не завжди має можливість забезпечити функціонування підприємства, йому необхідно визначити режим роботи працівників, чи запровадити простій, або застосувати призупинення дії трудового договору.

Відповідно до статті 34 КЗпП простій – це зупинення роботи, викликане відсутністю організаційних або технічних умов, необхідних для виконання роботи, невідворотною силою або іншими обставинами [5].

Запровадження простою оформлюється наказом керівника, з яким працівників ознайомлюють у можливий спосіб, в тому числі за допомогою засобів електронного зв'язку. Оплата простою здійснюється з розрахунку не нижче від двох третин тарифної ставки встановленого працівникові розряду (окладу).

Статтею 13 Закону введено механізм призупинення дії трудового договору.

Призупинення дії трудового договору – це тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором.

Дія трудового договору може бути призупинена у зв'язку з військовою агресією проти України, що виключає можливість надання та виконання роботи.

Призупинення дії трудового договору не тягне за собою припинення трудових відносин.

Призупинення дії трудового договору роботодавець та працівник за можливості мають повідомити один одного у будь-який доступний спосіб.

З огляду на вищевикладене, головною умовою для призупинення дії трудового договору є абсолютна неможливість надання роботодавцем та виконання працівником відповідної роботи.

Ініціатором призупинення трудового договору можуть бути як роботодавець, так і працівник.

В чому різниця між простоєм і призупиненням дії трудового договору?

Критерії	Простій	Призупинення
Підстави для запровадження	Будь-які обставини, які зумовили призупинення роботи(відсутність сировини, пошкодження підприємства в результаті форс-мажорних обставин тощо)	Тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором
Ініціатор	Роботодавець	Як роботодавець так і працівник
Період дії	без обмеження часу або на період усунення причин запровадження простою	На період дії воєнного стану
Оплата	З розрахунку не нижче від двох третин тарифної ставки встановленого працівникові розряду (окладу);	Заробітна плата не виплачується *
Страховий стаж	Час простою зараховується в страховий час.	Період призупинення дії трудового договору в стаж не зараховується.

Відповідно до частини третьої статті 13 Закону, відшкодування заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівникам на час призупинення дії трудового у повному обсязі покладається на державу, що здійснює військову агресію проти України.

Мінекономіки України в коментарі до Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», з метою усунення правової невизначеності, рекомендує сторонам повідомляти один одного про призупинення трудового договору письмово або в електронній формі з використанням технічних засобів електронних комунікацій.

Таким чином, норми трудового законодавства про призупинення дії трудового договору носять тимчасовий характер і діють виключно у період дії воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text (дата звернення: 12.04.2022).
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 12.04.2022).
3. Коментар Мінекономіки до Закону України від 15 березня 2022 р. № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». URL: https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=7ca63edc-a033-4a4e-a29b-9157cb5a69a2&title=KomentarMinekonomikiDoZakonuUkrainiVid15-Bereznia2022-R-2136-ikhproOrganizatsiiuTrudovikhVidnosinVUmovakh VonnogoStanu (дата звернення: 12.04.2022).
4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text (дата звернення: 12.04.2022).
5. Кодекс законів про працю України: Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text (дата звернення: 12.04.2022).

УДК 94 (477) «1950»

Ухач В. З.
к.і.н., доцент, доцент кафедри
теорії та історії держави і права,
Західноукраїнський національний університет

ПРОТИБОРСТВО УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ З МОСКОВСЬКО-БІЛЬШОВИЦЬКИМИ КАРАЛЬНО-РЕПРЕСИВНИМИ СТРУКТУРАМИ У ДР. ПОЛ. 50-Х РР. XX СТ.: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ (СУЧАСНИЙ ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ДИСКУРС)

Вітчизняними дослідниками, особливо в останнє десятиліття, проведені ґрунтовні дослідження, які проливають світло на особливості, форми та методи боротьби репресивно-каральних сил у їх боротьбі з українським національно-визвольним рухом. Я. Антонюк досліджував питання діяльності радянської агентури та використання силовими органами спецпрепаратів та оперативної техніки [1]. Протиборство спецпідрозділів радянських сил та націоналістичного підпілля аналізув Д. Вєдєнєєв [2]. Дрогобицький науковець В. Ільницький у

переліку власних наукових праць про національно-визвольну боротьбу в Карпатському краю ОУН, розкриває особливості боротьби радянської карально-репресивної системи проти самостійницького руху, використання оперативними органами компрометаційних прийомів, залучення повстанських родин в агентурно-оперативних заходах [3]. Історико-правова оцінка боротьби органів внутрішніх справ проти структур націоналістичного підпілля та повстанських відділів здійснена в наукових розробках Ю. Кульгавець [6]. Нормативним засадам репресивної політики сталінського режиму на українських землях присвячена наукова стаття Л. Місінкевича [9]. Методи боротьби і тактику дій радянських репресивних органів проти ОУН(б) і УПА аналізують у своїх наукових працях М. Марчук, С. Макарчук, М. Нагірняк, І. Патер. На діяльності агентури, спецбоївок, оперативних спецгруп у боротьбі з українським визвольним рухом акцентують увагу В. Сергійчик та О. Сущук.

У цілому вітчизняні дослідники в оцінці боротьби ОУН(б) і УПА з радянськими карально-силовими органами виокремлюють наступні узагальнення.

По-перше, відновлення радянської влади на звільнених з кінця 1944 року західноукраїнських землях відбувалося силовими методами, оскільки друге повернення на терени краю і процеси «другої» радянизації були зустріті відкритим збройним спротивом ОУН(б) і УПА. Суб'єкти національно-визвольного руху виступали для сталінського режиму потужним дестабілізуючим чинником, суттєво перешкоджаючи здійсненню форсованих соціалістичних перетворень та відволікали суттєві людські, матеріальні та військові ресурси. Оголосивши українському самостійницькому рухові відкриту війну, тоталітарний режим застосував цілий комплекс військово-політичних, правовий, економічних, соціальних та ідеологічних заходів. Використаний силовими структурами маховик карального інструментарію лавиноподібно захопив місцеве населення, яке опинилося в лещатах своєрідного заручництва у смертельному протистоянні обох протиборствуючих сторін [5, с. 39].

По-друге, прагнучи радянізувати західноукраїнські землі тоталітарний режим цілковито ігнорував (і це незважаючи на «досвід» першої радянизації у 1939 – серед. 1941 років – *Авт.*) багатовіковий специфічний історично сформований життєвий уклад населення західноукраїнського регіону, усталені місцеві звичаї та традиції [4, с. 230]. Маючи «досвід» апробування жорстоких, терористичних, військових й адміністративних методів на Великій Україні, радянський режим бездумно проте переконливо рецепіював їх на землі Західної України. Концептуальними видаються міркування дослідниці Ю. Кульгавець, яка у власному історико-правовому дослідженні особливостей діяльності органів внутрішніх справ у західних областях проти збройного підпілля,

об’єктивно наголошує, що в радянській державі (на базі марксистсько-ленінської теорії) «було створено жорстокий механізм організації суспільства за ознакою класової приналежності з позицій «свій-чужий». Причому класова належність стала прямо впливати на правове становище індивіда і ступінь кримінального покарання обвинуваченого. Украй заполітизоване суспільство породжувало і заполітизоване право, відмінною рисою якого був класовий підхід до визначення принципів і видів системи покарань» [7, с. 12]. Сформувалося позитивістське праворозуміння, в якому закон (право) цілковито поступався пануючій комуністичній доктрині, ідеології. У цьому контексті концептуально-методологічного значення набувають висновки О. Лисенка, який акцентує увагу на принциповій обставині: «оголосивши всі збройні формування самостійницької орієнтації «бандитами», а весь рух «бандитизмом», і нацисти і більшовики тим самим вивели їх з політичної площини в суто кримінальну. У зв’язку із цим, українські повстанці перетворювалися з партизанів чи комбатантів на кримінальний елемент [...]» [8, с. 17]. Загалом у 1939-1950-х роках сталінським режимом у західних областях України основний акцент робився на політичній складовій бандитизму. Власне органам внутрішніх справ (*далі* – ОВС) відводилася ключова роль у ліквідації структур самостійницького руху. Попри поліфункціональний характер діяльності ОВС ключовим завданням залишалося ліквідація ОУН(б) і УПА [7, с. 14].

По-третє, з другої половини 1940-х років сталінський режим оголосив націоналістичному підпіллю та повстанським відділам широкомасштабну війну, використовуючи різні форми і методи боротьби. Зокрема використовувалися частини регулярної армії, збройні загони НКВС, спецслужби, так звані «яструбки», а з 1946-1947 років більш «витонченіші» методи боротьби: спецзасоби, агентурно-бойові групи, компрометації перед підпіллям окремих членів, створення легендованих проводів.

Таким чином, вітчизняні науковці мають єдині погляди у висновку про значну народну підтримку українського визвольного руху, що пояснюється не тільки бажанням відновлення української державності, але й не сприйняттям населенням сутності радянських порядків, жорстокістю викорінення радянським тоталітарним режимом української ідентичності, що складало альфу і омегу сутності політики комуністичної влади. Дослідники вказують, що безкомпромісний характер протиборства обох ворогуючих сторін спричинив значні людські втрати як учасників збройного протистояння, так і мирного населення, завдав значних матеріальних збитків. З військової точки зору антикомуністичний опір націоналістичного підпілля та повстанської армії зазнав поразки, але національно-визвольний рух не був випадковістю, не був полишений реального сенсу і в майбутньому дав добрі плоди. Усталено

висновок про цілковиту моральну, ідейну перемогу українського національно-визвольного руху. Він забезпечив живучість національної ідеї в наступних етапах національно-визвольної боротьби.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонюк Я. М. Застосування спец препаратів і оперативної техніки НКВС-НКДБ-МВС-МДБ в антиповстанських операціях на Волині (1944-1954 рр.). *Науковий вісник Волинського національного у-ту ім. Л. Українки. Серія. Історичні науки*. 2009. № 13 С. 241-249.

2. Вєдєнєєв Д. В. Організація, тактика й методи дій радянських оперативно-військових сил у протиборстві з національно-визвольним рухом в Західній Україні (1945-1950-ті рр.). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки*. 2010. Вип. 16. С. 211-227.

3. Ільницький В. Використання репресивно-каральними органами повстанських родин в агентурно-оперативних заходах у Карпатському краї ОУН (1945-1950 рр.). *Українознавство*. 2012. № 2. С. 68-75.

4. Ільницький В. І. Боротьба радянської репресивно-каральної системи проти українського визвольного руху в Дрогобицькій області в 1948-1949 рр. *Науковий вісник Волинського національного ун-ту ім. Л. Українки. Серія: Історичні науки*. 2009. № 13. С. 230.

5. Зубченко С. П. Заходи боротьби радянської влади з опозиційними національними рухами на звільнених від окупації територіях (1944-1945 рр.). *Гілея: науковий вісник. Зб. наук. праць*. 2015. Вип. 103(12). С. 39.

6. Кульгавець Х. Ю. Діяльність радянських органів внутрішніх справ проти українського збройного підпілля у 1944-1950 рр.: історіографія наукової проблеми. *Університетські наукові записки*. 2011. № 1(37). С. 47-55.

7. Кульгавець Х. Ю. *Діяльність органів внутрішніх справ у західних областях Української РСР проти збройного підпілля в 1944-1950 рр.: історико-правове дослідження*: автореф. дис… к.ю.н. Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2012. С. 12, 14.

8. Лисенко О. Український національно-визвольний рух 30-50-х рр. ХХ ст.: суспільний контекст і науковий вимір. *Галичина*. 2013. Ч. 24. С. 17.

9. Місінкевич Л. Л. Нормативні засади репресивної політики радянської влади в Україні в 40-50-ті рр. ХХ століття. *Університетські наукові записки*. 2013. № 3. С. 10-19.

УДК 338.48

Федорченко Н. В.
д.ю.н., професор, завідувач кафедри загальноюридичних дисциплін, цивільного права та правового забезпечення туризму, Київський університет туризму, економіки і права, головний науковий співробітник відділу дослідження проблем взаємодії держави та громадянського суспільства, Київський регіональний центр НАПрН України

ТУРИЗМ ДОБИ ВОЄННОГО ЧАСУ

Туризм – це цілеспрямована діяльність людей з фізичного пересування до нових локацій з метою переживання нового досвіду та отримання нових вражень [3, с. 104].

Але саме туризм прийняв на себе перший удар наслідків пандемії (закриття кордонів, обмеження в свободі пересування і тд.). Право на туризм, свобода туристичних подорожей є складовим елементом конституційного права на свободу пересування, права вільно залишати територію України й повертатись до неї [2]. Стаття 7 і стаття 8 Глобального етичного кодексу туризму також передбачає право на туризм і свободу туристичних подорожей [1].

2020 та 2021 роки були складними для туристичної індустрії. Пандемія коронавірусу призвела до величезних втрат у всьому світі. Усі надії звернулися на 2022 рік, оскільки обмеження, пов’язані з пандемією, почали пом’якшуватися, здавалося, що галузь відновиться. Але 24 лютого, коли Росія вторглася в Україну, війна замінила пандемію як перешкоду для подорожей. Туристи уникають поїздок до Центральної та Східної Європи, особливо до країн, що межують з Україною.

Але у випадку з сусідами України також відіграє роль геополітична напруженість. Туризм у регіоні гальмується роками, тому що конфлікт в Україні назріває вже давно, і люди знали, що в якийсь момент буде великий вибух.

Якщо подивитися на популярні серед туристів дві прикордонні з Україною країни – Угорщину та Польщу, то можна помітити вплив пандемії COVID-19 на подорожі. За даними європейського статистичного офісу Eurostat, в Угорщину та Польщу в літні місяці 2019 року приїхало близько 900 тис. туристів. У 2020 році цифри впали на 2/3, тоді як 2021 рік також був повільним. Ті, хто прибув, були переважно з Європи. Було зафіксоване дуже сильне зростання перед пандемією на китайському ринку, та під час пандемії цей ринок повністю впав.

Хоча ще надто рано оцінювати вплив російської агресії проти України на сезон відпусток 2022 року, Анке Будде, віце-президент Федеральної асоціації Німеччини Альянсу незалежних туристичних підприємців, бачить перші хмари. Вона фіксує, що люди перестали робити замовлення.

Туризм є однією з галузей, які найбільше постраждали від кризи COVID-19 та воєнних дій. Це викликає серйозне занепокоєння в країнах, що розвиваються, оскільки вони будують курс не тільки на відновлення, але і на розвиток, а їх економіка залежить від зовнішніх інвестицій різного масштабу.

За умов адекватного ставлення держави до туристичної галузі саме вона може стати драйвером економічного розвитку нашої країни, після відбудови українських міст, постраждалих від російської агресії.

Ряд країн накопичили певний досвід в організації туристської справи в період військових дій. Мова йде про Ізраїль, Косово, Судан, Сірію, Абхазію, Карабах, Південну Осетію та ін. Перш за все, в цих країнах, акцентується увага на життєво важливу інформацію, наприклад, як убезпечити себе в умовах війни, запобігти обстрілів та уникнути потрапляння у вибухонебезпечні зони. З цією метою гіди-перекладачі та супроводжуючі туристичних груп проходять за спеціальними програмами та за допомогою військових практичні навчання. Все це, дає можливість продовжувати організацію туристської справи в воєнний час.

Туризм доповнює та дає змогу реформувати індивідуальні практики у напрямі раціонального, значущого прийняття загальнолюдських цінностей. Будувати стіни в сучасному світі означає розхитувати систему зсередини, потрібен баланс між інтересами транснаціональних корпорацій та національних держав.

Шлях до відновлення для туризму та подорожей потребуватиме інновацій та співпраці. Незважаючи на те, що пандемія ще далеко не закінчена, триває війна, інфраструктура країни розрушена, ми також повинні планувати наш розвиток далі – залучати уряди, приватний сектор, громадянське суспільство та інших партнерів – і готуватися до змін бізнес-моделей та структур управління, щоб задовольнити нові та інші попити.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Глобальний етичний кодекс туризму. URL: https://zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 03.05.2022).

2. Конституція України. URL: https://zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 03.05.2022).

3. Федорченко Н.В. Право людини на туризм: взаємодія держави та громадянського суспільства. *Права людини в епоху цифрових трасформацій: [Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ,*

Національний авіаційний університет, 25 лютого 2022 р.]. Том 2. Тернопіль: Вектор, 2022. С. 104-106.

УДК 341.3(075.8)

Чорний М. В.
к.м.н., доцент, доцент кафедри
криміналістики та судової медицини,
Національна академія внутрішніх справ

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Протягом всієї історії людства війна була і є найбільшим злом. Важко навіть уявити, які колосальні жертви були принесені на вівтар бога війни. Війна вважалася нормальним методом вирішення міждержавних проблем, і це знайшло відображення навіть релігійних документах. Одна з найперших заповідей християнської релігії «не убий» не поширювалась на відносини між народами.

Озираючись на минуле, не можна не дивуватися величезному розриву між найбільшими досягненнями людської цивілізації в галузі науки, культури, техніки, з одного боку, і найбільшим варварством у відносинах між державами. Минуле XX століття виявилося найжорстокішим з усіх часів, відомих історії. Збройні конфлікти різного масштабу тривали безперервно. Жертви вимірювалися десятками мільйонів. Сьогодні, переживши дві світові війни, людство повинно було б зупинитися та розробити мирні способи співіснування. Але нажаль, людині простіше винайти ще декілька засобів знищення собі подібного, чим знайти спосіб жити в мирі та злагоді [1, с. 1] .

Міжнародне гуманітарне право виникло значною мірою як право війни. Першою можна назвати роботу Г. Гроція, що вийшла в 1625 р. називалася «Про право війни і миру». Головна увага приділялася визначенню правових підстав для початку війни, тобто право на війну (jus ad bellum). Друга частина – право війни (jus in bellum), що встановлює правила ведення військових дій, розвивалася повільніше. Щодо захисту жертв війни, поранених, полонених, мирного населення – ця частина привернула увагу міжнародного права лише у другій половині XIX ст. Ефективність права війни ніколи не була високою. Згадаймо широко поширену думку: «На війні, як і в любові, немає законів». Карл фон Клаузевіц писав, що жорстокість є засобом ведення війни. Проте поступово гуманітарні норми проникали у свідомість і практику держав.

Свого часу І. Кант писав: «Стан миру між людьми, що живуть по сусідству, не є природним станом, навпаки, природним станом є стан війни ... Отже, стан миру має бути встановлено примусово». Це було зроблено в загальному масштабі Статутом ООН, який поставив війну поза законом, обмежив правомірне застосування збройних сил необхідністю самооборони. В результаті було покладено початок новому етапу в розвитку законів і звичаїв війни.

У доповіді Генерального секретаря ООН К. Аннана «Порядок денний для миру» йдеться: «Сьогодні, як і протягом всієї історії, збройні конфлікти продовжують наводити страх і жах людству, вимагаючи від нас прийняття невідкладних заходів, щоб запобігти, стримати і загасити їх». Цим цілям і служить міжнародне гуманітарне право. Декларація Генеральної Асамблеї присвячена 50-й річниці ООН в якості однієї з основних завдань вказує на «необхідність сприяти повазі та імплементації міжнародного гуманітарного права» [2, с. 12].

Доводиться констатувати, що, незважаючи на просування людства по шляху цивілізації, збройні конфлікти відрізняються зростанням жорстокості. З прийняттям Статуту ООН у праві війни сталися принципові зміни. Покінчено з його головною в минулому частиною – з правом на війну. Принципи і норми націлені на обмеження війни. У результаті право війни перетворилося в гуманітарне право. У Консультативну акті Міжнародного суду ООН у справі про правомірність загрози або застосування ядерної зброї 1996 говориться, що комплекс «норм, який спочатку називався «закони і звичаї» ... в подальшому став іменуватися «міжнародне гуманітарне право».

Міжнародне гуманітарне право – це сукупність принципів і норм, що регулюють відносини між державами з приводу захисту прав людини й основних свобод для усіх, незалежно від раси, статі, мови і релігії як у мирний час, так і в період збройних конфліктів.

Міжнародні угоди, що регулюють права людини, поділяються на три групи.

До першої належать такі міжнародні документи, як Загальна декларація прав людини, Пакти про права людини й інші акти, що містять принципи і норми, які стосуються прав людини переважно в умовах миру.

До другої – міжнародні конвенції про захист прав людини в період збройних конфліктів. Це головним чином окремі положення Гаазьких конвенцій 1899 і 1907 рр. Про закони і звичаї війни, а також чотири Женевські конвенції 1949 р. про захист жертв війни і додаткові Протоколи до них, прийняті в 1977 р.

Третя група – це міжнародні документи, у яких регламентується відповідальність за злочинне порушення прав людини як у мирний час, так і в період збройних конфліктів.

Розділ IX Статуту ООН регулює відносини держав у важливій сфері – взаємодії між державою і людиною. Тому проблеми гуманітарного характеру відповідно до Статуту ООН містять у собі і сприяння додержанню прав людини, і широкий спектр проблем таких, як розв'язання міжнародних соціально-економічних питань, боротьба з масовими порушеннями прав людини внаслідок вчинення злочинів проти людства, захист прав людини у збройних конфліктах, визначення правового статусу окремих прошарків населення – апатридів, біпатридів, трудящих-мігрантів, емігрантів, іммігрантів, біженців та ін.

Сучасне міжнародне право характеризується наявністю системи актів у сфері прав людини, що складають законодавство. Воно включає п'ять різновидів документів:

1. Міжнародний білль про права людини, що містить перелік невід'ємних прав.

2. Угоди, спрямовані на запобігання та покарання злочинів, що призводять до масових порушень прав людини (Конвенція про незастосування строку давності до воєнних злочинів проти людства від 26 жовтня 1968 р.).

3. Конвенції, націлені на захист груп населення, які потребують особливого піклування з боку держави (Конвенція про права дитини 1989 р.).

4. Конвенції, спрямовані на захист індивіда від зловживань з боку органів держави та посадових осіб (Женевські конвенції 1949 р. про захист жертв війни).

5. Міждержавні конференції з прав людини, що приймають заключні документи, обов'язкові для виконання державами-учасницями (Заключний документ Всесвітньої конференції з прав людини. Відень, 1993 р.) [2, с. 56].

Збройні конфлікти – внутрішні і міжнародні – жорстока реальність двадцять першого століття. Незважаючи на всі зусилля, які робляться заради того, щоб на постійній основі заміняти застосування зброї мирними переговорами, вантаж людських страждань, смерті і руйнації, що неминуче приносить війна, продовжує зростати.

Попередження збройних конфліктів є і повинно залишатися першою метою міжнародного співтовариства. Друга мета – вберегти людство від реальності війни. Таке завдання міжнародного гуманітарного права [1, с. 34].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Міжнародне право: мультимедійний навчальний посібник / [Камінська Н.В., Калиновський Б.В., Тарасенко К.В., Ключник К.П., Пуйко Т.,В.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 1. URL: https://arm.naiau.kiev.ua/books/mg/index.html

2. Гнатовський М. М., Короткий Т. Р. Міжнародне гуманітарне право. Довідник для юристів громадських приймалень. Одеса: Фенікс, 2015. 92 с.

УДК 342.4

Чудик Н. О.
д.ю.н., доцент, доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права, Західноукраїнський національний університет

ВЕРТИКАЛЬ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року в Україні введено особливий правовий режим, що передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень (стаття 1 Закону України від 12 травня 2015 року № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану», далі – Закон № 389-VIII).

У сфері реалізації публічно-владних управлінських функцій це означає запровадження особливостей, передбачених Законом № 389-VIII.

Зокрема, Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 68/2022 «Про утворення військових адміністрацій» (далі – Указ № 68/2022) було утворено 24 обласні та Київську міську, а також районні військові адміністрації для здійснення керівництва у сфері забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку.

Разом з тим, це не означає припинення діяльності визначених Конституцією та законами України органів державної влади і органів місцевого самоврядування.

Згідно зі статтею 9 Закону № 389-VIII в умовах воєнного стану Президент України та Верховна Рада України діють виключно на підставі, в межах повноважень та в спосіб, визначені Конституцією та законами України. Кабінет Міністрів України, інші органи державної влади, військове командування, військові адміністрації, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування здійснюють повноваження, надані їм Конституцією України, цим та іншими законами України.

Відповідно до частини третьої статті 11, частини третьої статті 12, частини другої статті 12-2 Закону № 389-VIII повноваження Верховної Ради України, Президента Україні, судів, органів та установ системи правосуддя, передбачені Конституцією України, в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені.

Частини перша та третя статті 26 Закону № 389-VIII встановлюють, що правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. На цій території діють суди, створені відповідно до Конституції України. У разі неможливості здійснювати правосуддя судами, які діють на території, на якій введено воєнний стан, законами України може бути змінена територіальна підсудність судових справ, що розглядаються в цих судах, або в установленому законом порядку змінено місцезнаходження судів.

Згідно з частиною сьомою статті 147 Закону України від 02 червня 2016 року № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів» зі змінами, внесеними Законом України від 03 березня 2022 року № 2112-IX "Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ", у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв’язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. У разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду. Відповідне рішення є також підставою для передачі усіх справ, які перебували на розгляді суду, територіальна підсудність якого змінюється.

Кабінет Міністрів України в силу статті 12-1 Закону № 389-VIII в разі введення воєнного стану:

- (1) працює відповідно до Регламенту Кабінету Міністрів України в умовах воєнного стану;

- (2) розробляє та вводить в дію План запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в окремих місцевостях України з урахуванням загроз та особливостей конкретної ситуації, яка склалася;
- (3) організовує та здійснює керівництво центральними та іншими органами виконавчої влади в умовах воєнного стану.

Таким чином, в умовах воєнного стану система органів законодавчої, виконавчої та судової влади та розподіл повноважень між ними залишається незмінним відповідно до встановленого Конституцією України "фрейму".

Однак Закон № 389-VIII передбачає можливість доповнення системи органів публічного управління тимчасовими суб'єктами владних повноважень.

Так, додатково до органів державної влади і представницьких органів місцевого самоврядування та їх виконавчих органів на територіях, на яких введено воєнний стан, можуть утворюватися тимчасові державні органи – військові адміністрації, які діють під керівництвом начальників за принципом єдиноначалля.

Залежно від територіальної компетенції, підпорядкування, підстав та порядку утворення і припинення діяльності, а також порядку комплектування військові адміністрації поділяються на:

- (1) обласні;
- (2) районні;
- (3) населених пунктів (одного чи декількох населених пунктів (сіл, селищ, міст).

Окремим підвидом військових адміністрацій у межах всіх 3 названих видів військових адміністрацій є військові адміністрації областей, районів та населених пунктів, в яких до утворення військових адміністрацій діяли військово-цивільні адміністрації. При цьому повноваження військово-цивільних адміністрацій населених пунктів припиняються з дня початку здійснення відповідними військовими адміністраціями своїх повноважень, а повноваження районів і областей – у день набрання чинності актом Президента України про утворення відповідних районних, обласних військових адміністрацій.

Водночас районні та обласні військові адміністрації можуть бути об'єднані в один вид на противагу військовим адміністраціям населених пунктів.

З огляду на підстави та порядок утворення і припинення діяльності, а також функціональну компетенцію районні та обласні **військові адміністрації поділяються на два види:**

- (1) військові адміністрації, що утворені для здійснення керівництва у сфері забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку;
- (2) військові адміністрації, що утворені для забезпечення дії Конституції та законів України у разі нескликання сесії відповідно районної, обласної ради

у встановлені Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» строки або припинення їх повноважень згідно із законом.

При цьому військові адміністрації населених пунктів можуть бути утворені лише в тих населених пунктах, в яких сільські, селищні, міські ради та/або їхні виконавчі органи не здійснюють покладені на них Конституцією та законами України повноваження (у тому числі внаслідок фактичного саморозпуску або самоусунення від виконання своїх повноважень, або їх фактичного невиконання, або припинення їх повноважень згідно із законом).

Враховуючи це можна звернути увагу на спірний статус утвореної Указом № 68/2022 Київської міської військової адміністрації, оскільки попри те, що місто Київ як столиця України має спеціальний статус, що визначається Конституцією України та Законом України від 15 січня 1999 року № 401-XIV «Про столицю України – місто-герой Київ», Закон № 389-VIII не виділяє місто Київ як окрему територіальну одиницю поряд з областями та районами, в якій військова адміністрація може бути утворена для здійснення керівництва у сфері забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку. Тому можна припустити, що військова адміністрація у місті Києві може бути утворена лише як військова адміністрація населеного пункту, тобто у випадку нездійснення Київською міською радою та/або виконавчим органом Київської міської ради (Київською міською державною адміністрацією) покладених на них Конституцією та законами України повноважень (у тому числі внаслідок фактичного саморозпуску або самоусунення від виконання своїх повноважень, або їх фактичного невиконання, або припинення їх повноважень згідно із законом). Зважаючи на те, що наразі Київська міська рада продовжує здійснювати, а виконавчий орган Київської міської ради (Київська міська державна адміністрація) до набуття статусу Київської міської військової адміністрації здійснювала свої встановлені Конституцією та законами України повноваження, то утворення Київської міської військової адміністрації може видаватись юридично проблемним.

Районні та обласні військові адміністрації є органами подвійного підпорядкування залежно від сфери реалізації повноважень.

Зокрема, щодо питань забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку, здійснення заходів правового режиму воєнного стану діяльність обласних військових адміністрацій спрямовується, координується та контролюється Генеральним штабом Збройних Сил України, а районних військових адміністрацій – Генеральним штабом Збройних Сил України і обласними військовими адміністраціями (у разі їх утворення).

З інших питань (включаючи відповідні повноваження місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування) діяльність обласних та

районних військових адміністрацій спрямовується, координується та контролюється Кабінетом Міністрів України у межах своїх повноважень.

В свою чергу загальне керівництво діяльністю військових адміністрацій населених пунктів здійснюють керівники відповідних районних державних адміністрацій або начальники районних військових адміністрацій (у разі їх утворення).

Комплектування особового складу (формування) військових адміністрацій так само залежить від їх виду:

- (1) районні та обласні військові адміністрації утворюються шляхом набуття їх статусу відповідно районними і обласними державними адміністраціями, а голови районних, обласних державних адміністрацій набувають статусу начальників відповідних військових адміністрацій;

- (2) військові адміністрації населених пунктів формуються з військовослужбовців військових формувань, утворених відповідно до законів України, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, служби цивільного захисту, які відряджаються до них у встановленому законодавством порядку для виконання завдань в інтересах оборони держави та її безпеки із залишенням на військовій службі, службі в правоохоронних органах, органах та підрозділах цивільного захисту без виключення зі списків особового складу, а також працівників, які уклали з Генеральним штабом Збройних Сил України трудовий договір. Військові адміністрації населених пунктів очолюють начальники, які призначаються на посаду та звільняються з посади Президентом України за пропозицією Генерального штабу Збройних Сил України або відповідної обласної державної адміністрації.

УДК 35.08 (477)

Шевчук О. Р.
к.ю.н., доцент, доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права, Західноукраїнський національний університет

МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕМОКРАТИЧНИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: АДМІНІСТРАТИВНО – ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У наші дні роль і місце інституцій громадянського суспільства стали предметом обговорення керівників країн, політиків, громадських діячів,

журналіств. Часто в своїх дослідженнях інституцій громадянського суспільства, рівня його соціально – економічного розвитку і вкладу в вирішення політичних, економічних, фінансових та інших соціальних, проблем, багато науковців виходять виключно з власних політичних переконань та ідеологічних уподобань. На жаль, в таких випадках ми стикаємося з використанням не академічного терміна «громадянське суспільство», заснованого на науковому розумінні, а з ідеологемою - частиною певної ідеології, елементом її системи. Використання цієї наукової позиції в суспільно-політичному житті сприяє формуванню цілого ряду наукових ілюзій і оман щодо змісту демократичних інституцій громадянського суспільства *(Ardag, M. M. , Castanho Silva, B. and other . (2019)* [1]. В європейських же країнах громадянське суспільство частіше сприймається як сила, що протистоїть державі, оскільки історія європейських країн свідчить, що держава постійно втручалася в приватне і корпоративне життя громадян.

Виходячи з цих фактів, і вивчивши вже накопичений зарубіжний досвід, група вчених – *(Shlomo Mizrahi, Eran Vigoda-Gadot & Nissim Cohen (2021))*прийшли до визначення змістовного концепту міжсекторного соціального партнерства, суть якого полягає в конструктивній взаємодії організацій з двох або трьох секторів (держава, бізнес, некомерційний сектор) при вирішенні соціальних проблем, вигідному населенню території і кожної зі сторін, що забезпечує синергетичний ефект. [2, с. 233] Саме це суттєво загострює наявність протиріччя між політичною і неполітичною складовою громадянського суспільства. *(Leach, K. A. (2018))* [3, с. 211] Поширеною є є теза про нібито «неполітичний» характер громадянського суспільства, про наявність в ньому лише «горизонтальних» зв′язків і відносин. *(Ernazarov Dilmurod Zukhriddinovich (2020))* [4, с.10] Багато інституцій громадянського суспільства принципово не вступають у взаємодію з політичними партіями та структурами, більш того - бояться цього, тримають політичний нейтралітет, вважаючи політичний момент руйнівним початком у своїй діяльності.

У статті «Міждержавні зіставлення інститутів громадянського суспільства: емпіричний аналіз», російський учений А. Лібман виділяє три основні підходи до оцінки громадянського суспільства, представлених в сучасної літературі *(Liebman A.M. (2010))*. [5]

Перший підхід включає в себе систему інтегральних індексів, які відображають найбільш загальні аспекти стану громадянського суспільства. Серед них слід назвати: індекс громадянського суспільства - CSI; індекс сили громадянського суспільства - CSSI; глобальний індекс громадянського суспільства - GCSI. *(Oleksandr O. Bryhinets, Ivo Svoboda, Oksana R. Shevchuk, Yevgen V. Kotukh, Valentyna Yu. Radich (2020))* [6]

Другий підхід пропонують дослідники, які вважають, що необхідно йти від «експертних оцінок», завжди страждають високим ступенем суб'єктивності і грунтуватися більшою мірою на «Об'єктивних оцінках», які підтверджуються кількісними характеристиками. До таких оцінок належить наприклад, кількість громадських організацій, кількість робочих місць, що ними надаються, частка трудових ресурсів, що беруть участь в програмах громадських організацій, участь населення в проектах громадських організацій та т.д

Третій підхід передбачає вивчення більш вузьких і приватних питань діяльності громадянського суспільства. Так, наприклад, Агентство США по міжнародного розвитку (АМР США) (англ. USAID) пропонує розглядати індекс стійкості неурядових організацій - NGOS. DD - індекс прямої демократії - відноситься, на перший погляд, до політичної сфери а не до громадянського суспільства. Програми розвитку ООН (UNDP) ввела індекс людського розвитку, міжнародна організація «Freedom House» запропонувала індекс свободи, «Transparency International» - індекс сприйняття боротьби з корупцією, «Репортери без кордонів» – індекс свободи преси по всьому світу. Звичайно, всі вони в тій чи іншій мірі частково описують рівень розвитку інститутів громадянського суспільства, проте не носять всеосяжний характер.

Підводячи підсумок вищевикладеного, зазначимо, що результати проведених нами соціологічних, емпіричних та порівняльних досліджень,а також світовий досвід показує, що форма партнерства і діалогу у відносинах сучасних демократичних держав і інституцій громадянського суспільства сьогодні не заперечується. І більш того - визнається нормою цивілізованості суспільно - політичного ладу. Проблемою виступає інше - як зробити ефективною систему соціального представництва інтересів в умовах нового, постіндустріального світу, як пристосувати управлінський механізм держави до змін в громадянському суспільстві.

Автори зазначеного дослідження прийшли до висновку, що демократичні інституції громадянського суспільства в країнах з високим рівнем соціально – економічного розвитку демонструють вищий рівень соціальної активності ніж демократичні інституції з низьким рівнем соціально – економічного розвитку. А також про те, що ефективність контролю за діяльністю органів державної влади вища у інституційних суб’єктів громадянського суспільства ніж у індивідуальних.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ardag, M. M. , Castanho Silva, B. , Thomeczek, J. P. , Bandlow-Raffalski, S. F. , & Littvay, L. (2019). Populist attitudes and political engagement: Ugly, bad, and sometimes good? Representation. Advance online publication. DOI: 10.1080/00344893.2019.1661870

2. Shlomo Mizrahi, Eran Vigoda-Gadot & Nissim Cohen (2021) Drivers of trust in emergency organizations networks: the role of readiness, threat perceptions and participation in decision making, Public Management Review, 23:2, 233-253, DOI: 10.1080/14719037.2019.1674367

3. Leach, K. A. (2018). Cross-Sector community partnerships and the growing importance of high-capacity nonprofits in urban governance: A case study of camden, New Jersey. In Community Development and Public Administration Theory: Promoting Democratic Principles to Improve Communities (pp. 211–228). Taylor and Francis. https://doi.org/10.4324/9780203729878

4. Ernazarov Dilmurod Zukhriddinovich (2020). Analysis of the Policy of the Republic of Uzbekistan Regarding International Non-governmental OrganizationJournal of Political Science and International RelationsVolume 3, Issue 1, March 2020, Pages: 9-15 DOI: 10.11648/j.jpsir.20200301.12

5. Liebman A.M. (2010). Cross-country comparisons of civil institutions societies: an empirical analysis. Civil society: foreign experience and Russian practice. St. Petersburg: Aleteya.

6. Oleksandr O. Bryhinets, Ivo Svoboda, Oksana R. Shevchuk, Yevgen V. Kotukh, Valentyna Yu. Radich (2020). Public value management and new public governance as modern approaches to the development of public administration. Revista San Gregorio. Special edition-2020. Núm. 42 (2020). DOI: http://dx.doi.org/10.36097/rsan.v1i42.1568

УДК 343.985

Юсупов В. В.
д.ю.н, професор,
провідний науковий співробітник науково-дослідної
лабораторії з проблем криміналістичного
забезпечення та судової експертології ,
Національна академія внутрішніх справ

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧО-ОПЕРАТИВНОЮ ГРУПОЮ ОГЛЯДУ ЗГОРІЛОГО ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ

З 24 лютого 2022 року внаслідок військової агресії росії проти України, в нашій державі було захоплено, пошкоджено або знищено багато промислових підприємств, техніки, об’єктів житлового фонду, державного та приватного майна громадян. 20 березня 2022 року Кабінетом Міністрів України прийнято постанову № 326 «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків,

завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації». Відповідно, зацікавленим особам слід збирати докази спричинення збитків, які надалі знадобляться – акти про руйнування майна, складені Державною службою з надзвичайних ситуацій та органами місцевої влади; фото- і відеофіксація майна до і після події; показання очевидців, в яких описано обставини пошкодження та їх характер; витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань та ін.

В умовах воєнного стану та запровадження механізмів фіксації та можливості відшкодування збитків, спричинених громадянам України війною, актуальним вбачається розгляд окремих (основних) положень слідчого огляду, зокрема огляду автотранспортних засобів, що згоріли внаслідок низки видів військових дій.

Відповідно до конкретної ситуації, огляд згорілого транспортного засобу проводиться слідчо-оперативною групою Національної поліції України. Правовою підставою проведення цієї слідчої (розшукової) дії є ч. 3 ст. 214 і 237 Кримінального процесуального кодексу України. Такий огляд рекомендується проводитися з обов'язковою участю спеціаліста-пожежотехніка та, за можливості, спеціаліста-автотехніка. Огляд транспортного засобу передбачає огляд не тільки самого згорілого засобу, а й місця (території), де він перебував під час пожежі (з метою можливого виявлення слідів, що відносяться до події кримінального правопорушення).

Огляд проводиться у певній послідовності із складанням протоколу і фото- або відеофіксацією всіх його етапів.

Найбільш типовими ситуаціями на момент огляду згорілого транспортного засобу є такі:

- автомобіль знаходиться в тому місці, де сталася пожежа;

- автомобіль переміщений при гасінні пожежними;

- автомобіль переміщений на сусідню з місцем події ділянку (з проїжджої частини через перешкоду руху, з аварійної зони тощо) після пожежі;

- автомобіль перевезений з місця пожежі на автостоянку, в гараж і т.д.;

- відбулося мимовільне пересування автомобіля внаслідок замикання стартерного проводу в результаті обгорання ізоляції у замку запалювання (при включеному положенні важеля перемикання передач автомобіля).

Розглянемо важливі особливості огляду згорілого транспортного засобу.

1. Огляд навколишньої території. Проводиться в межах смуги шириною 3-5 м від автомобіля (за наявності підстав – і на більшій відстані). Оглядається місце безпосередньо під днищем автомобіля. При цьому необхідно фіксувати характер пошкодження від вогню днища, його антикорозійного покриття і фарби, наявність сторонніх предметів (фрагменти скла банок, пляшок або скління автомобіля, оплавлені поліетиленові ємності, оплавлені аерозольні упаковки), залишки піротехнічних пристроїв, сміття та ін.

2. Зовнішній огляд кузову автомобіля. При зовнішньому огляді описуються механічні та термічні пошкодження кузова, коліс, дверей, капота, бензобака. Зазначається місце, напрямок, розміри, характер ушкодження. Термічні пошкодження деталей бажано співставити з їх термічними ушкодженнями з внутрішньої сторони. Це дає можливість встановити спрямованість поширення горіння в першому наближенні, місце розташування вогнищевих ознак (зовні або всередині транспортного засобу). Огляд вікон – їх положення на момент пожежі встановлюється за залишками скління і його закопчення, а також за положенням важелів склопідіймача.

3. Виявлення та опис термічних уражень всередині салону. Фіксується закопчення; поверхневе обвуглювання; вигоряння; деформація металевого каркаса. Вивчається стан покриття підлоги. Якщо покриття обгоріло – фіксується розмір і форма зони обгорання, її розташування (з фото- і відеозйомкою). Особлива увага звертається на наявність всередині салону сторонніх предметів: куль, часток гранат, оплавлених ємностей та ін.

4. Огляд моторного відсіку. Докладно описується характер термічних ушкоджень двигуна з визначенням місць найбільшого ушкодження його від вогню і наявності або відсутності в цьому місці штатного пожежного навантаження – спаленних деталей, а також можливість витікання та вигоряння палива. Фіксуються в різних зонах моторного відсіку: обвуглення і вигорання фарби на металевих деталях; обвуглення і вигорання ізоляції проводів, гумових деталей, розплавлення (деформації) і вигорання пластмасових деталей; підплавлення і розплавлення деталей з кольорових металів і сплавів (в основному, це силумін, рідше – мідні деталі).

5. Огляд електросистеми автомобіля. Огляд акумуляторної батареї, встановлення чи підключена вона до електромережі автомобіля. З’ясовується, чи є вона, і якщо так, то чи підключена до електромережі автомобіля або з’єднана із зарядним пристроєм, що особливо важливо при з’ясуванні обставин пожежі автомобіля на автостоянці або в гаражі. Встановлюється, який характер руйнування корпусу батареї, її пластин і клем, де розташовуються наконечники силових проводів і який характер їх пошкодження.

Оглядається блок електрозапобіжників автомобіля для встановлення їх наявності в гніздах (за схемою) і визначення, в яких ланцюгах електрозапобіжники спрацювали.

Також оглядаються з’єднувальні дроти з ознаками оплавлення і обгорання ізоляції, зміни кольору металу провідників, утворення окисних плівок, спікання дротів жили, електродугових оплавлень, електродугової ерозії. При огляді реле, стартера, інших елементів системи електроживлення виявляються об’єкти зі слідами обгорання, прогорання та інших руйнувань їх корпусів, оплавлень і електродугових ушкоджень комутуючих елементів тощо.

Особливу увагу необхідно звертати на місця проходження джгутів проводів через технологічні отвори в корпусі. У будь-якому випадку, при виявленні характерних оплавлень на жилах необхідно поблизу від цього місця оглядати металеві поверхні корпусу, двигуна вузлів і агрегатів. Тут, як правило, навіть після повного вигоряння пожежного навантаження зберігаються ознаки дії електричної дуги у вигляді наскрізних прогорань металу або затверділих часток металу жил проводів.

Таким чином, вдало проведений огляд згорілого транспортного засобу надасть можливість правильно визначити причину загорання, осередок пожежі, його динаміку, а також дозволить на початковому етапі розслідування висунути обґрунтовані версії про обставини події пожежі, що досліджується. Протокол огляду місця події, витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань та інші матеріали кримінального провадження послугують надійною доказовою базою для визначення і відшкодування збитків, завданих внаслідок військових дій власнику транспортного засобу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації постанова Кабінету Міністрів України від 20 берез. 2022 р. № 326. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 08.04.2022).

2. Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Самодін та ін.] ; за заг ред. В. В. Пясковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Філія вид-ва «Право», 2020. 752 с.

3. Науковий твір «Методика розслідування злочинів, вчинених шляхом підпалу та пов’язаних з порушенням вимог пожежної безпеки»: Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 45088 від 08.08.2012 / [Л. Д. Удалова, В. В. Юсупов, С. С. Чернявський, О. Ю. Татаров, О. В. Калиновський, О. В. Таран]; Нац. акад. внутр. справ. URL: https://www.naiau.kiev.ua/naukova-diyalnist/intelektualna-vlasnist/svidocztva-na-sluzhbovi-tvori/bank-metodik-pravoohoronnoyi-diyalnosti/2012-rik.html (дата звернення: 08.04.2022).

УДК 343.121.5

Юсупова К. О.
аспірантка кафедри криміналістики
та судової медицини,
Національна академія внутрішніх справ

ГАРАНТІЇ ПРАВА НА ЗАХИСТ НЕПОВНОЛІТНІХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

24 лютого 2022 року росія почала збройну військову агресію проти України, на території нашої держави було введено правовий режим воєнного стану. У зв'язку з цим передбачено певні обмеження конституційних прав і свобод громадян, тимчасові обмеження законних інтересів юридичних осіб. Водночас, потребує особливої уваги механізм реалізації прав неповнолітніх осіб на захист у правозастосовному процесі, у тому числі тих дітей, які постраждали внаслідок війни. Важливу роль у реалізації права неповнолітніх осіб на захист у кримінальному провадженні відводиться захиснику. У кримінальному провадженні щодо неповнолітнього участь його захисника є обов'язковою.

Право на захист є конституційною гарантією, закріпленою у ст. 59 Конституції України. Норма передбачає, що кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [1].

Соціальна цінність права на захист виражається і в таких його властивостях, як обов'язкове дотримання всіма учасниками процесу норм, направлених на послідовну реалізацію права осіб на захист.

Забезпечення права на захист передбачено у ст. 20 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України. Підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право на захист, яке полягає у наданні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені цим Кодексом. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника [2].

У систему кримінального процесуального законодавства України входять міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також інші національні закони.

У міжнародно-правових актах наголошується на необхідності особливого захисту дітей та підлітків. Україною було підписано міжнародний договір від 29 листопада 1985 року, за яким вона взяла на себе зобов'язання виконувати Мінімальні стандартні правила ООН, що стосується здійснення правосуддя щодо неповнолітніх ("Пекінські правила"). Зокрема, у п. 2.1 зазначених Правил підкреслюється необхідність неупередженого їх застосування. Дотримання міжнародних стандартів і вдосконалення чинного законодавства є головною гарантією, що право на захист, насамперед неповнолітнього, у державі буде забезпечене на належному рівні [3].

Кожному праву неповнолітнього, у тому числі й праву на захист, кореспондує відповідний обов'язок органу, що здійснює кримінальне провадження, вжити заходів до реалізації цього права. Це корелюється з положенням про те, що реальна гарантованість права на захист забезпечується діалектичною взаємодією прав та обов'язків учасників кримінального провадження з неприпустимістю зменшення кримінальних процесуальних гарантій захисту.

У сфері кримінальної юстиції щодо дітей діють спеціальні органи щодо охорони цих прав та законних інтересів, які забезпечують реальну можливість здійснення закріплених законодавством України прав та свобод.

Стаття 2 КПК України регламентує забезпечення права на свободу та особисту недоторканність. У ч. 3 цієї норми зазначається, що про затримання особи, взяття її під варту або обмеження в праві на вільне пересування в інший спосіб, а також про її місце перебування має бути негайно повідомлено її близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи. А неповнолітня особа також має право на зустріч із своїм (своїми) *законним представником (законними представниками)*, негайно в розумний строк на її вимогу без обмеження в часі та кількості у робочі, вихідні, святкові, неробочі дні в будь-який час за власною ініціативою та/або ініціативою *захисника (захисників)*, законного представника (законних представників) [2].

Слід коротко зупинитися на гарантіях реалізації права неповнолітніх на захист, що забезпечують слідчі Національної поліції України (далі – НПУ) та інші підрозділи, зокрема органи ювенальної превенції, а також служби у справах дітей, центри надання правової допомоги.

Кримінальне провадження щодо неповнолітньої особи здійснюється слідчим, який спеціально уповноважений керівником органу досудового розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх [4, 26].

Аналіз діяльності підрозділів ювенальної превенції НПУ дозволяє стверджувати, що у напрямі реалізації права неповнолітніх на захист вони: взаємодіють з іншими уповноваженими органами та підрозділами НПУ,

органами державної влади та органами місцевого самоврядування, об'єднаними територіальними громадами, міжнародними та громадськими організаціями за напрямом забезпечення прав та інтересів дітей; беруть участь в установленні місцезнаходження дитини в разі її безвісного зникнення чи отриманні даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом безвісного зникнення дитини; здійснюють у межах компетенції досудове розслідування кримінальних проступків у формі дізнання [5].

Працівники підрозділів ювенальної превенції та служби у справах дітей беруть участь у судовому розгляді за участю неповнолітнього обвинуваченого відповідно до ст. 496, 500 КПК України. Представники служби у справах дітей та уповноваженого підрозділу органів НПУ мають право заявляти клопотання, ставити запитання неповнолітньому обвинуваченому, його законному представнику, потерпілому, свідкам, експерту і спеціалісту, висловлювати думку з приводу найбільш доцільних заходів щодо обвинуваченого з метою його перевиховання (ст. 496 КПК України). Судовий розгляд здійснюється в судовому засіданні за участю прокурора, законного представника, захисника та представників служби у справах дітей і уповноваженого підрозділу органів Національної поліції (ч. 1 ст. 500 КПК України) [2].

Важливу роль у забезпеченні захисником захисту прав підозрюваних, у тому числі неповнолітніх, має Закон України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» [6].

Право громадян, у тому числі неповнолітніх осіб, на правову допомогу забезпечуються Законом України «Про безоплатну правову допомогу». Право на безоплатну вторинну правову допомогу мають певні категорії осіб, серед яких діти, у тому числі діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти, які перебувають у складних життєвих обставинах, *діти, які постраждали внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту* (ст. 14 закону) [7].

Для реалізації положень Закону України «Про безоплатну правову допомогу» прийнято низку підзаконних нормативно-правових актів, серед яких є Положення про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги [8]. Центри забезпечують участь захисника під час здійснення досудового розслідування та судового провадження у випадках, коли захисник відповідно до положень КПК України залучається слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням, передусім це стосується захисту прав неповнолітніх осіб у кримінальних провадженнях.

Таким чином, правові гарантії забезпечення захисником права неповнолітньої особи на захист у кримінальному провадженні мають трирівневу структуру: 1) гарантії права на захист, надання безоплатної правової допомоги, закріплені в Конституції України; 2) гарантії адвокатської діяльності у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, які містяться у

кримінальному процесуальному законодавстві, у тому числі міжнародних договорах, ратифікованих Україною у встановленому порядку; 3) гарантії учасників кримінального процесу щодо неповнолітніх, передбачені у підзаконних нормативно-правових актах. В умовах воєнного стану адвокати-захисники мають належні повноваження та забезпечені гарантіями захисту прав неповнолітніх осіб у кримінальному процесі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 01.04.2022).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 01.04.2022).
3. United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice («The Beijing Rules»). URL: https://resourcecentre.savethechildren.net/document/united-nations-standard-minimum-rules-administration-juvenile-justice-beijing-rules/ (дата звернення: 01.04.2022).
4. Азаров Ю. І. Деякі питання процесуальної форми кримінального провадження як гарантії забезпечення прав дитини. *Актуальні проблеми досудового розслідування та судового розгляду злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей, шляхи їх вирішення* [Текст] : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19 черв. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський, В. В. Корольчук]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 25–30.
5. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: наказ МВС України від 19 груд. 2017 р. № 1044. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text (дата звернення: 01.04.2022).
6. Про адвокатуру і адвокатську діяльність: Закон України від 5 лип. 2012 р. № 5076-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text (дата звернення: 01.04.2022).
7. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 черв. 2011 р. № 3460-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text (дата звернення: 01.04.2022).
8. Про затвердження Положення про центри з надання безоплатної вторинної правової: наказ Міністерства юстиції України від 2 лип. 2012 р. № 967/5 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1091-12#Text (дата звернення: 01.04.2022).

УДК 342.95

Bratasyuk O. B.
Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor of Department of Constitutional,
Administrative and financial law,
West Ukrainian National University

IMPROVEMENT OF MECHANISMS FOR PROTECTION OF CHILDREN'S RIGHTS DURING THE WAR IN UKRAINE

Since the start of Russia's war against Ukraine (February 24, 2022), according to official data from juvenile prosecutors, more than 525 children have been injured. At the same time, 183 children died and more than 342 were injured. These data are not final, as work is underway to establish them in places of active hostilities, in the temporarily occupied and liberated territories [6]. Children are afraid of shelling, afraid of their loved ones, afraid of death. To protect them from the horrors of war, parents and relatives are trying to take their children to safe countries. Today, about every second Ukrainian refugee is a child.

The occupiers do not stop rocket fire on residential buildings, kindergartens, schools, children's hospitals. They are brutally and arbitrarily blocking our children from dying of dehydration, starvation and without the necessary medical care and medication.

But the worst thing is that according to information from various sources, more than 121,000 children have already been forcibly deported to the Russian Federation. These are both orphans and those who have parents, and their exact whereabouts are unknown [7]. The Russian military can keep them for the exchange fund.

We are in a situation where in a country located in the heart of Europe, and where no mechanisms of international legal protection of children's rights work, international organizations are also powerless, some European countries have exchanged the lives of Ukrainian children for cheap gas.

That is, another type of crime of the occupiers in Ukraine is being opened: the abduction of our children. They are first forcibly deported to the territory of the DPR and LPR, and then they are going to be taken to Russia and distributed to Russian families.

This was announced by Darya Herasymchuk, Adviser to the President of Ukraine on the Rights of the Child and Child Rehabilitation, on her Facebook page.

She spoke of numerous signals that the Russian authorities are preparing changes to the law that will allow Russians to adopt Ukrainian children under a simplified procedure [5].

Indeed, the Russian media is already actively disseminating such information. The State Duma is preparing to amend the "road map" of adoption by April 13. Meanwhile, a temporary guardianship scheme is in force in Russia.

According to cynical Russian information circles, there is a high "demand" in Russian families for children «from Luhansk and Donetsk». Ukraine cannot help but react to such criminal intentions. Such «adoption» is a violation of the rights of the child, in particular, the provisions of the UN Convention on the Rights of the Child [4]. And the forced deportation of civilians (because in this case no one asked the children about their desire to relocate) is prohibited by the 1949 Geneva Convention.

It should also be reminded that – in accordance with the requirements of Article 283 of the Family Code of Ukraine – adoption by foreign citizens of children of Ukraine must be with the consent of the central executive body implementing state policy in the field of adoption and protection of children's rights. In Ukraine, such a body is the National Social Service of Ukraine. Adoption by foreigners without the consent of the official bodies of Ukraine is illegal.

By the way, in 2014, Russia has already implemented a kind of project «Train of Hope», under the guise of which Ukrainian children could get to Russia. The idea of the «Train»: from Moscow to different regions of Russia sent a special train with those wishing to adopt a child. And just then, in 2014, this train came to the occupied Sevastopol and Simferopol.

Researching this issue will be useful experience and experience of foreign colleagues. In particular, Catherine Bailey Abidi (2021) studied the prevention, protection and participation of children affected by armed conflict [1]; Johnson D., Walsh A. (2020) looked at Gender, Peacekeeping, and Child Soldiers: Teaching and Research on the Implementation of the Vancouver Principles [2]; Mazurana D. and Carlson K. (2006) studied the role of girls in armed conflict: recognizing and eliminating serious violations of girls' rights to eliminate all forms of discrimination and violence against girls [3].

Therefore, the main task today is to develop effective mechanisms for the protection of children's rights during the full-scale war of Russia against Ukraine on the basis of international experience, we offer:

1. Create specialized units of the Armed Forces (namely the armed forces – volunteers can not work under fire without weapons and military equipment) to search for children in the conflict zone.

2. Create a single information resource to report on war crimes involving children. The Ukrainian government will use this resource to sue the European Court of Human Rights. The Ministry of Foreign Affairs will use it to sue in the International Court of Justice at the UN.

3. Provide for the right of children and their legal representatives to receive property compensation for damage caused to the child during the conflict, including the costs of treatment, rehabilitation and prosthetics.

4. Create an electronic repository for Ukrainian students, professionals and human rights defenders to protect certificates, academic documents, diplomas, transcripts, professional certificates and other confidential materials from loss. It is a tool that can be used by children and teenagers in dangerous and unstable situations around the world, as well as those in conflict zones.

Conclusions. Thus, there is no situation in which violence against children or their exploitation, recruitment or encouragement to take part in hostilities is justified. The military should not attack educational and medical facilities, specialized children's centers or other places where children gather.

The parties to an armed conflict must ensure the full, safe and unhindered access of humanitarian personnel to help children, protect and meet the needs of children. Any assault or violation of a child's rights should be condemned immediately, repeatedly and openly.

We must urgently end this war and condemn the genocide of the Ukrainian people, recognize Russia once and for all as an aggressor country that ignores and cynically violates any laws, international acts, jurisdiction and decisions of international courts and deliberately denies world and European values such as human life, dignity, inviolability, freedom, independence, peace, private property, etc.

REFERENCES:

1. Catherine Baillie Abidi (2021). Prevention, Protection, and Participation: Children Affected by Armed Conflict. doi:10.3389/fhumd.2021.624133

2. Johnson, D., and Walsh, A. (2020). Gender, peacekeeping, and child soldiers: training and research in the implementation of the Vancouver Principles. *Allons-Y* 4, 51. doi:10.15273/Allons-y.v4i0.10083

3. Mazurana, D., and Carlson, K. (2006). «The girl child and armed conflict: recognizing and addressing grave violations of girl's human rights,» in Expert group meeting on elimination of all forms of discrimination and violence against the girl child, Florences, Italy, September 25–28, 2006 (Florence, Italy: UN Division for the Advancement of Women). URL: https://reliefweb.int/report/world/girl-child-and-armed-conflict-recognizing-and-addressing-grave-violations-girls-human

4. United Nations, Convention on the Rights of the Child. URL: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child

5. Upovnovazhena z prav dytyny, ombudsmen ta Henprokuror obyednuyutsya dlya zakhystu ukrayinskykh ditey vid prymusovoho usynovlennya v rf. URL:

https://minre.gov.ua/news/upovnovazhena-z-prav-dytyny-ombudsmen-ta-genprokuror-obyednuyutsya-dlya-zahystu-ukrayinskyh

6. Yuvenalni prokurory: 183 dytyny zahynuly v Ukrayini cherez zbroynu ahresiyu RF. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-183-ditini-zaginuli-v-ukrayini-cerez-zbroinu-agresiyu-rf

7. Upovnovazhenyy: krayina-okupant RF vykradaye ukrayinskykh ditey. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/upovnovazhenij-krayina-okupant-rf-vikradaye-ukrayinskih-ditej

УДК 342.97

Justyna Krzywkowska
doktor habilitowany
Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Polska

UZEWNĘTRZNIANIE PRZEKONAŃ RELIGIJNYCH W CZASIE WOJNY

Prawo do wolności religijnej, przysługujące każdemu człowiekowi, wywodzi się z uznanej przyrodzonej godności i ma ono charakter niezbywalny [5]. Gwarancje wolności religijnej znajdują się nie tylko w prawie statutowym danej wspólnoty religijnej (kościoła lub inne związku wyznaniowego), lecz również w międzynarodowym, europejskim oraz krajowych systemach prawnych. Każde państwo ma własne normy prawa wyznaniowego, czyli regulacje prawne w odniesieniu do ogólnie rzecz ujmując zjawiska religijności. Kluczowe znaczenie w zakresie rozumienia wolności religijnej ma Deklaracja Soboru Watykańskiego II o wolności religijnej „Dignitatis humanae", w której czytamy: „Strzeżenie i wspieranie nienaruszalnych praw człowieka jest istotnym obowiązkiem każdej władzy państwowej. Powinna więc władza państwowa przez sprawiedliwe prawa i inne odpowiednie środki otoczyć skutecznie opieką wolność religijną wszystkich obywateli i stwarzać dobre warunki do rozwoju życia religijnego, aby obywatele naprawdę mogli korzystać z praw religijnych i wypełniać wyznaczone przez religię obowiązki (…)".

Wolność myśli, sumienia i religii obejmuje zarówno wolność wyznawania lub przyjmowania religii według własnego wyboru, jak również wolność zmiany religii lub wyznania. W doktrynie prawa wyznaniowego podkreśla się, że wolność myśli, sumienia i religii w zakresie *forum internum* stanowi prawo absolutne i nie może być ograniczane [1, s. 61]. Wolność religii obejmuje także prawo do uzewnętrzniania

(manifestowania) swojej religii w sposób indywidualny bądź wspólnie z innymi ludźmi, publicznie lub prywatnie poprzez uprawianie kultu, nauczanie, modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, wyrażanie opinii o charakterze religijnym oraz szerzenie religii [4, s. 304]. Powyższy katalog nie pozostawia żadnych wątpliwości co do tego, że wolność religii nie posiada jedynie charakteru prywatnego. Istotą wolności religijnej jest jej *forum externum*.

Wolność religijna dotyczy każdego człowieka. Rolą państwa powinno być stworzenie właściwych gwarancji dla praktykowania wolności religijnej [6]. Zgodnie ze standardami międzynarodowymi sfera *internum* nie może być przedmiotem ograniczeń żadnego rodzaju

W Polsce ingerowanie przez państwo w wolność uzewnętrzniania religii jest uregulowane w art. 53 ust. 5 oraz art. 31 ust. 3 Konstytucji. Ograniczenie takie jest możliwe wyłącznie w drodze ustawowej i musi być konieczne dla ochrony bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego, zdrowia, moralności lub wolności i praw innych osób. Musi być też uznane za niezbędne w społeczeństwie demokratycznym. Z podobnie sformułowaną możliwością ograniczenia wolności uzewnętrzniania religii lub przekonań mamy do czynienia na gruncie art. 9 ust. 2 EKPCz: „Wolność uzewnętrzniania religii lub przekonań może podlegać jedynie takim ograniczeniom, które są przewidziane prawem i są konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na interesy bezpieczeństwa publicznego, ochronę porządku publicznego, zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób". Zwrot "przewidziane przez prawo" odsyła do krajowych systemów prawnych poszczególnych Państw-Stron Konwencji, gdzie zostały określone podstawy ewentualnych ograniczeń praw i wolności [7, s. 91].

Stosowanie zobowiązań wynikających z art. 9 EKPCz może zostać przez Państwo-Stronę uchylone w stanie niebezpieczeństwa publicznego (np. wojny). Możliwość taką dopuszcza art. 15 EKPCz: „W przypadku wojny lub innego niebezpieczeństwa publicznego zagrażającego życiu narodu, każda z Wysokich Układających się Stron może podjąć środki uchylające stosowanie zobowiązań wynikających z niniejszej konwencji w zakresie ściśle odpowiadającym wymogom sytuacji, pod warunkiem że środki te nie są sprzeczne z innymi zobowiązaniami wynikającymi z prawa międzynarodowego".

Sposób relacji między państwem a organizacjami religijnymi i światopoglądowymi jest przedmiotem regulacji prawa unijnego. Art. 17 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej stanowi, że: „1. Unia szanuje status przyznany na mocy prawa krajowego kościołom i stowarzyszeniom lub wspólnotom religijnym w Państwach Członkowskich i nie narusza tego statusu. 2. Unia szanuje również status organizacji światopoglądowych i niewyznaniowych przyznany im na mocy prawa krajowego. 3. Uznając tożsamość i szczególny wkład tych kościołów i organizacji, Unia prowadzi z nimi otwarty, przejrzysty i regularny dialog". Ważną rolę, co

wynika z orzecznictwa ETPCz, odgrywa także koncepcja *margin of appreciation* (margines swobody). Zasada ta pozwala państwom wprowadzać regulacje prawne, które mogą różnić się w poszczególnych państwach [2].

Europejska Konwencja Praw Człowieka w art. 9 ust. 2 określa następujące warunki ograniczania wolności religijnej. Po pierwsze, ograniczenia muszą być nałożone ustawą i ich celem jest ochrona jednej z wartości wymienionej w ust. 2 art. 9 Konwencji, którymi są: interes bezpieczeństwa publicznego, ochrona porządku publicznego, zdrowia i moralności lub ochrona praw i wolności innych osób. Wśród wartości uzasadniających limitację prawa do uzewnętrzniania przekonań religijnych nie wymienia się bezpieczeństwa narodowego (*national security*; podobnie jak w art. 18 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych; rozwinięciem postanowień MPPOiP jest Deklaracja ONZ o eliminacji wszelkich form nietolerancji i dyskryminacji opartych na religii lub przekonaniu z 25 listopada 1981 r.). Ponadto zachowana musi być zasada proporcjonalności pomiędzy wprowadzonymi ograniczeniami a osiągnięciem celu.

Do szczegółowych gwarancji międzynarodowych dotyczących ochrony wolności religijnej w czasie wojny należy zaliczyć [3]:

- Konwencję Haską z 18 października 1907 r. Regulamin Praw i Zwyczajów Wojny Lądowej („Jeńcy wojenni korzystać będą z zupełnej wolności w wykonywaniu swej religii, włączając w to uczestnictwo w posługach jakiegokolwiek kościoła, do którego mogliby oni należeć, pod jedynym warunkiem przestrzegania środków porządkowych i policyjnych zarządzonych przez władze wojskowe" – art. 18);

- Konwencję Genewską dotyczącą Traktowania Jeńców Wojennych z 27 lipca 1929 r. („Jeńcom wojennym zapewni się zupełną wolność wykonywania ich obowiązków religijnych, włączając w to uczestnictwo w posługach ich wiary, pod jedynym warunkiem, iż będą przestrzegać rutynowych i policyjnych reguł przewidzianych przez władze wojskowe. Osoby duchowne, które są jeńcami wojennymi, niezależnie od ich wyznania, będą mogły swobodnie sprawować posługi kapłańskie w stosunku do swoich współwyznawców" – art. 16; „Jeńcy wojenni korzystać będą z pełnej swobody wykonywania swych obowiązków religijnych, włączając w to uczestnictwo w nabożeństwach swojego wyznania, pod warunkiem przestrzegania rutynowych przepisów dyscyplinarnych zarządzonych przez władze wojskowe. Zapewnione zostaną adekwatne pomieszczenia dla odbywania nabożeństw – art. 34; „Kapelanom, którzy znaleźli się we władzy Mocarstwa nieprzyjacielskiego i którzy pozostaną lub zostaną zatrzymani w celu niesienia pomocy jeńcom wojennym, wolno będzie swobodnie wykonywać ich funkcje religijne wśród współwyznawców, zgodnie z ich potrzebami religijnymi" – art. 35; „We wszystkich przypadkach jeńcy wojenni skazani na karę pozbawienia wolności (...) będą korzystać (...) z pomocy duchowej, której zapragną" – art. 108);

- IV Konwencję Genewską z 12 sierpnia 1949 r. o ochronie osób cywilnych podczas wojny („Każda Wysoka Umawiająca się Strona zezwoli na swobodny przewóz (...) przedmiotów potrzebnych do wykonywania praktyk religijnych, a przeznaczonych wyłącznie dla ludności cywilnej innej Umawiającej się Strony, nawet jeżeli jest to strona nieprzyjacielska" – art. 23; „Osoby podlegające ochronie mają we wszelkich okolicznościach prawo do poszanowania ich (...) przekonań i praktyk religijnych, zwyczajów i obyczajów" – art. 27; „Osoba podlegająca ochronie nie może być w żadnym razie przekazana do kraju, w którym może obawiać się prześladowań z powodu swych przekonań (...) religijnych" – art. 45; „Internowani będą mieli pełną swobodę wykonywania praktyk religijnych, włącznie z udziałem w nabożeństwach swego wyznania, pod warunkiem zastosowania się do przepisów porządkowych wydanych przez władze zatrzymujące" – art. 93);

- I Protokół Dodatkowy do Konwencji Genewskich dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych z 10 czerwca 1977 r. („zabronione jest: a. dokonywanie jakichkolwiek aktów wrogich skierowanych przeciwko (...) miejscom kultu religijnego, które stanowią dziedzictwo kulturalne lub duchowe narodów; b. używanie takich dóbr dla wsparcia wysiłku wojskowego; c. czynienie z takich dóbr przedmiotu represaliów" – art. 53; „Mocarstwo okupacyjne powinno zapewnić również w jak najwyższym stopniu, stosownie do swoich możliwości i bez jakiegokolwiek rozróżnienia na niekorzyść, dostawę (...) przedmiotów niezbędnych dla kultu religijnego" – art. 69);

- II Protokół dodatkowy do Konwencji Genewskich dot. ochrony ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych z 10 czerwca 1977 r. „(...) należy przestrzegać przynajmniej następujących postanowień w stosunku do osób pozbawionych wolności z powodów związanych z konfliktem zbrojnym – zarówno internowanych, jak i uwięzionych: (...), d) należy im zezwolić na praktyki religijne i na żądanie – jeśli jest to uzasadnione – na otrzymywanie opieki duchowej od osób wykonujących funkcje religijne, takich jak kapelani" – art. 5; „Personel (...) duchowny powinien być szanowany i chroniony. Należy zapewnić mu wszelką możliwą pomoc dla wykonywania jego zadań; nie powinien on być zmuszany do wykonywania zadań nie dających się pogodzić z jego humanitarnym posłannictwem" – art. 9; „Pod kontrolą właściwej uprawnionej władzy personel (...) duchowny (...) powinien używać znaku rozpoznawczego czerwonego krzyża, czerwonego półksiężyca lub czerwonego lwa i słońca na białym tle" – art. 12).

BIBLIOGRAFIA:

1. BUREK WOJCIECH, *Prawa niederogowalne a zagadnienie hierarchii praw człowieka. Perspektywa prawnomiędzynarodowa*, „Przegląd Sejmowy" 2015, nr 4.

2. JAKUSZEWICZ ADAM, *Doktryna marginesu swobody jako mechanizm relatywizacji prawa do wolności religii Kilka refleksji na kanwie orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Studia Prawnoustrojowe" 2021, nr 54.

3. JASUDOWICZ TADEUSZ, *Ochrona myśli, sumienia i religii – podstawy prawne*, Toruń 2020.

4. KUBALA MACIEJ, *Mechanizm limitacji prawa do wolności uzewnętrzniania przekonań religijnych w międzynarodowym systemie ochrony praw człowieka ze szczególnym uwzględnieniem kontekstu europejskiego*, „Studia z Prawa Wyznaniowego" 2021, t. 24.

5. KĘPA ZUZANNA, *Prawa obywatelskie i polityczne a prawa gospodarcze, społeczne i kulturalne. Porównanie systemów ochrony*, Warszawa 2017.

6. SUCHOCKA HANNA, *Wokół prawa do wolności religijnej we współczesnej Europie*, [w:] *O prawach człowieka. Księga jubileuszowa Profesora Romana Wieruszewskiego*, red. G. Baranowska, A. Gliszczyńska-Grabias, A. Hernandez-Połczyńska, K. Sękowska-Kozłowska, Warszawa 2017.

7. WIŚNIEWSKI ADAM, *Wymóg zgodności z prawem ograniczeń praw i wolności w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Radca Prawny" 2003, nr 3.

УДК 323.212(477)

Luo Zhengroung
Postgraduate student specialty «Law»
West Ukrainian National University

PECULIARITIES OF TEMPORARY PROTECTION OF STATELESS STATES IN UKRAINE DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Due to amendments to the Law of Ukraine "On Citizenship of Ukraine" adopted in 1997, about 25,000 previously deported stateless persons acquired Ukrainian citizenship between 1997 and 2001. In addition, with the support of UNHCR and the OSCE High Commissioner on National Minorities, Uzbekistan and Ukraine have reached an agreement that will allow 90,000 former deportees and their descendants to acquire Ukrainian citizenship.

In 2001, after intensive advocacy by UNHCR and the Council of Europe, the new Law on Citizenship of Ukraine introduced a simplified procedure for acquiring citizenship, as a result of which applicants no longer had to renounce their previous citizenship (become stateless in the process) before applying. for the acquisition of

Ukrainian citizenship. Preliminary requirements for proficiency in the Ukrainian language and five years of legal residence have also been abolished for persons with ties to Ukraine, including those previously deported.

In 2013, Ukraine acceded to the 1954 Convention relating to the Status of Stateless Persons and the 1961 Convention on the Reduction of Statelessness. In 2020, the Parliament of Ukraine adopted Law № 693-IX which defined the procedure for recognition as a stateless person (SP). On March 24, 2021, the government adopted Resolution No. 317 to implement this Law.

The procedure should regulate the legal status of SPs and their children who arrived in Ukraine after November 1991 and do not have documents or do not have valid documents. It will also help regulate the status of children of such OBGs born in Ukraine. Recognized SP will receive a temporary residence permit (TRP), as well as a travel document. Recognized SPs will be eligible for a permanent residence permit (PRP) after two years of residence with a PTP. The Migration Service of Ukraine will provide such residence permits free of charge. Seven years after the recognition of SP will be able to apply for naturalization in Ukraine [1].

Holders of Soviet passports include not only stateless persons, but also those who, as an adult citizen of the USSR, lived in Ukraine as of August / November 1991 and did not receive the inscription "Citizen of Ukraine" in their passport. Such persons are forced to go to court to establish this fact. Only after that they can apply to the State Migration Service of Ukraine (LCA) to establish their citizenship of Ukraine and obtain a passport of a citizen of Ukraine.

According to public indicators of the LCA for the period from 2014 to 2021 inclusive, the LCA established the citizenship of Ukraine 1,136 people based on court decisions (paragraphs 1 and 2 of Part 1 of Article 3 of the Law of Ukraine «On Citizenship of Ukraine»

UNHCR partners in Ukraine assisted 99 people in obtaining such court decisions during 2017-2021 such cases from partner partnerships are still pending.Among the partners identified as persons of uncertain citizenship were those adults born in Ukraine, mostly Roma (aged 18+), whose parents violated the deadline for obtaining a birth certificate (after their children reach 1 month) and / or obtaining a passport of a citizen of Ukraine (14 years)) [2].

However, not everyone was able to complete the statelessness procedure, as it is time consuming. Especially due to lack of time to naturalize in Ukraine. And in the period of the beginning of the Russian invasion of Ukraine on February 24, 2022, it is a problematic moment to cross the border and further obtain temporary protection in the EU.

Unfortunately, without any identity documents, even at the time of the person's status as a stateless person in Ukraine, the right to freedom of movement abroad and

the right to temporary protection in the EU during the Russian invasion of Ukraine are leveled.

Therefore, we believe that a procedure should be developed for expedited consideration of the acquisition of statelessness and for the period of its consideration to work out the issuance of documents confirming legal stay in Ukraine and the ability to cross the border due to martial law so that people can take advantage of temporary EU protection.

REFERENCES:

1. Безгромадянство в Україні. URL: https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2021/10/Statelessness-Update-2021-UNHCR-Ukraine-UKR2.pdf.

2. Особи без громадянства. URL: https://www.unhcr.org/ua.

УДК 340.132

Adam Makharadze
Professor of the Faculty of Law and Social Science
Batumi Shota Rustaveli State University, Georgia

ANALOGY OF LAW AND COMPETITION OF DUTIES AS AN EXCLUSIONARY CIRCUMSTANCE

According to the current Georgian Criminal Code, it is prohibited to prosecute a person on the basis of the analogy of the law. A crime that is recognized as a ground of responsibility under Article 7 of the Criminal Code is considered to be only an act provided for by the Code. An action, no matter how intolerable and unacceptable to the public, since it is not provided for in the Code is not a crime. Consequently, there is no legitimate right of the state to use punishment as the most extreme form of state invasion of human rights. "It is not a crime without law" It is this civil legal principle that ensures the temptation of the state not to allow retaliation against a person even if he has committed unbearable behavior. Actions similar to the crime (which are not provided for in the Code) provoke a severe reaction in the society, the state using the punishment, as the most severe response to it tries to neutralize it. Therefore, if the analogy of the law were allowed, the repressive state machine would turn into a seeker of envy and the punishment would be stripped of its practical utility function.

Accordingly, the prohibition of the analogy of criminal law against a person must be considered fully justified.

However, the Georgian legislature issues an analogy in favor of the individual, which deals with the circumstances of exclusion of law and guilt and they are regulated by Articles 32 and 38 of the current Criminal Code. Based on the mentioned norms, the principle of supremacy is strengthened in the Georgian criminal legislation on the basis of the analogy of the law. In particular, an action may formally be provided for in the Criminal Code, but it may have been committed in circumstances that preclude wrongdoing or guilt. However, such circumstances may not be known and are not referred to by direct names in the Code. But the judge is obliged to apply the analogy of criminal law on the basis of the development of judicial law and to absolve the perpetrator of a specific action from criminal liability. According to Article 32 of the current Code, «a person who commits an action provided for in this Code in the presence of other circumstances, which, however, are not mentioned by name in this Code, shall not act unlawfully». But fully satisfies the conditions of the legitimacy of this action, «based on this norm, which is based on the principle of analogy of law, a person can be released from criminal liability». For example, in a competition of duties that is close in content to a conflict of duties, however, it is also significantly different from the latter. A conflict of duties occurs when two or more legal benefits are simultaneously threatened and two or more duties are to be performed simultaneously and a person is unable to perform them simultaneously. In the event of a conflict of duties, it is up to a particular person to decide which action to prioritize, for example, two patients whose lives are equally endangered were brought to the doctor at the same time. Here the doctor is in a conflict of duties. A situation like the conflict of duties is not directly regulated by the Criminal Code. Therefore, when considering similar cases, the judge should develop judicial law and based on the principle of analogy of law under Article 32 of the Criminal Code, a person should be released from criminal liability, as a lawful circumstance precluding a contradiction.

We must separate the competition of duties from the collision of duties. In case of a conflict of duties, in addition to the value of the legal benefits, the content of the duty is also taken into account. In both cases legal virtues that are in danger of extinction must be of equal value. For example, two lives, health of two individuals, two properties, and so on. But not property and life, or health and property, etc. In the case of confusion, when for example, the nanny damages the property but saves the child, will be released from criminal liability not on the basis of a conflict of duties, but on the basis of extreme necessity. Since more important value is saved at the expense of less important legal good. But, if the obligated individual behaves in the opposite way and saves property instead of life, then the nanny will be held liable on

a common basis. There will be no circumstance to exclude the contradiction. In short, in the event of a conflict of duties, legal benefits must be of equal value.

The justice of an obligation to act cannot be determined solely by the value of the legal benefits. But also the issue of competition of duties is gaining importance here, which gives different legal meanings to the action taken in case of equal legal benefits and it is the correct legal assessment of competition of duties that is the important guarantee of how, based on the analogy of law, a person should be released from criminal liability. Before we start to clarify the competition of duties, it is necessary to clarify the criminal content of omission. It is a known that inaction results in criminal liability when there is an obligation to act. Such an obligation may arise from the law, from the performance of a professional or official function, from a recent relationship, contract, previous action, etc. These issues are quite well addressed in the legal literature. In the mentioned cases, the person has the function of a legal guarantor and when, the function of this guarantor to protect a legally prescribed good is not performed by the individual, it results in criminal liability. The duty to act in criminal law is also related to the moral duty, which is also called joint responsibility and it is derived from the formula: «People should help each other in need». Such cases are grounds for criminal liability for non-assistance. We can distinguish two types of duties in terms of action: one related to the function of legal guarantor, which is established before the criminal law, and second, solidarity, which, according to moral norms, turns non-performance of duty into a criminal offense.

Since we have found out the criminal content of the duty we can already cite specific examples and discuss in more detail the competition of duty as the lawful circumstance precluding the right of contradiction.

For example, the rescuer Peter is on the beach and sees that his son and a stranger are drowning. In the example given, Peter is in a state of conflict of responsibilities, he is equally obliged to save the lives of both his own son and a stranger. The obligation of this action in the first case derives from a close family relationship, in the second case from the performance of official duties. In both cases there is talk of life as a legal good of equal value. Therefore, if the rescuer rescues his own child or an unknown person, it does not matter, on the basis of a conflict of duties he will be released from responsibility. Peter, who was in a state of necessary repulsion, stabbed the attacker and Paul, who was also next to him, with a knife. Both of them were out of blood flow and needed immediate help. The lives of both of them were endangered by Peter's actions. The question therefore arises to what extent did such an action give rise to an obligation to seek help, and is this obligation identical in both cases? The harm done to one person was related to an unlawful attack, while such harm to another person is accidental in nature. Therefore, this issue cannot be resolved in the same way as a tragic collision. There are legal benefits of equal value, though no duty of equal importance is given. It is rightly mentioned in the legal

literature that the importance of duties cannot be determined by the value of legal goods alone. But here the legal, moral, customary requirements and values of the society must be taken into account. The damage caused by the necessary repulsion cannot be equated to and cannot be a counterbalance to the damage done to Paul. Here the performance of both duties for the administration of justice is not identical. The first in its essence must be equated with joint and several liability, and the second with the function of a legal guarantor. Accordingly, the fairness of the competition of norms here requires that Peter is required to assist in the competition of duties first to help the accidentally wounded Paul and then the person who he injured in the necessary repulsion.

To cite another example, in the street Peter wounded Paul in a necessary repulse, this time a car in the street hit a pedestrian and the driver ran away from the scene. Peter sees that both the repulsed Pavle and the pedestrian on the street are dying in front of him. In the example given, Peter injures the attacker under conditions of necessary repulsion, and this result is caused by his direct action, And the pedestrian is hit by a car, as if the priority here is to prevent the damage caused by the necessary repulsion, But in case of necessary repulsion it is the right of the person to inflict damage and he acts for the purpose of defense, The damage caused by this action therefore does not, in our view, necessitate a different duty. In this case it should be his choice which of them to help. Its action should be based on the principle of joint and several liability. Peter will not be the legal guarantor for any of them and it is his choice which person to safe. In such a case, both the legal good and the performance of the duty, which in both cases are of a solidary nature, are the basis for the justification of the person on the principle of equality of duties.

Clearly, it should not be difficult to understand the general classic cases when it comes to the function of a legal guarantor and the performance of a joint and several duty. For example, while a rock climbing student supervised by instructor fell off and is hanging on a rope, asking for help. And a neighbor who came to see what happened slipped and fell into a swamp and is drowning. In such a case, the instructor must act as a legal guarantor and save his student.

When discussing the competition of duties, another important question arises: for the legitimacy of the performance of duties, preference should be given to the content of the duties or the value of the legal good, that is, when a person simultaneously derives the function of a legal guarantor from a lesser legal good and joint and several liability for legal value of greater value. In such a case, preference should be given to the value of the legal good, and these cases should be placed within the scope of regulation of the institution of extreme necessity.

Thus, based on the above analysis, we can draw the following conclusions:

1. Georgian criminal law prohibits the use of the principle of analogy of law against a person, and is allowed in his favor.

2. Conflict of duties and competition of duties can be considered as supra-legal circumstances that exclude wrongdoing, which are not regulated by the Code.

3. When separating the competition of duties from the collision of duties, it is necessary to focus on the content of the duties. In the event of a conflict of duties, we are dealing with an equal amount of duty, while in a competition, these duties are unequal.

4. The existence of unequal responsibilities in the competition of duties relating to the function of a legal guarantor or to liability gives rise to a different legal assessment.

LITERATURA:

1. Makharadze A., Analogy of the Law in Georgian Criminal Law. Materials of V International Scientific Conference «Ukraine in conditions of reforming of legal system: modern realities and international experience», Ternopil, Ukraine, 2021

2. Gamkrelidze O., Criminal Law Problems, 3rd volume, Tbilisi, 2015 (Georgian);

3. Turava M., Criminal Law Review, 9th edition, Tbilisi, 2013 (Georgian);

4. Mtschedlischvili-Hadrich K., Strafrecht-Allgemeiner, Teil 2, Besondere Erscheinungsformen Der Straftat, Tbilisi, 2011 (Georgian);

5. Wessels J., Beuke W., Strafrecht Allgemeine Teil, Die Straftat und ihr Aufbau, Tbilisi, 2010 (German);

6. General Part Of Criminal Law, Editors: G. Nachkebia, I. Dvalidze, Tbilisi, 2007 (Georgian);

7. General Part Of Criminal Law, Editors: G. Nachkebia, G. Todua, 2nd volume, Tbilisi, 2016 (Georgian).

УДК 343.13:341.4

Andrei Pântea
PhD in law, Associate Professor,
Head of Public Law Department,
University of European Studies of Moldova

REFLECTIONS ON INTERNATIONAL LEGAL COOPERATION IN CRIMINAL MATTERS: THE RIGHT TO LIFE UNDER THE PROCEDURAL LIMB

The right to life is one of the most important ones, being enshrined in international human rights treaties, including the European convention on human

rights. When it comes to the procedural limb of the obligation to protect the right to life in a multiple jurisdiction context, the international cooperation in criminal matters is of particular importance, especially because usually offenders try to resist law enforcement bodies and judicial authorities, to evade or to exploit territorial and/or bilateral relationships vulnerabilities. Applying the concept of extraterritoriality of jurisdiction and the instruments of judicial cooperation in criminal matters with States exercising effective control over territories within the meaning of the ECHR, and therefore committed under international human rights framework to comply with their positive procedural obligations, is the solution we have identified and further suggest.

In its latest case-law Jestcov against the Republic of Moldova and Russian Federation [1], the European Court for Human Rights (hereinafter ECtHR, European Court) held that there has been a violation of article 2 of the Convention by the Republic of Moldova and that no violation was found with respect to the Russian Federation. These developments fit the context of paradigm shifts when it comes to „gray zones and areas" over which normal government jurisdiction in its internationally recognized borders is not being exercised, a matter that we anticipated and previously addressed [2, p. 144].

The paper examines legal instruments and reasonings that were identified when researching case-law involving territories outside the effective control of the states that formally claim them, classified as „gray areas" by the international community, especially those that are known as Transnistria and the Turkish Republic of Northern Cyprus – (hereinafter MRT and TRNC) as a matter of sample, but noting as well that there are countries and territories around the world with similar features, and the issues will be deepen in the difficult regional context we are facing, in the south and east of Ukraine.

Abstaining from the causes and conditions that determined the current state of affairs and the chronology of events, but without diminishing their importance, we note that the impunity of perpetrators affects first of all the legitimacy of public authorities, diminishes the preventive nature of legal liability, alters the rule of law and may undermine the regional or international security because these territories are not only a destination to evade and abscond from criminal liability and justice, but can also be the crime scene or certain steps of the criminal activity can be conducted there, often having as perpetrators, or with the direct implications of those who assume the prerogatives of legal public power in this unrecognized „quasi/proto state" entities.

However, there are opinions that argue that, in order to ensure respect for fundamental rights and freedoms or to combat impunity, it would be necessary first of all for a formalized interaction with unrecognized bodies, or a decisive political

involvement, which in our opinion not only contradicts truth and legal reasoning, but it is harmful in all the aspects.

On the contrary, as long as this kind of situations actually fits the interests of some state actors, or for obvious reasons – „political" figures, especially obscure and criminal economic interests, we argue that those interests do not correspond in any way with those of the people.

We believe that, in order to ensure effective investigations and respect for the fundamental rights and freedoms of individuals, systemic interpretation of the judgments of ECtHR is appropriate. In these regards, we argue that four cases that have been heard before the court, namely Jestcov, Rantsev, Mozer and Güzelyurtlu can be of a particular interest for the purposes of ensuring effective protection for right to life under its procedural limb.

Should be noted preliminarily that, it is of notoriety that historically, the *de facto* situation in MRT when it comes to prosecution and indictment of offenders is a great issue and challenge for judicial authorities and law enforcement bodies, both for the cases when criminal activity is in part or fully conducted in this territory, when criminals abscond from the trial, or even when the criminal activity is conducted in MRT and after that criminals flee to Moldova, due to non-recognition of the „court" decisions, or due to *de facto* double jeopardy *(ne bis in idem).*

We further note that the European Court constantly states that its judgments serve not only to decide individual cases, but more generally, to elucidate, guarantee and develop the rules established by the Convention in compliance with the commitments entered into and involving even territories effectively controlled by another Contracting Party, such as through a subordinate local government [3, §136].

Thus, while the main purpose of the ECHR Convention system is to provide an individual remedy, its mission is also to establish the issue of public policy in the common interest, thus raising the general standards of human rights protection and extending this jurisprudence throughout the Community, in all the states that are parties to the Convention [4, §197]. The interpretation must consider the special nature of the Convention as a treaty for the collective application of human rights and fundamental freedoms which, in specific circumstances, that may involve the duty of Contracting States to act jointly and to cooperate to protect human rights and the freedoms which they have undertaken to secure in their jurisdiction [6, §232].

Therefore, the special character of the Convention as an instrument of European public policy (public order) for the protection of individual human beings, has been aimed at ensuring that the rights of the Convention are protected in the territory of all Contracting Parties [6, §193] being therefore applicable in the general context of the exercise of extraterritorial jurisdiction even in unrecognized entities.

There is few case-law with regard to the extension of the procedural obligation laid down in Article 2 of the ECHR in a cross-border or transnational context and

whether this has included an obligation to cooperate with other States [see 6, §181, 222]. There are even fewer cases concerning the obligation to cooperate that would result from other conventional safeguards or commitments than the right to life. However, the examination of the case concerning trafficking in human beings [see 4, §201] suggests that the creative jurisprudence of the European Court will go beyond the currently known limits, as it is currently the procedural limb of the right to life in the context of multiple jurisdictions, evolving into a separate and autonomous obligation, capable of binding the state even when the death occurred outside its jurisdiction [6, §189].

It is true that from the international public law point of view, and usually in terms of criminal legal status-quo, the jurisdiction of a State is primarily territorial and is normally exercised throughout the territory [3, §97], therefore the control of the owned territory and exercise of jurisdiction is the presumption. Thus, the competence of a State to exercise its jurisdiction over its own nationals abroad is subordinated, for instance, to the territorial jurisdiction of another State, and it cannot generally exercise its own jurisdiction without the consent, invitation or consent of the State concerned. In the same context, Article 1 of the Convention must be regarded as reflecting the ordinary and essentially territorial notion of jurisdiction [4, §206]. However, the presumption may be limited in exceptional circumstances, in particular where a State is prevented from exercising its authority in a part of its territory as a result of the involvement of a foreign State supporting the establishment of a separatist state [3, §97]. The European Court has also recognized, in exceptional cases, the exercise of jurisdiction under Article 1 by a Contracting State outside its territorial limits [6, §178].

In this sense, it is beyond any doubt that, over the temporary territory not controlled by the constitutional authorities of the Republic of Moldova on the left bank of the Dniester River for instance, in the sense set out in Mozer [3, §110-112, 147, 217] effective control is exercised by the Russian Federation. A similar issue concerns the TRNC and the effective control exercised by the Republic of Turkey.

It should be noted as well that, what makes the situation of the Republic of Moldova special in relation to Turkey's relationship with the TRNC and the Republic of Cyprus [see for example 6, §171, 193, 237] or any other territory, is the lack of publicly expressed reservations or oppositions to the recognition of the Republic of Moldova in its internationally recognized borders and its *de jure* territorial integrity, even on the part of the Russian Federation, which, as we mentioned before, exercises effective and *de facto* control over a part of the territory within the meaning of the Convention and with respect to the jurisprudence of ECtHR.

However, this situation cannot last forever because, as we have seen, the High Court examines the facts and circumstances regularly and at relatively equal intervals, and as we observed before, gradually changing the jurisprudence with the

variables of deductive reasoning is inevitable, for i.e. in the part concerning the economic integration of private companies from the left bank of the Dniester River, strengthening control and joint patrol at the common border with Ukraine, etc.

A certain shift was observed in Jestcov, a case where the applicant argued that both respondent States were responsible for the failure to enforce the custodial sentence in respect of a Russian national because the states had jurisdiction over the MRT, to which it was believed that the offender had absconded.

According to the case findings, the Government of the Republic of Moldova argued that they were discharged of their procedural obligations under Article 2 of the Convention by identifying, convicting, and searching for the perpetrator. Once the offender had been traced to the Russian Federation in 2015, it had not been possible to carry out the extradition to Moldova because of her Russian nationality. It was added that they subsequently submitted information about the recognition of the custodial sentence and the initiation of enforcement proceedings in the Russian Federation in 2020. On another side, the Russian government argued that it was incumbent on the Moldovan authorities to take all the reasonable measures to enforce the custodial sentence in respect of the offender, while the Russian authorities did not have any obligation to act on their own motion. When the Moldovan authorities requested legal assistance, the Russian authorities swiftly traced the perpetrator and cooperated for the recognition and enforcement of the custodial sentence. For this reason, the Russian Government contended that they had fulfilled all procedural obligations of cooperation.

The above-mentioned reasonings, together with the delays in the enforcement of the judicial decision, was recognized by the ECtHR entirely attributable to the Moldovan authorities, so that in those circumstances the measures taken couldn't be regarded as reasonable, and were not in conformity with the obligation under article 2 of the Convention, irrespective of whether the offender had absconded after conviction.

Moreover, the procedural limb of art. 2 of the Convention requires some form of formal and effective investigation even in suspicious circumstances not attributable to State agents. As the ECtHR has observed, the authorities must act *ex officio* once the matter has come to their attention, and they cannot leave it to the victim's relatives to file a formal complaint, or to take responsibility for conducting any investigative proceedings [6, §232]. On the other hand, when there is a partial or total failure to act, the task is to determine to what extent a minimum effort was nevertheless possible [6, §97].

Therefore, the course of action and the efforts of the Moldovan authorities in Pisari against the Republic of Moldova and Russian Federation [5] seems opportune and correct, "the General Prosecutor's Office of Moldova recognized the applicants as victims in the ongoing criminal proceedings and informed them that an international

arrest warrant has been issued for the Russian soldier suspected of shooting Vadim Pisari" [5, §18]. The reaction of the Moldovan authorities in this case, even though it did not have a logical outcome, seemed to be the appropriate argument for the applicants' waiver to further maintain any claims against the Republic of Moldova and the subsequent accountability of the Russian Federation recognized by the European Court.

The ECtHR considers that the corollary of the obligation of the investigating State to obtain evidence located in other jurisdictions on its own initiative [6, §230] is the correlative obligation of the State in which the evidence is to provide any assistance within its competence and the means at its disposal in a request for legal assistance [4, §245]. Although the Court initially held that there was no obligation to provide evidence in the absence of such a request and no breach of the conventional procedural obligation was committed, it later clarified in Güzelyurtlu that whereas, there are cross-border elements of an incident of unlawful violence resulting in loss of life, there is an obligation for the authorities of the State in which the perpetrators escaped and where evidence of the crime could be located to take effective action, if necessary *ex officio* [6, §182].

Furthermore, the European Court did not consider that it should define *in abstracto* which „special features" trigger a jurisdictional link in relation to the procedural obligation to investigate under Article 2, as these features depend „necessarily on the particular circumstances of each case" and can vary considerably from case to case [6, §190].

As a result of the efforts, according to the findings in Güzelyurtlu, international arrest warrants were issued and communicated by the Republic of Cyprus through diplomatic channels to the Turkish Ministry of Justice [6, §52, 54, 57] which resulted in the fact that the Turkish Ministry of Internal Affairs informed the TRCN police in Nicosia [6, §80] about that, so *de facto* „police" cooperation was found between the TRNC and the Turkish authorities, even after the initiation of proceedings in the European Court (ex. the exchange of criminal record information, photography and fingerprints) [see 6, §86, 102].

The European Court also held that the fact that the alleged perpetrators of the crime were in the jurisdiction of Turkey, either in the TRNC or in mainland Turkey, that the Turkish authorities and the TRNC were informed about the crime, and that the TRNC authorities initiated their own criminal investigation, engaged Turkey's positive obligation under the procedural limb of Article 2, and a derogation from the general approach based on territoriality was justified [6, §171], ultimately leading to Turkey's liability before the court.

To conclude, the suggested solution is to apply the concept of extraterritoriality of jurisdiction and the judicial cooperation in criminal matters with States exercising effective control of those territories within the meaning of the Convention and

therefore committing them to comply with their positive procedural obligations under the Convention and ECtHR jurisprudence.

At the legislative level, we believe that legal systems should move away from the narrow territorial approach when it comes to international judicial cooperation in criminal matters, and for the purposes of criminal evidence and proceedings, it is first and most important that certified documents and evidence reach the judicial authorities under the responsibility and liability of a state and legally constituted body.

We argue that the above-mentioned approach could lead to improvements for the following immediate purposes: (a) the effective protection of fundamental human rights and freedoms and effective investigations in all jurisdictions of the Member States to the ECHR; (b) reducing impunity in territories and circumstances when the perpetrator's that try to evade to „gray areas" and criminal liability.

Finally, the ECtHR case Jestcov, as well as other mentioned cases illustrate that the States and law enforcement should act proactively when it comes to the right to life, appropriate and concrete steps should be taken with respect to cooperation in criminal matters to reduce impunity.

BIBLIOGRAPHY:

1. ECtHR decision Jestcov against Moldova and Russian Federation, 33567/15 [seen 10.03.2022] Available: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-211892
2. PÂNTEA, A., PÂNTEA, S. Reflecții asupra unor instrumente în combaterea impunității. Rantsev, Mozer și Güzelyurtlu. „International Conference - Moldova State University", Chișinău: CEP USM, 2021, p. 140-148
3. ECtHR decision Mozer against Moldova and Russian Federation, 11138/10 [seen 14.10.21] Available: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161055
4. ECtHR decision Rantsev against Cyprus and Russian Federation, 25965/04 [seen 31.03.22] Available: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96549
5. ECtHR decision Pisari against Moldova and Russian Federation, 42139/12 [seen 10.04.22] Available: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-153925
6. ECtHR decision Güzelyurtlu and others against Cyprus and Turkey, 36925/07 [seen 10.02.2022] Available: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-189781

УДК 347.44:347.78

Poperechna H. M.
PhD, senior lecturer at the
Department of International Law
and Migration Policy
West Ukrainian National University

ENFORCEMENT OF PRIVATE LAW IN UNRECOGNIZED AND OCCUPIED TERRITORIES

Political map of the world constantly changing: some states disappear and others arise. But the above-described process not always passes calmly and in accordance with the procedure which generally recognized in the international treaties. Thus, newly formed states, such as Luhansk and Donetsk National Republics in Ukraine, Transnistria in Moldova, South Ossetia in Georgia, etc. do not gain international recognition. This means that recognized states don't interact with non-recognized one in public law relations: do not establish consular and diplomatic institutions, do not became a part of international organizations and the party in international treaties, don't get loans for the development of the economy and the social sphere and so on. Non-recognition of newly formed state leads to appearance of territory with unclear legal status, and it arises new problem: on the one hand in case emergence of conflicts in the private sphere with a foreign element the court should use conflict of law rule and apply foreign legislation and on the other hand non-recognition of a state lead to contradictory status of mandatory rules of conduct in force in its territory, which called de facto regime law.

Analyzing the position of ICJ and ECHR we concluded that the law of the de facto regime should apply if it protects the interests of the private person. But it is still important to determine the possibility of using de facto regime law as a conflict of law rule.

Another problem, which one can meet in this situation, concerns the *renvoi* concept. Renvoi is a traditional concept that can be found in the general part of various Private International Law acts, and literally means to send back or return [1]. According to the application of non-recognized state law, the court should investigate:

- Should foreign law apply as a whole, i.e. including its conflict-of-law rules?
- Is reference actually made only to substantive law?

If the court applies de facto regime law as a whole, the collision norm, which such law contains can sent situation to regulation by some third material law. Such use of non-recognized state law automatically excludes purpose, based on which the

court use de facto regime law (in order to protect the rights of an individual most adequately).

The possibility of choosing the law of de facto regimes contains The Law of Ukraine On International Private law from 23.06.2005. The art.1 provide that:

choice of law – is the right of participants in the legal relationship to determine **the law of which state, should be** applied to the legal relationship with a foreign element [2].

But this provision does not directly provide non-recognition of the state as a limitation of using its law. But the system of national private law created a complicated complex of rules, which allowed to national court not use the law of the non-recognized state, even if by collision norm it should use it. from among these restrictions, the Ukrainian law provides imperative norms, warning about public order, reciprocity, evading the law, the impossibility for a reasonable time to establish the content of foreign law [2], but non-recognition of state missing in this list [3].

The Ukrainian courts deny applying the law of de facto regimes in any form. As an exemplification of this may serve the judgment of the Odessa Commercial Court of appeal in case №15/2002/06 from 18 of July 2006, the legal capability of the appellant can't be defined by Transnistria Law, because "Transnistria does not exist as a separate State, which is a well-known fact."

In accordance with the actual circumstances of the case, the court did not give a legal value of legal actions of the appellant, which was legal under his personal law – the law of Transnistria [4].

The court does not take into account that even though Transnistria isn't officially recognized by Ukraine, it makes an effective control over its territory by the law, public authorities, etc. And what is the main important thing – the law of Transnistria is completely different from the Moldovan one.

Asserting that Transnistria does not exist as a separate State, Odessa Commercial Court of appeal denied existence on the territory of Transdnistria any public relations, because they one way or another does not comply with the law of Moldova [5].

However, events that occurred in 2014-2015 in Ukraine (annexation of the Crimea by Russian Federation, the proclamation of Luhansk and Donetsk People's Republic) lead to the necessity of developing a unified approach for application of law, which is valid on annexed territories and regulate private relations by the Ukrainian courts and other public authorities.

Events, as mentioned above, lead to occurrence a situation, when a citizen of Ukraine, who lives on temporarily occupied territories, faced with problems of obtaining documents, issued by Ukrainian public authorities. Instead of this, documents, confirming the registration of birds, marriage, and death are issued by de facto state authorities.

Ukrainian courts meet with the problem of recognition of higher specified documents, in time when Ukraine totally denies the existence of independent states on its occupied territories. The way out of this situation may become using practices of ICJ, namely Namibian exception when despite the public non-recognition of one state by another, the documents issued in the interest of private persons are recognized [6].

According to with information from Uniform State Register from July 2015 to May 2019, 30 718 judgments were passed in which judges referred to "Namibian exceptions", it should be noted that from January 1991 to June 2015 no such decision has been made [7].

But, although documents issued de facto regime authorities are recognized by Ukrainian courts, they still not allowed using the law of de facto regime as the applicable law in private law relations with a foreign element. In our opinion, this disregard of application de facto regime law as material law to international private law relations testifies only a lack of awareness of Ukrainian judges with the main task of private law – despite any public interest protect the rights of a private person on a maximum level.

REFERENSES:

1. Karim Khan O. The doctrine of renvoi In Private International Law. URL: https://www.academia.edu/21882717/THE_DOCTRINE_OF_RENVOI_In_Private_International_Law (дата звернення 10.04.2022)
2. Про міжнародне приватне право. Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15 (дата звернення 10.04.2022)
3. Філіпєв А.О. Приватне право невизнаних держав та практика правозастосування. *Університетські наукові записки*, 2007. №4. С.183
4. Постанова Одеського апеляційного господарського суду від 18 липня 2006 року у справі №15/202/06.
5. Міжнародне приватне право. Особлива частина: підручник / за ред. А.С.Довгерта і В .І.Кисіля. К.: Алерта, 2013. 400 с.
6. Нестерович В. Ф. Верховенство права та забезпечення прав людини на тимчасово окупованих територіях України. Наукові записки НаУКМА. 2017. Том 200. Юридичні науки. С. 90.
7. Елетронний ресурс. URL: http://reyestr.court.gov.ua/ (дата звернення 10.04.2022)

УДК 351.853

Mieczysław Różański
Prof. UWM, dr hab. Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

OCHRONA ZABYTKOW W CZASIE KONFLIKTU ZBROJNEGO
MONUMENTS PROTECTION IN TIMES OF WAR CONFLICT

Dramatyczna sytuacja polityczna w ówczesnym na świecie, a zwłaszcza wydarzenia wojenne, które miały miejsce w ostatnim czasie, w Iraku, Afganistanie, Syrii, czy trwająca od 2014 r. wojna na Ukrainie, skłaniają do refleksji nad ochroną zabytków, a szerzej dóbr kultury w miejscach, gdzie są one zagrożone prowadzonymi działaniami wojennymi.

Początki ochrony zabytków sięgają czasów średniowiecza. Powstał wówczas zespół konwencji ogłoszonych przez Kościół katolicki znanych jako pokój i rozejm Boży (*Pax et Treuga Dei*). Dotyczył on ochronny określonych kategoriami: osób słabszych lub bezbronnych (kobiety, dzieci, starców, duchownych, chłopów, kupców i podróżnych, itd) oraz obiektów (kościoły, klasztory, młyny, promy, domy, siedziby sądów itp) [12]. Ogłosił go papież Urban II na synodzie w Clermont w 1095 r. dla obszaru całego świata katolickiego [7, 10, 13].

Prawo międzynarodowe ochroną zabytków w czasie konfliktów zbrojnych rozważa na trzech płaszczyznach: prawa do wojny jako elementu suwerenności państw (*ius ad bellum*), warunków i metod prowadzenia działań wojennych (*ius in bello*) oraz możliwości zapobiegania wojnom (*ius contra bellum*). Po raz pierwszy unormowane zostały w II konwencji haskiej z 1899 r., która wprowadziła do prawa traktatowego zapisy obowiązujące w prawie zwyczajowym [1, 2, 4]. Zostały one rozwinięte w IV (konwencja dotycząca praw i zwyczajów wojny lądowej) [1, 6, 9] i IX (konwencja dotycząca bombardowania przez siły morskie) konwencji z 1907 r. [3, 6]. Po I wojnie światowej problemy związane z ochroną dóbr kultury powróciły w wraz z uchwaleniem haskich reguł wojny powietrznej w 1923 r. Ich projekt nakazywał użycie lotnictwa tylko do niszczenia celów wojskowych i wprowadzał zasadę ochrony ludności cywilnej, miast i zgromadzonych w nich zabytków kultury. Szczegółowe przepisy znalazły się w art. 26:

1) Każde państwo w przypadku konieczności upoważnione będzie do utworzenia wokół chronionych pomników stref ochronnych, które w czasie wojny będą wolne od bombardowań,

2) Ustanowienie takich stref powinno być ogłoszone wszystkim państwom kanałami dyplomatycznymi. Informacja o takich strefach i obiektach nie może być wycofana w czasie wojny,

3) Strefa ochronna może obejmować nie tylko przestrzeń zajętą przez pomnik lub zespół pomników, ale także teren przylegający do nich, o szerokości do 500 m, licząc od obwodu zasadniczej strefy ochronnej, na terenie której znajduje się pomnik lub zespół pomników,

4) Strefy te powinny być w czasie dnia i nocy odpowiednio wskazane przez znaki rozpoznawcze dobrze widoczne z samolotu.

5) Jako znaki rozpoznawcze na pomnikach miały być instalowane znaki przewidziane w art. 25 projektu (takie jak IX konwencji haskiej) [8, 10].

Reguły te nie stały się obowiązującym prawem międzynarodowym, choć były implementowane do procedur wojskowych w poszczególnych państwach.

Wydarzenia z II wojny światowej pokazały dwa aspekty zdziałana wobec dóbr kultury. Po pierwsze, planowana grabież dzieł sztuki z terenów okupowanych i po drugie planowane zniszczenia dóbr podczas działań wojennych. W 1954 r. społeczność międzynarodowa do wydała w Hadze nową konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z regulaminem wykonawczym do tej konwencji oraz protokółem o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego [2, 5]. Stała się podstawowym narzędziem prawnym mającym zapewnić ochronę dóbr kultury w czasie wojny. Konwencja ta wprowadziła do języka prawnego pojecie *dobra kulturalne* (art.1). Obejmuje opiekę nad dobrami kultury oraz ich poszanowanie (art. 2), które ma polegać na zapewnieniu właściwej ochrony w czasie pokoju i przygotowaniu ochrony dóbr kultury na wypadek konfliktu zbrojnego (art. 3). Państwa zobowiązały się zakazać wszelkich aktów kradzieży, rabunku lub bezprawnego przywłaszczenia dóbr kulturalnych, jakąkolwiek przybrałyby one formę, jak również wszelkich aktów wandalizmu wymierzonych przeciw nim, zapobiegać takim aktom, a w razie potrzeby powodować ich zaprzestanie. Ten zakaz obejmuje także powstrzymywanie się państw od stosowania rekwizycji wobec dóbr kulturalnych ruchomych położonych na terytorium okupowanym (art. 4 ust. 3), stosowania wszelkich środków odwetu wymierzonych przeciw dobrom kulturalnym (art. 4 ust. 4) [2, 5].

Konwencja wyróżnia dwa rodzaje obowiązków, które ciążą na państwie okupującym. Są to działania w znaczeniu negatywnym - polegające na konieczności zaniechania działań naruszających dobra kultury na terenie okupowanym. Natomiast w znaczeniu pozytywnym jest to nakaz ochrony dóbr kultury (art. 5) [2, 5].

Konwencja przewidziała także szczególne oznaczenia dla dóbr kultury (art. 6). Jest nim zgodnie z art. 16 tarcza herbowa złożona z błękitnego kwadratu, którego jeden z kątów tworzy ostrze tarczy, oraz umieszczonego nad nim błękitnego trójkąta, rozgraniczonych po każdej stronie białym trójkątem. Ochrona specjalna została przyznana obiektom wpisanym do Międzynarodowego Rejestru Dóbr Kulturalnych objętych Ochroną Specjalną (art. 8, ust. 6). W celu ochrony dóbr kultury mogą być wykorzystane środki ochrony specjalnej określone w art. 8 Konwencji. Są nimi

schrony przeznaczone do przechowywania dóbr kulturalnych ruchomych oraz ośrodków zabytkowych i innych dóbr kulturalnych nieruchomych o bardzo wysokim znaczeniu [2, 5].

Bardziej szczegółowe zasady ochrony dóbr kultury na terytorium okupowanym przyjęte zostały w 1999 r. w protokole II do Konwencji Haskiej z 1954 r.[11]. Obowiązkiem państwa okupującego jest przede wszystkim chronić dobra kultury przed zniszczeniem i zapobiegać dewastacji. Protokół nakazuje w art. 9 ust. 1, aby mocarstwo okupacyjne zabroniło i zapobiegało następującym zjawiskom:

a. wszelkiemu nielegalnemu wywozowi, przemieszczaniu i przenoszeniu własności dóbr kulturalnych,

b. wszelkim nie uzasadnionym wykopaliskom archeologicznym, z wyjątkiem takich, które są niezbędne dla zabezpieczenia, udokumentowania lub zachowania dóbr kulturalnych,

c. wszelkim zmianom w dobrach kultury lub zmianom w korzystaniu z takich dóbr, które mają na celu zatajenie lub zniszczenie dowodów o charakterze kulturowym, historycznym lub naukowym.

Natomiast w ust 2 tegoż artykułu wskazuje, aby wszelkie prace archeologiczne i wykopaliskowe, a także zmiany w dobrach kulturalnych lub w korzystaniu z na terytorium okupowanym powinny, o ile tylko nie uniemożliwiają tego okoliczności, być prowadzone w ścisłej współpracy z kompetentnymi władzami krajowymi okupowanego terytorium [11].

Ponadto Protokół ten wprowadza do uregulowań haskich jeszcze jeden rodzaj ochrony, tj. ochronę wzmocnioną. W świetle art. 10 ochrona wzmocniona może zostać przyznana dobru kulturalnemu, które spełnia łącznie trzy warunki:

a. jest dziedzictwem kulturalnym o największym znaczeniu dla ludzkości,

b. jest chronione na mocy krajowych środków prawnych i administracyjnych uznających jego wyjątkową wartość kulturalną i historyczną,

c. nie jest wykorzystywane do wsparcia wysiłku wojskowego i państwo, które sprawuje władzę nad tym dobrem kultury złożyło deklarację, że nie zostanie ono w ten sposób wykorzystane [11].

BIBLIOGRAFIA:

1. Best G., Peace conferences and the century of total war: the 1899 Hague Conference and what came after, "International Affairs" 75.3 (1999).

2. Boylan P. J., Implementing the 1954 Hague Convention and its Protocols: legal and practical implications, http://culturalpolicy.uchicago.edu/papers/2006-protecting-heritage/Boylan.paper.pdf (10.04.2022).

3. Bombardment by Naval Forces in Time of War (Hague IX); October 18, 1907, https://avalon.law.yale.edu/20th_century/hague09.asp (10.04.2022)

4. Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 29 July 1899. https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?documentId=CD0F6C83F96FB459C12563CD002D66A1&action=openDocument (10.04.2022).

5. Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict. The Hague, 14 May 1954. https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?documentId=2A07EB0EAA5CECACC12563CD002D6BC8&action=openDocument (10.04.2022)

6. Hudson M. O., Present Status of the Hague Conventions of 1899 and 1907, "American Journal of International Law", 25(1), 2017.

7. Kowalski W., *Międzynarodowo-prawne aspekty ochrony wspólnego dziedzictwa kulturowego. Od sporów do współpracy*, w: *Ochrona wspólnego dziedzictwa kulturowego*, red. J. Kowalczyk, Warszawa 1993.

8. *Prawo międzynarodowe. Źródła i materiały,* red. A. Górbiela, t. II, Katowice 1970, s. 137-143.

9. Prohibiting Launching of Projectiles and Explosives from Balloons (Hague, IV); July 29, 1899 https://avalon.law.yale.edu/19th_century/hague994.asp (10.04.2022)

10. Różański M., Ochrona dóbr kultury w czasie konfliktów zbrojnych i sytuacjach kryzysowych, w: Nowe zagrożenia bezpieczeństwa. Wyzwania XXI wieku, red. K. Hennig, Kraków 2015.

11. Second Protocol to the Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict 1999, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=15207&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (10.04.2022).

12. Sójka-Zielińska K., Historia prawa, Warszawa 2000.

13. Strack, G., The Sermon of Urban II in Clermont and the Tradition of Papal Oratory, «Medieval Sermon Studies», vol. 56, 2012.

УДК 327:32.019.5

Izabela Lewandowska-Malec
dr hab., prof. UJ
Zakład Historii Prawa Polskiego
Uniwersytetu Jagiellońskiego, Polska

UCHODŹSTWO CZY PRZESIEDLENIE? MIGRACJA UKRAINCOW DO POLSKI W CZASIE WOJNY ROSYJSKO-UKRAINSKIEJ

WSTĘP

Od dnia 24 lutego 2022 r. do Polski zaczęły napływać rzesze Ukraińców, początkowo od strony przejść granicznych w Medyce czy Dorohusku, później Ukraińcy przedostawali się z Zakarpacia na Węgry i stamtąd przez Słowację do Polski. Aktualnie, po dwóch miesiącach wojny notuje się prawie 3 mln osób, które przekroczyło granicę polsko-ukraińską[1]. W przestrzeni publicznej, pojawił się pewien nurt poglądów, szerzony głównie przez media społecznościowe typu FB, że przybycie Ukraińców do Polski sprowokuje atak Rosji na Polskę, Ukraińcy przejmą władzę w Polsce, Polska już nie będzie Polską ale „państwem Polin" czyli, rządzić nim będą Żydzi, a to zapewne dlatego, że prezydent Ukrainy Włodymyr Żełensky ma żydowskie korzenie. Rozpowszechniane są opinie, że w Polsce może znów powtórzyć się „Wołyń" czyli rzeź Polaków przez Ukraińców. Osobiście podjęłam dyskusję przez FB z osobą o takich poglądach-znajdowała się wśród moich FB znajomych. Twierdziła ona, że Polak powinien promować flagę polską, że za dużo jest flag ukraińskich ukazywanych w mediach, w miejscach publicznych, między innymi ta osoba stała się jednym z organizatorów manifestacji w Krakowie, mającej na celu pokazanie, że „nasza flaga jest biało-czerwona". Owa moja interlokutorka wyznawała pogląd, że Polska jest zagrożona, trzeba Polski bronić, zamieściła na swoim zdjęciu na FB znaczek Polski walczącej. Wreszcie, zaczęła rozgłaszać opinię, że Ukraińcy, którzy przybyli do Polski po dniu 24 lutego 2022 r. to nie uchodźcy lecz przesiedleńcy.

DOTYCHCZASOWE PRZEPISY REGULUJĄCE STATUS WYSIEDLEŃCA I UCHODŹCY

Generalnie, art. 56 Konstytucji RP daje cudzoziemcowi prawo azylu oraz prawo posiadania statusu uchodźcy.

Art. 56. [Prawo azylu i status uchodźcy]

1.

[1] https://300gospodarka.pl/news/uchodzcy-z-ukrainy-w-polsce-liczba (dostęp: 27.04.2022).

Cudzoziemcy mogą korzystać z prawa azylu w Rzeczypospolitej Polskiej na zasadach określonych w ustawie.

2.

Cudzoziemcowi, który w Rzeczypospolitej Polskiej poszukuje ochrony przed prześladowaniem, może być przyznany status uchodźcy zgodnie z wiążącymi Rzeczpospolitą Polską umowami międzynarodowymi.

Status uchodźcy może uzyskać cudzoziemiec, który w Rzeczypospolitej Polskiej poszukuje ochrony przed prześladowaniem. Przyznanie tego statusu jest dopuszczalne tylko w takim zakresie, w jakim będzie to zgodne z wiążącymi Rzeczpospolitą Polską umowami międzynarodowymi. Chodzi tu zwłaszcza o sporządzoną w Genewie 28.07.1951 r. Konwencję dotyczącą statusu uchodźców (Dz.U. z 1991 r. Nr 119, poz. 515)[2] oraz protokół z 1967 r.[3]

W Polsce obowiązuje, co do zasady, ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U.2021.1108 t.j.). W słowniku pojęć znajduje się definicja przesiedlenia

(Art. 2 pkt. 9c)

przesiedlenie - przeniesienie z kraju trzeciego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej uchodźcy mandatoryjnego w celu nadania mu na tym terytorium statusu uchodźcy lub udzielenia ochrony uzupełniającej;

Treść ustawy została dostosowana do przepisów dyrektywy Rady 2001/55/WE z dnia 20 lipca 2001 r. w sprawie minimalnych standardów przyznawania tymczasowej ochrony na wypadek masowego napływu wysiedleńców oraz środków wspierających równowagę wysiłków między Państwami Członkowskimi związanych z przyjęciem takich osób wraz z jego następstwami (Dz.U.UE.L.2001.212.12).

Art. 2

c) "wysiedleńcy" oznaczają obywateli państw trzecich lub bezpaństwowców, którzy zostali ***zmuszeni do opuszczenia swojego państwa*** *lub regionu pochodzenia lub też* ***zostali ewakuowani****, w szczególności w odpowiedzi na apel organizacji międzynarodowych, i nie są w stanie bezpiecznie i na stałe powrócić ze względu na sytuację istniejącą w ich państwie, oraz którzy mogą być objęci zakresem art. 1A Konwencji Genewskiej lub innego instrumentu międzynarodowego lub krajowego przyznającego międzynarodową ochronę, w szczególności:*

i) osoby, które uciekły z obszarów objętych konfliktem zbrojnym lub na których dochodzi stale do aktów przemocy;

[2] M. Florczak – Wątor, Komentarz do art. 56 Konstytucji RP, red. P. Tuleja, LEX.

[3] Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw uchodźców, Zasady i tryb ustalania statusu uchodźcy zgodnie z Konwencją dotyczącą statusu uchodźcy z 1951 r. oraz Protokołem dodatkowym do niej z 1967 r., wyd. II, 2007, https://www.unhcr.org/pl/wp-content/uploads/sites/22/2016/12/Podrecznik-UNHCR-Zasady-i-tryb-ustalania-statusu-uchodzcy.pdf, s. 14 (dostęp: 27.04.2022).

ii) osoby zagrożone lub będące ofiarami systematycznych i uogólnionych naruszeń praw człowieka;

d) "masowy napływ" oznacza przybycie na terytorium Wspólnoty znacznej liczby wysiedleńców pochodzących z określonego kraju lub obszaru geograficznego, bez względu na to, czy ich przybycie na terytorium Wspólnoty ma charakter spontaniczny, czy też jest wynikiem działań pomocowych, na przykład programu ewakuacji;

e) "uchodźcy" oznaczają obywateli państw trzecich lub bezpaństwowców w rozumieniu art. 1A Konwencji Genewskiej;

Art. 1A pkt. 2 Konwencji dotyczącej statusu uchodźców, sporządzonej w Genewie dnia 28 lipca 1951 r. (Dz.U.1991.119.515) brzmi następująco:

W rozumieniu niniejszej Konwencji termin "uchodźca" stosuje się do osoby, która

2)

*w rezultacie zdarzeń, jakie nastąpiły przed dniem 1 stycznia 1951 r., oraz na skutek **uzasadnionej obawy przed prześladowaniem** z powodu swojej rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grupy społecznej lub z powodu przekonań politycznych **przebywa poza granicami państwa**, którego jest obywatelem, i nie może lub nie chce z powodu tych obaw korzystać z ochrony tego państwa*

SYTUACJA PRAWNA UKRAIŃCÓW PRZYBYŁYCH NA TERYTORIUM POLSKI OD DNIA 24.02.2022 r.

Status prawny obywateli Ukrainy został uregulowany ustawą z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (Dz.U.2022.583). Ustawa ta ma z pewnością charakter ustawy szczególnej względem dotychczas obowiązujących przepisów. Jej celem jest legalizacja pobytu obywateli Ukrainy oraz ich małżonków nie posiadających obywatelstwa ukraińskiego w Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 1 ust. 1 ustawy:

*Ustawa określa szczególne zasady **zalegalizowania pobytu** obywateli Ukrainy, którzy przybyli na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej z terytorium Ukrainy w związku z działaniami wojennymi prowadzonymi na terytorium tego państwa, oraz obywateli Ukrainy posiadających Kartę Polaka, którzy wraz z najbliższą rodziną z powodu tych działań wojennych przybyli na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.*

Przedmiotowa ustawa wręcz *explicite* stanowi, iż nie dotyczy osób, mających status uchodźcy (art. 2 ust. 3 pkt. 1) lit d) ustawy oraz tych, którzy

zadeklarowali zamiar złożenia wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej w Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie art. 28 ust. 1 lub art. 61 ust. 1 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2021 r. poz. 1108 i 1918 oraz z 2022 r. poz. 583) lub których takie deklaracje zamiaru dotyczą (art. 2 ust. 3 pkt. 2) lit b).

Wobec powyższego wszystkie wcześniej wskazane przepisy nie odnoszą się do obywateli Ukrainy, którzy przekroczyli granicę polską co najmniej w dniu 24 lutego 2022 r. lub później.

Ich sytuację prawną można by porównać do sytuacji cudzoziemca, który uzyskuje legalizację pobytu w drodze decyzji administracyjnej i na tej podstawie zostaje mu wydana karta pobytu na podstawie ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz.U.2021.2354 t.j.). W przypadku obywateli Ukrainy ta akcja legalizacyjna przybrała charakter zbiorowy przy przyjęciu, że każdemu z przybyłych groziła utrata życia lub zdrowia, a legalizacja ta nastąpiła nie w drodze indywidualnego aktu administracyjnego lecz aktu ustawowego na zasadzie *lex specialis derogat legi generali*.

Reasumując, w sensie prawnym, obywatele Ukrainy, przebywający na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od dnia 24 lutego 2022 r., nie są ani uchodźcami, ani przesiedleńcami ani nawet wysiedleńcami lecz są cudzoziemcami, posiadającymi prawo legalnego pobytu w Polsce na szczególnych warunkach w związku z konfliktem zbrojnym.

PODSUMOWANIE

Nawiązując do przykładu osoby, opisanej na początku mojego wystąpienia, trzeba stwierdzić, że wszelkie wypowiedzi, właściwie szkalujące obywateli Ukrainy, uciekających przed wojną, a także sugerujących jakiś spisek przeciwko państwu polskiemu są absolutnie nieuprawnione. Łatwo, jak widać, popaść w obłęd, wywołany propagandą i szczególnymi cechami osobowości osób, rozgłaszających te opinie.

УДК 342.7:341.231.14

Krystyna Ziółkowska
doktor nauk prawnych, Wydział Prawa
i Administracji Uniwersytetu
Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Polska

OCHRONA WOLNOSCI I GODNOSCI CZLOWIEKA W WARUNKACH KONFLIKTU ZBROJNEGO

Zagadnienie godności człowieka współcześnie stanowi część wieloaspektowej problematyki, którą można rozpatrywać w różnych kategoriach filozoficznych, nauka prawniczych, socjologicznych czy psychologicznych godność jest wartością wrodzoną, której nie można stracić, w przeciwieństwie do koncepcji ujmującej godność jako nabywaną i utracaną [1 s. 14]. Każdy człowiek bez względu na wiek,

status materialny, społeczny czy wyznane posiada godność osobową. Godność osobowa przysługująca każdemu człowiekowi zobowiązuje samego człowieka i społeczeństwo w którym żyje do okazania jej szacunku we wszystkich wymiarach [2, s.46]. Słowo „godność" określa sytuację, w której dana osoba zachowała się spokojnie i z rozwagą w trudnych okolicznościach albo ma określone przymioty pozwalające jej coś osiągnąć, otrzymać lub zdobyć [12, s. 156]. Godność uznaje się za najważniejszą, ze względu na to, że stanowi źródło i fundament wszelkich praw i wolności jednostki. W starożytności Sokrates i Arystoteles utożsamiali ją z różnorodnością charakterów ludzkich i pozycji człowieka w społeczeństwie. Według nich suma wartości: rozum, moralność, etyka postępowania, reputacja, szacunek, jakim otaczano konkretnego obywatela, decydowały o tym, czy można było uznać go za godnego i wolnego. Tak skonstruowana teoria pozwalała na istnienie instytucji niewolnictwa. Z kolei Herodot i Heraklit nie zgadzali się z takim pojmowanie godności i przypisywali ją każdemu człowiekowi, ze względu na jego wyjątkowe miejsce w kosmosie. Godności przyznali oni przyrodzony i niezbywalny charakter. Tym samym nikt nie mógł pozbawić godności człowieka. Ten pogląd przeważył i stał się fundamentalną zasadą wszelkich kodeksów etycznych oraz ustawodawstwa międzynarodowego i państwowego [3, s. 66]. Filozofia chrześcijańska godność człowieka legitymizuje działaniem Boga, który stworzył człowieka na swój obraz i podobieństwo. Tak pojmowany człowiek jest jednością cielesną i duchową, albowiem „cały człowiek jest powołany do godnego, moralnego życia w przyjaźni z Bogiem i ludźmi"[11]. Do koncepcji ludzkiej godności odwoływano się w umowach międzynarodowych - został zapoczątkowany po drugiej wojnie światowej, gdy w preambule do Karty Narodów Zjednoczonych z 26 czerwca 1945 r. zadeklarowano konieczność przywrócenia wiary „w podstawowe prawa człowieka, w godność i wartość człowieka" [4]. Następnie w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela, w art. 1 wprost wskazano, że: „Wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi pod względem swej godności i swych praw" [5]. Godność człowieka na poziomie krajowym zostało wyrażone w treści art. 30 Konstytucji w rozdziale II „Wolność, prawa i obowiązki człowieka i obywatela" wskazano, że: „przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych" [6]. Godność człowieka, o której mowa w art. 30 Konstytucji, ma dwoistą naturę, jest i wartością konstytucyjną, i prawem, czyli występuje jako fundament porządku prawnego i jako prawo, które jest nienaruszalne. Jest jednym i drugim. Jako norma prawna znajduje się w prawie. Taka dwoistość godności człowieka z art. 30 nie jest wadą trybunalskiego rozważania, nie jest też niespójnością orzecznictwa — wynika z wyrażenia godności człowieka w art. 30 Konstytucji [13, s. 21]. Natomiast preambuły Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych [7] oraz Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych [8],

wskazują, że przyrodzona godność oraz równe i niezbywalne prawa wszystkich członków wspólnoty ludzkiej stanowią podstawę wolności, sprawiedliwości i pokoju na świecie.

W literaturze przedmiotu wyróżnia się również cechy godności, którymi są: przyrodzony charakter, niezbywalność oraz nienaruszalność. Przyrodzony charakter godności oznacza, iż jest ona naturalną właściwością każdego człowieka. Nie wymaga podejmowania przez jednostkę żadnych działań w celu jej nabycia lub zachowania. Co więcej przysługuje każdemu człowiekowi w takim samym stopniu i niezależnie od jego cech [9, s.120]. Natomiast niezbywalność godności polega tym, iż nic ani nikt nie może człowieka jej całkowicie albo częściowo pozbawić. Także żaden człowiek nie może w sposób trwały doprowadzić do wyzbycia się godności, a zgoda na jej naruszenie może być uznana przez ustawodawcę lub inne organy państwa za nieskuteczną [9, s. 120]. Natomiast cecha nienaruszalności dotyczy przede wszystkim jej poszanowania, zaś ochrona jej jest obowiązkiem władz publicznych. Przede wszystkim regulacje prawne, które mają na celu poniżyć człowieka lub wykluczyć, są niedozwolone [9, s. 121]. Stanowienie zaś regulacji dyskryminujących jakąś grupę osób czy niedopuszczalne różnicowanie sytuacji prawnej adresatów w procesie stosowania prawa może skutkować naruszeniem godności [10].

Na początku prawa człowieka pojmowano głównie jako klasyczne negatywne wolności, koncentrujące się na ograniczeniu ingerencji państwa w sprawy jednostki. Wraz z rozwojem idei praw człowieka zwiększało się postrzeganie jednostki przez pryzmat jej praw do czegoś (wolność pozytywna). Uwypuklona została kreatywna rola człowieka jako podmiotu zdolnego kształtować swoje życie i wpływać na rzeczywistość [14, s. 15]. Wolność jest wartością autonomiczną, sprowadzającą się do możliwości niezależnego podejmowania decyzji i ich realizacji. W najbardziej podstawowym ujęciu stanowi syntezę: wolności negatywnej, czyli wolności od – przeciwstawiającej się nadmiernej zależności od zbiorowości, państwa, innych osób, oraz wolności pozytywnej, czyli wolności do – realizowanej poprzez aktywność jednostek. Ujęcie normatywne uwzględnia te dwie kategorie wolności [14, s. 15]. Wolność człowieka, czyli możność swobodnego decydowania zainteresowanej osoby, podlega ochronie prawnej. Oznacza to, że swoboda to stan, który ma być chroniony prawem , co jest zadaniem władz publicznych. Ustawodawca jest zobligowany w tej materii do ustanowienia regulacji, które będą zapobiegać n a ruszeniom wolności oraz stworzą sankcje na wypadek naruszenia wolności i pozwolą przywrócić stan zgodny z prawem [15, s. 206].

Zasady humanitaryzmu i rycerskości są widoczne we wszystkich normach z zakresu ochrony człowieka przed skutkami konfliktów zbrojnych, stanowią ich istotę i są jednocześnie podstawą, na której została zbudowana ochrona ludności cywilnej. Wprost wynika z nich nakaz ochrony ludności cywilnej pozostającej we władzy stron

konfliktu [16, s. 24]. Nakaz ten został potwierdzony w deklaracjach oraz traktatach międzynarodowych z dziedziny prawa wojennego, m. in. deklarację petersburską z 1868 r., Regulamin praw i zwyczajów wojny lądowej (regulamin haski) z 1907 r.4, IV konwencję genewską z 1949 r., I Protokół dodatkowy do konwencji genewskich z 1977 r. Obejmuje on zakaz atakowania ludności cywilnej (w tym zakaz atakowania bez rozróżnienia na kombatantów i niekombatantów, przy czym obecność kombatantów pośród ludności cywilnej nie usprawiedliwia atakowania całej grupy) oraz nakaz objęcia opieką całej ludności cywilnej, która znajdzie się we władzy strony konfliktu, bez dyskryminacji narodowej lub jakiejkolwiek innej. Strony konfliktu powinny dołożyć wszelkich starań i użyć wszystkich dostępnych środków, w celu odseparowania ludności cywilnej od działań zbrojnych. Niedopuszczalne jest celowe zwiększanie stopnia zagrożenia ludności, m.in. poprzez grupowanie jej w pobliżu celów wojskowych [16, s. 24-25].

BIBLIOGRAFIA

1. L. Antonowicz „Ochrona godności człowieka w prawie międzynarodowym" [w:] J. Mazurek „Godność osoby ludzkiej podstawą praw człowieka", Lublin 2001r., s. 14
2. A. Szostek „Wokół godności, prawdy i miłości . Rozważania etyczne.", Lublin 1995r., s.46
3. J.J. Pawłowicz, „Godność człowieka fundamentem jego wolności", УКРАЇНСЬКА ПОЛОНІСТИКА (UKRAIŃSKA POLONISTYKA) 9(2012), Żytomierski Państwowy Uniwersytet im. I. Franka, s. 66
4. Karta Narodów Zjednoczonych z dnia 26 czerwca 1945 r., Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienie ustanawiające Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych, San Francisco, 26.06.1945r. (Dz. U. z1947r., Nr 23, poz. 90 ze zm.)
5. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, Paryż, 10 grudnia 1948r., (http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1949.html)
6. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997r. (Dz. U. Nr 78, poz. 4 zm.)
7. Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku 19 grudnia 1966r. (Dz. U. z 1997r. Nr 38, poz. 167)
8. Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, otwarty do podpisu w Nowym Jorku 19 grudnia 1966r. (Dz. U. z 1997r. Nr 38, poz. 169)
9. A. Krzywoń, „Godność człowieka, prawna ochrona życia, zakaz maltretowania", (w:) W. Brzozowski, A. Krzywoń, M. Wiącek (red.), „Prawa Człowieka", Warszawa 2019, s. 120
10. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 5 lipca 2011r., P 14/10

11. S. Kamiński, Antropologia filozoficzna, http://www.ptta.pl/pef/pdf/a/antropologia.pdf, s. 1 (dostęp: 10.04.2022)

12. M. Zieliński, „Regulacja godności we współczesnych konstytucjach", (w:) Prawa człowieka, idea, instytucje, krytyka, red. M. Sadowski, P. Szymaniec, „Studia Erasmiana Wratislaviensis", Wrocław 2010, s. 156.

13. M. Granat, Godność człowieka z art. 30 Konstytucji RP jako wartość i jako norma prawna, „Państwo i Prawo" 2014, z. 8, s. 21

14. M. Augustyniak, „Pojęcie, istota oraz geneza wolności i praw człowieka", (w:) M. Chmaj (red.) „Wolności i Prawa Człowieka w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej", Warszawa 2016, s. 15.

15. K. Wojtyczek, „Ochrona godności człowieka, wolności i równości przy pomocy skargi konstytucyjnej w polskim systemie prawnym", [w:] K. Complak (red.), „Godność człowieka jako kategoria prawa", Wrocław 2001, s. 206.

16. [16] J. Dobrowolska-Polak, „Ludzie w cieniu wojny. Ludność cywilna podczas współczesnych konfliktów zbrojonych, Poznań 2011, s. 24.

СЕКЦІЯ 2.
ПОЛІТИКА БЕЗПЕКИ

SECTION 2.
SECURITY POLICY

УДК 351.72

Будник Л. А.
к.е.н., доцент кафедри безпеки та правоохоронної діяльності, Західноукраїнський національний університет

Ронська О. Г.
к.е.н., доцент кафедри безпеки та правоохоронної діяльності, Західноукраїнський національний університет

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ: ЗАГРОЗИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Фінансовий сектор, впливаючи на економіку країни за допомогою фінансових механізмів, важелів та стимулів, забезпечує становлення особливої фінансової влади. Стабільність та захищеність фінансового сектора необхідно розглядати як чинники забезпечення фінансової та, як наслідок, національної безпеки держави.

Загарбницька війна росії стала справжнім викликом для України, так і всього світу. В цих умовах зросли внутрішні та зовнішні загрози фінансовій безпеці. На думку експертів, ця війна призведе до руйнівних втрат не лише для

економіки України, а й розростання глобальної економічної та фінансової кризи.

Поняття фінансової безпеки повинно взаємодіяти із загальним поняттям національної безпеки країни; визначати фінансову безпеку, як складову економічної безпеки; мати власний зміст, що відрізняє її проблеми від проблем загальноекономічного характеру. Взаємозв'язок різних напрямів безпеки держави від її фінансової складової визначається дуже проста - відсутність достатніх фінансових ресурсів призводить до недофінансування найважливіших заходів, з іншого боку – існує загальний взаємозв'язок між різними видами безпеки, що знаходить конкретний вираз у різних за своїм економічним характером явищах і процесах .

З погляду науковців загрозами фінансової безпеки є загрози безперебійності роботи усіх її складових. При цьому необхідно враховувати, що «проблеми фінансової безпеки стають актуальними у часи фінансових криз, як в окремо взятій державі так і в контексті глобальних змін, коли відбувається «стиснення» фінансових ринків і посилюється конкуренція за обмежені обсяги ресурсів, доступ до яких отримують лише ті країни, платоспроможність яких не викликає сумнівів» [1, с. 67]. Надзвичайна загроза фінансовій безпеці виникла зараз, в умовах російсько-української війни.

Важливими індикаторами фінансової безпеки України можна назвати: розміри дефіциту бюджету, державного боргу та обсяг міжнародних резервів.

Щоб вистояти у цій війні, необхідно багато ресурсів, у тому числі й фінансових. До початку війни хоча й було деяке зменшення доходів бюджету, що пов'язано з пандемією, однак фінансова безпека була порівняно на належному рівні. Крім того, у людей були кошти, щоб оплачувати свої базові потреби. Чим довше триватиме війна тим гостріше буде стояти питання фінансів.

Крім того за оцінками Міжнародного валютного фонду економіка України може скоротитися на 35% [2]. Причинами такого стану є втрати людських життів, значні збитки, завдані критичній інфраструктурі, торгівлі, великий потік біженців.

Щодо доходів державного бюджету, то виникає велика проблема їх забезпечення. За оцінками фахівців військові дії йдуть на території, яка давала 60% внутрішнього валового продукту країни [3]. Багато підприємств не працює, люди втратили роботу. За опитування загальнонаціонального агентсва «Рейтинг» серед українців, які працювали до війни, 53% сьогодні втратили роботу, або тимчасово не працюють; 22% працюють у звичному режимі; 21% – віддалено або частково, лише 2% – знайшли собі нову роботу [4].

Україна має запас міцності у вигляді золотовалютних резервів. Війна вимагає значних затрат. На зараз найважливішим питанням є забезпечення

нашої Героїчної Армії. А також забезпечення базовими продуктами мільйонів людей, які фактично в один день втратили свою роботу. Динаміка золотовалютних резервів України починаючи з 2014 року, року вторгнення російської армії на українські землі, наведена на рис.1. В порівнянні з 31.12 2021 року станом на 28.02.2022 року золотовалютні резерви зменшилися на 3388.09 млн доларів США, або на 10, 95%. Вважаємо за доцільне притримати цей резерв. А Українській владі необхідно поставити перед західними партнерами вимогу гуманітарної підтримки, оскільки наша Героїчна Армія захищає від російської навали і країни Європи.

Джерело: розроблено авторами за даними [5]

Рис. 1. Динаміка золотовалютних резервів України за 2014-2022 роки, млн.дол. США.

«Ми повинні вимагати, (!) щоб у цій війні країни ЄС стали нашим повноцінним тилом і взяли на себе зобов'язання постачання базових продуктів у тих обсягах, які будуть потрібні» [3].

Важливим індикатором, який впливає на фінансову безпеку України є співвідношення державного і гарантованого державою боргу та обсягу ВВП. У порівнянні з 2020 роком державний борг України зріс на 4,7%, в той час, як внутрішній валовий продукт зріс на 30,2%. Співвідношення державного боргу і ВВП зменшилося на 11,9% (з 60,8% у 2020 році до 48,9% у 2021 році) (рис. 2).

У період війни держава не планує не сплачувати за своїми зобов'язаннями перед кредиторами. З початку війни на обслуговування платежів за державним

боргом було витрачено 342 млн доларів, додатково було погашено кредит 100,5 млн доларів, який був отриманий від центрального банку Швеції.

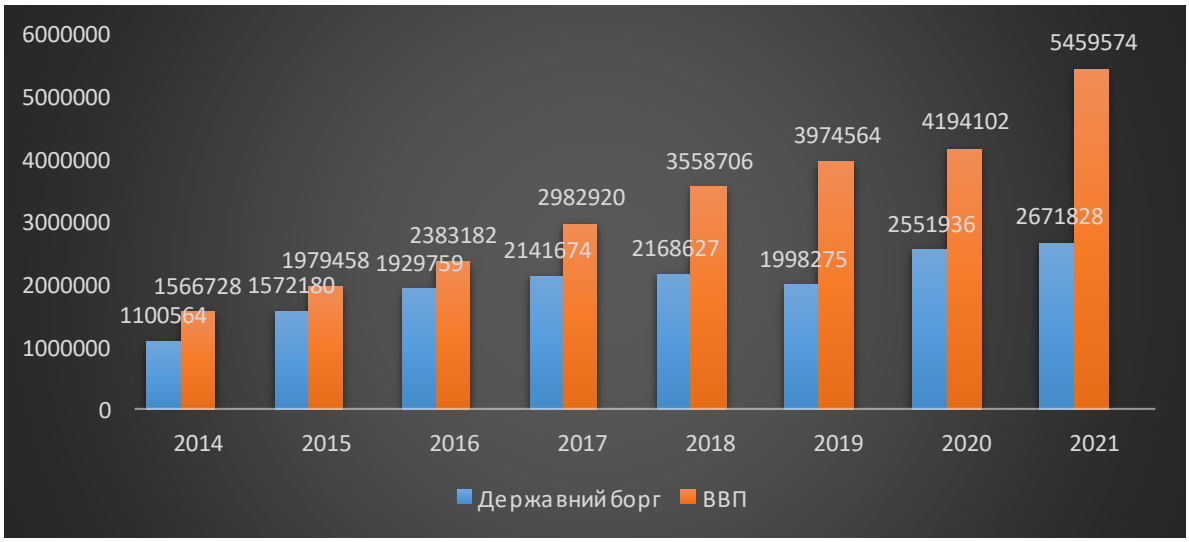

Джерело: розроблено авторами за даними [6]

Рис. 2. Порівняння сукупного державного боргу і внутрішнього валового продукту України за 2014-2021 роки, млн. грн.

Отже, важливе значення в умовах війни має своєчасне визначення загроз фінансовій безпеці України, що дозволить мінімізувати їх за умови розроблення практичних заходів та проведення виваженої та дієвої політики щодо забезпечення фінансової стійкості. Найважливішим заходом забезпечення фінансової безпеки є перемога України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Марченко О. М., Пушак Я. Я., Ревак І. О. Фінансова безпека держави: навч. посібник. Львів, 2020. 356 с.

2. МВФ прогнозує скорочення економіки України в 2022 році на 35%. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-mvf-skorochennia-ekonomiky-ukraina-mvf/31752846.html (дата звернення: 29.03.2022).

3. Боярчук Д. Економіка війни. URL: https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2022/03/4/683280/ (дата звернення: 29.03.2022).

4. Шосте загальнонаціональне опитування: адаптація українців до умов війни (19 березня 2022). URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/shestoy_obschenacionalnyy_opros_adaptaciya_ukraincev_k_usloviyam_voyny_19_marta_2022.html (дата звернення: 30.03.2022).

5. Золотовалютні резерви України. Мінфін: веб-сайт. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/assets/ (дата звернення: 4.04.2022).

6. Державний борг України. Мінфін: веб-сайт. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/ (дата звернення: 2.04.2022).

УДК 342.95 (477)

Васильєв С. В.
к.ю.н., доцент, доцент кафедри
історії та суспільно-економічних дисциплін
Комунального закладу «Харківська
Гуманітарно-Педагогічна
Академія» Харківської Обласної Ради

ПРАВОВІ ЗАСАДИ УЧАСТІ СЛУЖБОВЦІВ ТЕРИТОРІАЛЬНОІ ОБОРОНИ В ОХОРОНІ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

Запровадження в Україні режиму воєнного стану впливає на забезпечення громадської безпеки і порядку. Створення підрозділів територіальної оборони потребує належного правового регулювання. Законодавство повинно ретельно визначати повноваження службовців територіальної оборони у сфері забезпечення громадського порядку, адже діяльність таких службовців безпосередньо впливає на права і свободи людини і громадянина.

Правову основу для створення підрозділів територіальної оборони складає Закон України «Про основи національного спротиву» від 16 липня 2021 року, який введено в дію з 01 січня 2022 року. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 1 вказаного Закону України добровольче формування територіальної громади – це воєнізований підрозділ, сформований на добровільній основі з громадян України, які проживають у межах території відповідної територіальної громади, який призначений для участі у підготовці та виконанні завдань територіальної оборони в межах території відповідної територіальної громади. Згідно із п. 9 ч. 3 ст. 3 цього Закону України одним із завдань підрозділів територіальної оборони є участь у забезпеченні заходів громадської безпеки і порядку в населених пунктах [1]. Отже, законодавство передбачає створення добровільного підрозділу з громадян України, одним із завдань якого є участь у заходах з підтримки громадські безпеки і порядку.

При цьому завдання з охорони громадської безпеки і порядку в Україні покладені на працівників поліції. Згідно із п. 10 ч. 3 ст. 23 Закон України «Про Національну поліцію» саме працівники поліції вживають заходів для

забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях [2]. Законодавство встановлює вимоги до поліцейського, рівня його освіти, порядок дій поліцейського під час спілкування із громадянами. Можливість застосування заходів фізичного впливу поліцейським також визначається законодавством. Таким чином, завдання щодо забезпечення громадського порядку відносяться до компетенції Національної поліції України.

Можемо зробити висновок, що наразі складається ситуація, коли завдання щодо забезпечення громадського порядку і безпеки мають два органи влади: Національна поліція та добровольчі підрозділі територіальної оборони. При цьому правовий статус поліцейського, правові засади його діяльності чітко визначені законодавством. Права громадян під час спілкування із поліцією також захищені Законом України «Про Національну поліцію», Кодексом про адміністративні правопорушення України, Кримінальним процесуальним кодексом України. Водночас, ані порядок дій службовців територіальної оборони під час охорони громадського порядку, ані повноваження добровольців, ані права громадян під час такого спілкування у Законі України «Про основи національного спротиву» не встановлені. Дана законодавча прогалина потребує свого належного правового регулювання.

Варто звернути увагу на правове регулювання діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку. Правовий статус службовців цих формувань встановлено у Законі України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону». Даний законодавчий акт встановлює права і обов'язки учасників таких формувань, умови та порядок застосування заходів фізичного впливу і спеціальних засобів Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 10 названого Закону України громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону та їх члени мають право брати участь у забезпеченні охорони громадського порядку і державного кордону разом з поліцейськими [3]. Отже, добровольчі громадські формування з охорони громадського порядку можуть бути створювати, але здійснювати свою діяльність повинні у відповідності до завдань поліції і разом з працівниками поліції. Вважаємо, що відповідні норми повинні бути закріплені і в Законі України «Про основи національного спротиву».

Таким чином, правові засади участь службовців загонів територіальної оборони в охороні громадського порядку потребують вдосконалення. Пропонуємо п. 9 ч. 3 ст. 3 Закону України «Про основи національного спротиву» викласти в наступній редакції: одним із завдань підрозділів територіальної оборони є участь у забезпеченні заходів громадської безпеки і порядку в населених пунктах разом із працівниками поліції. Внаслідок

запровадження таких змін у законодавстві добровольці територіальної оборони зможуть здійснювати патрулювання місцевості виключно у співпраці із працівниками поліції. При цьому правовий статус поліцейських, повноваження і порядок спілкування із громадянами встановлений законодавством. Подібні зміни слугуватимуть забезпеченню прав і свобод мирних громадян під час спілкування зі службовцями загонів територіальної оборони.

Окрім того, серед норм Закону України «Про основи національного спротиву» варто закріпити положення, що під час участі у заходах щодо забезпечення громадської безпеки і порядку службовці територіальної оборони користуються правами і обов'язками учасників громадських формувань з охорони громадського порядку відповідно до Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону». Статус цих добровольчих формувань, права і обов'язки учасників детально закріплені у законодавстві. Отже, подібна норма також слугуватиме забезпеченню прав і свобод мирних громадян України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про основи національного спротиву : Закон України від 16 липня 2021 року № 1702-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL*:* https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20/find_Text (дата звернення: 25 квітня 2022 року)

2. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL*:* https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/find?text (дата звернення: 25 квітня 2022 року)

3. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22 червня 2000 року № 1835-III. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL*:* https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text (дата звернення: 25 квітня 2022 року)

УДК 347.79

Вийванко О. М.
аспірант, Західноукраїнський національний університет

ПАРАЛЕЛЬНИЙ ІМПОРТ В СИСТЕМІ ВИЧЕРПАННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ І МОЖЛИВІСТЬ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Паралельний імпорт як механізм ввезення в країну товарів без згоди правовласника торговельної марки є неновим для України питанням для дослідження. Його популярність обумовлена, перш за все, кардинально різними поглядами вчених, практиків та бізнес-структур на доцільність узаконення такого виду імпорту, адже вплив даний механізм має як на приватні права правовласників, так і на захист публічних інтересів. Обрання моделі так званого «вичерпання прав інтелектуальної власності» є основою для формування статусу паралельного імпорту як легального чи нелегального механізму в конкретній державі. Україна лише недавно остаточно визначилась із обраною моделлю, та чи вірне таке визначення слід ще розібратись. Особливий вплив на дослідження доречності обраної моделі справили події російсько-української війни, і зокрема, санкції, що застосовуються проти Російської Федерації. Адже в даний час, прикриваючись програмою імпортозаміщення, РФ цілком може скористатись механізмом паралельного імпорту і цим звести нанівець застосовувані до них санкції щодо багатьох видів товарів.

Отож, у даному дослідженні пропонується проаналізувати поняття паралельного імпорту, моделі вичерпання прав і їх вплив на функціонування ринку товарів в державі, дослідити яка модель обрана Україні і, врешті-решт, як може вплинути користування обраною моделлю вичерпання прав на застосовувані проти країни-агресора санкції.

Паралельний імпорт – це механізм ввезення в країну оригінальних товарів, проте без згоди правовласника торговельної марки. Якщо товари неоригінальні, то йдеться про контрафакт, що, безумовно, є порушенням прав інтелектуальної власності. Оригінальний товар, до того ж, має бути офіційно введений в цивільний обіг у країні, що визначена правовласником. І лише після такого офіційного введення може йти мова про паралельний імпорт. Тобто, без оригінальності продукту і першого офіційного введення в цивільний обіг паралельного імпорту існувати не може.

Законність паралельного імпорту залежить від обрання державою однієї із моделей вичерпання прав. Станом на сьогодні у світі існує три моделі вичерпання: національна, міжнародна та регіональна. Так, національний

принцип означає, що вичерпання прав інтелектуальної власності на торговельну марку настає після першого продажу товару саме у цій країні. Міжнародний принцип означає, що вичерпання прав інтелектуальної власності на торговельну марку настає після першого продажу товару у будь-якій країні світу. Після цього товар можна перепродувати, не питаючи дозволу у правовласника. Тобто застосування міжнародного принципу означає фактично дозвіл паралельного імпорту. І нарешті, регіональний принцип означає, що вичерпання прав інтелектуальної власності на торговельну марку настає після першого продажу товару лише у якійсь із країн, що входять до того чи іншого інтеграційного об'єднання (наприклад, ЄС).

Важливо, що кожна із держав має можливість самостійно обрати модель вичерпання прав, про що ясно вказано у ст. 6 Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS) [1], яка є обов’язковою для країн, що вступають до Світової Організації Торгівлі.

Дослідження законодавства України стосовно паралельного імпорту дозволяє стверджувати, що до недавнього часу в національному законодавстві не було закріплено чітко відповідності одній моделі вичерпання. Так, Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», що має статус спеціального, містив лише норму частини 6 статті 16, відповідно до якої «виключне право власника свідоцтва забороняти використовувати знак без його згоди не поширюється на випадки використання знака для товару, введеного в цивільний оборот саме під цим знаком власником свідоцтва чи за його згодою, за умови, що власник свідоцтва не має вагомих підстав забороняти таке використання у зв'язку з подальшим продажем товару (зокрема, в разі зміни або погіршення стану товару введення його в цивільний оборот)» [2]. Із редакції зазначеної норми однозначної відповіді стосовно моделі надати було неможливо.

Примітно, що думки щодо такого визначення також кардинально різнились: прихильники запровадження міжнародної моделі вичерпання, серед яких були знані великі торгові мережі «МЕТРО Кеш енд Кері Україна», «Ашан Україна Гіпермаркет», «Сільпо-Фуд», «Новус Україна» та «БІЛЛА Україна» пропонували усунення адміністративних бар'єрів в торгівлі брендованими товарами і спрощення паралельного імпорту в Україну. Прихильники національної моделі вичерпання відстоювали в першу чергу права власників свідоцтв на знаки для товарів і послуг і офіційних дилерів, вказуючи на необхідність захисту ділової репутації правовласників, адже, здійснюючи паралельний імпорт, до споживачів попадатиме продукція, що не передбачалась саме для того ринку. Тобто, бізнес-інтереси різних суб’єктів впливали на лобіювання протилежних моделей вичерпання прав, а тому і часто

в один і той же час до Верховної Ради України потрапляли протилежні за змістом законопроекти.

Важливий вплив на вирішення питання обрання моделі вичерпання прав справив той факт, що Україна, вступаючи до СОТ, підписала не звичайну редакцію Угоди TRIPS, а Угоду TRIPS-plus, яка у відношенні лікарських засобів та засобів захисту рослин і тварин містила посилені вимоги щодо охорони, які впливали на механізм паралельного імпорту. І цей факт мав бути врахований законодавцем при подальшому впровадженні політики щодо вичерпання прав.

Варто відзначити, що в кінці минулого року Верховною Радою України було прийнято закон про зміни до Митного кодексу в частині порядку роботи Митного реєстру об'єктів інтелектуальної власності (МРОІВ). Основна ідея внесених змін полягала у тому, що акцент в роботі митниці повинен буде зміститися на виявлення і зупинення переміщення через кордон контрафакту (підробок), а не на боротьбу з неофіційними імпортерами. Тобто такими змінами до законодавства Україна де-факто прибрала невизначеність в тому, чи діє у нас міжнародний або національний режим вичерпання прав, зробивши вибір саме у бік міжнародного.

Якщо деталізувати, то міжнародний означає, що, якщо оригінальний товар був придбаний законно в будь-якій точці на планеті, покупець має право продавати його в Україну. Єдине, що виведені з міжнародного режиму вичерпання прав в Україні лікарські засоби та засоби захисту рослин, які мають відповідні сертифікати додаткової охорони.

Російська Федерація підтримувала до часу війни національну модель вичерпання прав, проте 29 березня 2022 року їх Уряд встановив виняток із закріпленого цивільним законодавством принципу національного вичерпання прав на товарні знаки, винаходи, корисні моделі та промислові зразки щодо переліку товарів (груп товарів), який буде затверджений Міністерством промисловості та торгівлі Російської Федерації (Постанова № 506). Вказаною постановою багаторічна дискусія щодо можливості легалізації паралельного імпорту в Росії завершується на користь його часткового дозволу та обмеження виключного права правовласника запровадженням принципу міжнародного вичерпання прав на товарні знаки, винаходи, корисні моделі та промислові зразки щодо деяких товарів (груп товарів). Перелік таких товарів (груп товарів) має затвердити Міністерство промисловості та торгівлі Російської Федерації за пропозиціями федеральних органів виконавчої влади.

ЗМІ вже публікують копію наказу про затвердження переліку товарів для паралельного імпорту, до якого увійшло обладнання для різних галузей. Зокрема, йдеться про «обладнання для видобутку корисних копалин, електроенергетики, залізничного та судноплавного транспорту, сільського

господарства, лісопереробки. Істотне місце у списку посідають автомобільні марки й матеріали, а також супутні товари: Tesla, Land Rover, Jeep, Jaguar, Chrysler, Bentley, Cadillac, Chevrolet, Dodge, Hummer, Rover, GMC, Freightliner, Peterbilt, Kenworth, Mack. Йдеться також про двигуни і частини для них для Volvo, Hyundai, Nissan, Volkswagen. Є в переліку й шини Michelin, Goodyear, Continental, Bridgestone. Паралельний імпорт планують дозволити й для смартфонів та техніки Apple, Asus, HP, Panasonic, Samsung, Nokia, Sony, Intel. А також побутової техніки Electrolux, Miele, Siemens, Dyson, ігрових приставок X-Box, Play Station, Nintendo» [3].

Як вказується в обґрунтуванні до даної постанови, введення нового правила обумовлено надзвичайними повноваженнями Уряду Російської Федерації, наданими Федеральним законом від 8 березня 2022 № 46-ФЗ з метою захисту національних інтересів Росії у зв'язку з недружніми діями іноземних держав та міжнародних організацій. У 2022 році Уряд Російської Федерації вправі визначити перелік товарів (груп товарів), щодо яких не можуть застосовуватися окремі положення ДК РФ про захист виняткових прав на результати інтелектуальної діяльності, виражені в таких товарах, та засоби індивідуалізації, якими такі товари марковані, або покласти зазначене повноваження на федеральні органи виконавчої, здійснюють вироблення державної політики та нормативно-правове регулювання у відповідних сферах.

Із означених змін до російського законодавства слідує, що легалізація паралельного імпорту позбавить правовласників частини можливостей захисту виняткових прав. І хоч нові правила не позбавляють правовласників можливості контролювати найбільші поставки своєї продукції на територію Росії, відстежувати та оцінювати діяльність великих незалежних імпортерів, а також проводити моніторинг порушень та вживати необхідних заходів щодо захисту виняткових прав, практично реалізувати вказане в умовах війни буде неможливо. Тобто, можемо дійти висновку, що РФ не лише нехтує приватними правами інтелектуальної власності правовласників із країн, що недружні по відношенню до неї, а й чинить протидію санкціям, які введені по відношенню до неї.

У зв’язку із зазначеним пропонуємо на рівні Світової організації торгівлі прийняти міжнародний документ, згідно з яким держава не може здійснювати зміну моделі вичерпання прав під час застосування до неї санкцій. Вказаною нормою буде не лише в більшій мірі забезпечуватись захист прав правовласників на об’єкти інтелектуальної власності, а й здійсниться вплив на міжнародні публічно-правові відносини стосовно санкційних обмежень, які вводяться проти країн-агресорів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

2. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15.12.1993 **№** 3689-XII https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text

3. РФ хоче завозити підсанкційні товари шляхом "паралельного імпорту" https://suspilne.media/232024-rf-hoce-zavoziti-pidsankcijni-tovari-slahom-paralelnogo-importu/

УДК 355.4

Вівчар О. І.
д.е.н., професор, професор кафедри
безпеки та правоохоронної діяльності,
Західноукраїнський національний університет

ДЕКОМПОЗИЦІЯ ПРОБЛЕМНИХ КОНТЕКСТІВ АСИМЕТРІЇ БЕЗПЕКИ У ФОКУСІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ

У фокусі сучасних викликів та загроз велику увагу дослідників привертає до себе феномен асиметричного конфлікту. Визначимо «асиметричний конфлікт» як такий в якому цілі учасників або засоби їх досягнення є якісно різними. Якісна різниця проявляється найбільш повно в момент використання «сили» одного з учасників проти «слабкості» іншого.

На основі проведених досліджень встановлено, що асиметрія – це дія або мислення, що якісно відрізняється від дії або мислення противника з метою максимізації відносних переваг, використання слабких сторін опонента або здобуття більшої свободи дій. Конфлікт, якому властиве використання подібних стратегій є асиметричним. Асиметрія може бути політико-стратегічною, військово-стратегічною, операційною або інтегрованою та включати різні цілі, методи, часові рамки та ціннісні характеристики. Асиметричний конфлікт є наслідком взаємодії учасників на основі матеріальних або нематеріальних цінностей, в якій ним притаманні різні за характером цілі та засоби їх досягнення. Причинами міжнародного конфлікту є, по-перше, внутрішні протиріччя між учасниками, і, по-друге, зовнішні стимулюючі фактори. Основною передумовою виникнення асиметричного конфлікту є сприятлива для нього структура міжнародної системи [1, с. 122].

Структурність системи також впливає на засоби, що їх використовують учасники конфлікту; і чим меншим є обмежуючий потенціал системи, тим більшою – ймовірність виникнення асиметричного конфлікту. Одна з структурних особливостей системи – ступінь її гомогенності, визначає потенціальні можливості використання асиметричних стратегій. Слід звернути увагу на те, що високий ступінь гомогенності системи не виключає використання асиметрії, але створює передумови для успішного протидії їй. Іншою необхідною умовою використання асиметричної стратегії є те, що в рамках школи політичного реалізму ідентифікується як «дисбаланс сил». Якщо система не має достатньо потужних механізмів для забезпечення рівноваги (яка виражається наявністю більш менш сталого консенсусу щодо прийнятності існуючої системи для більшості її елементів); якщо співвідношення сил є порушеним на користь одних за рахунок інших, а вплив стримуючих факторів послаблено, вірогідність використання асиметричних стратегій збільшується. Взагалі, все вищеперераховане можна охарактеризувати як послаблення існуючої структури – розмивання або зменшення ролі її основних характеристик. В такій ситуації порушуються основні механізми саморегуляції системи – і асиметричність виявляється одним із шляхів подолання системної кризи. Асиметричні конфлікти притаманні динамічним системам, тобто тим, в яких другорядні параметри змінюються інтенсивно [2, с. 22].

Встановлено, що основні характеристики та тенденції розвитку сучасної глобальної системи міжнародних відносин визначають відмінність її від усіх попередніх, диктуючи нові стратегічні, оперативні та тактичні правила гри. Розуміння цих тенденцій необхідно для підтримування оптимального стану всієї системи, за якого забезпечуються, по-перше, збереження системи, по-друге можливості реалізації усіма державами своїх базисних інтересів у межах, що їх накладає перша умова. Слід відзначити, що лише за умови існування динамічно-стабільної системи можливо уникнути руйнівних тотальних конфліктів та одночасно забезпечити умови для гнучкого вирішення протиріч в її рамках. Оскільки, асиметричні конфлікти можуть стати як структурною інновацією, що оптимізує систему та пристосує її до протиріч нового типу; так і набути «критичної маси», що зруйнує структуру без заміни її жодними новими формами. «Перехідність» постбіполярної системи і перманентний стан кризи є потужними факторами, що стимулюють виникнення асиметричних конфліктів.

Наукові дослідження вказують на той факт, що стратегічна асиметрія є одним із структурних проявів глобальної міжнародної системи, і одночасно – зовнішнім фактором впливу для всієї системи. Особливість асиметрії – у використанні нетрадиційних методів впливу (нетрадиційних для існуючої системи), які здатні порушити існуючу структуру відносин.

Отже, використання асиметричних стратегій обумовлено існуючою структурою міжнародної системи, і, якщо такі стратегії використовуються періодично, найбільшого системного значення вони набувають в подібні періоди. Використання асиметричних стратегій значно підвищує небезпеку для окремих елементів системи. В той же час відмова від них означає звуження можливостей для поступового розвитку системи. Якщо під стабільністю розуміти здатність системи до вирішення внутрішніх протиріч, то часто використання асиметричної стратегії є стабілізуючим фактором. Слід підкреслити, що стабілізуючим фактором воно є лише для системи відносин в цілому, але не для окремих її елементів. По суті, використання асиметричних стратегій є намаганням порушити системну рівновагу. Спроба порушення рівноваги призводить або до її відновлення або до зміни структури. Дії антитерористичної коаліції направлено на те, щоб довести життєздатність сучасної структури і основних притаманних їй рис, однією з яких є центральність держави, як суб'єкта міжнародної взаємодії. В цьому сенсі, ефективною протидією асиметричній стратегії було б збільшення ролі традиційних факторів в міжнародних відносинах – і зокрема військового чинника в його конвенційному розумінні. Використання або можливість використання асиметричної стратегії породжує асиметричні виклики, тобто спроби послаблення позицій противника із використанням його слабкостей за допомогою методів, які принципово відрізняються від очікуваних методів протидії [3, с. 78].

Аналізуючи сьогоднішню світову ситуацію в контексті асиметрії варто відзначити такі основні риси: 1) світову ситуацію визначає військове й науково-технологічне домінування Сполучених Штатів (однополярний світ), що обумовлює багатовимірну асиметрію міжнародних відносин. У найближчі роки США не матимуть симетричного суперника, який би кинув виклик американській наддержаві; 2) сполучені Штати зустрічаються із всезростаючим опором у вигляді різноманітних викликів – таких, як міжнародний тероризм, розповсюдження зброї масового знищення, перспектива можливої появи другої могутньої наддержави; 3) згідно з деякими оцінками, можливе посилення боротьби за ресурси, насамперед, енергоносії.

Прорезюмувавши вище описане слід відзначити, що довгострокові асиметричні конфлікти в глобалізованому світі мають тенденцію до зменшення, натомість зростає кількість і вплив більш руйнівних, короткострокових конфліктів. В існуючій структурі зростає кількість використання асиметричних стратегій із високим ступенем ризику, таких як тероризм. З одного боку, це пояснюється обмеженістю доступу окремих держав до більш важливіших стратегій, а з іншого – руйнівним характером конфліктів за участю таких сторін.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вівчар О. І. Управління економічною безпекою підприємств: соціогуманітарні контексти: монографія. Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2018. 474 с.

2. Богданович В. Ю., Сиротенко А. М., Дублян О. В. Концепція асиметричної протидії ворожій державі для нейтралізації її впливу на визначальні сфери національної безпеки України. *Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України*. 2020. № 3(40). С. 13–24.

3. Методологія комплексного використання військових і невійськових сил і засобів сектора безпеки і оборони для протидії сучасним загрозам воєнній безпеці України: монографія / В. Ю. Богданович, І. С. Романченко, І. Ю. Свида, А. М. Сиротенко. К.: НУОУ ім. І. Черняховського. 2019. 268 с.

УДК 341.328

Деревянко Б. В.
д.ю.н., професор, Науково-дослідний інститут
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України;
Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»

НЕГАТИВНИЙ ГЛОБАЛЬНИЙ НАСЛІДОК РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ДЛЯ СВІТОВОЇ БЕЗПЕКИ

Сучасна людська цивілізація є нерозвиненою. Війни і насильство є перманентною ознакою людського суспільства. Науково-технічний прогрес, розвиток культури не роблять людство гуманнішим (очевидна тавтологія, адже з латини «humanus» означає «людяний». А тут людство не є людяним). Є багато видів тварин, які не вбивають собіподібних, окремі види тварин вбивають собіподібних виключно задля фізичного виживання). А деякі люди можуть вбивати інших людей через заздрощі, для маскування інших злочинів і навіть задля розваги або задоволення. Часто низинні почуття притаманні не просто окремим людям, а цілим державам та їх об’єднанням.

20 лютого 2014 року почалася російсько-українська війна, а в ніч на 24 лютого 2022 року розпочалася її активна фаза із відкритим нападом російської федерації на Україну. Різниця у нападах 2014 та 2022 років полягала у тому, що першого разу російські війська вторглися без шевронів і знаків розпізнавання

на одязі. Очевидно вони розуміли, що вчиняють протиправне, тому соромилися показувати свою приналежність. Сьогодні російське суспільство вважає нічний напад на сусідню державу цілком позитивним явищем, а тому російські солдати 2022 року пишаються своїми діями і шевронів не ховають. З іншого боку, відео подій із Херсону, яким заповнений інтернет-простір і яке кожному з нас відправляють знайомі з цього міста, свідчить що цивільні мешканці міста виходять з голими руками і відкритими обличчями на мітинги проти озброєних автоматичною зброєю знеособлених росіян, в яких за масками видно лише перелякані очі. Очевидно, вони розуміють протиправність своїх дій і невідворотність покарання, міру якого визначатимуть і українські, і міжнародні суди.

Як видно із назви тез, слід більшу увагу звернути саме на окремі наслідки війни. Наслідки без перебільшення у більшій чи меншій мірі зачеплять кожну людину у світі. Їх буде дуже багато. Про них буде написано не одну тисячу наукових, художніх, популярних і публіцистичних робіт у різних державах. Наслідки стосуватимуться і економіки, як світової, так і економіки кожної держави світу, і навіть економічних результатів роботи кожного підприємства і кожної людини. Політичні наслідки призведуть до формування нових військових і політичних союзів, а можливо і взагалі до розпуску абсолютно неефективної на сьогодні структури – ООН, аналогічно як це відбулося багато десятиліть тому із її попередницею – Лігою націй. Такий прогноз нами уже було зроблено і оприлюднено під час роботи іншого наукового заходу [1, с. 9]. Економічні наслідки призведуть до голоду в окремих африканських і азійських державах, прискорення декарбонізації економіки економічно розвинених держав та ін. Зараз же зупинимося на основному глобальному соціально-політичному наслідку (у межах тез доповіді хоча б назвемо його).

5 грудня 1994 року Україна, російська федерація, Велика Британія та США у місті Будапешт підписали Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Користуючись форматом тез, наведемо чотири із шести пунктів дослівно:

«1. Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують Україні їх зобов'язання згідно з принципами Заключного акта НБСЄ поважати незалежність і суверенітет та існуючі кордони України.

2. Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують їх зобов'язання утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України, і що ніяка їхня зброя ніколи не буде використовуватися проти України, крім цілей самооборони або будь-яким іншим чином згідно зі Статутом Організації Об'єднаних Націй.

3. Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують Україні їх зобов'язання згідно з принципами Заключного акта НБСЄ утримуватись від економічного тиску, спрямованого на те, щоб підкорити своїм власним інтересам здійснення Україною прав, притаманних її суверенітету, і таким чином отримати будь-які переваги.

4. Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують їх зобов'язання домагатися негайних дій з боку Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй з метою надання допомоги Україні як державі-учасниці Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, що не володіє ядерною зброєю, в разі, якщо Україна стане жертвою акту агресії або об'єктом погрози агресією з використанням ядерної зброї.» [2]. Очевидно, коментарі тут будуть зайвими. Тому перейдемо до наслідків війни.

Найбільш глобальним наслідком навіть не закінчення, а початку війни, є наочний приклад порушення гарантій потужними ядерними державами світу, наданих державі, яка першою і допоки єдиною у світі відмовилася від потужного атомного потенціалу. «Чорною» іронією тут є не просто порушення пунктів меморандуму його підписантами, а ще й прямий акт агресії з боку одного із цих підписантів. І що найбільш цинічно – погроза цією державою застосувати свою атомну зброю через надання її незмінним президентом команди про приведення її у посилену бойову готовність. Наслідок від цих усіх подій буде вкрай негативним для усього світу. Тепер жодна держава світу не довірятиме світовим лідерам і прагнутиме будь-якими шляхами отримати ядерну зброю і повідомити про її наявність лише після її значного накопичення. Цей наслідок є негативним, глобальним і таким, що стимулює гонку ядерних озброєнь за рахунок тих держав, які такої зброї не мали.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Деревянко Б.В. Захист прав людини та міжнародні організації – історія становлення і перспективи реформування. *Збірник тез круглого столу, присвяченого 72-й річниці прийняття Загальної декларації прав людини (м. Київ, 10 грудня 2020 р.)*. Київ: ДНДІ МВС України, 2021. С. 7–9. URL: http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/10204

2. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text

УДК 327.88+32.019.51

Зайцева-Калаур І. В.
к.ю.н, доцент,
доцент кафедри цивільного права і процесу,
Західноукраїнський національний університет

Мат'яш К. Г.
студентка 2 курсу магістратури
юридичного факультету,
Західноукраїнський національний університет

ІНФОРМАЦІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Запорукою перемоги у війні є застосування високоефективної та сучасної зброї. Більшість, висловлюючи таку думку або погоджуючись з нею, має на увазі використання різних видів військової техніки задля забезпечення оборони і наступу під час проведення військових операцій, що є логічним у час порушення територіальної цілісності України та масового бомбардування мирних українських міст.

На сучасному етапі ведення російсько-української війни не менш важливою зброєю є інформація. Ця зброя теж рятує життя, забезпечує організацію нашого життя у час воєнного стану, дозволяє сформувати успішну тактику управління державою. До того ж ворог застосовує цю зброю проти народу України, набагато частіше fніж ракети та дрони. Головна відмінність - найуспішніша ракета, яка досягне своєї цілі - завдасть втрат інфраструктурі України, позбавить життя сотні людей, що невимовно жахливо, проте кожна дезінформація, в яку повірить народ України є якорем, який не просто зупиняє наближення перемоги України, а може призвести до повної поразки.

Згідно ст. 34 Конституції України кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [1]. Законом України «Про інформацію» гарантується відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією та свобода вираження поглядів і переконань [2]. Інформація – це основа безпечного та раціонального розвитку сучасного інформаційного суспільства. Більше того, національна безпека залежить від інформаційного компоненту по співвідношенню «частина-ціле». Таким чином, одним з головних завдань держави стає захист інформаційного простору та гарантування інформаційної безпеки [6]. Задля досягнення цієї мети у нинішніх умовах, необхідно ефективно реалізовувати три основні складові інформаційної безпеки: ефективний контроль інформаційного простору і забезпечення захисту своєї

інформації від ворожих дій; використання контролю над інформаційним простором для проведення інформаційних атак на противника; підвищення загальної ефективності збройних інформаційних функцій.

Для контролю інформаційного простору сьогодні в країні провадиться ряд заходів, серед першочергових – забезпечено ефективний комплексний механізм інформування населення.

В умовах війни людям вкрай важливо розуміти що відбувається в Україні, зокрема яка ситуація в зоні активних військових дій, становище України на міжнародній політичній арені (як і відомості про реакцію міжнародної спільноти на військові дії ворога, так і щодо наданої Україні підтримки). Нині є неприпустимим створення інформаційного вакууму та так званої «гри в мовчанку» державних органів та посадових осіб, оскільки це лише породить більше запитань, паніки та пошуку інформації з інших джерел. Такими джерелами може бути що завгодно, проте доволі часто першоджерелом безглуздих та недостовірних тверджень є ворог і його ЗМІ - їх бачення цієї війни.

В інтересах психологічних операцій, все активніше і масштабніше, застосовуються електронні ЗМІ, а також мережа Інтернет. А оскільки діапазон використання мережі Інтернет є доволі широким, останній надає значні можливості для впливу на формування громадської думки, прийняття політичних, економічних та військових рішень, впливу на інформаційні ресурси противника та розповсюдження спеціально підготовленої інформації (дезінформації) [3].

За таких умов, потрібно розуміти, що боротьба з негативним впливом ЗМІ починається з кожної особистості, яка завдяки критичному мисленні, аналізуючи інформацію, задає собі питання:

- кого критикують та вихваляють;
- за що (дії, бездіяльність, політичну позицію, результати роботи);
- які епітети використовують відносно цієї особистості та її опонентів;
- які фактичні результати діяльності особистості, яку критикують чи вихваляють;
- співставлення отриманої інформації з інформацією, відомою раніше про цю особистість, яку надавав цей та інші інформаційні ресурси;
- хто є власником даного ресурсу (замовником інформації) та чому саме таке висвітлення інформації може бути йому вигідне? [4].

Прийняття дезінформації за істину може породити хаос, паніку, дискусії та конфлікти серед народу України та цілковиту анархію у відносно мирних областях. За таких умов варто зберігати холодний розум і критично оцінювати та перевіряти інформацію, яка надходить. Перш за все – виявляти довіру до

державних органів влади в України та брати за основу відомості, які поширюють вони.

Щоденні відеобрифінги, прямі трансляції вищих посадових осіб дозволяють швидко спростовувати основні недостовірні відомості, що закидають у інформаційний простір українців. До того ж такий спосіб подачі інформації є максимально з психологічної точки зору ефективним для збереження стабільного настрою народу, в країні якого триває війна.

Крім вищезазначеного варто додати, що наразі в найбільш поширених серед українців соціальних мережах та месенджерах створені офіційні сторінки органів місцевого самоврядування та місцевих адміністрацій, де поширюється інформація щодо їх функціонування в умовах війни. Представники влади на місцях - мери, очільники ОДА та обласних військових адміністрацій щодня виходять в ефір аби повідомити інформацію про ситуацію у конкретному регіоні, спростувати актуальну серед краян «дезінформацію», поділитись вирішеними проблемами, що існували та окреслити ситуації, що ще потребують вирішення. Така інформація є не менш необхідною людям, аніж новини з фронту.

Ще одним, не менш важливим, є питання блокування діяльності окремих організацій ЗМІ.

За умови пріоритетності національних інтересів, необхідності своєчасного вжиття заходів, адекватних характеру і масштабам загроз державні органи влади можуть вдаватись до непопулярних дій, які можна розцінювати втручанням у права людини та порушення законних гарантій функціонування організацій ЗМІ. Оскільки останні здатні служити різним цілям: бути засобом освічення людей, або ж виступати джерелом дезінформації, розпалюючи масову ворожнечу та недовіру, що є прямою загрозою національним інтересам країни, застосування санкцій до таких організацій ЗМІ є абсолютно виправданим.

Так, напередодні війни, Указом №43/2021 від 2 лютого 2021 року Президент України ввів у дію рішення РНБО «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» щодо Тараса Козака, народного депутата, а зокрема юридичних осіб, що належать йому на праві приватної власності – телеканалів NewsOne, 112 та ZIK [5].

Згідно ст. 2 Закону України «Про санкції» правовою підставою у даному випадку є дії суб’єктів, які створюють реальні та/або потенційні загрози національним інтересам, національній безпеці, суверенітету і територіальній цілісності України, сприяють терористичній діяльності [6].

Однак, навіть сьогодні, в умовах повномасштабної війни, суворі обмеження свободи слова, навіть заради захисту національної безпеки, Україна не впроваджує, оскільки здійснює свою діяльність на принципах верховенства

права та з метою створення умов, що забезпечать реалізацію основних прав і свобод людини, та прагне бути правовою державою навіть в таких умовах.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що в умовах війни, окрім військового фронту, існує ще й інформаційний, на якому перебуває кожен українець і атаки на ньому ворог здійснює щосекунди, тому орієнтиром для українців повинні бути лише відомості з перевірених джерел, а кожна інформація повинна бути піддана критичному мисленню, аналізу та перевірці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254к/96-вр *(дата звернення:17.02.2022)*
2. Закон України «Про інформацію» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2657-12 *(дата звернення: 11.03.2022)*
3. Гриб Д.А. Принципи, методи і технології ведення збройної боротьби, управління силами і засобами в умовах активного інформаційного протиборства конфліктуючих сторін. *Наука і техніка Повітряних Збройних Сил України*. 2019. №1(34). С. 12-22.
4. Євченко І. М. Особливості психологічного маніпулювання ЗМІ свідомістю особистості 2020. URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/32506/1/Yevchenko.pdf *(дата звернення: 11.03.2022)*
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 лютого 2021 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)». Указ Президента України №43/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43/2021#Text *(дата звернення: 11.03.2022)*
6. Закон України «Про санкції». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1644-18 *(дата звернення: 11.03.2022)*

УДК 342.9

Карапетян О. М.
к.е.н., доцент кафедри безпеки
та правоохоронної діяльності,
Західноукраїнський національний університет

ІНТИТУЦІЙНІ МОДЕЛІ ТА ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ З ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗШУКУ ПРОТИПРАВНИХ АКТИВІВ

Дефініція «розшук активів, одержаних унаслідок вчинення правопорушення» відносно нова для України і вже традиційна для міжнародних юрисдикцій. Дана дефініція набула розповсюдження в ЄС після прийняття Рішення Ради Європейського Союзу від 06.12.2007 р. № 2007/845/JHA, яким було закладено загальний підхід до розуміння цієї категорії і порядку його здійснення.

Інституційні моделі створення органів з виявлення та розшуку активів досить різноманітні. Аналіз останніх дає змогу стверджувати, що такі органи створюються та функціонують з позиції двох підходів до їх формування.

І. Перша модель характеризується тим, що у більшості країн повноваженнями з повернення активів наділяються правоохоронні органи.

У деяких країнах ЄС існують одразу декілька органів, відповідальних за повернення активів і міжнародне співробітництво у цій сфері (Болгарія, Німеччина, Литва, Іспанія, Франція, Швеція, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії) [1]. Залежно від системи правоохоронних органів тієї чи іншої країни функція з повернення активів може покладатися на поліцію (Австрія, ФРН, Литва), бюро розслідувань та його департаменти (Угорщина, Фінляндія, Швеція), офіс Генерального прокурора або спеціального державного прокурора з тяжких економічних злочинів (Болгарія, Данія, Литва). Як правило, у правоохоронному органі створюються спеціальні підрозділи, наприклад, поліції (Естонія – підрозділ слідчого департаменту, Латвія, – департамент економічної поліції, Польща – підрозділ розшуку активів) [1].

ІІ. Друга інституційна модель органів, діяльність яких спрямована на повернення активів, представлена спеціалізованими органами, які уповноважені виключно на повернення активів (Кіпр, Бельгія, Франція, Румунія, Нідерланди та ін.).

Органи з розшуку та управління активами в іноземних юрисдикціях відображено в табл.1.

Таблиця 1

Органи з розшуку та управління активами в іноземних юрисдикціях

№	Країна	Назва органу
1	Austria	Federal Criminal Police (Bundeskriminalamt – Referat «Vermögensabhöpfung»).
2	Belgium	Organe Central pour la Saisie et la Confiscation (Central Office for Seizure and Confiscation, COSC)
3	Bulgaria	Commission for Establishing Property from Criminal Activity (CEPACA, which subsequently change d its name to CEPAIA), and the Supreme Prosecutor's office.
4	Cyprus	Unit for Combating Money Laundering (MOKAS-FIU Cyprus).
5	Czech Republic	Unit Combating Corruption and Financial Crimes (UOKFK), International Cooperation Department, and enacted Act no. 273/2008.
6	Denmark	State Prosecutor for Serious Economic Crime (Statsadvokaten for Særlig Økonomisk Kriminalitet).
7	Estonia	Investigation Department, Central Criminal Police Finland designated the National Bureau of Investigation.
8	France	Agency for the management and recovery of the assets seized and confiscated (AGRASC).
9	Germany	Federal Criminal Police (Bundeskriminalamt Referat SO 35 «Vermögensabschöpfung») and the Ministry of Justice (Bundesamt für Justiz).
10	Greece	Financial and Economic Crime Unit within the Ministry of Finance, according to law no. 3842/2010.
11	Hungary	National Investigation Office (Nemzeti Nyomozó Iroda).
12	Ireland	Criminal Assets Bureau, established by the Criminal Assets Bureau Act of 2005**.**
13	Latvia	Economic Police Departme nt of the Central Criminal Police Department of the State Police.
14	Lithuania	Criminal Police (Lietuvos kriminalines policijos biuras) and the General Prosecutor Office **(**Lietuvos Respublikos generaline prokuratura) Luxembourg designated the Parquet du Tribunal d'Arrondissement de Luxembourg, Section éco-fin.
15	Poland	Assets Recovery Unit, Criminal Bureau, General Headquarters of Police.
16	Slovakia	Financial Intelligence Unit of the Bureau of Combating Organised Crime of the Presidium of the Police Force.

17	Spain	Intelligence Centre against Organised Crime (CICO) and the Anti-drugs Special Prosecution Office (Fiscalia Especial Antidrogas) at the Ministry Of Justice.
18	Sweden	National Criminal Intelligence Police Service and the National Economic Crimes Bureau (Ekobrottsmyndigheten).
19	United Kingdom	Serious Organised Crime Agency (SOCA) for England, Wales and Northern Ireland and the Scottish Crime and Drug Enforcement Agency (SCDEA) for Scotland.
20	**Ukraine**	**Assets Recovery and Management Agency**

В Україні створено та функціонує Національне агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (далі – АРМА) [2]. АРМА є органом виконавчої влади зі спеціальним статусом і обов'язки із виявлення та розшуку майна у кримінальному провадженні покладаються на сторону обвинувачення (обов'язкова риса першої моделі), а вирішення питання про накладення арешту на таке майно і його спеціальну конфіскацію, – на слідчого суддю та суд відповідно. Зауважимо, що прототипами АРМА стали агенції Франції та Румунії.

Щороку фінансування АРМА збільшується як у відсотковому, так і грошовому еквіваленті. Обсяг фінансування з державного бюджету на АРМА визначається відповідно до бюджетної програми КПКВК 6431010 «Керівництво та управління у сфері розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» [3]. Так, в 2018 році, було отримано фінансування у сумі 42333,7 тис. грн., вже наступного 2019 року фінансування збільшилося на 598,1% до 253213,4 тис. грн. У 2021 році обсяг фінансування діяльності АРМА становив 273491,9 тис. грн. і зріс в порівнянні з 2020 роком на 126,4% [4].

Забезпечення діяльності Національного агентства з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів в розрізі основних показників відображено у табл. 2.

Таблиця 2

Результативні показники бюджетної програми АРМА «Керівництво та управління у сфері розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» (КПКВК 6431010)*

Показники	Одиниця	Затверджено			Виконано			Відхилення від плану		
		2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Гранична чисельність	од.	195	195	195	134	148	159	-61	-47	-36

працівників апарату										
Гранична чисельність працівників територіальних органів	од.	240	240	240	40	56	62	-200	-184	-178
Кількість виявлених та розшуканих активів, на які може бути накладено арешт в рамках кримінального провадження	од.	500	10000	20000	1685	45808	24957	1185	35808	4957
Кількість активів, які передані в управління АРМА	од.	561	1000	2000	1240	3065	14092	679	2 065	12092
Кількість активів, щодо яких проведено заходи з оцінки, експертизи, охорони, збереження та транспортування	од.	571	50	1000	30	50	41	-541	-	-959
Надходження до Державного бюджету України від здійснення заходів з управління активами на підставі відповідної ухвали суду або згоди власника	тис. грн	12000	13500	13800	1094,8	15682,6	41844,2	-1052	2182,6	28044,2
Рівень готовності Єдиного державного реєстру активів, на які	відс.	43,5	57,7	92,9	43,5	57,7	57,7	-	-	-35,2

накладено арешт у кримінальном у провадженні										

**Складено автором на основі [4-5]*

Щодо питань розробки заходів щодо ефективності управління активами та розбіжності між затвердженими і фактичними показниками за цим напрямком, то зазначимо, що це обумовлено зменшенням кількості договорів про управління активами відносно яких здійснюється контроль через встановлення фактів неналежного управління активами; скасування ухвал про арешт майна та припинення договорів щодо активів, відносно яких скасовано арешт; закінчення строку дії договорів щодо управління активами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Крамар Р. Концептуальні засади адміністративної діяльності у сфері виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. Тернопіль, 2021.
2. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Закон України від 10.11.2015 р. № 772-VIII. Дата оновлення: 05.01.2017. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/772-19/pag
3. Паспорти бюджетної програми КПКВК 6431010 «Керівництво та управління у сфері розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» на 2020-2021 рр. URL: https://arma.gov.ua/budget
4. Звіт про діяльність Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів за 2017-2021 рр. URL: https://arma.gov.ua/files2020/04/15/20210415170302-74.pdf
5. Оцінка ефективності бюджетної програми АРМА за 2019-2020 рр. URL:https://arma.gov.ua/report-on-budget

УДК 34.07

Колесніков А. П.
к.е.н., доцент кафедри безпеки та правоохоронної діяльності, Західноукраїнський національний університет

Голота Н. П.
к.ю.н., доцент кафедри правознавства і гуманітарних дисциплін Вінницького навчально-наукового інституту економіки, Західноукраїнський національний університет

Чапельський Я. Р.
аспірант кафедри безпеки та правоохоронної діяльності, Західноукраїнський національний університет

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ПРОСТІР В ПРАВООХОРОННІЙ СФЕРІ

Динамічна інформатизація та інтелектуалізація усіх суспільних процесів є притаманною також для державних структур, зокрема в системі правоохоронної діяльності. Значна кількість правоохоронних структур зумовила розвиток і появу численних інформаційно-аналітичних інструментів, використання окремих з яких є інформацією з обмеженим доступом.

Загальний підхід до розвитку і розуміння інформаційно-аналітичного простору можна умовно розділити на два блоки за принципом: традиційні та новостворені (в більшості у сфері фінансових розслідувань) правоохоронні структури. Спільним для обох блоків є створення та ведення значної кількості баз даних, використання яких дає можливість значно оптимізувати механізм попередження та розкриття злочинів. В межах їх функціонування реалізовуються процеси криміналістичної реєстрації та формування криміналістичних обліків для формування повноцінної системи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів – діяльності суб'єктів розслідування, спрямованої на пошук та отримання, а в разі потреби - оновлення та коригування інформації, що міститься в ІТ-системах, незалежно від їх відомчої належності, з метою її використання при розслідуванні злочинів.

Об’єктами криміналістичних обліків виступають злочини та об’єкти матеріального світу (люди та їх трупи, зброя, знаряддя, їх сліди та ін.), інформація про які складає масиви певних інформаційних систем і призначена сприяти розкриттю та розслідуванню злочинів. До об’єктів криміналістичного обліку належать: особи певних категорій, наприклад затримані за підозрою у вчиненні злочину; обвинувачені; засуджені; особи, які втекли з місця скоєння злочинів; безвісті зникли; особи яких не встановлено; трупи громадян, особи яких не встановлено; деякі види тварин, викрадені чи приблудні; злочини:

розкриті і нерозкриті (з характерними ознаками вчинення); предмети: викрадені об'єкти; знаряддя, що застосовувалось при вчиненні злочинів, - вогнепальна зброя, відмички, інструменти; предмети антикваріату; культурні цінності тощо; різного роду сліди – рук, ніг, транспортних засобів, знарядь злому та інструментів, вогнепальної зброї [1, с. 195-196].

Ще одним вагомим елементом інформаційно-аналітичного простору в системі правоохоронної діяльності є відслідковування і оприлюднення типологій злочинів як превентивний інструмент їх повторення. В даній сфері показовим є досвід Державної служби фінансового моніторингу, яка регулярно на своїй офіційній платформі публікує дані типології, де окрім самих описів і схем злочинів описується загальна ситуація злочинності у визначених сферах [2]. Такий підхід демонструє, що кожна правоохоронна структура, окрім вже згаданих реєстрів та баз даних, формує свої специфічні інформаційні ресурси.

Ще одним способом отримання інформації, особливо в нових правоохоронних структурах, є використання поліграфологічних досліджень. Основою психофізіологічних досліджень з використанням поліграфа є закономірності функціонування різних систем організму людини, опосередковані нервовою системою та виявляються психофізіологічними реакціями. Перш за все такі прилади використовуються для перевірки претендентів на посади та діючих працівників для формування максимально ефективного правоохоронного середовища. З іншої сторони він використовується при розслідуванні злочинів.

Використання методу перевірки на поліграфі під час розслідування злочинів Національною поліцією є надзвичайно важливим і дозволяє визначити: достовірність показань опитуваного щодо обставин даного злочину; групу осіб, які причетні до злочину або мають відомості про конкретний злочин; розташування речових доказів на землі та в приміщенні; правдивість показань свідків, достовірність інформації, отриманої від потерпілих чи заявників тощо.

Ще одним із інформаційних інструментів, що мають місце в новітніх правоохоронних структурах, особливо фінансового спрямування, є використання методів exel аналітики. Зокрема у кваліфікаційних вимогах до аналітиків бюро економічної безпеки навички роботи з даним інструментом зазначені одними з перших. Сьогодні є багато платформ та тренінг курсів щодо набуття даних навичок. Окрему увагу в даному напрямку варто звернути на спеціалізовані платформи, на яких можна отримати такі навички, такі як Prometheus [3]. В результаті проходження навчання і успішного виконання завдань видається сертифікат.

Ще однією значною можливістю роботи в інформаційному полі для правоохоронних органів є використання платформ відкритих даних та

застосування різних інтегрованих інформаційних систем для оптимізації способів роботи з ними. Детальніше ми про це вже описували [4].

Таким чином бачимо, що інформаційно-аналітичний простір в системі правоохоронної діяльності є динамічною системою, що постійно розвивається і набуває нових ознак в різних правоохоронних структурах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська]. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

2. Типології Держфінмоніторингу. URL: https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/tipologi/tipologi-derzhfinmonitoringu

3. Word та Excel: інструменти і лайфхаки. URL: https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:DNU+PRIN-101+2017_T1/course/

4. Колесніков А. Цифрове суспільство в Україні: стан та вектори безпечного розвитку. *Економічна безпека та фінансові розслідування: концепти, прагматика, інструментарій забезпечення: колективна монографія*. ТНЕУ: Економічна думка, 2019. С. 55-70.

УДК 342.951:504.054

Кравчук М. Ю.
д.ю.н., доцент кафедри кримінального права та процесу, Західноукраїнський національний університет

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ БІОТЕХНОЛОГІЙ

Сучасні біотехнології кардинально вплинули на перебіг життя людини. Мається на увазі клонування, штучне запліднення, трансплантологію, експерименти над людським організмом та ін. Очевидно, що у цьому питанні стикаються інтереси дослідників (розробників новітніх технологій), донорів генетичного матеріалу (людей, до яких застосовуються медичні біотехнології) та громадськості. Перші зацікавлені в отриманні фінансової вигоди від своїх винаходів і тому підтримують патентування людського генетичного матеріалу, другі – у ствердженні непорушності права власності на свої гени, клітини, частини тіла, а останні вимагають доступу до будь-якої генетичної інформації,

яка, на їх думку, повинна стати загальним надбанням всього людства [2, 161]. Це, у свою чергу, породжує проблему негативних наслідків біотехнологізації, побічних ефектів та небажаних результатів, одержаних в процесі біологічних експериментів.

Взагалі варто відзначити, що сама по собі ідея вдосконалення людства методами селекції досить давня. Давньогрецький філософ Платон в своїй «Державі» чи італійський мислитель Т. Кампанелла в «Місті Сонця» розробляли стратегії отримання людини із заданими якостями. Проте, засновником наукової євгеніки (вчення про спадкове здоров'я та шляхи покращення потомства майбутніх поколінь) вважається англійський лікар та антрополог Френсіс Гальтон (1822-1911 рр.). В 1865 році він публікує книгу «Спадковий талант і характер», в якій вперше згадується термін «євгеніка». Відповідно до його вчення, інтелектуальні здібності успадковуються так само як і фізичні. Якість потомства визначається як батьком так і матір'ю. Відповідно підбором сімейних пар можна перетворити високий інтелект із випадкової якості в постійну. Необхідність селекції обґрунтовується тим, що цивілізація накладає щоразу вищі вимоги до розумових здібностей людей [1, 182].

Однак попри неоціненне значення біомедичних досліджень, вони справляють негативний вплив на людину, так як, в першу чергу, зачіпають її природні права – право на життя, охорону здоров'я, на повагу до своєї гідності. «Дивовижний новий світ», описаний англійським філософом XX ст. О. Хакслі, де до логічної межі доведено наслідки штучного розмноження людей за заданими параметрами, може слугувати образним відтворенням перспектив соціального розвитку людства, якщо воно піде таким шляхом. Законодавче визнання штучного розмноження у державі матиме своїм наслідком руйнацію сім'ї, материнства, одношлюбності, які розглядатимуться в новому суспільстві як джерело зайвих емоцій, небажаних переживань, душевного болю і, як наслідок, – різноманітних хвороб. Місце любові в ієрархії цінностей такого суспільства займе поняття «взаємне використання», яке несе у собі презирство до гідності людини і заперечує особисту свободу [4, 35]. Зрозуміло, що ідея проведення найсміливіших експериментів над людським життям може призвести у майбутньому до расової дискримінації, виділення людини з високими інтелектуальними здібностями та невисокими, поділу між людьми з природніми генами та клонованими. Все це істотно деформує історичну систему цінностей та породить суперечності з моральними засадами.

Нові діагностичні методи ембріональних досліджень та можливого клонування людини, окрім соціальних наслідків, можуть приховувати у собі велику біозагрозу для соціума.

При дослідженні цього питання доречно погодитись із твердженням Піддубного О. Ю. про те, що не може бути чіткого і наперед визначеного ставлення до технології, яка розвивається швидше, ніж працюють подекуди ланки державно-правового механізму. Отже, ставлення держави може бути єдиним: спостереження і контроль, максимальне невтручання, створення сприятливого інвестиційного клімату, оскільки сьогоднішні удавані загрози можуть виявитись завтрашніми реальними перевагами [3, 139]. Вбачається, що для забезпечення біобезпеки при використанні біотехнологій, необхідно встановити тісний діалог між державою, науковцями базового профілю, виробниками ГМО продукції та споживачами, з метою на майбутнє виключити будь-яку загрозу життю і здоров'ю людини та шкоду навколишньому середовищу.

У цьому контексті слід також звернути увагу на тому, що успіхи генної інженерії породжують нові можливості щодо створення біологічної зброї. Генетична зброя являється вкрай загрозливою для людства, так як вона є безконтрольною у використанні й містить в собі так званого гена-агресора, як модифікованого гена, що може вводитися в організм людини і спричиняти негативний вплив на функціонування його органів.

Особливого занепокоєння викликає теперішня ситуація в умовах російсько-української війни щодо загрози застосування біологічної зброї країною-агресором. З метою відвернення уваги російська федерація активно розповсюджує інформацію про наявність секретних лабораторій з виробництва біологічної зброї, створення небезпечних біоагентів на території України, біодосліди над українськими солдатами. Зрештою поширення росією цих фейків може свідчити про те, що окупант створює підґрунтя для використання біологічної зброї в Україні, яка начебто має кардинально «змінити» генетичний код українського суспільства від «коренів» фашизму та неонацизму. Наразі така інформаційна підготовка є частиною єдиного варварського плану. Тим більше можливість застосування росією біологічної зброї проти нашої держави завжди була і значно зросла у зв'язку з відкритою агресією. З огляду на ці загрози, українське суспільство і міжнародна спільнота повинні негайно об'єднатися і вжити невідкладні заходи для ліквідації «прихованих сценаріїв» окупанта щодо використання біологічної зброї.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гринчишин Н. І. Генна інженерія та клонування людини: етико-соціальний аналіз проблеми. *Культурологічний вісник Нижньої Наддніпрянщини.* 2012. С. 181-185.

2. Медведєва М. О. Міжнародне право і біотехнології. К.: Вид. дім «Промені», 2006. 256 с.

3. Піддубний О. Ю. Правові засади використання біотехнологій у виробництві харчової продукції. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сері : Право.* 2012. Вип. 173(3). С. 130-141.
4. Тищенко П. Д. Генэтика.Человек. 1996. № 6. С. 30-38.

УДК 327.88+32.019.51

Мазепа С. О.
заступник декана юридичного факультету, к.ю.н., доцент кафедри кримінального права і процесу, Західноукраїнський національний університет

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ

Сьогодні в умовах російсько-української війни, інформаційний продукт, що поширюється засобами масової інформації, стає психолого-технічним засобом впливу на свідомість суспільства чи окремих його груп. Більшість населення довіряє соціальним мережам і ЗМІ і може робити помилкові висновки і приймати рішення, нав'язані з певною метою, а іноді навіть підштовхнути до злочину. Загальновідомо, що пропаганда та поширення недостовірної інформації є загрозою національній безпеці, тому вкрай важливо провести дослідження для боротьби з такими проявами. Одним із ефективних засобів протидії є криміналізація протиправних дій.

Необхідно систематизувати види протиправної пропаганди, що становлять найбільшу суспільну небезпеку та потребують кримінальної відповідальності, а також проаналізувати кримінально-правову протидію дезінформації. Свідомість особистості та населення в цілому повинна сприйматися теорією кримінального права як суспільна цінність, необхідність захисту якої засобами кримінального права є суспільно необхідною і корисною, а посягання на неї становлять підвищену суспільну небезпеку.

Крім того, дезінформація в контексті пандемії Covid-19 стала також проблемою національної безпеки, яка може дестабілізувати світ. Дезінформація про пандемію Covid-19 та її наслідки може посилити потенційну загрозу соціальній стабільності в цілому, життю та здоров'ю громадян. У зв'язку з цим дане явище слід розглядати в контексті виміру безпеки сучасного світу, вважаючи його одним із найпомітніших викликів, які супроводжують останній процес глобалізації будь-якого суб'єкта інформаційних відносин, не кажучи вже про жахливі наслідки дезінформації під час збройного конфлікту.

У зв'язку з військовою агресією РФ проти України до Кримінального кодексу України було прийнято ряд змін. В тому числі стаття 111-1

«Колабораційна діяльність» КК, яка містить 18 окремих складів. Серед них в контексті теми нашої доповіді найбільше заслуговує уваги ч.3. …Здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України…. Мова йде про прояв протиправної пропаганди. В сучасному інформаційному просторі протиправними є пропаганда культу насильства та жорстокості, пропаганда війни, пропаганда наркотиків, пропаганда екстремізму, пропаганда тероризму, пропаганда расової, національної, релігійної нетерпимості, пропаганда самогубства тощо. Одним із головних носіїв пропаганди є мовлення у вигляді виступів, публікацій, інтерв'ю, надання консультацій у мережі Інтернет тощо. Одним із видів колабораційної діяльності є заклик або роз'яснення щодо заперечення війни та окупації.

Слід відмежовувати від злочину, передбаченого ст. 436 КК України «Пропаганда війни». Публічні заклики до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту, а також виготовлення матеріалів із закликами до вчинення таких дій з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів… становить склад даного злочину.

Ознаками розмежування є у ст. 436 йдеться про агресивну війну взагалі, а не про російсько-українську війну, яка йде зараз; та уточняється місце – заклад освіти. Також у ст.436 КК не йдеться про окупацію.

Для ефективного реагування на загрози інформаційні безпеці необхідно реагувати не лише за допомогою механізму кримінально-правової відповідальності, але й вивченням правового досвіду країн Європейського Союзу у сфері протидії поширенню пропаганди та дезінформації, яка повинна скласти основу для стратегії правової політики України. Очевидно, що такий напрямок правових досліджень у сучасних умовах слід віднести до пріоритетних напрямів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Lerner KL. Taking Bearings: Russian propaganda and western media cheerleading mask causes, perils, and probable outcomes in Ukraine. Harvard Blogs. 2022; (March 22).

2. Кримінальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text dated 10/04/2022

3. Будко Т. В. Ознаки пропаганди деструктивного характеру в тексті мовного повідомлення. *Криміналістика і судова експертиза*. 2019. №. 64. С. 382-392.

УДК 343.33

Марценко Н. С.
к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права
та міграційної політики
Західноукраїнський національний університет

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІЙН

У сучасному світі надзвичайно широких технологічних можливостей ми практично щодня стаємо свідками різних аспектів системи управління інформацією та їх наслідків. Тому поняття «інформаційна війна» стало звичним як для державних чиновників різних рівнів та різних країн, так і для звичайних громадян. М. Маклуен вдало відмітив, що у сучасному світі економічні відносини все більше приймають форму обміну знаннями, а не обміну товарами, тому боротьба за капітал, простори збуту та інше відходять на другий план, а головним постає доступ до інформаційних ресурсів. Саме М. Маклуен говорив про нищівні наслідки інформаційних війн, наголошуючи, що «істинно тотальна війна – це війна за допомогою інформації» [1]. З огляду на величезний потенціал у розподілі сфер впливу, інформаційна війна має чималі політичні, технічні, оперативні та правові наслідки, тому надзвичайно затребуваними є дослідження сутності та видів інформаційних війн у їх взаємодії та взаємозв'язку. Дані знання будуть корисними у боротьбі з негативними наслідками даного явища у майбутньому.

Загалом, інформаційна війна розуміється як цілеспрямована спроба підірвати і нейтралізувати систему управління противника з метою координації діяльності органів управління [2]. Фактично, інформаційна війна передбачає подання інформації у спосіб, який формує у суспільстві чи групі людей потрібну точку зору та громадську думку щодо окремих питань на користь організатора інформаційної пропаганди. Це сприяє усвідомленню окремих фактів чи подій у потрібному для маніпулятора світлі.

Інформаційна війна може включати: збір тактичної інформації, перевірка достовірності інформації, поширення пропаганди та дезінформації для деморалізації або маніпуляції опонентом і громадськістю, підрив якості інформації опонента, позбавлення опонента можливості збирати інформацію [3]. Тому, володіючи необхідною інформацією, очевидно, держава володіє

стратегічними перевагами в першу чергу для забезпечення власної безпеки, а не тільки задля завдання шкоди противнику.

У літературі є багато класифікацій інформаційних війн, однак варто звернути увагу саме на класифікацію, запропоновану Мартіном Лібіцьким, який виділяє такі форми інформаційної війни: 1) ведення війни у сфері управління; 2) розвідувальна війна; 3) радіоелектронна боротьба; 4) психологічна війна; 5) хакерська війна; 6) економіко-інформаційна війна; 7) кібервійна [5]. Усі вони тісно пов'язані між собою та часто ведуться у комплексі (наприклад, задля ширшого охоплення цілей, інформаційні війни супроводжуються кібервійною та психологічною війною із залученням радіоелектронної боротьби та мережевих технологій).

Однією із найбільш поширених є електронна війна, у якій електронні та інші засоби безпосередньо впливають на електронні засоби та системи противника, а також на бойові системи та озброєння, які функціонують на основі використання в них електроніки. Електронна війна також визначається як сукупність військових дій, основною метою яких є контроль над електромагнітним простором. Електронна атака є частиною радіоелектронної боротьби, що передбачає використання електромагнітної енергії або цільової енергії для атаки з метою деградувати, нейтралізувати або знищити бойові можливості супротивника. Електронний захист є частиною радіоелектронної боротьби і охоплює діяльність, спрямовану на захист власного народу від засобів впливу радіоелектронної боротьби противника [6].

Інформація про противника, зібрана за допомогою радіоелектронної боротьби, має значний інтелектуальний вимір, і тоді радіоелектронну війну можна розглядати як розвідувальну війну [5]. Однак розвідувальна війна перебуває у функції планування і ведення радіоелектронної боротьби і, зокрема, формування електронної картинки поля бою. Тому відношення між електронною та розвідувальною війною найкраще описує термін координація, що також характерно для деяких інших форм інформаційної війни.

Більш складнішою є психологічна війна, яка передбачає використання інформації проти людського розуму [6]. Психологічна війна є невід'ємною частиною будь-якого збройного конфлікту. Загалом, психологічні операції мають на меті передати вибрану інформацію, призначену для слухачів і глядачів таким чином, щоб впливати на їхні емоції, мотиви та об'єктивні міркування та, зрештою, на поведінку іноземних урядів, організацій, груп і осіб для досягнення власних інтересів і цілей. Фактично, головна мета психологічних операцій із захисту власних систем управління полягає в мінімізації наслідків пропаганди та діяльності опонента задля «інформаційної гігієни» органів влади та населення.

Хакерська війна є однією з форм інформаційної війни та найчастіше виконується окремими особами. Зазвичай хакерська атака націлена на перевантаження та зміну вмісту атакованого веб-сайту або інформаційного ресурсу. Використання хакерської війни значною мірою залежить від кількості використовуваних комп'ютерів та кількість користувачів Інтернету, тому ступінь інтеграції комп'ютерних мереж обернено пропорційний наслідкам хакерської війни.

Економіко-інформаційна війна керується інформацією про економічне значення для конфліктуючих сторін. Тут важливе значення може мати інформація про різні договори, розробки, стратегію компанії, внутрішню структуру та організацію, виробничі плани, інвестиції тощо. Даний тип війни присутній навколо конфіденційної інформації, яка буде використана проти конкурентів в інтересах своїх компаній. Даний конфлікт по суті є економічним шпигунством.

Кіберпростір є сферою, яка надає нові можливості для ведення кібервійни, а постійно зростаюча залежність суспільства від інформації та комунікаційних технологій створюють численні слабкі місця та підґрунтя для інформаційних війн. Зважаючи на те, що кібервійни є не тільки оборонними, але і наступальними, та мають за мету зламати або знищити інформаційно-комунікаційні системи супротивника, важливо упорядкувати та надійно захистити національну інформаційну інфраструктуру як основу для захисту життєво важливих суспільних та державних об'єктів [7].

Отже, інформаційні війни є не менш небезпечними ніж класичні війни, а інколи навпаки – є більш непередбачуваними та масштабними. Інформаційні війни можуть набувати різних форм та протікати з різною інтенсивністю, позначаючись при цьому на економічному, політичному, соціальному житті однієї або і більше держав. Тому, боротьба із цим негативним явищем потребує зваженого міжнародно-правового підходу та формування міцної міжнародної інформаційної безпекової доктрини, яка б враховувала усю небезпеку інформаційних війн та пропонувала б дієві методи стримування і покарання інформаційних агресорів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. McLuhan, M., & Fiore, Q. (1968). War and Peace in the Global Village: An Inventory of Some of the Current Spastic Situations That Could Be Eliminated by More Feedforward. New York: Bantam.

2. Blair, B.G., 2001. Strategic Command and Control. Washington, D.C., The Brookings Institution

3. Reisman, W.M. & Antoniou, C.T., 1994. The Laws of War: A Comprehensive Collection of Primary Documents on International Laws Governing Armed Conflict. New York, Vintage Books

4. Petrović, S., 2001. Kompjuterski kriminal. Beograd, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije

5. Libicki, M.,1995. What Is Information Warfare? [e-book]. Washington, National Defense University. Available at: http://www.dtic.mil/get-tr doc/pdf?AD=ADA367662

6. Damjanović, D., Types of information warfare and examples of malicious programs of information warfare, pp.1044-1059

7. Arquilla, J. & Ronfeldt, D., 1995. Network war and cyberwar, a copy of the study publication in «Comparative Strategy». RAND Corporation

УДК 347.23

Москалюк Н. Б.
д.ю.н., доцент, в.о. завідувача кафедри безпеки та правоохоронної діяльності, Західноукраїнський національний університет

ПРАВОВІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Російсько-українська війна внесла свої корективи не лише у питання реалізації та захисту прав власності національних фізичних та юридичних осіб, а й у питання особливих способів набуття прав державної власності Україною. Йдеться про можливості, які надаються IV Гаазькою конвенцію про закони і звичаї війни на суходолі та додатка до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі [1]. Саме на основі положень конвенції 3 березня 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів**»,** де визначила, що **«**З метою захисту суверенітету і територіальної цілісності України, національних інтересів, національної безпеки, забезпечення її економічної самостійності, прав, свобод та законних інтересів громадян України, суспільства та держави, враховуючи повномасштабну агресивну війну, яку Російська Федерація розв’язала і веде проти України та Українського народу з порушенням норм міжнародного права, вчиняючи злочини проти людства, виходячи з положень Конституції

України, Декларації про державний суверенітет України та загальновизнаних міжнародних норм і правил, зокрема щодо суверенного права України на захист, враховуючи Указ Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затверджений Законом України "Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" від 24 лютого 2022 року № 2102-IX, з урахуванням потреби невідкладного та ефективного реагування на наявні загрози національним інтересам України, враховуючи положення IV Гаазької конвенції про закони і звичаї війни на суходолі та додатка до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 року, Верховна Рада України прийняла цей Закон, який визначає правові засади примусового вилучення з мотивів суспільної необхідності (включаючи випадки, за яких це настійно вимагається військовою необхідністю) об’єктів права власності Російської Федерації як держави, яка почала повномасштабну війну проти України, та її резидентів [2].

Основою цього документу є законодавчо закріплена можливість примусового вилучення об’єктів права власності Російської Федерації та об’єктів права власності її резидентів на користь держави Україна. Тобто в умовах воєнного часу до переліку виключних підстав набуття права власності державою додається така підстава як примусове вилучення власності держави-агресора та її резидентів.

Серед принципів такого вилучення передбачено: законність, прозорість, об'єктивність, відповідність меті, стратегічна важливість, а також ефективність. Важливо, що вказане примусове вилучення здійснюється без будь-якої компенсації (відшкодування) їх вартості, враховуючи повномасштабну агресивну війну, яку Російська Федерація розв’язала і веде проти України та Українського народу. Останнє твердження, на нашу думку, цілком можна вважати ще одним принципом вилучення. Саме вказівкою про безкомпенсаційність національний законодавець вводить в обіг поняття безоплатної націоналізації. Та на відміну від тієї, яку Україна вже зазнала за часів перебування у складі СРСР, теперішня безоплатна націоналізація є відповіддю на воєнну агресію. В своїх попередніх публікаціях [3] ми відстоювали думку про необхідність запровадження механізму націоналізації як протилежного до механізму приватизації для досягнення балансу між різними формами власності. Проте, в наших публікаціях йшлося виключно про оплатну націоналізацію за умов визнаної суспільної необхідності. Безоплатна націоналізація нами засуджувалась і не сприймалась в умовах сучасного розвитку суспільства. Та, на жаль, умови ведення агресивної війни з боку РФ внесли свої корективи у відношення до націоналізації. За тих умов, в яких нам довелось існувати, рішення про введення примусового відчуження є, на нашу думку, виправданим і справедливим.

Аналіз Закону про примусове відчуження дозволяє стверджувати про наступні позитивні його характеристики:

1) його норми стосуються об'єктів власності лише держави Російська Федерація та її резидентів. При цьому під резидентом закон розуміє «юридичних осіб (їх філії, представництва), що здійснюють свою діяльність відповідно до законодавства України на території України, засновником (учасником, акціонером) або бенефіціаром яких прямо або опосередковано є Російська Федерація та/або у яких Російська Федерація прямо або опосередковано чи юридичні особи, засновником (учасником, акціонером) або бенефіціаром яких є Російська Федерація та/або у яких Російська Федерація прямо або опосередковано має частку у статутному (складеному) капіталі, акції, паї, інше членство (участь у будь-якій формі) у юридичній особі». Тобто звичайних фізичних осіб- громадян РФ цей закон не стосується;

2) особливим є порядок прийняття рішення про примусове вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів, адже воно приймається Радою національної безпеки і оборони України та вводиться в дію указом Президента України. Таке прийняття цілком характерне для умов воєнного стану. Водночас вказується, що «не пізніше як у шестимісячний строк після скасування чи завершення воєнного стану в Україні указ Президента України, яким введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України про примусове вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів, підлягає затвердженню Верховною Радою України шляхом прийняття відповідного закону» [2]. Саме цю норму вважаємо фундаментальною для реалізації принципу законності;

3) вірно визначений механізм володіння вилученим майном державою Україна, адже примусово вилучені об'єкти права власності передаються у господарське відання на тимчасовій або постійній основі спеціалізованому державному підприємству, яке у разі необхідності створюється за рішенням Кабінету Міністрів України на базі вилучених об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів (цілісних майнових комплексів);

4) з метою уникнення перешкод у реєстрації і використання вилученого майна передбачається, що винесення судом рішень про забезпечення позову не зупиняє дії рішення органу державної влади, пов'язаного з примусовим вилученням в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів, та не є підставою для зупинення процесу реєстрації речових прав. Відтак оспорювання примусового вилучення не зможе вчинити перешкоди до реєстрації прав;

5) момент набуття права власності державою на вилучене майно визначений з дня введення в дію указом Президента України рішення Ради

національної безпеки і оборони України про примусове вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів.

Єдиним, чого нам бракує в характеризованому законі - це норм щодо умов повернення права власності попереднім власникам. Так, за умов капітуляції РФ і повної виплати репарацій слід було б передбачити можливість звернення за поверненням примусово вилученого майна. За умови його збереження, воно могло б бути переданим назад РФ або її резидентам. Такою нормою Україна в котре б довела повагу до права власності усіх суб'єктів і можливість повернення до попереднього стану якщо воєнний конфлікт буде вичерпано із повністю виплаченими репараціями. Ми усвідомлюємо, що чекати на втілення зазначеної можливості прийдеться мабуть через кілька десятиліть, та існування вказаної норми довело б гуманність та демократичність нашої держави навіть у такий складний час, який ми маємо зараз.

ЛІТЕРАТУРА:

1. IV Гаазька конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додатка до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text

2. Закон України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» від 03.03.2022 № 2116-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20#Text

3. Москалюк Н. Б. Гносеологічні аспекти націоналізації в системі набуття прав державної власності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. №6 (21). С. 106-112.

УДК 343.5

Муравська Ю. Є.
к.е.н., доцент, доцент кафедри безпеки та правоохоронної діяльності,
Західноукраїнський національний університет

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ РОЗВІДКИ В КОНТЕКСТІ ЇЇ ВІДМІННОСТІ ВІД БІЗНЕС-АНАЛІТИКИ

У сучасній літературі з економічної безпеки широко описані економічні та стратегічні питання зі сфери економічної розвідки, методологія управління проектами, принципи управління підприємств, але набагато менше даних

стосується бізнес-аналітики, джерел бізнес-інформації, способів отримання даних, а також методів перетворення зібраних даних в агреговані результати та рекомендації, що підтримують процес прийняття бізнес-рішень. Аналітична інформація підтримує процес прийняття рішень на різних рівнях управління. Роль інформації полягає у зменшенні невизначеності конкретної дії та формує гарантії апріорної правильності прийнятих рішень. Розрізняють внутрішні (всередині організації) та зовнішні (поза організацією) джерела інформації, а також першоджерела (наприклад, прямі співбесіди з працівниками, клієнтами, постачальниками, відвідування сайтів) та вторинні (наприклад, публікації, офіційні реєстри, бази даних).

У літературі термін «розвідка» має декілька значень:

- по-перше, це інститут держави, діяльність якого спрямована на отримання важливої інформації у галузі військової, політичної та економічної діяльності інших країн;

- по-друге, це метод дослідження, що полягає у збиранні конкретної інформації та опитуванні громадської думки шляхом проведення правильно структурованих інтерв'ю між інтерв'юером та респондентом [3];

- по-третє, розвідка – це інформаційна діяльність, спрямована на задоволення потреб, пов'язаних з отриманням, обробкою та обміном ринковою інформацією щодо діяльності поточних та потенційних конкурентів, їх дій і намірів, а також запобігання відпливу стратегічної та конфіденційної інформації [1, с. 77-78]. На думку автора, останнє визначення найбільш точно відображає потреби економічної безпеки в контексті використання методів та інструментів розвідувальної діяльності.

Варто підкреслити, що в літературі є багато термінів діяльності, що прирівнюється до поняття розвідки. У вітчизняній літературі це економічна розвідка, а в іноземній - конкурентна розвідка (*Competitor Intelligence)*, що орієнтована на конкурента; конкурентна розвідка (*Competitive Intelligence)*, що стосується не лише конкурента, а також і ринкового середовища; бізнес-розвідка (Business Intelligence), що означає ділову розвідку і розуміється як сукупність конкретних методів і процесів, які за допомогою засобів інформаційних технологій перетворюють широкий спектр кількісних даних у корисну інформацію, що використовується для більш ефективного прийняття стратегічних та оперативні рішень [4]. Як результат, визначення економічної розвідки можемо подати як:

- економічна розвідка – це пошук, збір та обробка інформації, що має важливе економічне значення;

- економічна розвідка певним чином пов'язана з функціонуванням підприємства і професійним чином організовує знання про його оточення. Економічна розвідка передбачає управління стратегічною інформацією,

фокусується на сучасному та майбутньому середовищі бізнесу. Розвідка намагається отримати інформацію, до якої важко отримати доступ, інформацію, яка не надається безпосередньо, але завжди з використанням легітимних методів або ж з правових джерел;

- економічна розвідка – це формалізований, систематичний процес, за допомогою якого керівна ланка підприємства оцінює стан та еволюцію власної організації (підприємства, корпорації тощо) та здібності та поведінку нинішніх та потенційних конкурентів, керуючись власними добре зрозумілими інтересами, підтримкою чи поглибленням ринкової переваги;

- економічна розвідка – це діяльність, спрямована на моніторинг зовнішнього середовища даного підприємства для отримання інформації, необхідної в процесі прийняття рішень;

- економічна розвідка – це систематичний та етичний збір, аналіз та управління інформацією, яка може підтримати плани, рішення та операції компанії.

Результати дослідження визначення поняття економічної розвідки, свідчать про той факт, що вони підкреслюють отримання інформації, необхідної для ефективного функціонування підприємства, допомагають вирішити різні стратегічні та операційні проблеми в процесі прийняття рішень. Також варто зазначити, що використання інформації, отриманої в рамках економічної розвідки дозволяє виявити ринкові можливості та можливі ризики і, відповідно, скорегувати діяльність та плани розвитку навколишнього середовища, в якому працює підприємство. Однак економічна практика показує, що навколо економічної розвідки повстає багато плутанини. На думку надавачів послуг з економічної розвідки, виникають хибні уявлення під конотації економічної розвідки із «спецслужбами комуністичної доби». Підкреслено, що «потенційний реципієнт часто не розрізняє чіткої межі між державною розвідкою (спрямованою на боротьбу з тероризмом та організованою злочинністю), та комерційною (економічною), що має на меті захист інтересів чесних підприємців» [1]. Більше того, існує хибне уявлення про можливості економічної розвідки та очікують діяльності, яка виходить за рамки сфери послуг економічної розвідки. Це стосується, наприклад, питання доступу до документів та листування підприємства та діяльності, що не належить до компетенції бізнес-аналітики. На думку автора:

- поняття економічної розвідки та бізнес-аналітика можуть вважатися синонімами, причому бізнес-аналітика менш пов’язана з незаконним збором інформації;

- бізнес-аналітика не є економічним шпигунством. Підприємства переважно не використовують таких дій, оскільки це карається законом, і ніхто не буде ризикувати власною свободою заради досягнення цілей підприємства.

Проте підприємці вважають, що це питання відноситься до тонкої межі, де закінчується економічна розвідка і починається шпигунство; останнє має на мені незаконне отримання інформації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Економічна та воєнна розвідка: від теорії до практики. Економічна безпека та фінансові розслідування:концепти, прагматика, інструментарій, забезпечення: Колективна монографія / За заг. ред. д.е.н., доц. Вівчар О. І. Тернопіль: Економічна думка, 2019. 395 с.
2. Czapska J., Kowalik A. Raport z badania dostawców usług wywiadu biznesowego zrealizowanego na potrzeby polskiego oddziału SCIP, SCIP, Warszawa, 2013.
3. Pojęcie wywiadu gospodarczego. URL: www.centrum.vismagna.pl/ index.php?site=wg&vm1=podstawy&vm2=piwg (дата звернення: 03.02.2021).
4. Strategic and Competitive Intelligence Professionals – *SCiP,* 2019. URL: www.scip.org (дата звернення: 03.02.2021).

УДК 338.2

Олійничук О. І.
к.е.н., доцент кафедри безпеки та правоохоронної діяльності,
Західноукраїнський національний університет

ЗАГРОЗИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ

У результаті широкомасштабної агресії росії проти України істотно збільшився рівень всіх ризиків і загроз, які чинять вплив на стабільність фінансової системи. Прогнозовано, що у 2022 році втрати ВВП України будуть доволі значними. Водночас інфляційний тиск є суттєвим через виведення з ладу об'єктів транспортної та виробничої інфраструктури, також вищими є виробничі витрати. Відтак стрімко зростає обсяг бюджетних витрат, спрямованих на підтримку бізнесу та поступове відновлення економіки.

У І кварталі 2022 р. доходи бюджету підтримувалися через авансові виплати дивідендів державними підприємствами та перерахування прибутку

НБУ. Враховуючи очікування обмежених надходжень у ІІ кварталі 2022 р., дедалі вагомішою є подальша підтримка від міжнародних донорів [5].

В умовах воєнного стану чималі видатки бюджету спрямовуються на комплексний захист та підтримку економіки. Так, за повідомленням Прем'єр-Міністра України Дениса Шмигаля, на ці потреби щодня виділяється близько 2 млрд. грн. Разом з тим, загальні щоденні втрати нашої держави, які пов'язані з руйнуванням інфраструктури та втратою економічного потенціалу, складають приблизно 4 млрд. дол. Як відзначає глава Уряду Д. Шмигаль: «…тут мова лише про прямі видатки, не враховуючи наші збитки. В окремих містах, зокрема Бучі, Ірпені, Бородянці, Волновасі, Охтирці, Чернігові, Харкові, Маріуполі – окупанти буквально діють за воєнною філософією спаленої землі» [2].

У табл. 1 відображено втрати економіки України від пошкодження фізичної інфраструктури.

Таблиця 1

Втрати економіки України від пошкодження фізичної інфраструктури (у разі повного руйнування об'єктів), станом на 1.04.2022 р., з початку воєнних дій

Об'єкти інфраструктури	Обсяг одиниць	Загальні втрати, млн. дол. США
Дороги, км	22644	28275
Житлові будинки, тис. кв.м	26020,76	19852
Цивільні аеропорти, одиниць	8	6816
Активи підприємств	129	3658
Залізнична інфраструктура та руховий склад	дані відсутні	2205
Заклади охорони здоров'я	196	2252
Мости та мостові переходи	266	1482
Заклади середньої та вищої освіти	533	772
Порти та портова інфраструктура	2	622
Військові аеродроми	10	390
Адміністративні будівлі	54	295
Літак Ан-225 «Мрія»	1	300
Релігійні споруди	64	219
Дитячі садочки	300	226

Торгово-розважальні центри	11	188
Культурні споруди	51	174
Теплові та гідроелектростанції	7	101
Інше		378
Разом		68207

**Джерело: складено за [4].*

Отже, за оцінками KSE Institute (табл. 1), загальний обсяг знищеної чи пошкодженої житлової нерухомості становить приблизно 26 млн. кв. м. Отже, статистичні дані є вкрай невтішними, адже тільки за перший тиждень квітня 2022 року в умовах повномасштабної війни росії проти України прямі втрати національної економіки досягли показника 80,4 млрд. доларів, або 2,4 трлн. грн., і ця сума зростатиме.

Суттєвих загроз зазнає фінансово-економічна безпека на мікрорівні, тобто громадян, домогосподарств, підприємств, установ, організацій. Так, за результатами загальнонаціонального комплексного опитування, яке було здійснено соціологічною групою «Рейтинг в рамках проєкту «Україна на війні», 53% українців, які були працевлаштовані до війни, сьогодні не працюють. Разом з тим, 52% опитаних відзначають значне погіршення економічного становища у результаті війни, у 28% швидше погіршилося, і тільки у 18% економічне становище внаслідок війни не змінилося. Разом з тим, 40% опитаних оцінюють, що їхніх заощаджень вистачить тільки на місяць [3].

У Міністерстві фінансів України наголошують, що станом на початок квітня 2022 р. приблизно 30% вітчизняних підприємств повністю зупинили свою діяльність, а 45% частково працюють. Таке припинення діяльності через активні бойові дії на території більшості міст, у зв'язку із пошкодженням або знищенням цілих заводів та об'єктів інфраструктури зумовлюють величезний дефіцит в українському бюджеті. За твердженням Прем'єр-Міністра України Д. Шмигаля: «В областях, де йдуть бойові дії, розташовується понад 30% підприємств, які створювали більше 50% ВВП. Зараз під час військових дій ми втрачаємо від 35% до 50% ВВП. Це і є удар по економіці» [1].

З метою часткового збереження наявного бізнес-потенціалу Урядом розроблено та реалізується програма з релокації підприємств, які розміщені в зоні активних бойових дій. Відповідно до цієї програми бізнес має можливість одержати допомогу для переміщення свого обладнання на більш безпечні території, у пошуку відповідних виробничих приміщень та розселенні працівників. Проте релокація не проводиться у зоні безпосередніх бойових дій та через гуманітарні коридори.

Урядовці закликають країни світу долучатися до надання фінансової підтримки, яка необхідна для виживання, продовження виконання платежів за державним боргом, аби уникнути, передусім, дефолту [5]. Наразі зовнішня фінансова допомога, яку отримує Україна від іноземних держав, міжнародних фінансових установ та організацій, є особливо важливою для України в умовах воєнного часу, адже дозволяє підтримувати економіку держави, економічне становище її громадян, забезпечувати макрофінансову стабільність і фінансування ключових соціально-гуманітарних напрямів.

Міжнародними партнерами вже ухвалені відповідні рішення та надано Україні масштабні обсяги фінансової допомоги. Підтримка здійснюється Міжнародним валютним фондом, Світовим банком, Європейським банком реконструкції та розвитку, Французьким агентством розвитку, Європейським Союзом, США, Канади та ін.

Дивлячись у перспективу, фахівці попри активні фази збройної агресії росії все ж здійснюють підрахунок вартості відновлення України. Так, дослідники з Centre for Economic Policy Research – світової мережі економістів, оцінюють загальну вартість відновлення України після війни у більше ніж 200-500 мільярдів євро (220-540 млрд. доларів), що приблизно відповідає розрахункам Уряду [5].

Отже, повномасштабна агресія росії генерує значні загрози фінансово-економічній безпеці України на мікро-, мезо-, та макрорівнях. Їхня нейтралізація потребує значних фінансових ресурсів, оперативного прийняття антикризових управлінських рішень, перспективного бачення проблем, долання бюрократичних перепон, злагодженої роботи як всередині управлінського апарату країни, так і підтримки міжнародних партнерів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. В областях бойових дій розташовані підприємства, які давали більш як 50% ВВП – Шмигаль. 04.04.2022. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3448209-v-oblastah-bojovih-dij-roztasovani-pidpriemstva-aki-davali-bils-ak-50-vvp-smigal.html (дата звернення: 10.04.2022 р.).

2. День війни з росією коштує Україні до $4 мільярдів – Шмигаль. 08.04.2022. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3452024-den-vijni-z-rosieu-kostue-ukraini-do-4-milardiv-smigal.html (дата звернення: 12.04.2022 р.).

3. Понад половина українців втратили роботу через війну – опитування. 23 березня. URL: https://suspilne.media/220864-ponad-polovina-ukrainciv-vtratili-robotu-cerez-vijnu-opituvanna/ (дата звернення: 07.04.2022 р.).

4. Прямі втрати через руйнування та пошкодження цивільної інфраструктури, тільки ті, які задокументовані в публічних джерелах, за останній тиждень зросли на понад $5 млрд. URL: https://kse.ua/ua/about-the-

school/news/za-ostanniy-tizhden-vtrati-naneseni-vnaslidok-ruynuvannya-ta-poshkodzhennya-infrastrukturi-ukrayini-v-hodi-viyni-zrosli-na-ponad-5-mlrd/ (дата звернення: 12.04.2022 р.).

5. Системні ризики є високими, проте контрольованими – підсумки засідання Ради з фінансової стабільності. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/sistemni_riziki_ie_visokimi_prote_kontrolovanimi__pidsumki_zasidannia_radi_z_finansovoi_stabilnosti-3404 (дата звернення: 11.04.2022 р.).

УДК 343.21

Олійничук Р. П.
к.ю.н., доцент, доцент кафедри
кримінального права та процесу,
Західноукраїнський національний університет

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ГРАБЕЖІВ І РОЗБІЙНИХ НАПАДІВ, ВЧИНЕНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Із початком повномасштабного російського вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року почастішали випадки вчинення грабежів на розбійних нападів. Дані злочини передбачені частиною 4 статті 186 Кримінального кодексу України («Грабіж, вчинений у великих розмірах чи в умовах воєнного або надзвичайного стану»), частиною 4 статті 187 Кримінального кодексу України («Розбій, спрямований на заволодіння майном у великих чи особливо великих розмірах або вчинений організованою групою чи в умовах воєнного або надзвичайного стану, або поєднаний із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень») та частиною 2 статті 433 Кримінального кодексу України («Розбій, вчинюваний щодо населення в районі воєнних дій») [1].

Об’єктами злочинного посягання при грабежах та розбійних нападах може бути майно різних форм власності.

Конституція України передбачає захист прав і свобод кожного громадянина та гарантує, що людина, її життя і здоров’я, честь та гідність, недоторканість і безпека визначається найвищою соціальною цінністю (стаття 3). Серед складових недоторканості людини є і те, що право приватної власності непорушне (частина 4 статті 41) [2].

Специфічною рисою даного виду злочинів є підвищена суспільна небезпека, оскільки вони посягають не тільки на власність, а й на особу.

Розслідування будь-яких злочинів, у тому числі грабежів, буде вдалим, якщо воно будується на узагальненій слідчій практиці у поєднанні з використанням апробованих криміналістичних рекомендацій та наукових знань.

Варто зазначити, що даним злочинам, а саме грабежу та розбою, притаманні тільки їм властивості та ознаки, які відрізняють їх від інших злочинів. Ці кримінальні правопорушення із криміналістичної точки зору мають багато загального, що дозволяє розглядати їх особливості розслідування у загальному поєднанні. Поєднує їх відкритий спосіб викрадення майна, застосування насильства чи погрози насильством (різного ступеня небезпеки для грабежу і розбою), а також низка інших обтяжуючих відповідальність обставин (незаконне проникненням у житло чи інше сховище, неодноразово, зроблене групою осіб по попередній змові, а також вчинення в умовах воєнного стану).

Саме така кваліфікуюча ознака як вчинення цих злочинів в умовах воєнного стану і надає їм особливої характеристики та впливає на труднощі під час їх досудового розслідування.

Швидке та вдале розкриття злочинів проти власності, вчинених шляхом грабежу та розбою, дуже часто залежить від правильного планування дій службових осіб правоохоронних органів на початковому етапі розслідування. Адже оперативні та кваліфіковані дії саме на цьому етапі дають можливість встановити наявність наслідків злочинних порушень і зафіксувати сліди злочину. Але для повного, всебічного і об’єктивного розслідування даного злочину необхідно встановити важливі обставини шляхом провадження різних слідчих дій, тактичних операцій.

Однією із найважливіших слідчих дій для збирання доказів під час розкриття злочинів проти власності, вчинених шляхом грабежу і розбою, є тактично правильно проведені допити, оскільки показання осіб (особливо свідків і потерпілих) є одним із важливих джерел доказів. Незалежно від особи, яку допитують (адже кожен з них може повідомити достатньо важливу інформацію з приводу скоєного злочину), ця слідча дія повинна бути направлена на встановлення факту грабежу та розбою, а саме часу та місця події, кількісті злочинців, їхні індивідуальні особливості, які технічні засоби та знаряддя злочину вони використовували, хто мав інформацію про матеріальні цінності та грошові кошти, а також причин та обставин такого правопорушення. Часто в умовах воєнного стану допитувані особи під впливом страху та інших негативних факторів не бажають давати покази та співпрацювати з органами досудового розслідування. Важливим елементом у даному випадку є встановлення правдивості та достовірності показань свідків та потерпілих, використовуючи при цьому можливості судової психіатричної

експертизи. При цьому експерти-психіатри мають можливість оцінити психічний стан особи, яка дає показання, і визначити можливість адекватно сприймати обставини, що мають значення для кримінального провадження, а також здатність потерпілого розуміти характер та значення діянь, які були скоєні проти нього. Особливо це важливо та актуально в умовах воєнного стану.

Також проблематичною виявляється перевірка показань на місці злочину. Адже в умовах воєнного стану злочинці можуть швидко загинути, або покинути межі України.

Під час розгляду справ про грабіж або розбійний напад виникає необхідність у пред'явленні для впізнання осіб, які вчинили злочин, а також вилучених матеріальних цінностей чи грошових коштів, що в умовах воєнного стану також не завжди можливо провести в силу різних обставин.

Отже, можна зробити висновок, що розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із вчиненням грабежів та розбійних нападів в умовах воєнного стану, виділяються суттєвою специфікою, що зумовлюється складністю зібрання доказової бази по справі, а це, в свою чергу, викликає необхідність застосування специфічних тактик і методик для їхнього оперативного розслідування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України: станом на 05.01.2022 / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2341-14 (дата звернення: 08.04.2022).

2. Конституція України : станом на 14.09. 2020 р. / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 08.04.2022).

УДК 347.191

Похиленко І. С.
к.ю.н., доцент кафедри політичних наук і права, Київський національний університет будівництва і архітектури

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАХИСТ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», де відповідно до пункту 31 частини першої статті 85 Конституції України та статті 5 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» постановлено затвердити Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» (далі - Указ). Відповідно до цього Указу, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, а також вводитися тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

З'ясуємо, яким чином це позначилось на захисті корпоративних прав. Захист корпоративних прав здійснюється у передбаченому законом порядку, тобто за допомогою застосування належних форми і способів захисту. Відповідно до статті 5 Господарського процесуального кодексу України «Способи судового захисту» господарський суд, здійснюючи правосуддя, захищає права та інтереси фізичних і юридичних осіб, державні та суспільні інтереси у спосіб, визначений законом або договором. У випадку, якщо закон або договір не визначають ефективного способу захисту порушеного права чи інтересу особи, яка звернулася до суду, суд відповідно до викладеної в позові вимоги такої особи може визначити у своєму рішенні такий спосіб захисту, який не суперечить закону. Зупинимось більш детально на способах визначених законом. Так, стаття 20 Господарського кодексу України містить перелік способів захисту прав суб'єктів господарювання та споживачів, серед них, зокрема: визнання наявності або відсутності прав; визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, актів інших суб'єктів, що суперечать законодавству, ущемлюють права та законні інтереси суб'єкта господарювання або споживачів; визнання недійсними господарських угод з підстав, передбачених законом; відновлення становища, яке існувало до порушення прав та законних інтересів суб'єктів господарювання тощо. Схожий перелік містять положення статті 16 Цивільного кодексу України.

Можемо зробити висновок, що в корпоративних спорах застосовуються різні цивільно-правові та господарсько-правові способи захисту порушених прав. В цьому аспекті цікавою є позиція І.В. Лукач [1, с. 23-24], яка визначає, що власне корпоративними способами захисту суб'єктивних прав та інтересів суб'єктів корпоративних прав (притаманними виключно або переважно корпоративному праву) є: 1) визнання недійсними рішень органів

корпоративного управління акціонерного товариства (загальних зборів акціонерів, наглядової ради, виконавчого органу товариства); 2) визнання статуту та змін до статуту недійсними; 3) виключення учасника із товариства з обмеженою відповідальністю; 4) визнання судом правочину, щодо вчинення якого є заінтересованість, недійсним; 5) відшкодування збитків, завданих посадовими особами товариству.

В цьому аспекті цікавими є рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 16.03.2022 р. «Про внесення змін до Тимчасового порядку скликання та дистанційного проведення загальних зборів акціонерів та загальних зборів учасників корпоративного інвестиційного фонду» № 176 та «Щодо особливостей функціонування органів управління акціонерів акціонерного товариства на період дії воєнного стану» №177. Перше рішення доповнює Порядок новим розділом XXII**.** Особливості проведення зборів в період воєнного стану**,** відповідно до другого рішення у разі неможливості проведення загальних зборів акціонерів в період дії воєнного стану відповідно до Тимчасового порядку скликання та дистанційного проведення загальних зборів акціонерів та загальних зборів учасників корпоративного інвестиційного фонду:

1) загальні збори акціонерів акціонерного товариства мають бути проведені протягом 90 днів після завершення дії воєнного стану;

2) повноваження органів управління товариством, повноваження яких завершуються протягом строку дії воєнного стану, вважаються продовженими до дати завершення дії воєнного стану.

Заслуговує на увагу також Закон «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо зміни підсудності судів» (№ 7117) від 03.03.2022 р. Законом викладено норми Закон України «Про судоустрій і статус суддів» в редакції, яка забезпечуватиме функціонування судової влади у випадку виникнення надзвичайних обставин та воєнного стану.

Законом внесено зміни до частини сьомої статті 147 Закону, які передбачають можливість забезпечення належного функціонування судової влади у випадку виникнення надзвичайних обставин. Зокрема, передбачено, що у зв’язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами, робота суду може бути припинена з одночасним визначенням іншого суду, який буде здійснювати правосуддя на території суду, що припинив діяльність, та який найбільш територіально наближений до суду, роботу якого припинено, або до іншого визначеного суду, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, а у разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя своїх повноважень – за розпорядженням Голови Верховного Суду.

Також набрав чинності Закон України від 15.03.2022 № 2129-IX, «Про внесення зміни до розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження». Однією з важливих змін цього Закону є заборона відкриття виконавчих проваджень та вжиття заходів примусового виконання рішень на території адміністративно-територіальних одиниць, які тимчасово окуповані внаслідок військової агресії Російської Федерації, у період такої окупації.

Таким чином, у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України питання захисту корпоративних прав в умовах воєнного стану стали актуальними та набули практичного значення. Проведене наукове дослідження на основі аналізу положень вітчизняного законодавства дало змогу розкрити його сутність та необхідність вдосконалення, адже ряд нормативних актів були прийняті вже в період збройного конфлікту. Зокрема, конкретизувати механізм дії органів державної влади, кореспондуючи законодавчі норми із відомчими нормативними документами уповноважених осіб, визначивши їх роль під час воєнного стану в державі.

Напрями подальших досліджень полягатимуть в удосконаленні законодавчого забезпечення питань захисту корпоративних прав в умовах воєнного стану та розробці рекомендацій органам державної влади.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лукач І.В. Господарсько-правове регулювання корпоративних відносин в Україні : теоретичні проблеми: автореферат дис. . д-ра юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2016. 34 с.

УДК 343.971 (477)

Подковенко Т. О.
к.ю.н., доцент, доцент кафедри
теорії та історії держави і права,
Західноукраїнський національний університет

БЕЗПЕКА ЯК ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ

Реалії сучасного життя, пов’язані з світовою пандемією, воєнною агресією росії проти України та світового демократичного порядку, демонструють потребу особливих гарантій безпеки як на національному так і на міжнародному рівнях, зумовлюють необхідність переоцінки багатьох аспектів

суспільного життя. Підвищена актуальність вивчення сутності поняття «безпека» у контексті її світоглядно-філософського розуміння обумовлена низкою чинників. Серед них, зокрема, складність та суперечливість сучасних процесів трансформацій геополітичного та геоекономічного простору, актуалізація необхідності розв'язання глобальних проблем безпеки, кардинальні суспільно-політичні та соціально-економічних зміни, які останнім часом спостерігаються у багатьох країнах, які здійснюють визначальний вплив на міжнародну та національну безпеку [1, с. 17]. Перед нашою державою сьогодні постали надскладні життєво необхідні завдання щодо захисту фундаментальних національних цінностей – незалежності, територіальної цілісності і суверенітету держави, свободи, прав людини і верховенства права, добробуту, миру і безпеки.

Безпека є особливою цінністю, яка є однаково бажаною для конкретного індивіда, групи людей та суспільства в цілому. Безпека стосується різних сфер суспільного життя як приватного, так і публічного та має правову охорону. Безпека сприймалася, сприймається і, ймовірно, ще тривалий час буде сприйматися, розумітися та визначатися по-різному. Оскільки ця категорія є багатовимірною і стосується різних аспектів суспільного життя та різних суб'єктів, що, у свою чергу, і зумовлює складність її однозначного трактування. Як зазначає В.Копанчук, «багатоаспектність і комплексність цієї проблеми зробили її предметом дослідження фахівців практично всіх галузей наукового знання: техніки, філософії, соціології, права, психології, економіки, математики, екології, біології, охорони здоров'я та ін. [2, с. 2].

У результаті розвитку цивілізації термін безпека систематично розширювався, охоплюючи невідомі досі виклики та загрози, а також нові засоби та методи їх усунення. Законодавство кожної держави визначає та деталізує основні засади безпекової політики, зокрема безпеки держави, національної безпеки, публічної безпека, інформаційної безпеки, економічної безпеки, безпеки громадян та інші. Усі ці види безпеки взаємопов'язані та взаємовизначальні. Відповідно зміст цієї категорії має важливе значення не тільки в кризові ситуації, але також і під час нормального функціонування держави.

Політики реально впливають на формування основних засад безпеки держави, але підхід до змісту безпеки, її інтерпретація та типологія є сферою науковців. Наукові дослідження, пов'язані з ідентифікацією та поясненням змісту безпеки є доволі значними. Відмінності у сприйнятті безпеки як основи існування та функціонування всіх об'єктів знання випливають насамперед із різноманітності сприйняття цих об'єктів та потреб дослідника. Інтерпретація безпеки випливає з когнітивної точки зору, з пізнавальної спроможності та

використаних методів цього пізнання. Результатом такого різноманіття є галузевий багатогранний підхід до безпеки.

Безперечно, галузеве сприйняття безпеки визначається насамперед утилітарними цілями кожного сектора. Це пов'язано з розширенням можливостей дослідження конкретної реальності, що призводить до чіткої орієнтації цілей пізнання, використання конкретного пізнавального апарату.

Термін безпека походить від латинського слова sine cura – securitas. У розмовному розумінні безпека сприймається негативно як відсутність загроз, а у словникових визначеннях зазвичай зустрічаємо позитивний підхід, що визначає безпеку як стан протидії загрозам. У більшості наукових праць безпека розглядається як стан захищеності суспільства від різного роду небезпек. Саме такий підхід щодо визначення безпеки був інтегрований у вітчизняну науку й в основному першочергово базувався на дослідженнях закордонних вчених (Ж.Абена, Д. Олвея, Дж. Р. Голдена, Р. Келлі, Й. Кукулки). Це означає, що цей термін можна розуміти як синонім відсутності загроз, захисту від загроз, а також як впевненість, що виникає внаслідок відсутності загроз та/або ефективних дій для їх запобігання чи усунення. У минулому під безпекою розуміли переважно збереження військової здатності захищати життєво важливі інтереси певної соціальної групи.

Безпека є суб'єктивною потребою і відповідно може стосуватися різних типів суб'єктів, від окремих осіб до великих соціальних груп, включаючи організаційні структури (інститути), що представляють як окремих осіб, так і різні соціальні групи (держави, нації, міжнародну систему). Безпека – це екзистенційна потреба, тобто пов'язана з існуванням конкретного суб'єкта. Ця потреба носить характер комплексний і охоплює задоволення таких специфічних потреб, як: існування (виживання/самозбереження), цілісність, ідентичність, незалежність, спокій та гарантії подальшого функціонування та розвитку.

Г. Ситник визначає безпеку в якості «певного стану системи, за якого вона зберігає свою цілісність, стійкість (стабільність), здатність до ефективного функціонування і прогресивного розвитку, а відтак – можливість надійного захисту усіх її елементів (підсистем) від будь-яких деструктивних внутрішніх і зовнішніх дій» [1, с. 28].

Л.Сиволап трактує безпеку як «функцію суспільства, людини, держави з виявлення, попередження та усунення небезпек та загроз, здатних знищити їх чи позбавити фундаментальних матеріальних і духовних цінностей або ж унеможливити їхній стабільний розвиток» [3, с. 57].

У загальносуспільному значенні безпека трактується як задоволення потреб існування, виживання, визначеності, стабільності, цілісності, ідентичності, незалежності, захисту певного рівня та якості життя. Безпека,

будучи першочерговою потребою людей і соціальних груп, водночас є основною потребою держав і міжнародних систем, оскільки її відсутність викликає занепокоєння та відчуття загрози.

Наведені вище поняття безпеки розуміються як синонім відсутності загроз, захисту від загроз, а також визначеності, що виникає внаслідок відсутності загроз, та ефективних заходів щодо їх запобігання чи усунення.

З цієї точки зору безпека таких суб'єктів, як нація і держава, розуміється як здатність гарантувати існування (держави як інституту, нації як етнічної групи, біологічного виживання населення), територіальну, політичну незалежність, внутрішню стабільність, певний рівень та якість життя. Ця впевненість формується негативними діями, що полягають в усуненні зовнішніх загроз і загроз, що виникають всередині держави, а також позитивними діями, що забезпечують існування (ідентичність), функціонування та свободи розвитку держави і нації (суспільства) [4, с. 4]. Такий підхід до безпеки має на меті, окрім розширення обсягу поняття, його атомізацію та спробу чітко визначити всі загрози, фактори та властивості, що насправді практично нереально [5, с. 50].

Таким чином, масштабність загроз сучасному світовому порядку потребує посилення безпекових гарантій, комплексності та єдності заходів щодо протистояння реальним загрозам. Війна кардинально змінює світ. Сьогодні війна демонструє не тільки слабкі сторони щодо забезпечення національної безпеки, а й слабкість міжнародної спільноти щодо дієвих механізмів протидії жахливому порушенню загальновизнаних міжнародних стандартів з прав людина та підтримання світового порядку. Реальність та масштабність загроз світовому порядку зумовлює потребу комплексного підходу до розуміння безпеки, розробки ефективних засобів протидії сучасним загрозам та формування якісно нової безпекової політики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): Підручник К.: НАДУ, 2011. 730с.

2. Копанчук В.О. Онтологічно-гносеологічний механізм забезпечення національної безпеки України: філософський аспект. *Вісник Національного університету цивільного захисту України.* 2017. Випуск 6. URL: https://nuczu.edu.ua/.../Visnik_NUCZU_1%20(6)_2017_Kopanchuk.pdf

3. Сиволап Л. А. Теоретичні аспекти національної безпеки країни та вплив на неї економічної безпеки. *Вісник Приазовського державного технічного університету.* 2014. Серія: Економічні науки. Випуск 27. С. 55-62.

4. Zięba R., Zając J., Budowa zintegrowanego systemu bezpieczeństwa narodowego Polski. Ekspertyza, Warszawa, październik. 2010. 53 s.

5. Zdrodowski B. Istota bezpieczeństwa państwa. *Studia de Securitate*. 2019. № 9 (3). S.47-71.

УДК 344.13

Рогатинська Н. З.
д.ю.н., професор, виконуюча обов'язки завідувача кафедри кримінального права та процесу, Західноукраїнський національний університет

ОСОБЛИВОСТІ РОЗМЕЖУВАННЯ МІЖ ПОНЯТТЯМИ «ВІЙСЬКОВИЙ» ТА «ВОЄННИЙ» ЗЛОЧИН

Оборона України та захист її суверенітету, недоторканності і територіальної цілісності від агресивних посягань, забезпечення державної безпеки є справою держави, суспільства та всього народу України, що знайшло закріплення у статтях 17, 65 Конституції України [1]. Заходи щодо захисту та реалізації інтересів національної безпеки, забезпечення стабільного функціонування політичних та економічних систем держави потребують високого рівня ефективності боротьби зі злочинною діяльністю у військовій сфері та сприянню закріплення правового режиму в ній.

Протягом свого існування людство завжди використовувало війну як дієвий, але в той же час і безжальний спосіб вирішення конфліктів, чи досягнення своїх політичних, економічних потреб. Сутність людської цивілізації полягає в прагненні миру і обмеженні насильства. Незаконне вторгнення Росії в Україну – беззаперечний злочин. Тому сьогодні актуальним є питання, яке виникає у необхідності розмежування та конкретизації поняття «Воєнний» та «Військовий» злочин.

Сьогодні, коли Росія веде війну проти Україні дуже часто ми чуємо про притягнення Росії до відповідальності за «військові злочини». Це категорично неправильно, оскільки відповідальність за воєнні злочини суттєво відрізняються від військових правопорушень.

Внесення відповідних змін до Кримінального кодексу України пов'язане зі своєчасною та ефективною реакцією законодавства на загрозу інтересам держави та безпеці її громадян.

Тому, всі склади «Військових злочинів» прямо передбачені в єдиному джерелі національного кримінального права – Кримінальному кодексі, а саме в XIX Розділі, що має назву «Кримінальні правопорушення проти встановленого

порядку несення військової служби (Військові кримінальні правопорушення)». У ч.1 401 ст.. наводиться визначення військового злочину, за яким ним виступає передбачені цим розділом кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів [2].

До особливих ознак вказаних злочинів, ми можемо віднести: об'єкт – встановлений порядок проходження військової служби та суб'єкт – військовослужбовці ЗСУ та інших державних органів.

Отже, військовими злочинами, є злочинні діяння передбачені саме Кримінальним кодексом України.

Українське законодавство не містить визначення поняття «воєнний злочин». Попри відсутність законодавчого визначення воєнних злочинів, деякі з тих, що передбачені ККУ, є саме воєнними, а саме:

· мародерство (стаття 432 ККУ);

· насильство над населенням у районі воєнних дій (стаття 433 ККУ);

· погане поводження з військовополоненими (стаття 434 ККУ);

· незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання ними (стаття 435 ККУ) [2].

Що ж стосується поняття «Воєнний злочин» є поняттям суто сфери міжнародного права (міжнародного гуманітарного права) і відповідно має більш глобальний та всеохоплюючий масштаб, тобто воно не стосується конкретної країни чи групи країн, а стосується інтересів всього світу.

Воєнним злочином за нормами міжнародного права виступають дії, які являють собою свідоме порушення загальноприйнятих звичаїв та правил війни, тобто порушення так званих «Законів війни».

Іншими словами це порушення нормативних приписів міжнародних актів, які деталізують вищевказані поняття.

Першим Міжнародним нормативно-правовим актом в цій сфері виступала прийнята перша Женевська конвенція «Про поліпшення долі поранених та хворих у діючих арміях», яка була підписана у 1864 році представниками 16 європейських країн, саме вона дала поштовх для розвитку всього міжнародного гуманітарного права, та регламентації правил ведення бойових дій і відповідно до закріплення понять «Закони війни» та «Воєнні злочини».

Друга світова війна внесла свої корективи і в систему міжнародного права, стало зрозуміло, що потрібно не тільки встановити перелік заборонених дій (які підпадають під поняття «Воєнний злочин» та «Злочини проти миру»), але і закріпити механізми притягнення винних до міжнародно-кримінальної відповідальності.

Як результат в 6 статті Статуту Міжнародного воєнного трибуналу (Статут Нюрберзького трибуналу) було перелічено конкретні дії, які підпадають під склад воєнного злочину, а саме вбивство, катування чи взяття у рабство чи для інших цілей цивільного населення окупованої території; вбивство чи катування військовополонених чи осіб, які знаходяться у морі; вбивство заручників; пограбування державної чи приватної власності та інші [3].

Воєнні злочини, відповідно до ст. 8 Римського статуту, — це злочини, які безпосередньо пов'язані та здійснюються протягом збройного конфлікту (як міжнародного, так і неміжнародного характеру), та які вчиняються у рамках плану або політики, або ж при широкомасштабному їх вчиненні. Їх також можна назвати серйозними порушеннями міжнародного гуманітарного права (законів і звичаїв війни). Ст. 8 Римського статуту містить вичерпний перелік дій, які вважаються воєнними злочинами у збройних конфліктах міжнародного та неміжнародного характеру [3].

Після цього у 1949 році був підписаний новий пакет Женевських конвенцій, які вступили в силу у 1950 році, і в своїх положеннях продублювали вже зазначені склади кримінальних правопорушень як «Воєнні злочини».

Найбільш актуальним міжнародним актом у питаннях перелічення «Воєнних злочинів» виступає Римський статут Міжнародного кримінального суду, підписаний у 1998 році, а набрав законну силу у 2002 році, актуальність даного акту полягає в тому, що він зміг не тільки консолідувати в собі всі склади «Воєнних злочинів» які були розкидані серед багатьох міжнародних джерел міжнародного гуманітарного права, але і зміг надати тлумачення кожному з них, для того, щоб не було декількох трактувань даних понять.

Одним з ключових моментів який відділяє «Воєнні злочини» від інших кримінальних дій є те, що обов’язковою умовою під час їх вчинення є факт наявності збройного конфлікту.

Відповідно до норм Римського статуту «Воєнні злочини» можуть реалізовуватися як під час міжнародного збройного конфлікту, тобто між двома і більше країнами, так і під час збройного конфлікту, який проходить всередині однієї держави, але без зовнішнього іноземного втручання [4].

Отже, якщо підсумувати інформацію про «Воєнні злочини» то можна сказати, що ними виступають неправомірні дії (як правило свідомі), які порушують встановленні людством правила, принципи та закони ведення бойових дій, які знаходять своє практичне закріплення у міжнародних-правових актах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к96-вр

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20210328#Text (дата звернення: 31.03.2021).

3. Устав Международного Военного Трибунала для суда и наказания главных военных преступников европейских стран оси (Принят в г. Лондоне 8 августа 1945 года). URL: https// zakon.rada.gov.ua

4. Римський статут Міжнародного кримінального суду. URL: https// zakon.rada.gov.ua

УДК 351.86:338.49.

Собакарь А. О.
д.ю.н., професор, завідувач кафедри
адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності,
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ

ЗАГРОЗИ КРИТИЧНІЙ ІНФРАСТРУКТУРІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СТАН НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Наявність у будь-якій країні об’єктів критичної інфраструктури ставить на порядок денний актуальне питання їх захисту, підвищення безпеки та стійкості такої системи до всього спектру загроз і ризиків, оскільки саме критична інфраструктура забезпечує життєво важливі для населення, суспільства та держави послуги та функції, без яких неможливі їх безпечне існування та добробут, а також належний рівень національної безпеки [1] особливо в нинішніх умовах, коли спостерігається загальносвітова тенденція до різкого посилення екстремізму та тероризму, небувале зростання організованої злочинності тощо.

Однією з головних проблем стійкості критичної інфраструктури є високий рівень зношеності основних фондів промислових підприємств, що в середньому становить 60,3%. Значний ризик техногенних аварій пов’язаний із наявністю на території України численних об’єктів підвищеної небезпеки, що використовують в діяльності значні обсяги небезпечних речовин. При цьому аварії на більшості з них можуть призвести до виникнення надзвичайних ситуацій державного або регіонального рівня.

В житлово-комунальному комплексі протяжності ветхих та аварійних водопровідних мереж в середньому по Україні становить понад 34%, а теплових і парових мереж – понад 18% від загальної протяжності таких мереж, що впливає на втрати води та теплової енергії при їх доставці споживачам, підвищення тарифів, і як наслідок провокує соціальну нестабільність.

До типових прикладів порушення умов безпечного функціонування об'єктів критичної інфраструктури, їх безперервності та стійкості, що створює реальні чи потенційні загрози національній безпеці, вчені відносять:

по-перше, фізичне захоплення об'єктів при збереженні їх функціональності (наприклад, захоплення енергетичних активів Криму);

по-друге, припинення функціонування об'єктів, у тому числі внаслідок фізичного захоплення, для завдання збитків попередньому власнику чи обміну на «потенційні» переваги в інших сферах (задоволення політичних чи економічних вимог, як-от умови постачання вугілля до України, викуп активів, вплив на ринкову вартість компаній та сировини тощо);

по-третє, розукомплектування окремих елементів інфраструктури з метою отримання кримінального доходу (масові факти різання критичної інфраструктури на окупованих територіях Донбасу для продажу у вигляді металобрухту);

по-четверте, фізичне знищення об'єкта для завдання критичної шкоди, збільшення витрат на подолання стану порушення функціонування інфраструктури (наприклад, неможливість доставити ресурси);

по-п'яте, перешкоджання діяльності з відновлення функціональності енергетичної інфраструктури та формування суспільно-політичного невдоволення;

по-шосте, використання транспортної інфраструктури (зокрема повітряного простору України) для провокацій (як у випадку із трагедією авіарейсу МН178), блокування відновлення критичної інфраструктури в зоні бойових дій, блокування транзиту товарів через російський кордон [2];

по-сьоме, несанкціоновані втручання в роботу не лише енергетичної, але й інформаційно-комунікаційної, комунальної інфраструктури тощо.

В групі загроз природні лиха та небезпечні природні явища слід виділити: метеорологічні або надзвичайні погодні умови (снігопади, ожеледь, хуртовини, зливи, градобій, заморозки, посухи, спека, урагани, шквали, смерчі), гідрологічні (повені, селі, паводки, підтоплення, цунамі), геологічні (небезпечні екзогенні геологічні процеси – зсуви, просідання та карст), епідемії та пандемії. Поміж зазначених видів загроз варто виділити метеорологічні, частота яких в Україні значно збільшилася останніми десятиліттями, зокрема таких як обледеніння, підтоплення, посухи тощо. Найнебезпечнішими гідрологічними загрозами за наслідками для критичної інфраструктури є паводки [3].

Іншими словами постає необхідність виявлення небезпек, оцінювання ризиків та прогнозування надзвичайних ситуацій, що можуть завдати непоправної шкоди охоронюваним суспільним інтересам шляхом створення відповідних загроз національній безпеці країни в цілому. З цього приводу слушно каже О.С. Бодрук, що загроза розуміється як практично реальна, але не фатальна «можливість заподіяння шкоди, майнових, фізичних або моральних (духовних) збитків особистості, суспільству чи державі» [4, с. 8].

Отже, необхідність розроблення поняття «загроза» визначається: 1) пануванням диверсифікаційного підходу щодо дослідження категорій націобезпекознавства; 2) недостатньою розробленістю поняття «загроза» і питань його відмежування від інших споріднених понять, таких, як «небезпека», «виклик», «ризик», «фактор»; 3) наявністю невирішеної проблеми формування категорійно-понятійного апарату націобезпекознавства, де пропонований нами категорійний ряд «моніторинг - загроза - небезпека - управління - система національної безпеки - національна безпека» посідає чільне місце; 4) можливістю на підставі теоретичних розробок даного категорійного ряду формувати адекватну систему моніторингу і управління загрозами та небезпеками [5, с. 266].

Серед усіх загроз різного походження для безпеки критичної інфраструктури найбільш типовими є: а) природні (незловмисні): повені, екстремальні погодні явища, лісові пожежі, землетруси, епідемії та пандемії, епізоотії; б) техногенні (незловмисні): промислові аварії, ядерні/радіологічні аварії, аварії на транспорті; б) зловмисні дії: кібератаки, терористичні атаки, втрата елементів критично важливої інфраструктури.

Отже, об’єкти критичні інфраструктури відіграють значну роль в економіці багатьох країн. В останні два десятиліття найважливішими критичними інфраструктурними галузями в світі були електроенергетичні системи, транспорт, водопостачання та харчування, сільське господарство та життєво важливі промислові підприємства. У сучасному світі інформація та телекомунікаційні технології, засоби масової інформації, банківська справа та фінанси, а також навколишнє середовище віднесені до критичної інфраструктури.

Кожна держава визначає власні критерії віднесення тих чи інших об’єктів до системи критичної інфраструктури відповідно з вимогами своєї національної політики. Попри те, що ЄС має певні критерії такого розподілу, кожна держава вільна самостійно оцінювати власні критично важливі для країни інфраструктурні об’єкти. Результати практики засвідчують у тому, що найбільш важливими інфраструктурними об’єктами є електроенергетичні системи, енергопостачання, виробництво, транспортування та зберігання

небезпечних речовин, транспортна, інформаційна та телекомунікаційна інфраструктури тощо.

Залежно від типу інфраструктури, загрози її безпечному та сталому функціонуванню прийнято класифікувати на дві групи: фізичні загрози та кібератаки. Зрозуміло, що трубопроводи, підстанції, склади, комунікаційна інфраструктура та промислові заводи в основному піддаються фізичним загрозам. На противагу ним, кіберзагрози піддають небезпеці системи моніторингу та контролю, бази даних, функціональні системи, програмне забезпечення, автоматизовані виробничі засоби тощо.

Для кожної групи критично інфраструктурних об'єктів характерним є свої критерії вразливості. Так, наприклад, генератори, мережі розподілу та інформації та телекомунікаційні мережі – це вразливість енергетичних систем. У джерелах енергії та розподільних мережах – це газ і нафтопроводи, виробництво та склади. У виробництві та поводженні з небезпечними речовинами вразливими групами є транспортування та зберігання речовин. У транспорті та перевезеннях найбільш уразливими є такі споруди як аеропорти, мости та тунелі.

На сьогодні можна сказати, що загрозами критичної інфраструктури є:

- недостатній розвиток організаційно-технічного забезпечення захисту об'єктів критичної інфраструктури і державних електронних інформаційних ресурсів;
- брак спроможностей суб'єктів сектору безпеки і оборони для забезпечення захисту об'єктів критичної інфраструктури та боротьби з кіберзагрозами, кібершпигунством, кібертероризмом та кіберзлочинністю, які негативно впливають на їх стале функціонування;
- запізнення та неефективність дій органів державної влади та силових структур з реагування на загрозу пошкодження критичної інфраструктури та забезпечення її відновлення тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зелена книга з питань захисту критичної інфраструктури в Україні : зб. матеріалів міжнар. експерт. нарад / Упоряд. Д.С. Бірюков, С.І Кондратов ; за заг. ред. О.М.Суходолі. К. : НІСД, 2016. 176 с.

2. Суходоля О.М. Захист критичної інфраструктури в умовах гібридної війни: проблеми та пріоритети державної політики України. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 3 (40). С. 62-76.

3. Загрози критичній інфраструктурі та їх вплив на стан національної безпеки (моніторинг реалізації Стратегії національної безпеки) (аналітична

записка) URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/zagrozi-kritichniy-infrastrukturi-ta-ikh-vpliv-na-stan-nacionalnoi

4. Мунтіян В.І. Економічна безпека України / В.І. Мунтіян. К.: КИИЦ, 1999. 463 с.

5. Канцір В.С. Терористична діяльність і національна безпека. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 1. С. 265-269.

УДК 323.2

Стрелков В. В.
доктор філософії за спеціальністю політологія
старший лаборант кафедри державної безпеки,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

КРИЗОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ЕЛЕМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Події пов’язані зі збройною агресією російської федерації проти України, що розпочалась у 2014 р. та переросла у відкриту повномасштабну війну на початку 2022 р., виявили незадовільний рівень готовності державних структур до кризових ситуацій, зокрема гібридного та воєнного характеру. Такий стан речей зумовив необхідність розробки нових, стратегічних, підходів до організації кризового менеджменту в політиці безпеки, що знайшли свій вияв у запровадженні національної системи стійкості в 2021 р. Розгляд питання щодо стратегічних змін в архітектурі системи реагування на кризові ситуації та її здатності до діагностики, запобігання, оперативного реагування та вирішення кризових ситуацій різного характеру в умовах загальної невизначеності видається особливо актуальним в контексті нової хвилі воєнної агресії РФ проти України на початку 2022 р.

Для вирішення цього завдання, пропонуємо розглянути оновлену систему кризового менеджменту в українській політиці безпеки в двох площинах: нормативно-правовій та організаційній.

Основними документами, які регламентують нові засади кризового менеджменту в безпековій сфері є Стратегія національної безпеки України від 14 вересня 2020 р. (далі – Стратегія) та Концепція забезпечення національної системи стійкості від 27 вересня 2021 р (далі – Концепція).

Стратегія ґрунтується на засадах стримування, стійкості та взаємодії. Саме стійкість тут має безпосереднє відношення до кризового менеджменту, адже повинна забезпечувати здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища й підтримувати стале функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх

уразливостей. Стратегією, серед іншого, визначені: пріоритети національних інтересів України та забезпечення національної безпеки, цілі та основні напрями державної політики у сфері національної безпеки; поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України; основні напрями діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки; напрями та завдання реформування й розвитку сектору безпеки і оборони. Зокрема зазначається, що для забезпечення високого рівня готовності суспільства і держави до реагування на широкий спектр загроз Україна запровадить національну систему стійкості, яка передбачатиме: оцінку ризиків, своєчасну ідентифікацію загроз і визначення вразливостей; впровадження універсальних протоколів реагування на кризові ситуації та відновлення з урахуванням рекомендацій НАТО; дієву координацію та чітку взаємодію органів сектору безпеки і оборони, інших державних органів, територіальних громад, бізнесу, громадянського суспільства і населення у запобіганні й реагуванні на загрози та подоланні наслідків надзвичайних ситуацій; поширення необхідних знань і навичок у цій сфері; налагодження та підтримання надійних каналів комунікації державних органів із населенням на всій території України [1]. Всі зазначені вище положення, по-суті, і є оновленими засадами кризового менеджменту на державному рівні в Україні.

Концепція забезпечення національної системи стійкості покликана визначити організаційні основи функціонування системи національної стійкості, а також повноваження, завдання та відповідальність її суб'єктів. Концепція надає офіційне тлумачення поняттю кризова ситуація – стан, що характеризується крайнім загостренням протиріч, значною дестабілізацією становища в будь-якій сфері діяльності, регіоні, державі, у тому числі значним порушенням умов функціонування основних сфер життєдіяльності суспільства і держави, та потребує вжиття комплексу заходів для стабілізації ситуації та відновлення якості життя населення, умов функціонування суспільства і держави на рівні, не нижчому за докризовий [2].

Національною системою стійкості передбачено три організаційних рівні кризового менеджменту: державний, регіональний та місцевий. На державному рівні інституційна структура забезпечення національної стійкості має формуватись з таких елементів: Рада національної безпеки і оборони України; національний координатор з питань співробітництва України з НАТО у сфері розбудови національної системи стійкості; урядовий координаційний орган забезпечення національної стійкості; постійні структури міжвідомчої взаємодії з питань забезпечення національної безпеки і стійкості; органи державної влади у межах визначеної компетенції; допоміжні і дорадчі органи з питань забезпечення національної стійкості; національна мережа аналітично-експертних, наукових та навчально-методичних центрів розвитку стійкості. На

регіональному та місцевому рівнях: місцеві державні адміністрації; постійні структури міжвідомчої взаємодії з питань забезпечення безпеки і стійкості регіонів і територіальних громад; територіальні підрозділи органів державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, громадяни або об'єднання громадян, які є ініціаторами або учасниками процесів забезпечення національної стійкості; допоміжні і дорадчі органи з питань забезпечення стійкості регіонів і територіальних громад; регіональна мережа аналітично-експертних, наукових та навчально-методичних центрів розвитку стійкості [2].

Висновки. На нашу думку вищезазначена Концепція містить у собі багато позитивних моментів, наприклад вивчення та імплементація досвіду НАТО щодо розбудови та функціонування системи національної стійкості. Разом з цим в рамках її організації пропонується утворення значної кількості «координаційних органів» які мають на меті налагодження міжвідомчої взаємодії. Ці пропозиції, на нашу думку, містять у собі певні ризики щодо надмірної регуляції міжвідомчої взаємодії, уповільнення процесів комунікації та прийняття рішень, через збільшення кількості ланок у ланцюзі комунікації. Натомість утворення наукових та навчально-методичних центрів (наприклад, таких як «Центр передового досвіду у сфері забезпечення національної стійкості»), на нашу думку, є доволі слушним, в тому разі, якщо вони будуть здатні забезпечити розробку чітких алгоритмів та протоколів міжвідомчої взаємодії та комунікації в кризових ситуаціях, які б дозволили уникнути надмірного «роздування» апарату «міжвідомчих координаційних органів».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України; Стратегія від 14.09.2020 № 392/2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text (дата звернення: 01.04.2022)

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості» : Указ Президента України; Концепція від 27.09.2021 № 479/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#n11 (дата звернення: 01.04.2022)

УДК 343.98

Фаріон-Мельник А. І.
к.е.н., доцент, доцент кафедри безпеки та правоохоронної діяльності, Західноукраїнський національний університет

Мельник І. М.
ст. викладач кафедри безпеки та правоохоронної діяльності, Західноукраїнський національний університет

Василевський Р.
аспірант кафедри безпеки та правоохоронної діяльності, Західноукраїнський національний університет

КРИМІНАЛЬНІ ВИБУХИ: ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

У вітчизняній безпековій практиці особливої актуальності набуває питання громадської безпеки яка є однією із видів національної безпеки. Забезпечення громадського порядку та громадської безпеки є пріоритетним напрямом діяльності правоохоронних органів, тому в разі їх порушення останні повинні негайно реагувати на такі факти. Так, одним із небезпечних і часто повторюваних проявів протиправної діяльності в зазначеній царині є застосування вибухових пристроїв.

Тому особливої актуальності набуває питання про залучення спеціалістів до проведення такої обов'язкової та невідкладної слідчої (розшукової) дії під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених із застосуванням вибухових пристроїв, як огляд місця події. Ці заходи здійснюють тільки спеціалісти-вибухотехніки, які розв'язують такі завдання. Завдання спеціалістів-вибухотехніки представлені на (рис. 1) [1, с. 53].

Під час знешкодження вибухового пристрою (як без вибуху, так і з можливістю його виникнення) вибухотехнік працює самостійно. Проте він за можливості повинен діяти таким чином, щоб не “затоптати” сліди, з якими працюватиме спеціаліст-криміналіст.

Рис. 1 Завдання спеціалістів-вибухотехніки

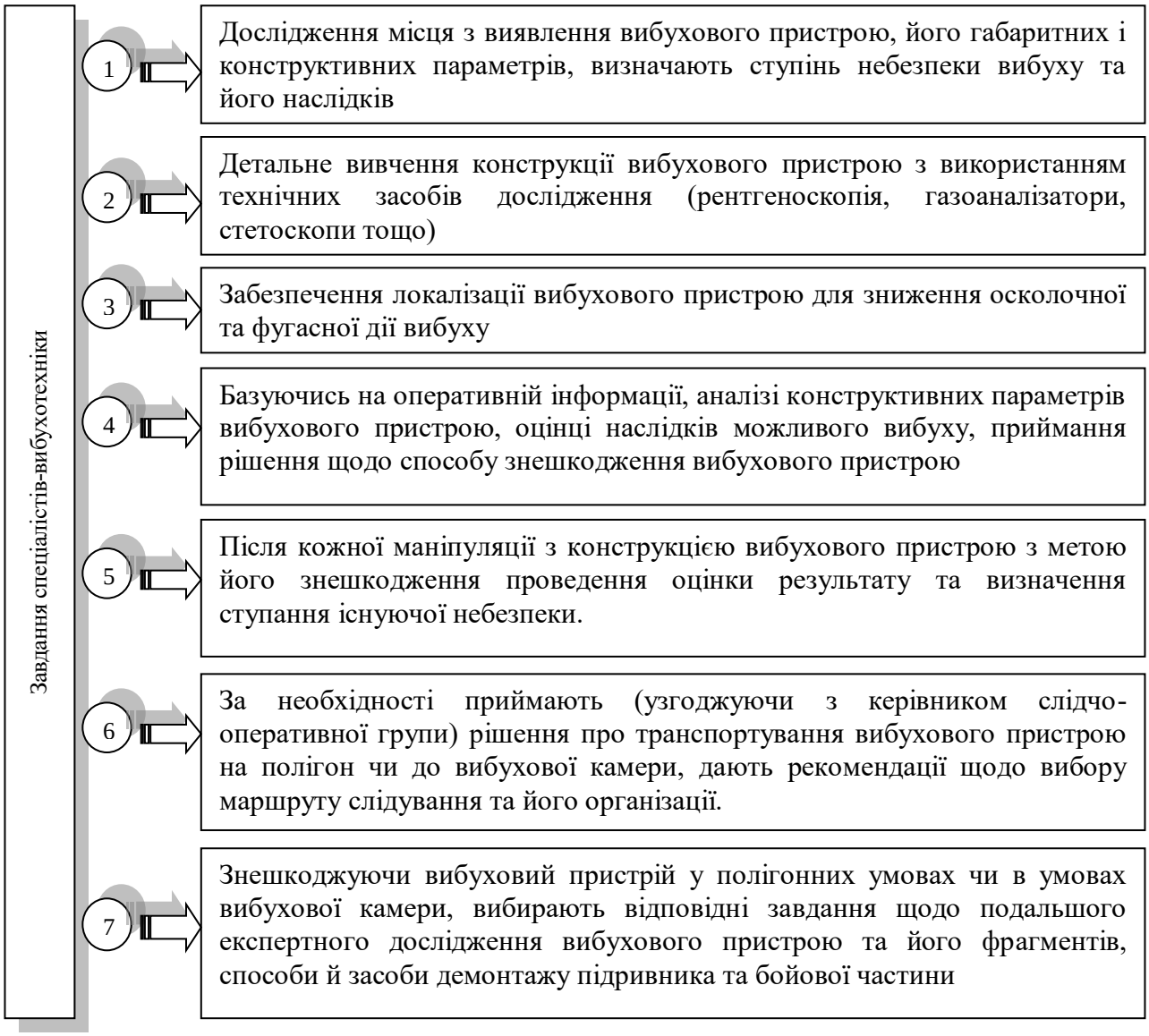

О. Пчеліна відзначає, що якщо спеціалісти-вибухотехніки дозволяють роботу в місцях виявлення вибухового пристрою, то спеціаліст-криміналіст здійснює пошук і вилучення слідів транспортних засобів, взуття, одягу, слідів-предметів, мікрооб’єктів.

В процесі виявлення та знешкодження вибухонебезпечних речовин досить часто залучають спеціалістів у сфері інженерно-будівельних робіт,

вибухотехніків, які повинні здійснювати контроль й оцінку процесу можливих руйнувань будівельних конструкцій внаслідок проведеного вибуху, займатися питаннями знешкодження боєприпасів, що не спрацювали, і повторних закладок вибухових пристроїв [1, с. 53].

Також, в склад слідчо-оперативної групи додаються рекомендації включати спеціалістів Державної служби України з надзвичайних ситуацій, оскільки у разі виявлення вибухових пристроїв (ВП) і їх детонації може виникнути пожежа. Вони повинні вживати негайних заходів, спрямованих на своєчасне гасіння пожежі з максимальним збереженням слідової картини та недопущенням виникнення інших вибухів (детонації інших вибухових пристроїв під дією вогню). Причому дії спеціалістів Державної служби України з надзвичайних ситуацій повинні узгоджуватися з діями спеціалістів-вибухотехніків, а в окремих аспектах й координуватися останніми.

Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних із використанням вибухових матеріалів потребує певних наукових і спеціальних знань. При цьому зв'язки криміналістичних досліджень з існуючими науковими знаннями, що застосовуються для їх проведення, мають різнобічний характер. В одних випадках ці зв'язки безпосередні, якщо наукові положення використовуються для криміналістичних досліджень без відповідного доопрацювання (наприклад, наукові положення про теорію і практику вибуху, властивості вибухових речовин і засобів вибуху, способи поводження з ними і характер протікання процесу вибуху). В інших випадках ці зв'язки опосередковані, коли наукові положення перетворюються і на їх основі розробляються спеціальні методи, прийоми та засоби виявлення, фіксації, вилучення, зберігання і дослідження матеріальних носіїв інформації про обставини вибуху та інші обставини, пов'язані з ним [2, с. 87-92].

Залучення осіб зі спеціальними знаннями у кримінальному судочинстві зумовлено обставинами кожної конкретної справи, де є потреба у використанні певного роду знань, що виходять за межі побутових, загальнотеоретичних і забезпечують реалізацію сторонами кримінального провадження права на справедливе правосуддя. Правове регулювання досудового розслідування і судового провадження процесуальних дій у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого Законом України про кримінальну відповідальність, здійснюється Кримінальним процесуальним кодексом України (КПК України) [3], яким передбачено, що учасниками кримінального провадження можуть бути особи, які мають наукові, технічні або інші спеціальні знання, такі як спеціаліст, експерт.

Процесуальне значення застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні та форми такого використання визначено у нормах КПК України. Разом з тим законодавцем чітко розмежовано основні цілі, завдання,

функціональні права і обов'язки, процесуальне значення результатів, одержаних під час кримінального провадження при залученні спеціаліста чи експерта та їх відповідальність (ст.ст. 69 і 71 КПК України) [3].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бандурка О.М. Особливості розслідування кримінальних вибухів / О.М. Бандурка, О.В. Пчеліна, С.С. Лукаш [та ін.]. *Актуальні питання діяльності слідчих підрозділів органів внутрішніх справ України: зб. наук. праць факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства та дізнання ХНУВС за 2011 рік* / за заг. ред. академіка НАПрН України, д-ра юрид. наук, проф. О.М. Бандурки. Х.: НікаНова, 2012. С. 32–61.

2. Кобець М.В. Науково-технічні (техніко-криміналістичні) засоби, які застосовуються під час попередження та розслідування кримінальних вибухів / М. Кобець // Криміналістичний вісник. К.: ДНДЕКЦ/КНУВС, 2010. № 1(13). С. 87-92.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Офіц. сайт Верховної ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення 07.04.2022).

УДК 327:355.01:94(100)

Ціватий В. Г.

к.і.н., доцент, Заслужений працівник освіти України,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
член правління Наукового товариства історії дипломатії
та міжнародних відносин (м. Київ, Україна)

ПОЛІТИКА БЕЗПЕКИ, ГІБРИДНІ ВІЙНИ І МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕГОВОРИ В ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ ДИПЛОМАТІЇ: ІСТОРИКО-ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ І ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ ДИСКУРСИ

В умовах сьогодення особливо актуалізується питання дослідження особливостей теорії та практики дипломатії, зокрема – практичної дипломатії у сфері політичної безпеки, міжнародно-політичних переговорів, політичної комунікації в поліцентричному світі XXI століття. Одним із нових напрямів у теорії дипломатії та теорії міжнародних відносин на сьогодні є – інституціональна політична конфліктологія та інституціональна політична безпека. Інституціональні й мондіалізаційні (глобалізаційні) політичні процеси,

глобальна дипломатія XXI століття – це тренд сучасної моделі поліцентричного світоустрою. «Силові поля» політичного, інституціонального, дипломатичного, військового, економічного та іншого впливу розподілені в сучасному світі як ніколи нерівномірно, і цей процес лише набирає обертів. Як туго натягнута сітка, ці «силові поля», постійно удосконалюючи свій дипломатичний інструментарій, перешкоджають надмірному посиленню того чи іншого претендента на особливий інституціональний статус [1, с. 26-31]. У цьому напрямі одним із об'єднавчих інституціональних векторів у світовій політиці є дипломатія та міжнародно-політичні переговори як засіб нейтралізації конфліктогенних чинників та інструментарій урегулювання політичних, воєнних і політико-дипломатичних конфліктів XXI століття [2].

Поняття гібридної війни виявилося теоретично й практично найбільш придатним для визначення характеру російсько-української війни 2022 року. Для опору й стримування агресора Україна разом з її міжнародними партнерами демонструє модель політичної безпеки і чітке розуміння природи й характеру цієї війни. Гібридну війну в загальному вигляді розуміють як воєнні дії, що здійснюють шляхом поєднання мілітарних, квазімілітарних, дипломатичних, інформаційних, економічних та інших засобів з метою досягнення стратегічних політичних цілей. Специфіка такого поєднання полягає в тому, що кожний з військових і невійськових способів ведення гібридної війни застосовується у воєнних цілях та використовується як зброя. Перетворення на зброю *(weaponization)* відбувається не тільки в медійній та інформаційно-комунікативній сфері. Так само в прямому сенсі в ролі зброї, яка наносить ураження різного рівня системам противника, застосовуються всі інші невійськові засоби ведення гібридної війни і моделі політичної безпеки. Таке функціональне поєднання в межах гібридних конфліктів гетерогенних явищ і засобів вимагає комплексного аналітичного підходу з боку представників різних галузей знань [2].

У сучасному поліцентричному світі інституціонально оформилися й трансформувалися як історично традиційні, так і нові політичні конфлікти, гібридні війни у всьому різноманітті їх конкретного прояву. Теорія дипломатії та теорія міжнародних відносин XXI століття активно досліджує їх базову аксіоматику, здійснює типологічний аналіз воєн і конфліктів, причинно-наслідкову обумовленість воєн і міжнароднoо-політичних конфліктів, технології їх урегулювання, зокрема – моделі переговорного процесу, їх динаміку та управління конфліктами в умовах глобалізованого світоустрою та історичній ретроспективі (інституціональна політична конфліктологія) [3, p. 16-26]. Гібридні конфлікти і гібридні загрози на сьогодні розглядають як важливу характеристику міжнародного безпекового довкілля, що перебуває в стані системної кризи. Водночас, у військовій та аналітичній спільнотах бракує

єдності у розумінні феномену гібридної війни. Головне питання полягає в тому, чи змінилася природа сучасної війни, і чи є гібридні способи ведення воєн принципово новими формами воєнних конфліктів, сучасних і майбутніх? Чи насправді йдеться лише про застосування нових комбінацій, прийомів і методів воєнних дій, відомих з античних часів, а сутність війни як була, так і залишається незмінною? Остаточної відповіді на це питання досі немає. Однак ситуація ведення бойових дій не позбавляє від потреби вирішення теоретичних питань, уважати так було б драматичною помилкою, оскільки в умовах війни правильна оцінка сутності воєнних явищ безпосередньо пов'язана з розробкою та перевіркою на практиці засобів оборони, захисту від агресії. Для України на сьогодні це питання є ключовим.

В історичному минулому теоретичною основою вивчення політичних конфліктів, слугувала гуманітарна парадигма, заснована на побудові вербальних образів конфліктів, їх чуттєвому сприйнятті й наступному аналізі методами логіки «здорового глузду», з опорою на історичний досвід, історичні моделі й традиції, на досвід попередників [4, p. 181-190]. Новими теоретико-методологічними пріоритетами для моделювання конфліктів у сфері теорії дипломатії, зовнішньої політики і міжнародних відносин повинні стати – концепції теорії систем і системного аналізу, загальної теорії управління і кібернетики, синергетики, інформаційних технологій і логіколінгвістики, теорії хаосу й активних систем, діаспоральна аксіоматика і т.д. Нові тенденції в розвитку політичних і політико-дипломатичних конфліктів XXI століття вимагають і нових ефективних методів вивчення цих конфліктів на основі математичних, структурно-логічних, кібернетичних і імітаційно-комп'ютерних, історико-компаративних підходів. Політичні конфлікти сучасності – це клас (інституційний кластер) соціальних конфліктів. Політичні конфлікти відбуваються в соціальній сфері [4, p. 181-190].

Важливою рисою політичних і політико-дипломатичних конфліктів, в умовах трансформації сучасних міжнародних відносин, є використання для їх вирішення як силових, так і несилових способів. У першому випадку вони балансують на межі переходу у військові, у другому – найчастіше набувають юридичного (правового), договірного забарвлення. У нових геополітичних умовах XXI століття, в умовах поліцентричної (багатополюсною) моделі світоустрою, теорія і практика глобальної дипломатії, теорія зовнішньої політики і теорія міжнародних відносин акцентують свою дослідницьку парадигму на нових підходах у дослідженні політичних конфліктів та воєн – на основі використання сучасних методів математичного та комп'ютерного моделювання. Поряд з традиційними підходами до вивчення, моделювання та аналізу політичних конфліктів слід залучати і нові підходи: використовувати останні досягнення в області природознавства, математики, інформатизації та

комп'ютеризації тощо. Публічна дипломатія та політика «м'якої сили» є одним із засобів реалізації зовнішньополітичної стратегії для будь-якої держави, що претендує на значиму роль у системі міжнародних відносин в умовах поліцентричного світоустрою XXI століття і реаліях підвищеної світової політичної конфліктогенності міждержавних відносин. З наданням міжнародної допомоги пов'язаний і особливий спосіб просування «м'якої сили» держави – кризова дипломатія *(disaster diplomacy)* [5].

Проблема воєн і міжнародно-політичних конфліктів на пострадянському просторі вже тривалий період часу залишається однією із найактуальніших політико-дипломатичних проблем. Саме Україна сьогодні посідає чільне місце в геополітичних інтересах та архітектоніці безпеки сучасних наддержав, мужньо відстоює свою незалежність, суверенітет і політичну безпеку в російсько-українській війні, яку розпочала росія 24 лютого 2022 року проти нашої держави. Конфліктогенні чинники, тренди хаотизації та упорядкування мають свій вияв у всіх сферах міжнародних відносин, зовнішньої політики та дипломатії, домінують у теорії та практиці сучасної дипломатії, а саме: безпековій, воєнно-політичній, економічній, діаспоральній, інституціональній і соціально-гуманітарній [6]. Закінчення епохи холодної війни і біполярного світу поставило перед державами питання обґрунтованості існування системи міжнародних відносин та її інституціональну трансформацію, з'являється новий дипломатичний інструментарій та моделі дипломатії [7, p. 02-13]. Новим напрямом дипломатії XXI століття стала діаспоральна дипломатія, зокрема – діаспоральна аксіоматика. Політична безпека має одним із своїх інституціональних елементів – інституціональну діаспорологію (інституції діаспори в міжнародно-політичному, правовому та публічному просторі) [8].

Отже, феномен гібридної війни має два головні модуси існування – матеріальний (фізичний) і дискурсивний. Ці два модуси асиметричні. У військовому (матеріальному) вимірі російсько-українська війна є локалізованим, охоплюючи частину території України, натомість дискурс цієї гібридної війни набув глобального масштабу. Інтерпретаційна складова гібридної війни, або когнітивний вимір ведення гібридних воєнних дій реалізується за допомогою дискурсивних вербально-семіотичних засобів, політико-дипломатичного інструментарію, переговорного інструментарію та моделювання політичної безпеки. Розгляд відмінностей у розумінні нових «змішаних» форм ведення бойових дій дозволяє поставити питання про наявність у сучасних підходах до гібридної війни відмінних перспектив, залежно від позиції сторін у війні та їхніх цілей, а також про вплив «точки зору» на формування стратегій протидії гібриднім загрозам і гібридному нападу, особливостям політичної безпеки і міжнародно-політичних інституцій.

Постановка проблеми інституціоналізації конфліктів, політичної безпеки, гібридних воєн та інституціональних механізмів їх урегулювання в сучасній міжнародній політико-дипломатичній системі є новою для історико-політологічних і політико-правових досліджень, що відтак вимагає застосування системного аналізу та відповідної термінології, яка необхідна для виконання наукових завдань. Дипломатична історія та дипломатична практика має багатий досвід в історичній ретроспективі та сьогоденні, зокрема – щодо реалізації та моделювання вирішення вищезазначених проблемних конфліктогенних питань і воєн, форм забезпечення політичної безпеки в міжцивілізаційному та міжнародно-інституціональному просторі сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ціватий В.Г. Міграційна політика України та інтелектуальна міграція в поліцентричному світі XXI століття: інституціональний і стратегічний дискурси. *Стратегії державної міграційної політики України: Збірник наукових статей.* Київ, 2019. С. 26–31.

2. Перепелиця Г. М. Конфлікти в посткомуністичній Європі. К.: ПЦ «Фоліант», 2003. 431с.

3. Tsivatyi V. National Security as a Component of Global Security: Lessons from Ukraine's Crises. *Eastern Europe Regional Studies.* Tbilisi–Chişinău, 2017. No 2 (4). P. 16–26.

4. Tsivatyi V. Integration Diplomacy and Paradiplomacy as an Institutional Toolkit for the Implementation of Interstate Cross-border Cooperation and Cross-border Security: the European Experience of Ukraine (2014-2020). *Ştiinţa politică şi administrativă: provocări globale, soluţii locale, conferinţă ştiinţifică internaţională.* Chişinău: UNU, 2021. С. 181–190.

5. Public Diplomacy: A New Strategic Imperative, 2016. 196p.

6. Weimann G. Www.Terror.Net: How Modern Terrorism Uses the Internet. Special Report. Washington, D. C.: U.S. Institute of Peace. 2004. 12p.

7. Tsivatyi V., Martsyniuk M. Foreign Affairs of Europe and Migration Policy in the Context of the COVID–19 Pandemic Spread: Regional and Diasporal Discourses. *Eastern Europe Regional Studies.* Tbilisi–Chişinău, 2021. No 1 (9). P. 02–13.

8. Lasica Daniel T. Strategic Implications of Hybrid War: A Theory of Victory. 2012. [s.l.]. 66 p.

УДК 330.161

Шатарський А. Я.
аспірант кафедри безпеки та
правоохоронної діяльності,
Західноукраїнський національний університет

ПРАКТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ПРОЄКТНИХ РІШЕНЬ ЯК ВЕКТОР ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ МЕРЕЖЕВИХ СТРУКТУР

В сучасних трансформаційних умовах доведено, що застосування проєктного підходу до забезпечення економічної безпеки підприємств мережевих структур дозволяє нівелювати фактори неефективних витрати часу й дефіциту ресурсів за рахунок концентрації зусиль на пріоритетних цілях і завданнях, пов'язаних з нейтралізацією найбільш істотних загроз економічної безпеки. На даний період часу конкретні інструменти проєктного управління при інтегруванні їх у систему управління економічної безпеки підприємств мережевих структур вимагають адаптації й доопрацювання. Слід відзначити, що одним із ключових аспектів, що забезпечують безперервне безперебійне функціонування всіх внутрішьомережевих процесів є її економічна безпека [1].

У своїх наукових працях І. І. Мазур визначає проєкт як зміну системи. На думку вченого-економіста будь-який проєкт являє собою деяке завдання, що має вихідні дані, необхідні результати й мети, що обумовлюють спосіб її розв'язку. Згідно з даним підходом, проєкт економічна безпека – це переклад економічної системи, що характеризується фактичними показниками економічної безпеки в стан із цільовими показниками, з урахуванням досягнення яких формується відповідний план заходів.

Враховуючи складність і багатогранність поняття, сутності й структури економічної безпеки, необхідно враховувати значну кількість як економічних, так і нормативно-правових особливостей діяльності конкретної організації. У зв'язку із цим слід звернути увагу й на підхід запропонований Бондарчук Ю. та Марущак А., що розглядали проєкт як сукупність планових документів. Згідно з

даним трактуванням, проєкт – це сукупність документів, що містять принципове або остаточне рішення, що дає повне розуміння про об'єкт і наступні дані для розробки документації. Таким чином, економічна безпека як проєкт визначається як сукупність управлінських рішень організаційно-економічного характеру, що регулюють процес діяльності організації в умовах впливу різного роду загроз у відповідної нормативно-правової форми [2, с. 40].

Таким чином, економічна безпека підприємств мережевих структур являє собою сукупність заходів спрямованих на забезпечення економічних інтересів мережевої системи за допомогою підвищення показників загроз в умовах обмежених фінансових і тимчасових ресурсів.

На сьогоднішній день поєднання двох підходів – проєктного й процесного – застосовується досить ефективно. У теж час для впровадження й застосування даної методики потрібна розробка відповідного корпоративного стандарту для уніфікації процедур управління та векторів розвитку застосування процесного або проєктного підходів залежно від проведених заходів.

На основі провдених досліджень встановлено, що поєднання процесної і проєктної діяльності підприємств мережевих структур включає наступни алгоритм: 1. Розробка структури операційної діяльності підприємств мережевих структур. На даному етапі керівниками проєкту проводиться формальний опис організаційно-функціональної структури бізнес-процесів, виділення усіх функцій організації, призначення виконавців. 2. Створення механізмів реалізації процесів у проєктній формі: побудова альтернативних варіантів реалізації процесів; адаптація системи управління мережевою структурою й перехід до виконання проєктів; формування регламентів взаємодії власників процесів з керівниками проєктів. 3. Створення механізмів уніфікованого виконання проєктів. Процеси, необхідні для виконання проєктів, групуються й описуються у формі процедур. За кожною процедурою закріплюється менеджер, що контролює її ефективну реалізацію й подальший розвиток, що забезпечує рівність між проєктами й процесами [3].

У цей час розвиток теорії й практики управління проєктами здійснюється відповідно до стандарту ANSI Pmbok та являє собою частину діяльності, у процесі якої визначаються й досягаються чіткі цілі проєкту при балансуванні між об'єтом робіт, ресурсами, часом, якістю й ризиками. Ключовим фактором успіху проєктного управління є наявність чіткого заздалегідь визначеного плану, мінімізації ризиків і відхилень від плану, ефективного управління змінами. На основі проведених досліджень відзначено, що економічна безпека може розглядатися в якості забезпечення проєкту [1, с. 38].

Сучасна теорія проєктного управління одержала досить якісне наукове обґрунтування й широке практичне застосування. У цей час основні процедури управління проєктом формуються відповідно до традиційної методології й

такими методологіями, як IPMA, PMI, PRINCE2. Доведено, що основні етапи роботи над проєктом під методологію PRINCE2 варто представити у співвідношенні основних складових економічної безпеки підприємств мережевих структур й процедур проєктного підходу. Отримані результати представимо у табл. 1.

З практичної точки зору варто відзначити, що заключним етапом буде формування плану, що відображає ключові детермінанти й показники системи економічної безпеки організації, з метою визначення наявних ресурсів, часу й можливостей по підвищенню рівня економічної безпеки організації.

Прорезюмувавши вище описане відзначаємо, що запропонована методика дозволяє адаптувати процес забезпечення економічної безпеки з обліком усіх її складових на основі традиційної методології (виявлення загроз, оцінка, протидія, моніторинг) до проєктного підходу (досягнення мети в умовах обмежених ресурсів), що дозволяє використовувати всі переваги для діяльності підприємства в контексті ефективного нормативно-правового функціонування. Система показників дозволяє здійснювати моніторинг загроз і застосовувати заходи протидії виходячи із застосовуваної організаційної структури.

Таблиця 1

Співвідношення основних складових економічної безпеки підприємств мережевих структур й процедур проєктного підходу

№	Складові системи економічної безпеки	Процедури відповідні до проєктного підходу	Реалізація проєкту “Економічна безпека підприємств підприємств мережевих
1	Визначення рівня економічної безпеки	Початок проєкту (SU).	Визначення відхилення фактичного рівня економічної безпеки підприємства від цільового
2	Загрози економічної безпеки		Виявлення загроз економічної безпеки
3	Критерії, показники, індикатори економічної безпеки, граничні значення показників	Планування проєкту (PL)	Розрахунки сценарних варіантів співвідношення: а) високий бюджет, короткостроковий період; б) середній бюджет, середньостроковий період; в) низький бюджет, довгостроковий період.
4	Заходи протидії загрозам	Управління проєктом (DP)	Складання плану заходів – графік Ганта
5	Механізм протидії	Контроль стадій (CS) Контроль меж стадій (SB) Управління реалізацією продукції (MP)	Реалізація завдання оптимізації фінансових ресурсів на основі методу критичних ланцюгів

6	Моніторинг	Закінчення проєкту (СР)	Визначення загроз економічної безпеки підприємства у відповідності із ключовими детермінантами

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вівчар О. І. Управління економічною безпекою підприємств: соціогуманітарні контексти: монографія. Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2018. 474 с.

2. Живко З. Б. Механізм управління системою економічної безпеки підприємства. Науковий вісник Ужгородського університету. 2019. Вип. 3. С. 37-42.

3. Коробчинський О.Л. Методика формування системи економічної безпеки підприємства. URL: http:// www. masters. donntu. edu.ua/ 2011/iem/kuzenkova/library/statya4.htm

УДК 004:344.2

Kovalchuk O. Ya.
Ph.D., Associate Professor, Department of Applied Mathematics,
West Ukrainian National University

Berezka K. M.
Ph.D., Associate Professor, Department of Applied Mathematics,
West Ukrainian National University

BIG DATA ANALYTICS DURING STATE OF WAR: SAFETY VS LEGAL ASPECT

The undeclared insidious war of the Russian Federation against Ukraine has created fundamentally new realities for the system of national security, defense and international security as a whole. For the second month already, one small country, despite all the guarantees of international security previously provided by the so-

called «strong» states, has been forced to defend itself against an open military invasion by a huge state that positions its army as «the second in the world». This unprecedented event set a precedent for international law. Its principles have proved ineffective against the aggressor country, which has already been forgiven for military conflicts in Georgia, Moldova, Tajikistan, Uzbekistan, Dagestan, Chechnya, Syria, the annexation of Crimea and the partial annexation of Donetsk and Luhansk regions of Ukraine, Smolensk plane crash in 2010, the downing of a civilian passenger plane Boeing 777 near Donetsk in 2014. As a result, this illusion of complete impunity led to a new crime against humanity – a full-scale military invasion of Ukraine by the Russian Federation, which effectively drew the whole world into World War III.

The Russian army violated all laws and principles of war by using mass executions of civilians, numerous abuses, rapes, destruction of private property, looting and forced deportation to Russia and its temporarily occupied territories. Under such harsh circumstances, the Ukrainian government has given official permission to kill the invaders to all civilians, and the church does not consider personal revenge a sin. The Russian army, with its terror and belief in impunity, caused a massive effect on the so-called «affect» state of the civilian Ukrainian population and provoked an irresistible desire to punish each aggressor independently and immediately for inhuman crimes. However, the crimes they committed and the possible punishment are incomparable. With the beginning of the war between the Russian Federation and Ukraine, many new terms have appeared in modern language, but it is difficult to speak the language of law with the aggressor. Thus, Israel, a small country that has been successfully fighting the Arab world for more than 60 years for its rights, has realized that words and legal instruments are not always able to stop killings and prosecute all war criminals. This understanding was one of the reasons for the creation and operation of the Mossad, which is officially a civilian structure.

The presumption of innocence has always been the advantage of the civilized world. However, loyal laws of international law do not allow to fully prove all crimes committed on the territory of Ukraine, both against the state and against individual civilians, and to punish all those guilty. Without evidence, it is difficult to enforce the law. Under the occupation, it is almost impossible to gather evidence of crimes, because the Russian army carefully destroys them by spreading fakes, burning the corpses of civilians in crematoria imported from Russia, and forcibly deporting hundreds of thousands of Ukrainians to remote areas of Russia. It is also almost impossible to prove the facts of abuse of prisoners and crimes against children and the infirm. In conditions of constant hostilities or occupation, it is not possible to take samples for analysis to determine which chemical was used by the Russians using prohibited weapons. Such confidence in impunity provokes mass, long-lasting, often group brutal inhumane crimes against the civilian population of Ukraine. The

“dilemma of sensitivity and specificity” remains unresolved: is it more important to prove the innocence of the probable suspect (this is likely to contribute to his impunity) or to protect the rights of the innocent victim? This dilemma is a reason to ignore the very facts of the crimes because of the sense of insecurity gained from the experiences of victims of previous similar cases who have gone unpunished.

The high-tech society of the 21st century deals with the issues of recognizing humanoid robots as subjects of legal relations, the legitimacy of granting them citizenship, and learning to guard against the global threats of Artificial intelligence (AI). However, modern society has proved unprepared to defend itself against crimes against humanity committed by homo sapiens themselves. Probably because the very term «man» a priori means that it is a biological being endowed with both intellect and morality. The actions of Russian servicemen in the context of the war they started in Ukraine cannot be described by any of these concepts. Not only lawyers but also psychiatrists have to investigate such brutally irrational behavior, called the «phenomenon of racism».

The UN International Court of Justice cannot force Russia to enforce its decision to end the war against Ukraine, but international law requires conclusive evidence that the Russian army has violated all the rules and traditions of war, and the Russian military has committed crimes against Ukrainian citizens. In such circumstances, the use of big data analytics technology can be an effective mechanism for gathering evidence of war crimes and accompanying criminal proceedings [1, p. 122].

Big data analytics can be used for pattern recognition, tracking and social media discovery [2, 765]. This violates the right to confidentiality to some extent, but it still makes it possible to make the “Solomon's decision” even before there is not a single living witness of the modern genocide left. In addition, confidential data can be encrypted, not stored or distributed. This information can be used to pre-assess risks and predict potential threats of large-scale or partial escalation through event analysis. This is a method of studying the dynamics of political situations, based on observation of the intensity of events in order to identify possible ways of their development and the most important components of the political process [3, 109]. Big data technologies are effective for monitoring and controlling the movement of people both inside and outside the country, searching for missing persons, identifying the dead, searching for war criminals and collaborators, tracking criminals and wanted cars [4, p. 33].

Information technologies based on AI algorithms can be effective in the context of military operations to analyze the relevance of evidence to the criminal process, the classification of crimes, compliance with regulations, and so on. Text Mining tools, which cover many different aspects of machine reading, including analytics and document classification, recognition of key propaganda narratives, and

detection of fakes, can be effective in building the evidence base for informed decision-making in criminal proceedings and judicial analysis.

For remote monitoring in combat or demining, the military of many countries has successfully used intelligent robots to assess potential risks and respond to potential hazards, including demining, collection and analysis of explosives and toxic substances. [1, 123].

Lawyers at the international level have yet to determine how to qualify the unprecedented crimes of the Russian Federation against the people of Ukraine. However, it is big data technology that can be an effective tool to support decision-making in these complex uncertain settings and reduce the ineffectiveness of overly loyal laws to criminals who massively conceal crimes and destroy their evidence.

LITERATURE

1. Kovalchuk O. Smart Technologies in Criminal Justice. International Scientific Conference “Information Technologies and Computer Modelling”. (Iv.-Fr., 18-23 May 2020). P. 122-123.
2. Kovalchuk O., Shynkaryk M., Masonkova M., Banakh S. Cybersecurity: technology vs safety. 10th International Conference “Advanced Computer Information Technologies” (Deggendorf, Germany, 16-18 September 2020). P. 765-768.
3. Kovalchuk O., Masonkova M. Big data technologies in big political game. International Scientific and Technical Conference of Students, Postgraduate Students and Young Scientists “Computer Science, IT and Management Systems” (Ivano-Frankivsk, 28-30 November 2018). P. 109-110.
4. Berezka K., Kovalchuk O. Modelling factors connected with the effect of international migration for security and economy. Econometrics. Advances in Applied Data Analysis, 2019. Vol. 23, No. 4. P. 30-42.

СЕКЦІЯ 3.
ВИКЛИКИ ДЛЯ ЄВРОПИ ТА СВІТУ

SECTION 3.
CHALLENGES FOR EUROPE AND WORLD

УДК 342.7

Баран А. В.
к.ю.н., доцент кафедри
міжнародного права та міграційної
політики, Західноукраїнський
національний університет

ЩОДО ПИТАННЯ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА У МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ АКТАХ

За словами відомого швейцарського історика Ж.-Ж. Бабеля за 5 тис. років існування людської цивілізації від часів Шумерів до ХХ ст. було проведено 14 513 війн. Фактично історія існування людства – це історія воєн. Кожне збройне протистояння приносить безліч людських жертв, фінансові та матеріальні втрати. На жаль, міжнародне співтовариство не змогло зберегти мир і після закінчення у 1945 році, найбільш масштабної за кількістю загиблих, Другої світової війни.

У XXI ст. у центрі Європи сценарії третьої світової війни у форматі ядерного протистояння і нового поділу світу стають все більш реальними, а цінності гуманізму та солідарності відходять на другий план. Фундаментальні права людини, такі як, право на життя, на свободу та особисту недоторканість, право на свободу пересування та вільний вибір місця проживання та інші зазнають обмежень з боку держави. Як правомірно обмежити права однієї групи осіб, щоб не порушити права інших і чи правомірними будуть такі обмеження?

На сьогодні законодавства більшості країн, в тому числі і українське, передбачає можливість обмеження прав і свобод громадян. Хоча, слід зазначити, що при цьому обмеження прав людини на правомірних засадах має чіткі правові межі, які не можуть змінюватись довільно. Зокрема, відповідно до Основного Закону України, а саме ч.1 ст. 64 конституційні права і свободи людини та громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України [1].

Умови правомірних обмежень державою прав і свобод громадян були вперше закріплені Загальною декларацією прав людини 1948 р. Відповідно до п. 2 статті 29 : «При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві» [2].

Схожі підстави зазначені у положеннях ст. 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права : «Під час надзвичайного становища в державі, при якому життя нації перебуває під загрозою і про наявність якого офіційно оголошується, держави-учасниці цього Пакту можуть вживати заходів на відступ від своїх зобов'язань за цим Пактом тільки в такій мірі, в якій це диктується гостротою становища, при умові, що такі заходи не є несумісними з їх іншими зобов'язаннями за міжнародним правом і не тягнуть за собою дискримінації виключно на основі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження» [3].

Щодо положень Європейської Конвенції з прав людини 1950 р., то в ст. 15 також йдеться про дерогацію під час надзвичайної ситуації. Проте, на відміну від двох попередніх міжнародно-правових актів, у ЄКПЛ дані положення розширено і конкретизовано, зокрема здійснено класифікацію на загальні і спеціальні. Причому, якщо загальні обмеження (ст. ст. 15-18) в основному повторюють критерії, закріплені у ЗДПЛ та МППГП, то спеціальні, що відносяться до таких прав і свобод, як право на недоторканість особи, житла і кореспонденції, право на свободу мирних зборів і асоціацій, право безперешкодно користуватися своїм майном, право на свободу вибору місця

проживання, право іноземців на проживання на території держави і неприпустимість екстрадиції (ст. ст. 8-11 Конвенції, ст. ст. 1, 2, 4 і 7 Протоколів) є новацією Європейської конвенції [4].

У пункті 1 статті 15 визначаються обставини, за яких Договірні Держави можуть правомірно відступати від своїх зобов'язань згідно Конвенції. Цей пункт також встановлює обмеження щодо заходів, які вони мають право вживати під час будь-якого відступу від зобов'язань.

Пункт 2 статті 15 захищає певні закріплені в Конвенції основоположні права (стаття 2 (право на життя), крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій; стаття 3 (заборона катування та інших форм жорстокого поводження); § 1 статті 4 (заборона рабства і примусової праці) та стаття 7 (ніякого покарання без закону) від будь-якого відступу від зобов'язань..

Три додаткових протоколи до Конвенції також містять положення, які забороняють відступ від деяких прав, що в них містяться. Це Протокол № 6 (про скасування смертної кари у мирний час і обмеження смертної кари під час війни), Протокол № 7 (лише принцип ne bis in idem (недопустимість притягнення особи до юридичної відповідальності двічі за одне й те саме правопорушення), відповідно до статті 4 цього протоколу) і Протокол № 13 (повне скасування смертної кари) [4].

У пункті 3 статті 15 викладені процесуальні вимоги, яких повинна дотримуватися будь-яка Держава, що відступає від виконання своїх зобов'язань. Відступ від зобов'язань не обов'язково є визнанням того, що Держава не зможе гарантувати права, закріплені в Конвенції. Насправді, на практиці, заявляючи про відступ від зобов'язань, Договірна Держава зазвичай зазначає, що заходи, яких вона вживає, «можуть» передбачати відступ від її зобов'язань за Конвенцією. З цієї причини, завжди коли заявник скаржиться на те, що його права за Конвенцією були порушені протягом періоду відступу від зобов'язань, Суд спочатку перевіряє, чи можуть вжиті заходи бути виправдані відповідно до основних статей Конвенції; і лише якщо вони не можуть бути виправдані таким чином, Суд переходить до визначення того, чи був відступ від зобов'язань правомірним (наприклад, А. та інші проти Сполученого Королівства [ВП], § 161; Lawless проти Ірландії (№ 3), § 15).

Дерогація згідно ЄКПЛ допускається лише у виняткових випадках, а саме: «під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації…», «...заходів … виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища… », «...за умови, що такі заходи не суперечать іншим зобов'язанням [Високої Договірної Сторони] згідно з міжнародним правом» [5].

Згідно практики ЄСПЛ надзвичайна ситуація повинна фактично існувати або бути неминучою; криза, що стосується лише конкретного регіону Держави, може прирівнюватись до суспільної небезпеки, яка загрожує «життю нації»

(Ірландія проти Сполученого Королівства, Aksoy проти Туреччини); і криза чи загроза повинні бути «винятковими» в тому розумінні, що звичайні заходи або обмеження, дозволені Конвенцією для забезпечення громадської безпеки, здоров'я і порядку, є явно недостатніми (Данія, Норвегія, Швеція та Нідерланди проти Греції («Грецька справа»).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80
2. Загальна декларація прав людини: Міжнародний документ від 10.12.1948 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015
3. Міжнародний Пакт про громадянські і політичні права: Міжнародний документ від 16.12.1966 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_043
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 11 листопада 1950 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004
5. Посібник зі статті 15 Європейської конвенції з прав людини. Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2016. 16 с.

УДК 347.73:336.22

Герчаківський С. Д.
к.е.н., доцент кафедри податків і фіскальної політики Західноукраїнського національного університету

ЗАКОНОДАВСТВО ЄС У СФЕРІ АКЦИЗНОГО ОПОДАТКУВАННЯ ЕНЕРГОПРОДУКТІВ В ПАРАДИГМІ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Система приписів та стандартів міжнародного і, в тому числі, права Європейського Союзу має чітко визначену національно-правову спрямованість, адже саме правотворча, правозастосовна діяльність національних органів влади держави забезпечує реальне впровадження міжнародних стандартів у національну правову систем [1]. Розгляд наукових та прикладних проблем розвитку законодавства ЄС щодо акцизного оподаткування перебуває в актуальній площині гармонізації українського та європейського законодавств, при цьому слід відзначити і те, що «…ані в міжнародно-правовій теорії, ані в

сучасній правотворчій практиці до останнього часу не приділялося належної уваги теорії гармонізації законодавства, з'ясуванню базових понять та підходів, хоча прикладні аспекти гармонізації законодавства є одними з найбільш актуальних і широкодосліджуваних у зарубіжній правовій теорії, особливо в сучасному праві ЄС» [2].

Держави-члени Європейського Союзу володіють доволі широкими правами щодо розробки системи податкового законодавства в контексті відстоювання національних пріоритетів. При цьому членство в ЄС зосереджене на дотриманні та повазі деяких базових та основних принципів, які відображаються і на системі законодавства ЄС у сфері акцизного оподаткування енергопродуктів та електроенергії. Сюди варто віднести недискримінацію та реалізацію вільного переміщення товарів і послуг в рамках єдиному ринку. Такий підхід є обґрунтованим, зважаючи на те, що дедалі більше юридичних і фізичних осіб працюють у більш ніж одній країні, що спрощує їхні спроби сплатити найнижчий можливий податок чи акциз («мінімізація податків») або не платити нараховані податки («ухилення від сплати податків») у законний спосіб.

Україна ратифікувала Угоду про асоціацію між Україною та ЄС і його державами-членами у вересні 2014 року, з цього моменту всі органи влади, які мають повноваження в сфері європейської інтеграції, повинні забезпечити ефективне виконання взятих міжнародно-правових зобов'язань.

Стрижневим елементом Угоди є приведення законодавства України до права ЄС. Угода про асоціацію — це кілька сотень актів Європейського Союзу, положення яких повинні бути перенесені до національної системи України, тому розробка ефективного механізму наближення законодавства України до права ЄС є важливим елементом, який має безпосередній вплив на формування державної політики України в цілому. Директиви Ради ЄС, що гармонізують національне законодавство в сфері непрямого оподаткування, можна розподілити на дві групи: 1) директиви щодо ПДВ; 2) директиви щодо акцизів.

Одним із ключових постулатів податкової гармонізації законодавства в сфері акцизного оподаткування України і ЄС є імплементація норм Директив Ради ЄС щодо оподаткування продуктів енергії та електроенергії. Статтею 1 Директиви Ради ЄС N 2008/118/ЄС від 16 грудня 2008 року стосовно загальних умов акцизного збору, що відміняє Директиву N 92/12/ЄС, визначено перелік товарів, які віднесені до підакцизних, а саме: продукти енергії та електрична енергія (energy products and electricity); алкоголь та алкогольні напої (alcohol and alcoholic beverages); тютюнові вироби (manufactured tobacco). Водночас до енергоносіїв та електроенергії відносять: природний газ, вугілля, бензин, легке дизельне пальне, зріджений нафтовий газ, метан, тяжке дизельне пальне, керосин, електроенергія.

Директива Ради 2003/96/ЄС про реструктуризацію системи Співтовариства щодо оподаткування енергоносіїв та електроенергії фіксує ставки податків, які повинні бути імплементовані в національні законодавства держав-членів, встановлює правила оподаткування та винятки із них, а також уповноважує держав-членів робити такі винятки чи впроваджувати у національному законодавстві преференційний режим для певних енергетичних продуктів. Так зокрема, мінімальна ставка на етилований бензин складає 359 (коди 2710 11 31, 2710 11 41, 2710 11 45 та 2710 11 49) та свинцевий бензин 421 (коди 2710 11 31, 2710 11 51 та 2710 11 59), відповідно до Додатку 1 Директиви 2003/96/ЄС. Відповідно, мінімальні ставки, що введені на час воєнного стану в Україні [3] в принципі не відповідають вимогам Директиви 2003/96/ЄС.

Відповідно до пункту 3, держави-члени можуть застосовувати нульовий рівень оподаткування до енергетичних продуктів та електроенергії, що використовуються для сільськогосподарських, садівничих та риболовецьких робіт, а також у лісовому господарстві, але не в умовах воєнного часу, який Україна запровадила 24.02.2022 року відповідно до Указу Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». Таким чином, в ЄС оподаткування енергетичних продуктів та електроенергії є одним з інструментів покращання, перш за все, екологічної ситуації.

Акцентуємо увагу і на тому, що Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» [3] не охопив зниження ставки акцизного податку на електроенергію, яка залишається діючою. Вважаємо, що в умовах воєнного стану варто доповнити зміни до Податкового кодексу України в частині справляння акцизного податку та ПДВ з електроенергії та деяких інших енергопродуктів, оскільки прийнятий парламентом України законопроект не покриває всі ризики, пов’язані з війною, розпочатою РФ проти України, які несуть громадяни та компанії України. Зокрема, вважаємо за доцільне: звільнення від акцизного податку електричної енергії; зниження ставки ПДВ до 7% на енергетичне вугілля, яке використовується для виробництва електричної та теплової енергії.

Послідовність, визначення етапів та швидкість імплементації Директиви Ради № 2003/96/ЄС в Україні в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення повинні враховувати наступні фактори: пріоритет захисту українського енергоринку та мінімізація забезпечення енергопродуктів з країн-агресорів – Російської Федерації та Білорусі; необхідність розширення енерго- та ресурсоефективних технологій в контексті приєднання до європейської енергосистеми ENTSO-E; повоєнне відновлення енергомереж та транспортних коридорів з постачання енергопродуктів; екологізація виробництв електроенергії в напрямі розвитку зелених технологій; забезпечення захисту

споживачів енергопродуктів та електроенергії в Україні; глобальні та національні ринкові цінові тренди на енергоносії в умовах післявоєнного відновлення (вже сьогодні наслідком війни стало оголошення Нідерландами, Португалією нових інвестицій в офшорну вітроенергетику, Бельгія відкладає закриття атомних електростанцій, Франція припиняє субсидування нових газових обігрівачів та збільшує їх для електричних теплових насосів тощо); потреби захисту довкілля від шкідливого виробництва електроенергії та використання енергоресурсів (декарбонізація економіки), а також наслідків воєнних руйнувань; інфляційні очікування та девальвація національної грошової одиниці; запобігання схемам ухилення від сплати податків при оподаткуванні енергопродуктів; ,підвищення ефективності податкового адміністрування процесів справляння податків з енергопродуктів та електроенергії та ін.

Етапізація наближення оподаткування енергопродуктів та електроенергії в Україні до Директиви Ради № 2003/96/ЄС та інших нормативно-правових актів ЄС має враховувати вплив перелічених факторів та будуватись в розрізі трьох можливих сценаріїв імплементації: сприятливого (відсутність воєнних дій), нейтрального (швидке закінчення воєнних дій та перехід до повоєнного відновлення) та негативного (довготривалі воєнні дії країни-агресора та перехід до фази замороженого конфлікту). На основі зазначеного, доцільним є розробка додаткових регламентів, правил та адміністративних положень, які будуть необхідними для узгодження вимог Директиви 2003/96/ЄС та для подальшої гармонізації податкового законодавства України та ЄС.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бережна К. В. Імплементація норм права Європейського Союзу в адміністративне законодавство України: концептуальні проблем. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 5. 2016. С.37.

2. Малишева Н.Р. Теоретичні аспекти гармонізації національного законодавства з міжнародним правом. *Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом: Матеріали науково-практичної конференції*. Київ: Ін-т законодавства Верховної Ради України. С. 87–92.

3. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text (дата звернення: 02.04.2022)

УДК 339.924

Грубінко А. В.
д.і.н., професор, професор кафедри теорії та історії держави і права, директор Центру стратегічної аналітики та міжнародних студій, Західноукраїнський національний університет

МІЖНАРОДНА РОЛЬ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Війна, як жодні інші обставини, дає змогу чітко розпізнати істинних друзів і ворогів, або ж окреслити когорту «спостерігачів», які визначають власне ставлення до сторін конфлікту залежно від розвитку ситуації. Ідеться про сучасну систему міжнародних відносин в Європі і світі, що вступила в складний і тривалий період змін. Україна, її народ і військо, завдяки своєму успішному стоїко-героїчному та водночас трагічному досвіду півторамісячного спротиву російським зайдам уже сповна відчула на собі наслідки позиції кожної з трьох згаданих груп суб'єктів зовнішнього впливу.

В умовах щоденної екзистенційної загрози українцям та Україні як ніколи до цього за увесь період її незалежності актуальні історичні паралелі та аналогії з відносно недалекою минувшиною, а саме періодом національно-визвольних змагань 1917 – 1920 років. Тоді поразка Української держави великою мірою була зумовлена відсутністю підтримки міжнародної спільноти. Не мали успіху й спроби домогтися визнання на міжнародному рівні ідеї відродження України, висунутої представниками Організації українських націоналістів в часи Другої світової війни та різними діаспорними формуваннями.

На щастя у XXI столітті міжнародна система набагато прихильніша до нашої держави, яка користується дієвою союзницькою підтримкою насамперед таких провідних гравців сучасної системи світової безпеки, як США і Велика Британія. Це дає можливість з не меншою ніж колись тривогою, але із значно більшим оптимізмом працювати на головний результат – перемогу в праведній боротьбі за волю України.

Навіть не надто екзальтованому в міжнародній політиці обивателю у процесі побіжного спостереження за міжнародним контекстом перипетій сучасної російсько-української війни впадає в око непересічна активність Великої Британії в справі підтримки України, яка має різноплановий, різнорівневий, наполегливий, послідовний та оперативний характер. Звідси виникають цілком логічні запитання, чим зумовлена така політика її чинного керівництва, які її пріоритети та які інтереси сповідує британський істеблішмент у цій справі. Відповідь на них дасть можливість прогнозувати роль цієї великої держави у вирішенні долі України на етапі завершення війни та повоєнного відновлення.

Насамперед варто окреслити головні напрями підтримки України Великою Британією у передвоєнний та воєнний час: 1) загальнополітичний (включно з програмою економічної допомоги); 2) санкційний антиросійський; 3) військово-гуманітарний.

Нагадаємо, що напередодні нападу російських військ на Україну українсько-британські відносини вийшли на надзвичайно інтенсивний рівень партнерства і співпраці, які по праву можна назвати стратегічними, як це власне і зафіксовано в новому міждержавному договорі 2020 року. Лондон принципово не визнав жодних претензій Росії на українські суверенні території Криму та Донбасу і ніколи не замовчував цієї проблематики на міжнародному рівні, що стало наріжним каменем розвитку міждержавної взаємодії. Посилення військової загрози безпеці України, яке визрівало з квітня 2021 року, зумовило надання пріоритету військово-політичній співпраці між країнами. Чітка проукраїнська позиція правлячої Консервативної партії, її міністрів та особисто прем'єр-міністра Бориса Джонсона, досягнення міжпартійного консенсусу в Британському парламенті створили необхідне підґрунтя для підготовки системи стримування подальшої російської агресії у вигляді антиросійських санкцій та військової допомоги Києву.

Російське вторгнення на територію України 24 лютого завадило планам комплексної співпраці сторін насамперед у сфері військово-технічної кооперації в регіоні Чорного моря, де передбачалося за рахунок британських ресурсів розвивати спроможності ВМС України. Однак варто відзначити, що в умовах реальних бойових дій високої інтенсивності безумовним здобутком двосторонньої співпраці став досвід попередньої багаторічної роботи британських військових інструкторів і десятків спільних військових навчань, проведених на полігонах обох країн із залученням інших держав НАТО відповідно до стандартів самого Альянсу.

Україна постійно відчуває надзвичайно активну політичну та фінансово-економічну підтримку Великої Британії. Дві знакові події – оголошення наприкінці січня рішення про формування тристороннього міждержавного

альянсу Україна – Польща – Велика Британія та офіційний візит до Києва 1 лютого Бориса Джонсона, який оголосив про надання оборонних озброєнь для ЗСУ, не стали декларативними, що особливо помітно в умовах війни. Постійна реальна підтримка на міждержавному рівні, щоденне надання актуальних даних британської розвідки українській стороні про пересування ворожої армії, безпрецедентна санкційна активність та масштабні поставки зброї, прагнення модерувати проукраїнський контекст в діяльності міжнародних організацій (насамперед НАТО, ООН, Рада Європи тощо) роблять присутність британського чинника у зовнішній політиці України неоціненним. З останнього – скликання за ініціативи представника Великої Британії засідання Ради Безпеки ООН щодо військових злочинів російських військ в Бучі, що відбулося 5 квітня в Нью-Йорку. Зрештою, попри категоричні застереження британських спецслужб, 9 квітня Київ для зустрічі з Володимиром Зеленським особисто прибув Борис Джонсон.

Британська сторона значну увагу приділяє наданню макрофінансової допомоги Україні для стабілізації економіки в умовах війни, спрямованої з національного фонду допомоги на суму понад пів мільярда фунтів стерлінгів, а також шляхом лобіювання нових траншів Світового банку. Уряд Джонсона, вражений, як і весь світ, швидкими успіхами оборони України від російської навали, ще на початку березня ініціював створення фонду «Міжнародна група підтримки України» для сприяння повоєнному відновленню її інфраструктури в рамках так званого «плану Маршалла» та готовий бути його провідним донором. В його основі розглядаються насамперед держави Вишеградської групи, які стали першим притулком для українських біженців, а фінансування програми частково повинне надійти з арештованих активів російських олігархів.

Велику Британію по праву можна вважати флагманом антиросійських санкцій, запровадження яких було розпочате урядом країни ще за декілька днів до нападу Росії на Україну. Пікантності ситуації додав статус Лондона як неофіційної столиці розміщення шалених як для пересічного обивателя навіть самої Британії статків російських олігархів-скоробагатьків, їх довірених осіб, місця навчання їх дітей, переховування опальних путінському режиму тих же олігархів та представників радянсько-ФСБешної агентури. Не даремно в англійській публіцистиці з 2009 року після виходу однойменної книги англійців Майкла Голігсворта та Стюарта Ленслі, при згадці британської столиці в російському контексті її іменують не інакше як «Лондонград». Незважаючи на втрати дивідендів від утримання російського майна, британська сторона першою пішла на кардинальні обмеження його утримання за ознакою країни походження власника, аж до «замороження» та арешту активів провідних бенефіціарів з когорти наближеного до Кремля олігархату. Під «пекельні»

санкції потрапили Путін, Лавров, Шойгу, інші топ-діячі чинного режиму, їх діти та інші члени сімей. Прикладу Британії слідували США і частина країн ЄС. Російський ринок покинули численні корпорації, а ті, хто ще думає, наприклад Shell, уже зазнають збитків через вторинні міжнародні санкції та іміджеві втрати від зв'язків з режимом Путіна. Запроваджено численні обмеження на торгівлю з РФ (зокрема, ембарго на імпорт нафти), санкції щодо діяльності російських фірм і банків. Скасовано авіасполучення. Прийнято заборону на кредитування російських юридичних осіб та російського уряду. Британія підтримала відключення провідних російських банків від системи SWIFT.

Утім в умовах війни найбільш актуальною і дієвою є пряма британська військова допомога (враховуючи засоби гуманітарної підтримки), що за наявності широкомасштабного наступу та високого рівня інтенсивності бойових дій зі значними ураженнями цивільного населення є нагальною. Насамперед ідеться про поставки озброєнь на сотні мільйонів фунтів стерлінгів, які еволюціонували від легкого оборонного озброєння у вигляді кількох тисяч малих переносних протитанкових зенітно-ракетних комплексів «Javelin» і «NLAW» напередодні війни, до постачання наступальної зброї – модерних високоточних протикорабельних ракетних комплексів «Harpoon» та важкої бронетехніки, що відповідає логіці назрілого другого етапу відбиття військового наступу російських військ в умовах контратаки ЗСУ. На відміну від ряду європейських партнерів, насамперед Німеччини, надання британських озброєнь є максимально оперативним, деполітизованим, дебюрократизованим та безумовним і як правило навіть випереджає аналогічні рішення уряду США.

Такий рівень підтримки України однією державою-партнером можна по праву вважати комплексним і безпрецедентним для нашої держави за всю історію її незалежності. Зрештою безпрецедентні й сучасні умови співробітництва, а рівень британської економіки та оборонного комплексу дозволяє надавати значний об'єм оперативної допомоги союзнику. Разом з тим спробуємо зрозуміти та окреслити інтереси і мотиви британського керівництва в такій всеохоплюючій політиці підтримки нашої держави, яку Борис Джонсон обіцяє неухильно продовжувати і надалі, в тому числі після очікуваного завершення війни, наголошуючи на неодмінній перемозі України.

Глобальний вимір. Ситуація навколо та в Україні підігріває амбіції британського політикуму до посилення міжнародного впливу своєї країни. Вихід з ЄС або т. зв. Brexit завдав Великій Британії значних іміджевих втрат на міжнародній арені, насамперед в Європі. Після нещодавнього виходу з ЄС Велика Британія гостро потребує додаткового підтвердження офіційно декларованої стратегії «глобального охоплення» («Global Britain», офіційно проголошена в березні 2021 року). Активне включення в процеси навколо тривалого російсько-українського конфлікту варто розглядати в одному ряді з

включенням країни до нового формату глобального американсько-китайського протистояння у формі AUKUS (союз Австралії, Великої Британії, США), проголошеного у вересні того ж року. Не додав Британії позицій у світі і фактично провальний вихід частин Королівських Збройних Сил з Афганістану у серпні 2021 році разом з американськими військами.

Як бачимо, усі три міжнародні заходи, кожен із певним рівнем залучення британської сторони, передбачають неодмінну її взаємодію з США, без підтримки яких глобальні амбіції королівства залишаться лише спогадами про давні постімперські амбіції. Американсько-британське «особливе партнерство», яке сягає корінням часів Другої світової війни, переживає черговий підйом після неоднозначної за своїми наслідками спільної іракської військово-політичної кампанії 2000-х років. Протистояння загрозі Росії надає новий сенс спільній міжнародній діяльності союзників на рівні НАТО, що переживає відродження. Звернемо увагу на той факт, що, наприклад, надані нещодавно Україні британським урядом протикорабельні ракетні системи «Harpoon» вироблені в США. Британія однозначно буде залучена до реалізації американського військового проекту «ленд-лізу» для України. Відповідний законопроект на початку квітня ухвалив Сенат. Адміністрація Байдена отримує користь з готовності уряду Джонсона відновити роль Британії як головного ретранслятора американських міжнародних інтересів в Європі часів «холодної війни», послабивши вісь Франція-ФРН та локалізувавши її на рівні ЄС. Водночас готовність офіційного Лондона виконувати «чорнову роботу» у протистоянні екзистенційним противникам Заходу дозволяє Вашингтону зосередитися на протидії китайській загрозі.

Регіональний вимір. Російсько-українська війна стала потужним каталізатором міжнародних трансформацій в регіоні Центрально-Східної Європи, виявила ряд задавнених та нових проблем і слабких місць в системі міждержавної взаємодії та новітньої безпеки. Велика Британія і США ще до відкритої фази конфлікту розпочали процес повернення собі давнього впливу в регіоні, який вони мали у 1990-х роках одразу після розпаду СРСР та частково втратили у 2000-х – 2010-х роках. Головне завдання англо-саксонської (англо-американської) вісі – вбити клин у відносини між країнами ЦСЄ і Німеччиною, – успішно реалізується. Тут в нагоді стала давня союзниця Польща, керівництво якої вже виступило з різкою критикою нерішучих дій Німеччини щодо посилення антиросійських санкцій та призупинило відносини з пропутінською Угорщиною прем'єра Орбана. Масштабний геополітичний проект «Веймарський трикутник» Франція-Німеччина-Польща фактично похований. Його вочевидь покликаний замінити трикутник «Велика Британія-Польща-Україна» під патронатом США із залученням інших союзних країн. Тут показовою є позиція держав Балтії та особливо Чехії і Словаччини. Дві

останні, незважаючи на активізацію русофільських сил упродовж останнього десятиліття, перебувають на передовій військово-політичної допомоги Україні завдяки наданим потужним гарантіям безпеки з боку США і Великої Британії – розміщенню на своїй території їх військових контингентів та новітнього важкого озброєння. Головна історична геополітична місія Великої Британії в Центрально-Східній Європі незмінна уже понад століття – не дозволити Німеччині і Росії об'єднати свій геоекономічний та військово-політичний потенціал як запоруку панування над всією Європою та навіть Євразією, що могло статися через захоплення Росією України та схоже цинічно-мовчазну і згоду з цим фактом німецьких політичних еліт, які, як стало відомо, відкрито давали нашій державі час на існування під натиском навали путінських військ не більше кількох годин. Саме тому з початком війни в Україні першим під міжнародними санкціями впав проект «Північний потік 2» як сучасний символ такого російсько-німецького єднання. Збереження української державності для Великої Британії має виключне стратегічне значення в процесі боротьби за сфери впливу в Європі з давніми суперниками Німеччиною і Францією – головними симпатиками Кремля. Комплексна допомога Україні та через неї повернення впливу в регіоні ЦСЄ певним чином компенсує Британії втрату міжнародних позицій через вихід з Європейського Союзу.

Внутрішньодержавний вимір. Уряду Бориса Джонсона, як і в минулому неодноразово його численним історичним попередникам (навіть самій Маргарет Тетчер) доводиться зовнішньополітичними успіхами компенсувати прорахунки та недоробки на внутрішньодержавному рівні. Насамперед ідеться про наслідки Brexit, які неоднозначно сприймаються в суспільстві. Саме Джонсон став головним політичним промоутером кампанії за вихід країни з ЄС після референдуму 2016 року та зрештою домігся цього на посаді глави уряду за принципом «вихід за будь яку ціну». Як виявилося, така ціна ще далеко не сплачена британським суспільством, яке ще тривалий час відчуватиме економічні втрати, перманентну політичну напругу через шотландське та ірландське питання. «Масла у вогонь» незавершеного процесу розлучення з ЄС додали важкі наслідки епідемії COVID-19, долання яких для Джонсона і його команди було далеким від ідеального. Саме скандал навколо «вечірок на Даунінг-стріт» з порушенням встановлених урядом санітарних вимог в розпал загальнодержавних протиепідемічних обмежень та головне участі в них самого прем'єр-міністра уже наприкінці 2021 року могло покласти край його політичній кар'єрі. Тому постання екзистенційної загрози для Британії, Заходу і всього цивілізованого демократичного світу в особі войовничої Росії та її лідера диктатора Володимира Путіна стали як ніколи в нагоді неповторному ексцентрику та водночас жорсткому прагматику Борису Джонсону.

Активне залучення до міжнародного протистояння сучасній російській військовій агресії проти України без перебільшення відкрило нову сторінку в історії зовнішньої політики Великої Британії та українсько-британських відносин. Беззастережна дієва допомога британців нашому народу в боротьбі з жорстоким завойовником воістину неоціненна і відкриває значні перспективи для подальшої співпраці на благо відбудови поствоєнної України. Міжнародні інтереси Великої Британії, як видно, цілком сприяють цьому. Однак варто враховувати і наявність «червоних ліній» в міжнародній політиці цієї держави, які випливають із її місця та ролі в системі колективної безпеки Заходу і небажання безпосередньо бути залученими до війни на полі бою. Насамперед британські війська не будуть воювати проти армії Росії (за винятком певної когорти добровольців за їх власною ініціативою), якщо війна не перекинеться на територію країн НАТО і не переросте таким чином в масштаби Третьої світової. В Лондоні не підтримують негайного членства України в НАТО, хоча і не заперечують такої перспективи у невизначеному майбутньому. З цим пов'язана підтримка колективної позиції Альянсу щодо неможливості «закрити небо» над Україною для польотів російських бомбардувальників, відмова від постачання військових літаків і танків як наступального озброєння, що могло бути розцінено в Москві як прямий вступ у війну країн НАТО. Водночас щодо постачання важкого озброєння в позиції Лондона відбуваються помітні зрушення, пов'язані з переходом війни в другу фазу та необхідністю підтримки контрнаступальних операцій ЗСУ.

Велика Британія на запит української сторони однією з перших висловила готовність надати гарантії безпеки Україні в ході підготовки проекту міжнародного мирного договору, який імовірно в перспективі може завершити війну. Утім Лондон наразі відкидає можливість поширення принципу статті 5 Статуту НАТО «напад на одну з кран-членів Альянсу автоматично означає напад на усіх інших» на даний проект договору. Долання залишків імперської Росії повинне стати, на переконання наших союзників, прерогативою самої України та її Збройних Сил, хоча й за їх активної всебічної підтримки.

Перебуваючи в Києві 9 квітня, Борис Джонсон виявив особливе захоплення архітектурою Будинку із химерами, що як на сьогодні дуже символічно височіє на пагорбах в урядовому кварталі столиці. Велика Британія засвідчує, що в реаліях XXI століття Україна уже не одна в прагненні подолати давню загрозу свого існування – російський імперіалізм, який загрожують усій Європі. Водночас саме українському народу належить головна історична роль у звільненні від цих давніх і водночас таких сучасних химер.

УДК 314.7

Грушко М. В.
К.ю.н., доцент кафедри міжнародного
та європейського права
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ЗБРОЙНІ КОНФЛІКТИ ТА МІГРАЦІЙНА КРИЗА: ЗАПИТ НА ЗМІНИ

Розглядаючи особливості сучасних збройних конфліктів, причин їх виникнення в контексті глобальної трансформації міжнародних відносин, міграція населення стає звичним явищем зі своїми наслідками та впливом на механізми в тих чи інших сферах міжнародного та національного життя. Фактор впливу конфлікту на міграційні процеси є беззаперечним та провокує появу механізмів управління міжнародними міграційними потоками з метою вирішення даної проблеми через зміни міграційної політики певних держав.

Міграція населення є однією з найважливіших проблем XXI століття та розглядається не лише як просте механічне пересування людей, а дещо більше –як складний процес, який стосується одразу багатьох сторін суспільного життя: соціального, економічного, суспільно-політичного, релігійного, навіть етнонаціонального життя населення держав.

Актуальність заявленого питання визначається тим, що проблеми вимушеного переселення людей набувають характеру найгостріших проблем сучасності. Вимушена міграція як наслідок трансформованих у XXI столітті збройних конфліктів. Поряд з класичними формами ведення військових дій активізуються нові форми ведення збройної боротьби – вуличні бої, терор, знищення об’єктів критичної інфраструктури, блокування гуманітарних коридорів, масові депортації осіб, атаки в кіберпросторі, прикриття мирними жителями та дітьми, систематичні грабежі мирних жителів неформальними військовими групами. Політична та соціально-культурна ситуація кожної держави визначає особливий, унікальних характер збройного конфлікту в кожній державі, де він виникає, а тому важко визначити комплексну правову

природу цих дій. Крім того відсутнє узгоджене міжнародно-правове регулювання заявленої проблеми. Вказане зумовлює суттєві прогалини у світлі забезпечення принципів міжнародного гуманітарного права та спричиняє страждання значної кількості жертв військово конфлікту.

Відсутність міжнародно-правового регулювання окресленої проблеми викликає стурбованість міжнародної спільноти. Заявлене зумовлює певні прогалини при забезпечені принципів міжнародного гуманітарного права – захист цивільного населення. Чинники, які стали причинами міграції дестабілізували життя населення держави, яка знаходиться в стані збройного конфлікту.

Потік мігрантів, серед яких як внутрішньопереміщені особи та біженці, використовують як новітню зброю в збройному конфлікті. Сутність нового методу ведення конфліктів полягає в подоланні спротиву населення супротивної сторони та може бути використаний як в збройному конфлікті міжнародного, так і неміжнародного характеру, чи навіть при асиметричних формах. Характерною особливістю новітнього методу є його можливість реалізації при необхідності ведення відкритих активних бойових дій. Ситуація спричиняє страждання значної кількості жертв збройних конфліктів.

Не дивлячись, що термін «гібридна війна» нормативно не визнаний та не закріплений, в юридичній літературі фігурують авторські визначення з відповідними ознаками та особливостями. Гібридні загрози виникають там, де звичайні, нерегулярні та асиметричні загрози поєднуються в одному часі й просторі. Конфлікт може включати цілий ряд транснаціональних, державних, групових та окремих учасників, які діють на глобальному та локальному рівні.

Аналізуючи практику застосування міграційної кризи у регіонах де відбувались збройні конфлікти, дають підстави стверджувати про виокремлення такого засобу ведення збройних конфліктів як міграційна криза. Так, Сирійський конфлікт 2011 р. спричинив вимушено переміщено понад 11 мільйонів людей – половина населення країни. 6.5 мільйони внутрішньо переміщених осіб, а 5 мільйонів перетнули кордон, щоб знайти притулок за кордоном, у сусідніх країнах, таких як Туреччина, Ліван, Йорданія, Ірак та Єгипет, і в інших місцях як на регіональному, так і на глобальному рівні [1]. Наслідком подій у Венесуелі кінець 2020 р. також стала міграційна криза, яка є вагомою геополітичною проблемою і вимагає уваги. Організація Об’єднаних Націй визначає міграційний потік з Венесуели, як «змішаний потік» мігрантів і шукачів притулку, і вперше в своїй інституційній історії створила спільну платформу УВКБ ООН і МОМ для надання їм допомоги [2]. Збройний конфлікт в Україні 2014-2022 р. спричинив ріст міграції як з території України в інші держава, так і всередині держави (внутрішні переселенці). Економічні видатки на адаптацію мігрантів, культурні, релігійні, та ментальні розбіжності,

терористичні загрози, загроза епідемій та поширення захворюваності; спричинення розбіжностей у правовій політиці між державами – це лише деякі наслідки міграційної кризи.

Міграційна криза впливає на національне законодавство приймаючих країн, які з метою захисту інтересів власної держави вимушені змінювати національні постулати. Ці національно-правові зміни знаходяться в дисбалансі з міжнародно-правовим принципом – право на захист відповідно до ст. 33 Конвенції про статус біженців 1959 р. В даному випадку ст. 33 є нормою міжнародного прямої дії, яка передбачає право на захист. Право на захист від вислання в країну, де біженці можуть піддатися ризику переслідування. Принцип невислання застосовується до осіб, які є біженцями в розумінні Конвенції про статус біженців, тобто будь-яких. Які відповідають критеріям включення, передбаченим у ст. 1 зазначеної Конвенції. Варто наголосити, що принцип невислання застосовується як щодо повернення в країну походження, так і примусової екстрадиції в будь-яку іншу державу

Крім того, що страждають найбільш вразливі групи населення, такі як біженці, вимушені переселенці, особи без громадянства, Генеральний секретар надав доповідь ООН під назвою «Глобальний вплив війни в Україні на продовольчу, енергетичну та фінансову систему» [3]. Даний звіт був підготовлений Групою реагування на глобальні кризи, серед яких міграційна криза займає одне з провідних місць.

Заявлена проблема характеризується, з одного боку, нагальністю захисту мігрантів та біженців, а з іншого, - людський фактор використовується для політичного та/або іншого тиску, направленого на дестабілізацію супротивника. Така «картина» вимагає вироблення нових «ліній» регулювання міжнародним гуманітарним правом. Затребуваність нашого пошуку обумовлена нагальною як науковою, так й практичною потребою дослідження трансформації норм міжнародного гуманітарного права.

Міжнародна практика держав передбачає варіації міграційної політики і передбачає можливість їх міжнародно-правового регулювання, але на кінець XX століття – початок XXI століття прослідковуються суттєві негативні гуманітарні наслідки, пов’язані із зростанням біженців чи внутрішньо переміщених осіб, у зв’язку з видозміненими формами ведення збройних конфліктів, що вимагає негайного реагування міжнародної спільноти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Rochelle D. 2016 Gendered Vulnerability and Forced Conscription in the War in Syria. In The Long-Term Challenges of Forced Migration: Perspectives from Lebanon, Jordan and Iraq, LSE Middle East Centre Collected Papers, 6, 49–54.

2. Корнійчук Л. В., Маслюх О. П. Відносини США-Венесуела на сучасному етапі: геополітичний вимір URL: https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/9323 (дата звернення: 29.03.2022).
3. Генсек ООН: война в Украине ухудшила положение 1,7 млрд человек URL: https://news.un.org/ru/story/2022/04/1421872 (дата звернення: 13.04.2022).

УДК 327.061

Зайцева-Калаур І. В.
к.ю.н, доцент,
доцент кафедри цивільного права і процесу,
Західноукраїнський національний університет

Онищук І. О.
студент юридичного факультету,
Західноукраїнський національний університет

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА І ПОЛІТИКА БЕЗПЕКИ ЄС У КОНТЕКСТІ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВІЙСЬКОВОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ В УКРАЇНУ

Вторгнення російської федерації на територію України перемішало карти усіх світових гравців за столом великої геополітичної гри. Путін вирішив піти ва-банк та зробити справжній стрес-тест ефективності міжнародних та регіональних європейських інституцій на повномасштабну та криваву війну в Європі. Станом на кінець квітня, на сході України розгортається військова операція рівна битві на Курській дузі. За таких обставин постає питання ефективності спільної безпекової та зовнішньої політики ЄС на практиці.

Для того, щоб розуміти, як саме працює ця система, необхідно розглянути кожен її компонент окремо.

Європейський союз - це добровільний економічний та політичний союз, де більшість питань країни вирішують спільно. Винятком не стала й зовнішня політика і політика безпеки ЄС (надалі - СЗППБ). Спільна зовнішня політика та політика безпеки ЄС - це форма співпраці між державами Євросоюзу в галузі забезпечення безпеки та оборони в рамках ЄС. Вона включає також комплекс заходів у сфері забезпечення безпеки і обороноздатності ЄС, сумісних з діяльністю НАТО, для реалізації яких створені організаційні структури і власні оперативні можливості з метою виконання операцій з підтримки миру,

запобігання конфліктам і зміцнення міжнародної безпеки відповідно до принципів Статуту ООН [1, 371].

Спільна політика має бути сумісною зі статусом нейтральних держав (Австрія, Фінляндія, Швеція) і зобов'язаннями інших держав-членів, що випливають із членства в НАТО. Рішення з питань СППБ ухвалює Рада одноголосно на пропозицію Високого Представника чи за ініціативи держави-члена [2, 44].

Основи СЗППБ закладені в двох найголовніших документах ЄС: Маастрихтському договорі (1993 р.) та Лісабонській угоді (2007 р.).

У першому акті – країни-засновники ЄС задекларували наміри щодо подальшої організації ширших повноважень у зовнішній політиці, військовій галузі й судочинстві.

У другому:

1) запроваджена єдина система актів. До впровадження цих норм у сфері СЗППБ видавалися спільні стратегії, рішення, дії, позиції. Тепер відповідно до положень Лісабонських договорів в сфері СЗППБ видаються рішення компетентних органів;

2) реформована система інститутів. Лісабонські договори ст. 24 ДЄС встановили, що «Спільна зовнішня політика та політика безпеки» підпорядковується спеціальним правилам та процедурам. Спільна зовнішня політика і політика безпеки здійснюється Високим представником із зовнішніх зносин і політики безпеки і державами-членами відповідно до Договорів;

3) введений в дію протокол «Про постійну організовану співпрацю» [3], який головним чином регулював питання в сфері оборони і постійної військової співпраці [2, 43-44].

Ці, та інші юридичні документи ЄС фактично формують доктрину зовнішньої політики та політики безпеки Союзу. Але окрім суто формального юридичного виміру, війна в Україні вказує на необхідність приділити увагу завданням виконавчих органів та відповідальних осіб.

Першою відповідальною особою за організацію СЗППБ є Верховний представник союзу з питань закордонних справ та політики безпеки (надалі - Верховний представник).

Відповідно до ст.ст. 18 і 27 Договору про Європейський Союз, Високий представник ЄС з питань закордонних справ і політики безпеки:

- проводить спільну зовнішню політику Євросоюзу і політику безпеки;
- вносить пропозиції щодо її розвитку;
- головує в Раді закордонних справ;
- є одним з віце-президентів Комісії;
- забезпечує узгодженість Союзу з питань зовнішнього впливу;

- несе відповідальність в рамках покладених на нього в області зовнішніх зв'язків і координації інших аспектів зовнішньої діяльності Союзу повноважень;
- представляє Союз з питань, що належать до спільної зовнішньої політики і політики безпеки;
- веде політичний діалог з третіми особами та країнами від імені Союзу та висловлює позицію Союзу в міжнародних організаціях та на міжнародних конференціях [4].

Допомагати у здійсненні діяльності Верховному представнику покликана Європейська служба зовнішньої діяльності (надалі - Служба). Служба об'єднала структурні підрозділи Європейської Ради й Комісії, стала єдиним механізмом зовнішнього представництва для різних напрямів діяльності ЄС, представляє та реалізовує інтереси Союзу в третіх країнах і міжнародних організаціях [5, 64] та підтримує Верховного представника у його діяльності [6, 26].

Аналіз статусу Служби дозволяє констатувати, що вона за своїми особливостями не є дипломатичною службою у звичному нам вигляді. Вона наділена функціями в тих сферах, які не притаманні дипломатичним відомствам (кризове регулювання, планування цивільних і військових операцій), але при цьому в Службі відсутні деякі характерні для дипломатичних служб функції, зокрема консульської підтримки та візового забезпечення, які держави члени-члени відмовляються передати до компетенції служби.

Проте, як слушно зазначили М.Г. Окладна та С.В. Майданік: «у результаті, Служба не стала справжнім «жорстким» інструментом Європейського Союзу, не перетворилася на альтернативу НАТО. За усю історію існування СЗБП не було жодного випадку, коли б держави члени виробили єдину позицію щодо військового втручання, про що свідчать військові операції у Лівії 2011 р. та у Малі у 2013 р…» [7, 235], а також України у 2022 р.

Сьогодні, Україна більше 50 днів веде оборонну війну проти російської федерації. За цей час керівництво Української держави не раз наголошувало на необхідності термінового постачання важкого озброєння, артилерії, ПКРів та ППО, літаків для захисту не тільки нашої держави, а й усієї Європи, адже зараз усім зрозуміло, що Росія не планує мирно співіснувати зі своїми сусідами і уже зараз погрожує застосувати силу до усіх, хто не згоден з її правилами гри.

У своєму Твіттері, Радник Голови Офісу Президента України Михайло Подоляк зазначив, що Європа постачає не ту зброю, яку просить Україна, а зброя їде надто довго [8]. Попри заяви європейських очільників про підтримку України, ЄС не здійснив достатніх кроків задля організації конкретної військової підтримки України.

Отже, можна свідчити, що зовнішня політика і політика безпеки ЄС не пристосована до швидких змін обстановки на європейському континенті, що ставить під загрозу безпеку усього світу. Однією з головних проблем СППБ ЄС є бюрократизованість основних процесів протидії надання озброєння та протидії збройним агресіям. Наприклад, рішення з питань СППБ ухвалює Рада ЄС одноголосно на пропозицію Високого Представника чи за ініціативи держави-члена, що є достатньо довгою процедурою, тому було б доцільніше створення спеціального правового режиму, де Високий представник мав би право приймати рішення самостійно, без погодження із Радою.

Усі ці неточності, а також довгі процедури узгодження зовсім не відповідають сучасній інтенсивності ведення воєнних дій та потребують чимшвидшого реформування задля безпеки і миру на Європейському континенті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шамраєва В. Політика безпеки та оборони ЄС: еволюція формування. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «ПРАВО»*. 2020. № 29. С. 369–377.
2. Слюсаренко Ю., Шпак Д. Правові аспекти здійснення і реалізації спільної зовнішньої політики, політики безпеки Європейського Союзу. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2013. № 114(1). С. 40-45.
3. COUNCIL DECISION No 427/2010 establishing the organization and functioning of the European External Action Service. URL: http://www.eeas.europa.eu/background/docs/index_en.html (дата звереннея: 18.04.2022).
4. Договір про Європейський союз. Договір, міжнародний документ від 07.02.1992 р. *Офіційний веб-сайт Верховної ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text (дата звереннння: 18.04.2022).
5. Гнатюк М. Становлення дипломатичної служби Європейського Союзу: делегації Європейської комісії. *Магістеріум. Політичні студії.* 2012. No 46. С. 60–64.
6. Окладна М., Яковюк І., Дядик В. Дипломатична служба Європейського Союзу: становлення й розвиток. *Право та інноваційне суспільство.* 2021. № 2 (17). С. 22-29.
7. Окладна М., Майданік С., Правові основи спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС. *Юридичний науковий електронний науковий журнал.* 2018. № 2. С. 233-236.
8. Подоляк М. Україна просить у Європи зброю… Михайло Подоляк. Twitter. URL: https://twitter.com/Podolyak_M. Дата публікації: 17.04.2022. Дата перегляду: 19.04.2022.

УДК 341.217:061

Зигрій О. В.
к.ю.н.,доцент, доцент кафедри
цивільного права і процесу,
Західноукраїнський національний університет

Полоз О. В.
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Західноукраїнського національного університету

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВТІЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА: ВИКЛИК ДЛЯ ЄС ТА УКРАЇНИ

З ратифікацією Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС Україною вибрано напрям й пріоритети подальшого розвитку. Уряд України заявив про намір нашої держави долучитись до програми Європейського зеленого курсу (ЄЗК) до 2050 року, де важливим виступає необхідність формування в Україні державної політики, яка б враховувала екологічні та кліматичні виклики сьогодення. Наразі темпи впровадження ЄЗК трохи знизились, зважаючи на пріоритетність реагування на COVID-19.

Враховуючи те, що Україна перебуває у стані війни і з основних засад внутрішньої та зовнішньої політики є збереження навколишнього середовища та його складових, що є життєвонеобхідним для існування людини, її нинішнього й прийдешніх поколінь. Важливу роль у формуванні та реалізації екологічної політики на державному та регіональному рівні, а також у збереженні навколишнього середовища, відіграє громадськість та органи місцевого самоврядування.

Зараз техногенні екологічні катастрофи по всій Україні, нанесені удари окупантами по цивільній та промисловій інфраструктурі є загрозою життю і здоров'ю тисячам людей. Захоплення російськими військами Чорнобильської

та Запорізької АЕС може спровокувати порушення режиму функціонування даних об'єктів. Забруднення води, повітря, ґрунтів негативно впливає на здоров'я людей.

На даний час державна екологічна політика спрямована на вирішення існуючих екологічних проблем, що призводять до негативних екологічних, соціальних та економічних наслідків, а також на попередження їх виникнення, поширення готовність ліквідувати.

На сьогоднішній день ЄС має широку компетенцію в галузі вирішення питань природокористування, а екологічна інтеграція стала обов'язковою для всіх членів та кандидатів на вступ до ЄС.

Принципами екологічної політики ЄС є:

1) принцип субсидіарності (спільна діяльність на тих напрямках, де країни не можуть впоратися самі або таке вирішення буде більш ефективним, ніж на рівні держави);

2) принцип превентивних (попереджувальних) дій;

3) принцип обережності;

4) принцип відшкодування збитку навколишньому середовищу шляхом усунення шкоди на початковому етапі її виникнення;

5) принцип екологічної орієнтованості, коли будь-яка діяльність здійснюється з урахуванням потреб навколишнього середовища;

6) принцип «забруднювач платить», суттєво підкріплений у 2004 році Директивою 2004/35/ЄС про цивільну відповідальність за забруднення довкілля;

7) принцип інтеграції екологічної політики у розробку і проведення усіх інших політик.

У міру розвитку екологічної політики розширився перелік наявних засобів охорони довкілля. Паралельно з прийняттям рамкового законодавства для забезпечення високого рівня охорони довкілля, Співтовариство впровадило цілу низку інструментів охорони довкілля:

- LIFE – фінансовий інструмент екологічного захисту, який спрямований на сприяння розвитку, впровадженню і оновленню екологічної політики та законодавства Співтовариства.

- Угоди про охорону довкілля: покращення екологічних аспектів діяльності підприємств та впровадження методів сталого виробництва шляхом заохочення добровільних заходів та угод щодо охорони довкілля;

- Екологічні мита та податки: сприяння застосуванню державами-членами фіскальних інструментів підвищення ефективності екологічної політики та забезпечення використання екологічних мит та податків у відповідності до законодавства Співтовариства;

- Програма підтримки НУО, що діють у галузі охорони довкілля. Ефективність діяльності громадських організацій у різних державах членах різна – найбільша активність громадськості є у Великобританії, Німеччині, Нідерландах та Данії, найменша – в Ірландії та Греції;

- Інтегрована виробнича політика (Integrated product policy): Комісія представляє стратегію укріплення та зміни спрямування екологічної політики, пов'язаної з виробництвом, з метою сприяння розвитку ринку екологічно безпечної продукції, і зрештою, стимулювання громадського обговорення відповідних питань;

- Європейське Агентство з питань довкілля: забезпечення осіб, відповідальних за прийняття політичних рішень, а також громадськості надійною та достовірною інформацією про стан довкілля;

- Еко-маркування продукції: еко-маркування має на меті рекламування продукції зі зменшеним негативним впливом на довкілля (порівняно з іншими продуктами тієї самої групи);

- Система екологічного менеджменту та екологічного аудиту Співтовариства (EMAS): EMAS спрямована на забезпечення постійного вдосконалення ефективності екологічної діяльності європейських організацій, а також забезпечення громадськості та зацікавлених сторін відповідною інформацією;

- Оцінка впливу на навколишнє середовище (ОВНС) певних державних та приватних проектів;

- Оцінка екологічних наслідків впровадження планів та програм: проводиться з метою сприяння включенню екологічних аспектів на етапах розробки та ухвалення планів та програм;

- Екологічні перевірки – мінімальні критерії: забезпечення більшої відповідності, а також більшої одностайності у застосуванні та впровадженні законодавства Співтовариства щодо охорони довкілля шляхом надання мінімальних критеріїв організації, проведення, пост-контролю та опублікування результатів екологічних перевірок в усіх державах-членах;

- Європейський реєстр викидів та перенесення забруднюючих речовин (PRTR): покращення громадського доступу до інформації про стан довкілля, й у такий спосіб, сприяння запобіганню та зменшенню забруднення у довгостроковій перспективі.

Наближення до екологічних норм ЄС складає одну із головних проблем для країн, що співпрацюють з Співтовариством. При значній різниці в вимогах і нормативах може виникнути потреба залучення значних інвестицій для приведення оточуючого природного середовища до стандартів ЄС.

Звичайно, що основним на сьогодні залишається життя та здоров'я людей, тому забруднена вода, повітря, навколишнє середовище мають негативний

вплив на стан здоров'я. Надалі існує як екологічна, так і гуманітарна проблеми. Існує понад 500 міжнародних природоохоронних організацій, тому необхідно усім екологічним спільнотам світу згуртуватися проти ворога, що веде війну на всій території України, наслідки якої будуть відчутними для усього світу. У світовому вимірі існують міжнародні документи, що захищають населення. Конвенція про закони та звичаї суходільної війни, Гаазька Конвенція 1907 року, Четверта Женевська Конвенція про захист населення під час війни від 1949 року, перша Женевська Конвенція від 1949 року про захист поранених та хворих солдат, і, найголовніше, – це протокол Женевських конвенцій від 1972 року, який стосується захисту мирного населення під час міжнародних збройних конфліктів [1].

Проте, ми сподіваємось, що в подальшому права та свободи в контексті екологічного права все більше будуть ставати невід'ємною частиною суспільних цінностей в Україні та в усьому світі, адже без їх реалізації жодна країна не може бути по-справжньому суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зигрій О. Інтерпретації та захист екологічних прав людини: міжнародні стандарти та українські реалії. Актуальні проблеми правознавства. 2022. С. 131-136.

2. Десять способів, якими війна в Україні змінить світ: огляд дослідження EIU. https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/desyat-sposobiv-yakymy-viyna-v-ukrayini-zminyt-svit-ohlyad

3. Якушенко *Л.* Аналіз досвіду Європейського співробітництва щодо формування і втілення інституцій та інструментів екологічної політики. https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/analiz-dosvidu-evropeyskogo-spivrobitnictva-schodo-formuvannya-i

УДК 341.3(075.8)

Коруц У. З.
к.ю.н., доцент, начальник відділу міжнародних зв'язків, Західноукраїнський національний університет

ПРОПАГАНДА ВІЙНИ В РІШЕННЯХ МІЖНАРОДНИХ

КРИМІНАЛЬНИХ ТРИБУНАЛІВ ЯК ДОСВІД ДЛЯ КВАЛАФІКАЦІЇ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ

Пропаганда завжди займала центральне місце у вчиненні злочинів, які підпадають під юрисдикцію міжнародних кримінальних трибуналів. Неодноразово наголошувалось на ролі мови ворожнечі, цензури та підбурювання у підготовці народів до війни та у створенні атмосфери ненависті та страху, за якої емоції, розгубленість та невпевненість можуть бути використані для подальшого вчинення найбільш серйозних і жахливих міжнародних злочинів. У більшості випадків засудження пропаганди та визначення вирішальної ролі, яку вона відіграє, трибуналами нерідко перетворювалось на тривалий і цілеспрямований аналіз індивідуальної кримінальної відповідальності за виступи або роль у пропагандистських схемах.

Можна вважати, що рішення Міжнародного військового трибуналу в Нюрнберзі встановило зразок того, як наступні спеціально створені трибунали розглядали пропаганду. Рішення є відомим з двох причин з точки зору пропаганди, ворожих висловлювань або підбурювання. По-перше, виходячи з обвинувачень, викладених в Обвинувальному акті, у рішенні неодноразово наголошується та підкреслюється вирішальна роль, яку відіграла пропаганда в підготовці нацистів до загарбницьких воєн, воєнних злочинів і злочинів проти людства, включаючи геноцид, якими характеризувалися ці конфлікти. По-друге, єдиний вирок провини, заснований на доказах пропаганди, був зроблений Міжнародним військовим трибуналом щодо підбурювання до геноциду [1].

У першому пункті Нюрнберзького обвинувачення стверджується, що в рамках спільного плану або змови з метою ведення агресивної війни, підсудні поширювали різні доктрини, які служили розвитку злочинного плану, і використовували доктринальні прийоми як частину спільного плану або змови щоб «підбурити інших приєднатися до спільного плану чи змови» [2] для ведення агресивної війни. У рішенні зазначено, що «[у] галузі освіти було зроблено все для того, щоб молодь Німеччини виховувалась в атмосфері націонал-соціалізму та прийняла націонал-соціалістичне вчення», і що нацистський уряд «намагався об’єднати націю на підтримку своєї політики шляхом широкого використання пропаганди», підготувавши таким чином ґрунт для прийняття війни та ідеї «німецького світового панування» [3]. Військова, економічна та психологічна пропаганда зазначаються як докази проти кількох підсудних, які в кінцевому підсумку були визнані винними у злочинах проти миру, але наголос є помітно меншим у порівнянні із загальними коментарями вироку щодо пропаганди.

Нюрнберзьке рішення відкрило шлях для встановлення злочину прямого та публічного підбурювання до геноциду, який мав бути визначений у Конвенції про геноцид 1948 року і який міститься в статутах спеціальних трибуналів щодо колишньої Югославії та Руанди, і Римському статуті Міжнародного кримінального суду. Докази проти двох підсудних, Штрайхера та Фріцше, стосувалися переважно їхньої пропагандистської діяльності. Антисемітська пропаганда Штрайхера, розглянута з огляду на його знання про Голокост, привело трибунал до висновку, що «підбурювання Штрайхера до вбивств і знищення в той час, коли євреїв на Сході вбивали в найжахливіших умовах, очевидно є переслідуванням за політичними і расовими ознаками пов'язаним з воєнними злочинами, визначеними Хартією, і є злочином проти людства» [4].

Що насправді дуже дивно у світлі теперішнього сприйняття фактів російської пропаганди так це коли ознайомлюєшся з позицією радянський судді Нікітченко, якмй не погодився з позицією Трибуналу у справі Фріцше. Зокрема, засудив його і підкреслив, що «поширення провокаційної брехні та систематичного обману громадської думки були такі ж необхідні гітлерівцям для реалізації їхніх планів, як і виробництво озброєння та складання військових планів. Без пропаганди, заснованої на повному затьмаренні свободи слова і преси, німецький фашизм не зміг би реалізувати свої агресивні наміри, закласти основу, а потім втілити в життя воєнні злочини та злочини проти людства» [3].

Тим не менш, у Міжнародному кримінальному суді є чіткі сигнали про те, що пропаганда вимагатиме постійної уваги в рамках пост-спеціального розвитку міжнародного кримінального права. Прокурор МКС у 2010 році попросив викликати Джошуа Арапа Санга, радіо ді-джея, стверджуючи, що він несе індивідуальну кримінальну відповідальність за «культивування» мас з метою вчинення злочинів проти людства в Кенії в період з 27 грудня 2007 року до кінця січня 2008 року, у тому числі за допомогою кодованої мови, що поширювалася через радіо для того, щоб допомогти координувати атаки Санг, хоча і не був політиком, вважався відомим членом громади через свою посаду мовника на найпопулярнішій народній радіостанції «Kass FM» [4]. У березні 2011 року Палата попереднього розгляду належним чином надала повістку про явку. Палата встановила, що не було достатніх підстав вважати, що Санг був непрямим співвиконавцем, оскільки його внесок у вчинення злочинів не був суттєвим, але Палата підтвердила, що були достатні підстави вважати, що Санг іншим чином сприяв вчиненню злочинів відповідно до статті 25(3)(d) Римського статуту [5].

Другим важливим фактором має бути те, що за винятком злочину підбурювання до геноциду, жоден статут будь-якого міжнародного кримінального трибуналу не містить жодних згадок про пропаганду чи підбурювання. Це різко контрастує з внутрішніми кримінальними кодексами

більшості держав, але все ж залишає можливість того, щоб міжнародні кримінальні трибунали спиралися на звичаєве міжнародне право, а також на заборону пропаганди війни та розпалювання ненависті та насильства, що міститься.

Незважаючи на те, що пропаганда постійно присутня в юриспруденції, беручи до уваги, що трактування пропаганди міжнародними кримінальними трибуналами на сьогоднішній день неоднозначне і часто заплутане.

Щодо практики Міжнародного Трибуналу щодо колишньої Югославії, то особи, яких згодом судили в Гаазі, включаючи Мілошевича, Шешеля та Брджаніна, були зазначені у рішенні у справі Тадича як особи, що заохочували конфлікт і злочини за допомогою пропаганди. Як зазначила Судова палата у справі Тадича, така напруженість, яка існувала в колишній Югославії, посилювалася використанням пропаганди та політичних маневрів, «подвійних інструментів, які відстоював Слободан Мілошевич, щоб змінити баланс сил у колишній Югославії на користь Сербії» [6].

Обвинувальний акт у справі Кордіча і Черкеза звинувачував Даріо Кордіча у вчиненні переслідування шляхом використання пропаганди ненависті як злочину проти людства, передбаченого статтею 5 Статуту МТКЮ, стверджуючи, що він повинен нести індивідуальну кримінальну відповідальність за статтею 5 через «заохочення, розпалювання та поширення ненависті, недовіри та ворожнечі на політичній, расовій, етнічній чи релігійній основі, шляхом пропаганди, виступів тощо» в рамках кампанії широкого чи систематичного переслідування [7]

Зазначаючи, що це був перший випадок такого звинувачення в МТКЮ, і що це не було названо злочином у Статуті МТКЮ, Судова палата переглянула міжнародну прецедентну практику, щоб визначити чи кримінальна заборона мови ворожнечі, що не досягнула рівня підбурювання до насильства, набула статусу міжнародного звичаєвого права. Хоча було визначено, що мова ворожнечі сама по собі не є міжнародним злочином, Кордіча визнали винним за злочином переслідування шляхом підбурювання, тобто вирок ґрунтувався на аргументі обвинувачення про те, що він підбурював інших до таких злочинів.

Одна помітна обставина, коли МТКЮ припустив, що пропаганда сама по собі може становити основне злочинне діяння, стосується військового злочину терору. Розглянувши вищезазначене, можна підсумувати, що в МТКЮ розвинулося кілька тенденцій, що стосуються пропаганди. Рішення чітко визначають, що пропаганда була в основі багатьох спільних планів підсудних щодо здійснення воєнних злочинів і злочинів проти людства. Очевидно, що метою такої пропаганди було, з одного боку, створити такий стан терору, що цивільне населення відчувало б, що єдиний вихід для нього - залишити свої домівки, а з іншого, розпалювати ненависть, внаслідок якої бойовики будуть

погіршувати такі депортації або переміщення через скоєння «випадкових» військових злочинів. Пропагандистська діяльність підсудних, які займали високі політичні та військові посади, вважалася свідченням їхнього внеску в спільну злочинну діяльність як першої, так і третьої категорій, хоча може бути достатньо самої пропаганди, щоб визнати кримінальну відповідальність щодо військового злочину терору та переслідування як злочину проти людства.

Проте, за нинішніх обставин, пропаганда, безсумнівно, продовжуватиме відігравати дещо невизначену, але наскрізну роль у решті діяльності Трибуналу. Кожен обвинувальний акт, висунутий у поточних справах, таких як Готовіна та ін., Караджича, та Прлича та ін., стверджує, що обвинувачені брали участь у спільній злочинній діяльності або сприяли їй шляхом «розповсюдження інформації, неправдивої інформації та пропаганди», «використання пропаганди, дезінформації та психологічної війни», «розповсюдження пропаганди серед боснійських сербів, спрямованої на те, щоб викликати у боснійських сербів страх і ненависть до боснійських мусульман і боснійських хорватів», «підбурення і підтримки агресивної антимусульманської атмосфери, пропагування етнічного поділу і виховання релігійної недовіри за допомогою промов, пропаганди та створеної неправдивої інформації» [1]. Оскільки пропаганда набирала та продовжує набирати все більших обертів, призводячи до жахливих подій, і зараз як ніколи та в першу чергу війну в Україні, та беручи до уваги обвинувачення що дедалі більше покладаються на звинувачення, пов’язані з пропагандою, буде вкрай важливим простежувати, як пропаганда буде позиціонована в сучасному міжнародному кримінальному праві, національному законодавстві і в судовій практиці, зокрема.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Judgment International Military Tribunal for the Far East: Chapter X. Verdicts. URL: http://www.ibiblio.org/hyperwar/PTO/IMTFE/IMTFE-10.html

2. Майкл Керні. Пропаганда в юриспруденції Міжнародного Кримінального Трибуналу щодо колишньої Югославії. URL: SSRN-id1905446 (1) (1).pdf

3. International Military Tribunal (Nuremberg), Indictment, Count One —The Common Plan or Conspiracy, I Nazi Conspiracy and Aggression, Washington: United States Government Printing Office, 1946.

4. International Military Tribunal (Nuremberg), Judgment and Sentences, 1 October 1946, p. 182.

5. International Military Tribunal (Nuremberg), Judgment and Sentences, 1 October 1946, p. 296.

6. Office of United States Chief of Counsel for Prosecution of Axis Criminality, Nazi Conspiracy and Aggression: Opinion and Judgement, p. 175. 7 S. Zizek, Living in the End Times, London: Verso, 2010, p. 95.

7. Prosecutor's Application, ICC-01/09-30-Conf-Exp 15 December 2010, para. 24. 9 Prosecutor v Ruto et al, ICC-01/09-01/11, 8 March 2011.

8. Prosecutor v Dusko Tadic a.k.a. «Dule», 7 May 1997, Case No. IT-94-1, para. 130. 14 Prosecutor v Dario Kordic & Mario Cerkez, Amended Indictment, 30 September 1998, paras 37(c) and 39(c).

УДК 327(94/41:99)

Мартинов А. Ю.

д.і.н., професор, провідний науковий співробітник
відділу історії міжнародних відносин і
зовнішньої політики України,
Інститут історії України НАН України

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИКИ ФРН ЩОДО ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Зміна влади в Берліні, яка відбулася після вересневих 2021 р. парламентських виборів, дуже повільно трансформувала німецьку політику щодо Рф. Урядова федеральна коаліція соціал-демократів, партії зелених і вільної демократичної партії на чолі з канцлером Олафом Шольцем у перші сто дні перебування при владі зіштовхнулась з найбільш серйозною кризою та викликом для європейської безпеки внаслідок активізації збройної агресії Рф проти України. Попри це, Берлін не поспішав радикально переглядати свою політику у Східній Європі.

Канцлер Ангела Меркель до останнього дня перебування при владі сподівалась домовитись з Рф щодо дипломатичного вирішення проблеми відновлення територіальної цілісності та суверенітету України. 23 серпня 2021 р. Німеччина на низькому рівні була представлена на установчому засіданні Кримської платформи. Надалі «човникова» дипломатія Меркель між Москвою і Києвом також не принесла результатів. Українські політичні еліти закликали Німеччину запровадити превентивні санкції проти РФ [1, с.1]. Але коаліційна угода, підписана урядовими партіями, виключила питання сертифікації газопроводу «Північний потік-2» з порядку денного. Тим паче, німецька сторона не збиралась запроваджувати превентивні санкції щодо газопроводу. Уряд Шольца також відмовлявся розглядати прохання України про постачання зброї [2, с.1].

14 лютого 2022 року перший візит бундесканцлера Олафа Шольца в Україну відбувся за умов напруженого очікування чергового етапу російської

агресії. Російські військові маневри на території Білорусі та у азовсько-чорноморському регіоні супроводжувались евакуацією дипломатичного персоналу з Києва. Непевність щодо безпеки України стала першим масштабним зовнішньополітичним викликом для німецької «світлофорної коаліції». Але соціал-демократи, зелені і вільні демократи демонстрували коаліційну солідарність у внутрішній політиці та маскувати міжпартійні протиріччя у зовнішній політиці. Зокрема, у внутрішній німецькій політиці напередодні київського візиту Олаф Шольц домігся переобрання депутатами нижньої палати парламенту бундестагу і верхньої палати парламенту бундесрату свого одно партійця соціал-демократа Франка-Вальтера Штайнмайєра на другий президентський п'ятирічний термін. Але особливих проривів на міжнародній арені «світлофора коаліція» наразі не має. На цьому наголошує провідна опозиційна політична сила Християнсько-демократична партія, впливові функціонери якої ініціювали розгляд питання надання Україні принаймні оборонної зброї. Утім, до візиту в Москву 15 лютого Шольц не хотів брати на Німеччину зобов'язання, які могли обмежити його поле дипломатичного маневру.

За тиждень до візиту в Київ і Москву канцлер Німеччини Олаф Шольц провів переговори у США. Він намагався розвіяти сумніви щодо надійності Німеччини як головного союзника США в Європі. Дійсно для Берліну Вашингтон є ключовим військово-політичним союзником і важливим торговельним партнером. Роль Китаю і Росії у торговельних питаннях набагато скромніша, а у питаннях безпеки вони взагалі є конкурентами євроатлантичних демократій. Зрештою, у Вашингтоні Олаф Шольц підтвердив намір залучити Німеччину до режиму жорсткіших економічних санкцій проти Росії. Однак Берлін із пересторогою ставився до превентивних санкцій. Каменем спотикання у цьому сенсі було питання сертифікації газопроводу «Північний потік-2». Згаданий газолін теоретично важливий як джерело енергії для запланованого екологічного «зеленого» переходу. Тому зазначений перехід є складовою коаліційної угоди «світлофорної коаліції», а конфліктне питання сертифікації газопроводу винесене за рамки тексту угоди. Користуючись непевністю німецької політики Рф підіймала ставки у протистоянні із Заходом. Незмінними залишаються її завдання: 1) максимальне послаблення Євросоюзу і США, культивування протиріч на євроатлантичному просторі; 2) послідовна дискредитація України та співпраці України з Євросоюзом і США; 3) консолідація російського домінантного впливу на пострадянському просторі шляхом формалізації «союзу» з Білорусією та ймовірно Казахстаном.

У 20-х числах лютого 2022 р. німецький уряд зробив відчайдушну спробу зупинити російську агресію проти усієї території України. Але О. Шольцу не вдалося уникнути помилок Меркель, яка з 2014 р. займалась умиротворенням

РФ [3, с.1]. Тільки на фоні відчайдушного опору Збройних Сил України російській агресії правляча німецька коаліція поховала проект «Північний потік-2», зайнялася укладанням контрактів на постачання скрапленого газу з Катару. Але вона стурбована вимушеним розривом економічних зв'язків з Рф та негативним впливом цього факту на німецьку економіку. Путін користується з цього та нахабно нехтує зверненнями канцлера Шольца щодо припинення вогню в Україні та активізації мирного процесу. Стороннім спостерігачам здається, що німецькі еліти стурбовані мінливими перспективами виживання путінського режиму та ризиками розпаду Рф. Німці озирають і на Китай, який намагається скористатись із слабкості Рф і посилити свої впливи в світі. За цих обставин німецький прагматичний егоїзм вже коштував руйнації миру в серці Європи, а провідні держави ЄС – Німеччина і Франція – не готові радикально тиснути на Рф з вимогою негайного припинення збройної агресії. Найгірше, що у Берліні і Парижі не хочуть бачити, що таке «умиротворення», навпаки, наближає Європу до перманентного продовження агресії. Уряд Шольца спромігся переглянути стратегію безпеки ФРН та радикально збільшити до 3% валового внутрішнього продукту витрати на оборону. ФРН зняла вето на постачання зброї НАТО Україні. Але постачання зброї колишньої армії НДР не може замінити справжню військово-технічну допомогу Україні. Шольц продовжив торги з Рф щодо переходу на оплату газу з євро на рублі. Німеччина надто обережно поставилась до надання Україні статусу країни, яка веде переговори про вступ до Євросоюзу.

Таким чином, еволюція політики ФРН щодо російської збройної агресії проти України не встигала за розвитком подій на військовому та дипломатичному фронтах. Така ситуація робила уразливою німецьку стратегію лідерства в Євросоюзі загалом. Незалежно від результату президентських виборів у Франції відкритим залишається питання спроможності німецько-французького тандему забезпечити посилення європейського флангу НАТО, гарантувати зміцнення євроатлантичної солідарності, яка залишається важливим засобом стримування російської агресії та здобуття остаточної перемоги демократичного світу над тоталітаризмом та варварством.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Vitali Klitschko fordert Deutschland auf, sich von Nord Stream 2 zu Verabschieden. URL: https://www.welt.de/politik/ausland/article236635923/vitali-klitschko-fordert-deutschland-auf-sich-von-nord-stream-2-zu-verabschieden.html

2. Nikolaus Doll. Scholz muss begründet, warum Deutschland keine Waffen an die Ukraine liefert. https://www.welt.de/politik/deutschland/artikel 236708203.html

3. Thomas Vitzthum. Was Merkel nicht schaffte, muss Baerbock jetzt lösen // https://www.welt.de/poltik/deutschland/plus237102968.html

УДК 327 (477)

Нестерцова-Собакарь О. В.
к.ю.н., наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПОГЛИБЛЕННЯ ВІДНОСИН СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА УКРАЇНИ З ОРГАНІЗАЦІЄЮ ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОГО ДОГОВОРУ (НАТО) ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМОК ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Пріоритетним національним інтересом України у сфері зовнішньополітичної діяльності є розвиток та дальше поглиблення відносин стратегічного партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО), з дотриманням принципів, зафіксованих у Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору, підписаній 9 липня 1997 року, Декларації про її доповнення від 21 серпня 2009 року, а також на виконання рішень, прийнятих за результатами засідання Комісії Україна – НАТО на рівні глав держав та урядів (4 вересня 2014 року, м. Ньюпорт, Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії).

Особливо актуальним це питання постало у зв’язку із розпочатою військовою агресії РФ проти України. На сьогоднішній день наша держава тісно співпрацює з Північноатлантичним альянсом, що полягає у конструктивному партнерстві та залученні до діяльності із впливовою політико-військовою організацією. До того ж, у зв’язку з подіями останніх років виникла необхідність активізувати партнерську діяльність з НАТО, оскільки виникла гостра необхідність у впровадженні новітніх технологій для захисту території держави.

Проблеми національної безпеки були завжди у центрі уваги як глобальне явище, що являє середовище безпеки, яке протистоїть великій кількості загроз і

викликів найрізноманітнішого характеру. Зокрема, держава зобов'язана забезпечити такі «елементи» національної безпеки, які включають боротьбу з міжнародним тероризмом, транснаціональною злочинністю; контроль над видобутком природних ресурсів; регулювання міграції; вирішення міжетнічних проблем тощо. В п. 17 ч. 1 ст. 92 Конституції України [1]. визначено що до основних засад державної політики належить захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності.

Дослідження співпраці України з НАТО викликає інтерес у науковців протягом усього періоду незалежності держави. Проте активізація співпраці в останні роки викликає потребу в подальшому науковому дослідженні задля отримання найбільш конструктивних результатів співпраці.

Організація Північноатлантичного договору, також Північноатлантичний альянс або НАТО (від англ. North Atlantic Treaty Organization – NATO) – міжнародна міжурядова організація, військово-політичний союз 28 держав Північної Америки і Європи [2, с. 172]. Коло питань, якими займається НАТО є дуже розгалужений, з чого можна зробити висновок про той факт, що організація займає досить поважне місце у світовому просторі та націлена на забезпечення миру у світі.

Зважаючи на важливість правовідносин Україна-Нато, співпраця базується на значній кількості нормативних актів та міжнародних договорів, які забезпечують законність та цілеспрямованість діяльності. Основоположними документами на сьогодні визначаються Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору від 9 липня 1997 р. і Декларація про її доповнення від 21 серпня 2009 р. Співпраця в практичних сферах регулюється близько 30 угодами між Україною та НАТО.

Концепція співробітництва між НАТО та Україною полягає у системі організації співпраці, яка охоплює такі питання, операції з підтримання миру, реформування структур безпеки і оборони, безпосереднє військове співробітництво й озброєння, планування на випадок надзвичайних станів цивільного характеру, громадська дипломатія. Співробітництво у багатьох галузях активізується, маючи на меті підвищити здатність України гарантувати власну безпеку з огляду на останні події у східній частині держави [3, с. 35].

Суттєву частку завдань конструктивного партнерства становлять заходи, які стосуються співпраці, спрямованої на реформування й розвиток Збройних Сил України. Спектр цих завдань надзвичайно широкий та охоплює напрями від оборонного планування і бюджетної політики до боротьби з проявами корупції та ліквідації надлишкових боєприпасів і стрілецької зброї [4, с. 6].

Необхідно звернути увагу також на те, що головним механізмом розвитку двостороннього діалогу є Комісія Україна-НАТО, створена в 1997 р. відповідно

до положень Хартії про особливе партнерство. Для розвитку практичного співробітництва в рамках Комісії Україна-НАТО створено 5 спільних робочих груп України з НАТО з питань: воєнної реформи (під її егідою здійснюються додаткові окремі консультації експертів з питань реформування сектору безпеки та розвідки України, а також з питань співробітництва України з НАТО в сфері кібернетичного захисту); оборонно-технічного співробітництва; економічної безпеки; планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру; науки і захисту довкілля. Ключовим практичним інструментом здійснення реформ за сприяння Альянсу є Річні національні програми (РНП), запроваджені в 2009 р. згідно з рішенням засідання Північноатлантичної Ради НАТО на рівні міністрів закордонних справ 2-3 грудня 2008 р [3, с. 38].

Очевидно, що поява нових видів злочинної діяльності проти основ національної безпеки України та злочинів терористичного характеру в умовах їх значної динаміки негативно впливає на ефективність обороноздатності країни, змушує орієнтуватись на підтримку власних систем регіональної безпеки та взаємодію з сучасними системами міжнародної безпеки.

Нажаль, Україна нині перебуває лише на шляху реформування збройних сил, і, маючи достатній потенціал, поки не має достатнього досвіду, нарощує військовий потенціал, бере участь у навчаннях з представниками найпотужнішого альянсу – НАТО.

Крім того, як кажуть дослідники, цілком очевидно, що національна безпека країни, яка має подібні до України геополітичне положення і розміри, може бути забезпечена або з допомогою могутнього (бажано ядерного) потенціалу стримування, або за рахунок участі у впливових і сильних воєнних блоках чи альянсах, а відновлення власного ядерного потенціалу навряд чи може бути реалізованим найближчим часом як внаслідок значних фінансових затрат, так і внаслідок неминучої активної протидії ядерних держав [5].

Таким чином, питання вступу України в НАТО може стати одним із конкретних засобів і шляхів забезпечення національної безпеки, що обумовлюється необхідністю своєчасного вжиття заходів, адекватних характеру і масштабам загроз національним інтересам. Однак, подібний крок має бути політично виваженим і передбачати чітку відповідність інтересам народу України, його оптимального розвитку у політичній, економічній, соціальній, воєнній, екологічній, науково-технологічній, інформаційній та інших сферах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Романенко Є.О. Україна – шлях до НАТО / Є.О. Романенко. *Публічне урядування*. 2015. № 1. С. 171-179.

3. Долгов І.О. Еволюція партнерства (Україна–НАТО) / І.О. Долгов, А.В. Алєксєєнко. *Зовнішня політика і дипломатія: досвід, моделі, традиції*. 2012. №19. С. 30-39.

4. Долгов І.О. Конструктивне партнерство Україна – НАТО: оборонні аспекти / І.О. Долгов, Корендович В. *Наука і оборона*. 2013. № 4. С. 3-7.

5. Гончаренко О. М. Синдром «слабкої держави» і сучасні геополітичні альтернативи України. *Гілея: науковий вісник. Випуск «Політичні науки»*. № 114. С. 352 URL: http://Users/%D0%9E%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B0/Downloads/gileya_2016_114_91.pdf.

УДК 355.4

Пристайко В. В.
к.держ.упр., головний консультант відділу воєнної політики центру безпекових досліджень, Національний інститут стратегічних досліджень

ВІЙНА РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ ТА НОВИЙ СВІТОВИЙ ПОРЯДОК

24 лютого 2022 року, війська Російської Федерації за наказом президента В. Путіна без оголошення війни розпочали бойові дії по усьому периметру українського кордону з Російською Федерацією та Республікою Білорусь, з території тимчасово окупованого Криму, завдаючи по усій території України ракетних та бомбових ударів, колони російської броньованої техніки з боєм прориваються на територію України [1].

Для організації заходів з відсічі зазначеної агресії, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» Президент України Володимир Зеленський підписав Указ «Про ведення воєнного стану» від 24 лютого 2022 року № 64/2022 та постановив ввести його строком на 30 діб, 14 березня 2022 р. №133/2022 був підписаний наступний Указ «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» яким було продовжено строк дії воєнного стану в Україні на 30 діб.

Крім цього, з метою забезпечення оборони держави, підтримання бойової і мобілізаційної готовності Збройних Сил України та інших військових формувань, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пунктів 1, 17, 20 частини першої статті 106 Конституції

України Президент України Володимир Зеленський підписав Указ «Про загальну мобілізацію» від 24 лютого 2022 року № 65/2022 та оголосив проведення загальної мобілізації.

Західні лідери одразу відреагували на російське вторгнення і заявили про підтримку України та про готовність запровадити санкції і надати Україні додаткову допомогу.

Відома у світі дослідницька компанія «The Economist Intelligence Unit», яка є аналітичним підрозділом британського журналу «The Economist», нещодавно оприлюднила аналітичне дослідження «Десять способів, яким війна в Україні змінить світ», у якому проаналізовано десять припущень щодо того, у який спосіб ця війна може вплинути на глобальний баланс сил. Серед інших в ньому зазначається, що «війна Росії в Україні призведе до нового поділу Європи». Аналітики зазначають, що військове вторгнення Росії має на меті знищити суверенітет України та запобігти її вступу до НАТО чи ЄС. Росія має намір анексувати принаймні частину України, тим самим створивши буферну зону між Росією та Заходом, до якої також входять Білорусь і Казахстан. Відмова Росії від керованого Заходом «порядку, заснованого на правилах», свідчить про її відхід від Європи та спробу нового поділу континенту через три десятиліття після падіння Берлінської стіни [2].

Мета Росії підкорити Україну своїй волі, зруйнувати її тисячолітній устрій, знищити демократію, стерти культуру, переписати історію, з жалем констатує, що світова система безпеки зруйнована вщент. Під загрозу поставлено саме існування України як незалежної і демократичної європейської держави.

Україна щодня доводить, що крізь кров свої захисників і мирних жителів, попіл маленьких та великих розбитих міст і сіл вона впевнено йде до кращого майбутнього: свого і всього світу. Вона ціною надлюдських страждань і жахливих утрат відвойовує своє місце в новому світопорядку.

Україна обов’язково переможе. Будуть створені міжнародні фонди по реконструкції зруйнованої інфраструктури, відбудеться тектонічний зсув у сприйнятті нашої країни в світі. Ми вже відчуваємо неймовірну підтримку, здобуту нашою армією і нескореним народом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Росія має заплатити найвищу ціну за вторгнення: звернення до народів світу. URL.: https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/220015.html

2. Войтовський К.Є. Аналітична записка: Десять способів, якими війна в Україні змінить світ: огляд дослідження EIU URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-03/az-viyna-v-ua-10-zmin-svitu-1.pdf

УДК 327.7.

Федорів І. О.
доцент кафедри всесвітньої історії
та релігієзнавства,
Тернопільський національний педагогічний
університет ім. В. Гнатюка

РЕГІОНАЛЬНА ГЕОПОЛІТИКА АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОГО РЕГІОНУ: СУЧАСНА КОНФІГУРАЦІЯ

В умовах сучасних глобалізаційних процесів Азійсько-Тихоокеанський регіон (АТР) демонструє високий динамічний економічний розвиток. Випереджаючи інші регіони світу за темпами зростання, АТР створює передумови для розгляду міжнародної економічної інтеграції як процесу, що сприяє розвитку і росту споживання та виробництва.

Серед фахівців поширеною є теза, що АТР – це геополітичний простір, який, на відміну від географічної території, не має чітко визначених кордонів, до якого належить велика група країн Східної, Південно-Східної Азії, Північної, Центральної і Південної Америки, Австралії, Нової Зеландії і Океанії, що входять до акваторії Тихого океану [6, с. 52]. За різними джерелами АТР охоплює від 44 до 53 країн, в тому числі й такі центри сили як США та Японію. В АТР співіснує кілька центрів сили глобального та регіонального рівня. Країни регіону мають різні соціально-політичні й економічні системи, проте це не дезінтегрує регіональні відносини. Особливо високий рівень інтеграції між державами Східної Азії [1]. Власне перспектива перетворення Азії на глобальний економічний центр зумовлена передусім наявністю в ньому регіонального гіганту – Японії та «нових індустріальних держав»: КНР, РК, Сінгапуру, Індії, Таїланду та ін., у котрих якісне економічне зростання тільки набирає силу в останні десятиліття [2].

Відносини в межах АТР можна вважати регіональним варіантом глобальної багатополярності. Сформований в регіоні баланс сил є важливішим елементом загальносвітової рівноваги [1].

Слід наголосити, що регіональна інтеграція в АТР була невід'ємною складовою зовнішньої політики США за усіх урядів постбіполярної епохи.

Особливо вираженою вона була під час діяльності Демократичних адміністрацій У. Клінтона та Б. Обами. Така політика відбувалась у період таких глобальних змін на світовій арені з 1990-х до кінця 2010-х рр. як відносне зменшення глобального і регіонального впливу США паралельно із зростанням інших центрів сили, посилення значення економічної влади і економічної безпеки, переміщення центру світового економічного зростання до Східної Азії, зростання взаємозалежності світу й багатополярності в міжнародних відносинах [3, с. 117]. Уже за каденції Д. Трампа стало зрозуміло, що ера сподівань на збалансовані відносини з КНР завершилась. Китай так розвинув свою промислову і технологічну базу, що більше не потребує США. Д. Трамп навіть заявляв, що в майбутній глобальній економіці роль США полягатиме в постачанні до Китаю необхідних матеріалів, аграрної продукції та енергоресурсів, щоб забезпечити випуск суперсучасних технологічних і споживчих товарів. Політику США щодо КНР безумовно буде переосмислено за каденції Джо Байдена. Чи вдасться двом країнам прийти до спільного розуміння світопорядку, наразі залишається без відповіді. Росія тим часом створюватиме рух «нового неприєднання», із вкрай обмеженим колом бажаючих приєднатися [5, с. 66-67]. Трикутник КНР–Росія–США, що став реальністю після 2007 р. і проіснував понад десятиліття, і який в сучасних умовах уже трансформовувався на вісь, в майбутньому, у зв’язку з подіями після 24 лютого 2022 р. – й надалі змінюватиме свою конфігурацію. Ситуація залежатиме й від подальших процесів інтеграції та глобалізації, що не залишатимуть регіональним і позарегіональним суб’єктам іншої альтернативи, окрім, як залучення до них.

Каталізатором глобальних перетворень сучасності стала й пандемія коронавірусу. Повільно, але відбулася консолідація ЄС, почалося переосмислення ролі та місця окремих інституцій системи ООН (зокрема ВООЗ), реальністю став перехід від геополітичного трикутника США–Китай–Росія до нового біполярного світу як «нерівномірного процесу утворення двох технологічних, геоекономічних та геополітичних центрів – «Китай плюс» і «США плюс»» [4]. Вище зазначені процеси лише поглибляться у зв’язку із військовими подіями, пов’язаними з агресією Росії щодо України.

Новий світовий лад, про який слід задуматися через ймовірність наступних хвиль інфікування нинішнім коронавірусом, чи іншими подібними вірусами, мав би містити співбуття як окремих індивідуумів, так і індивідуумів з державою, корпораціями та їх гармонійну взаємодію з довкіллям. Споживання як індикатор розвитку має залишитися в минулому, а рівень добробуту – оцінюватися не кількістю використання ресурсів, а, навпаки, їх економією. Винагорода у вигляді високих показників розвитку має чекати на тих, хто

споживає менше ресурсів і діє в інтересах усього людства, а не державних чи приватних корпорацій [5, с. 66].

Територіальна організація регіональної господарської системи АТР (ядро котрої утворюють Японія, Сінгапур, Південна Корея, Тайвань) в останні роки передбачала тісний взаємозв'язок азійської моделі індустріалізації й геополітичних особливостей розвитку регіону. При цьому поширення хвилі індустріального розвитку, науково-технічної та інформаційної революцій з центрів світового зростання на периферію, у Південно-Східню Азію, відбувалося за рахунок трансформації економіки найрозвинутіших країн регіону [1].

Сьогодні економічна складова не тільки відіграє провідну роль у формуванні внутрішньо регіональних відносин і балансу сил, а й впливає на стратегічні позиції АТР у глобальній системі міжнародних відносин, визначаючи характер взаємин з іншими центрами світового розвитку. Прискорене економічне зростання східно-азійських країн призводить у свою чергу до збільшення конфліктних аспектів взаємодії з іншими центрами світового господарства – країнами Європи та США [1].

Останнім часом у геополітичному лексиконі з'явилася назва Індо-Тихоокеанський регіон (ІТР), безпеку в якому просувають США, Індія, Австралія, Японія. Цьому формату сьогоднішня адміністрація Джо Байдена приділяє першочергову увагу. Все частіше аналітики говорять про можливе приєднання Японії до найстарішого у світі розвідувального альянсу «П'ять очей» (Австралія, Нова Зеландія, Канада, США та Велика Британія), а також про істотне поглиблення співпраці США і Японії з Індією [5, 70].

Розуміючи важливість ІТР для глобальної безпеки у військовому та економічному планах, власну ІТР-стратегію з акцентом на співпрацю з Індією та Японією представила Німеччина (таку ж стратегію з європейських країн ухвалила Франція та Нідерланди) [5, с. 71]. У нинішніх умовах Китай показав надзвичайну здатність до мобілізації коштів та ресурсів і практично першим повернувся до показників зростання. Світові експерти все частіше звертають увагу на дуже слабку ймовірність «стримування» КНР, висловлюють думку, що Китай зійшов на вершину світової економічної піраміди надовго і серйозно, і що краще шукати шляхи співпраці з КНР, ніж унеможливити діалог через концентрацію уваги виключно на проблемних питаннях. Важливим завданням є переконати керівництво КНР, що реалізація «китайської мрії» не має здійснюватись в односторонньому форматі й за рахунок інших держав, а т. зв. «великому відродженню» краще ставати реальністю в межах рівноправного партнерства [5, с. 72].

Важливим фактором, що впливає на геополітичні реалії АТР, є також зосередження в регіоні трьох офіційних ядерних держав: РФ, КНР, США і

Японії, яка має всі технічні та фінансові можливості для створення ядерної зброї, а також розташування тут інших «порогових» держав – КНДР. На сьогодні відбувається прискорена мілітаризація східно-азійських країн. Тут є об'єктивні причини: реальна потреба модернізації місцевих збройних сил та наявністю фінансових можливостей. З іншого – це наслідок складної політичної ситуації: суперництва між потенційними лідерами Японією і КНР, загострення проблем субрегіональних відносин у Південно-Східній Азії, очікуване скорочення американської військової присутності в регіоні [1]. Американські експерти звертають увагу на публічну стратегічну ціль нинішнього керівництва КНР завершити повну модернізацію збройних сил до 2035 р. і трансформувати Народно-визвольну армію країни у структуру «світового класу» до 2049 р. [7].

Більшість країн АТР на рубежі XX–XXI століть постали перед складним вибором між об'єктивною необхідністю інтеграції у світові господарські структури та політичною, економічною і психологічною необхідністю захищати власні національні інтереси, культурну самобутність. Окрім того, не забуваймо, що АТР – це регіон давніх цивілізацій, які тепер переживають стадію свого історичного ренесансу. Його народам характерне чітке усвідомлення своїх національних особливостей, культурної та етнопсихологічної унікальності, часто з дуже відчутним антизахідним підтекстом, і це визначатиме регіональну геополітику АТР в майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Азійсько-Тихоокеанський регіон: геополітичний аспект. URL: https://subject.com.ua/geographic/geopolitica/57.html (дата звернення: 17.03.2022).

2. Бобровник В., Белінська Я. Стратегічні перспективи розвитку АТР. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 24. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/193 (дата звернення: 21.03.2022).

3. Городня Н. Д. Регіональна інтеграція в АТР в пост-біполярній політиці США. *Історичний архів. Наукові студії: Зб. наук. пр.* Миколаїв, 2013. Вип. 11. С. 111–118. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/76852 (дата звернення: 20.03.2022).

4. Караганов С. и др. Защита мира, земли, свободы выбора для всех стран: новые идеи для внешней политики России. Доклад НИУ ВШЭ. Россия в глобальной политике, Апрель 2020 г. URL: https://globalaffairs.ru/articles/zashhita-mira-zemli-svobody (дата звернення: 18.03.2022).

5. Корсунський С. Як будувати відносини з країнами Азії. Економіка, дипломатія, культурні особливості. Х.: Віват, 2021. 288 с.

6. Шергін С. О. Геополітична конфігурація регіональних суб'єктів АТР у контексті трансформації міжнародної системи. URL: https://elibrary.ivinas.gov.ua/3037/1.pdf (дата звернення: 18.03.2022).

7. Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2020. Annual Report to Congress, Department of Defence. https://media.defense.gov/2020/Sep/01/2002488689/-1/-1/1/2020-DOD-CHINA-MILITARY-POWER-REPORT-FINAL.PDF (дата звернення: 19.03.2022).

УДК 342.95:341.11

Фліссак К. А.
д.е.н., професор, професор кафедри міжнародного права і міграційної політики, Західноукраїнський національний університет

МІГРАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ І ЇХ ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Динамізм розвитку сучасного глобалізованого світу охоплює різні сторони взаємовідносин між країнами у всіх його сегментах. Стосується це транскордонного руху як матеріальних цінностей, сировинних і енергетичних ресурсів та капіталів, так і масштабних переміщень населення між країнами та континентами. Аналіз сучасної системи міжнародної міграції та даних ООН [1, 2] свідчить про доповнення трудової, навчальної і наукової міграції переміщенням населення під впливом факторів гуманітарної, соціальної і політичної нестабільності, а також локальних збройних конфліктів. Особливо яскраво це проявилось в ході трагічних подій в Україні, які розпочались в кінці лютого 2022 р. В їх ході чимало українських громадян стали вимушеними мігрантами, а одним із основних напрямків такої міграції стали країни Європейського Союзу.

Крім того, в останнє десятиліття міграційні процеси набули великих масштабів, що сформувало основу одного з головних викликів сучасності для значного числа як розвинених держав, так і міжнародних організацій та регіональних об'єднань. Звідси загострилась і актуалізувалась необхідність посилення ролі держав і регіональних об'єднань, першість з яких однозначно належить Євросоюзу, у регулюванні проблем міграційних процесів і проведення ефективної міграційної політики.

В країнах ЄС основою нормативно-правового регулювання міграції і міграційних процесів є Договір про функціонування Європейського Союзу (консолідована версія) із змінами і доповненнями, внесеними у м. Лісабоні 13.12.2007 р., який вступив в силу 1.12.2009 р. [3]. Даний правовий акт у

питаннях взаємовідносин країн ЄС всередині формування та з третіми країнами в сегменті міграції визначає правові умови, по-перше, вільного переміщення людей в межах Євросоюзу (частина III розділ IV глава 1), по-друге, засади політики прикордонного контролю, притулку та імміграції (частина III розділ V глава 2). В питаннях внутрішньої міграції гарантується свобода пересування, відсутність будь-якої дискримінації за ознакою приналежності (ст. 45), а рішення Європейського парламенту та Ради Європи з даних питань приймаються відповідно до законодавчої процедури і після консультацій з соціально-економічним комітетом у формі директив або постанов (ст. 46).

Для забезпечення контролю та ефективного нагляду при перетині зовнішніх кордонів і поступового впровадження інтегрованої системи управління ними Європарламент та Рада повинні вживати заходи щодо провадження ефективної політики у сфері віз та інших документів для короткострокового перебування, умов вільного пересування громадян третіх країн, використання засобів щодо поступового впровадження інтегрованої системи управління зовнішніми кордонами (ст. 77). Відповідно до Договору про функціонування Євросоюз зобов'язаний розробляти спільну політику в сфері притулку для біженців, додаткового та тимчасового захисту, спрямованого на надання відповідного статусу кожному громадянину третьої держави, який потребує міжнародного захисту, і орієнтованого на дотримання правил non-refoulement. Ця політика повинна відповідати Женевській конвенції від 28.08.1951 р. і протоколу від 31.01.1967 р. Про статус біженців та іншим відповідним договорам (ст.78). Даною статтею передбачено також, що у випадку коли одна або декілька держав опиняться в надзвичайній ситуації з раптовим припливом громадян третіх країн, Рада за поданням Комісії може вжити тимчасових заходів на користь зацікавленої держави або групи держав-членів ЄС.

Одним із викликів сучасності в сфері міграції є незаконна імміграція, а також непоодинокі факти торгівлі людьми. В зв'язку з цим відповідно до ст. 78 Договору про функціонування Євросоюз розробляє і реалізує спільну імміграційну політику, спрямовану на забезпечення, на кожному етапі, ефективне управління міграційними потоками, справедливе поводження з громадянами третіх держав, які перебувають на законних підставах у державах-членах, а також розробляє та реалізує заходи щодо запобігання незаконній імміграції і торгівлі людьми в контексті посилення боротьби з цими явищами.

Необхідно звернути увагу на принциповий момент, визначений Договором про функціонування ЄС, зміст якого тому, що всі складові міграційної політики Євросоюзу запроваджуються в дію на принципі солідарності та справедливого розподілу відповідальності між державами-членами, в тому числі і у фінансовій площині (ст. 80). Акти ЄС, що приймаються на цій основі, повинні містити в

кожному необхідному випадку відповідні заходи щодо застосування даної вимоги.

До нормативних документів, які централізовано регулюють виникаючі виклики у сфері міграції, відносяться Постанова 2019/817 Європарламенту та Ради від 20.05.2019 р. «Про створення основи для взаємодії інформаційних систем ЄС у сфері кордонів і віз та по внесення змін до правил ЄС» [4] і Постанова 2019/818 Європарламенту і Ради від 20.05.2019 р. «Про створення основи для взаємодії між інформаційними системами ЄС (поліцейське та судове співробітництво, притулок та міграція) і Про внесення змін до правил ЄС» [5].

Особливістю реагування в ЄС на сучасні виклики міграційних процесів є необхідність забезпечення доступу особам, які уникають переслідування і шукають міжнародного захисту, до справедливих і ефективних процедур притулку та надання єдиних гарантій. На цій основі була прийнята Директива Ради 2005/85/ЄС від 1.12.2005 р. «Про встановлення мінімальних стандартів для процедур надання та скасування статусу біженця у державах членах» [6], в якій визначені правила щодо зазначеного процесу. Проте ця директива певний час представляла найменший «спільний знаменник» для держав-членів, оскільки запроваджені нею правила були занадто прозорими, а відступи дозволяли державам-членам ЄС керуватись своїм внутрішнім законодавством, навіть коли це не відповідало основним узгодженим стандартам. З метою удосконалення розглядуваних механізмів та ефективного реагування на нові міграційні виклики прийнята нова Директива Європарламенту та Ради 2013/32/ЄС від 26.06.2013 р. «Про спільні процедури надання та скасування міжнародного захисту», яка набрала чинності з 21.07.2015 р. [7]. Новим нормативним документом встановлена узгоджена система, що забезпечує прийняття рішень про надання притулку більш ефективно і справедливо з дотриманням загального високого стандарту процедури.

Слід зазначити також, що зважаючи на фактор демографії, сучасні міграційні процеси і новітні виклики у сфері міжнародної міграції, нормативно-правові механізми в країнах ЄС формують такі засади міграційної політики, які створювали б умови для забезпечення прибуття в Євросоюз мігрантів з високою чи рідкісною кваліфікацією щоб заповнити та зменшити дефіцит людських ресурсів в сегментах економіки з високим попитом на кваліфікацію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Migrationsdatenportal. Das große Ganze Welt. URL: https://migrationdataportal.org/de/data?i=stock_abs_&t [in German] (дата звернення: 28.03.2022)

2. Фліссак К.А. Польська міграційна політика в рамках права ЄС. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 4.С.74-80

3. Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union. – Official Journal of the European Union 7.6.2016 C202. - https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016E/TXT&from=EN

4. Verordnung (EU) 2019/817 des Europäischen Parlaments und des Rates vom 20. Mai 2019 zur Errichtung eines Rahmens für die Interoperabilität zwischen EU-Informationssystemen in den Bereichen Grenzen und Visa und zur Änderung der Verordnungen (EG) - 22.5.2019 L 135/1 Amtsblatt der EU L 135/27-84

5. Verordnung (EU) 2019/818 des Europäischen Parlaments und des Rates vom 20. Mai 2019 zur Errichtung eines Rahmens für die Interoperabilität zwischen EU-Informationssystemen (polizeiliche und justizielle Zusammenarbeit, Asyl und Migration. - 22.5.2019 L 135/1 Amtsblatt der Europäischen Union L 135/85-135

6. Council directive 2005/85 / EC of 1 December 2005 on the establishment of minimum standards on procedures for granting and withdrawing refugee status in member states. - Wspólny europejski system azylowy. - Unia Europejska, 2014.

7. Directive 2013/32 / EU of the European Parliament and of the council of 26 June 2013 on common procedures for granting and withdrawing international protection (recast version) (applicable from 21 July 2015). - Wspólny europejski system azylowy. – Unia Europejska, 2014.

УДК 327.019.51:32-027.22«21»

Чекригіна Я. С.
магістрантка історичного факультету,
Тернопільський національний педагогічний
університет ім. В. Гнатюка

ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІТИКИ «М'ЯКОЇ СИЛИ» РЕСПУБЛІКОЮ КОРЕЯ У XXI СТ.

Зовнішня політика завжди нерозривно пов'язана з іміджем держави на міжнародній арені. Саме завдяки позитивному баченню країни іншими суб'єктами дозволяє їй проводити ефективну внутрішню та зовнішню політику, а також – економічному зміцненню шляхом вливання іноземних інвестицій. Зі свого боку це сприяє підвищенню конкурентоспроможності держави.

У відповідності до цього виникають різні концепції здійснення зовнішньої політики. Американський політолог Джозеф Най висунув концепцію «м'якої

сили» як інструменту побудови ефективної зовнішньої політики, протиставивши її «жорсткій силі» [6].

На сьогоднішній день «м'яку силу» можна трактувати як форму зовнішньополітичної стратегії, яка передбачає здатність впливати, отримувати необхідні результати у відносинах з іншими державами за рахунок привабливості власної культури, цінностей та зовнішньої політики, а не примусу, фінансових ресурсів, військової сили, загроз (як у концепції «жорсткої сили»). Необхідно відзначити, що «м'яка сила» базується на трьох компонентах: культурі у тих частинах, що є привабливі для інших; політичних цінностях, коли вони є життєздатні як всередині країни, так і закордоном; зовнішній політиці, якщо вона моральна та легітимна [7]. На сьогоднішній день можна виділити низку країн, що в тій чи іншій мірі вдаються до концепції «м'якої сили»: Франція, Німеччина, Італія, Великобританія та ін.

Серед азійських держав яскравими представниками «м'якої політики» є Японія та Республіка Корея. Остання показує особливо успішний приклад впровадження даної концепції у свою зовнішньополітичну стратегію. В силу географічного розташування РК і сусідства з такими державами як КНР, Росія, Японія, Сеулу проблематично робити ставку на «жорстку силу». Із часу закінчення Корейської війни, держава нарощувала військову міць, але одночасно з цим проводила економічні реформи з метою збільшення економічного потенціалу. Період особливого міжнародного піднесення країни співпав із ширшим запровадженням у корейську політику «м'якої сили» за часів президенства Кім Єн Сана (1993–1998 рр.) [4, с. 112]. Так, Служба корейської культури та інформації, Урядове інформаційне агентство та дипломатичні представництва РК закордоном стали основними державними каналами реалізації масштабної піар-кампанії з просування національних культурних символів держави. Наступники президента Кіма продовжили політику з розбудови позитивного іміджу Республіки Корея у світі шляхом затвердження нових стратегій та створення спеціальних органів та комітетів, відповідальних за національний брендинг.

На сьогоднішній день РК володіє такими ресурсами «м'якої сили» як успішний досвід швидкої економічної модернізації і демократизації країни, а також культурна привабливість країни. Як результат використання даних ресурсів послугувала більшій залученості іноземних партнерів до сфери бізнесу у Південній Кореї. Результатом цього стало формування іміджу РК як лідера в технологічній та машинобудівній сфері. Експерти з Південної Кореї запрошуються закордон бізнесменами та політиками з метою обміну досвіду в сфері проведення модернізації. Це дозволило не тільки розширити межі економічного простору РК, а й створити у межах регіону своєрідний ринок експертних і консультаційних послуг.

Сучасна південнокорейська «м'яка сила» значною мірою базується на поширенні власної культури – як традиційної, так і модерної – та реалізується Міністерством закордонних справ і торгівлі РК, Міністерством культури, освіти, спеціально створеними агенціями та фондами, а також безпосередньо громадянським суспільством. Особливо у світлі останніх подій необхідно згадати всесвітньо відомий феномен «Халлю» або так званої «Корейської хвилі». Він став впливовим глобальним явищем з початку XXI ст., сильно вплинувши на сучасну культуру, музичну індустрію, кіноіндустрію, телеіндустрію та поведінкові аспекти різних людей у всьому світі [5]. Південнокорейські засоби масової інформації та індустрія розваг наздогнали англомовні західні країни за цінністю виробництва, технологіями та талантом [8]. Важливо відзначити, що уряд Республіки Корея щорічно вкладає в культуру країни більше 1 млрд дол., підтримуючи таким чином поширення «корейської хвилі» і всього корейського: моди, фільмів, музики, кухні тощо. Цікаво відзначити, що даний феномен виступає також як ефект мультиплікатора: при розвитку даної сфери, також розвиваються й інші сфери економіки. У популярних корейських серіалах широко використовується прихована реклама, яка проявляється в демонстрації продукту в якості реквізиту або згадка його в позитивному аспекті [1, с. 128–133]. Це сприяє просуванню корейського бізнесу закордоном, розвитку міжнародного туризму зміцненню позитивного іміджу держави загалом.

Південна Корея є гарним прикладом вдалого застосування «м'якої сили» для просування власних інтересів та популяризації корейського національного бренду на міжнародному ринку. Деякі механізми можуть бути застосовані й в інших країнах, у тому числі й в Україні. Традиційно з часу здобуття нашою державою незалежності, закордоном її сприймали як країну-демократію перехідного періоду, де існує політична та економічна нестабільність, а також корупція; хоча визнавались здобутки українців у спорті й відзначалась врода українських жінок. Дещо згодом країна стала відома через драматичні події 2013–2014 р. та окупацію РФ Криму та частини Донецької та Луганської областей [3, 15]. З огляду на це можемо відзначити, що міжнародний імідж України був більшою мірою негативним. Проте на сьогоднішній день ми можемо спостерігати позитивні зміни. Разом із тим хочеться відзначити можливі шляхи підвищення іміджу країни, а відтак – і зовнішньополітичного впливу.

Необхідно підкреслити подібність умов, за яких формувалась «м'яка політика» РК та тих, які зараз є в нашій державі. У світлі тих подій, що відбуваються, можемо припустити, що увага світової громадськості до України буде підвищуватись, що є хорошим підґрунтям для застосування «м'якої сили». Наша держава має величне культурне надбання – як традиційне, так і сучасне.

Необхідно мобілізувати наявні ресурси, у тому числі дипломатичні, для просування та популяризації українського бренду на міжнародній арені. Так, Надзвичайний і Повноважний Посол України в Японії С. Корсунський на своїй сторінці у Фейсбук закликав українських виробників надсилати інформацію про свій продукт для подальшого експорту в Японію, використовуючи безпрецедентну підтримку Токіо. Цікаво відзначити, що через поширення у соціальних мережах українського посольства публікацій стосовно вітчизняних товарів на японському ринку сприяли зростанню зацікавлення і купівлі цих продуктів у продовольчих мережах Японії. Так, наразі ведуться розмови стосовно постачання в країну українських алкогольних напоїв, меду, джемів та інших продовольчих товарів [2, 250–257]. Такі кроки можуть стати гарним початком для ширшого впровадження концепції «м'якої сили». Вона через репрезентативність власної культури у поєднанні з економічним реформуванням і військовим зміцненням на кшталт Південної Кореї продемонструвала свою ефективність у реаліях XXI ст.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кадосина А., Филиппова Я. Корейская волна в контексте развития экономики Южной Кореи. *Казанский вестник молодых ученых. Политические науки*. 2019. Том 3. № 1 (9). С. 128–133.
2. Корсунський С. Як будувати відносини з країнами Азії. Економіка, дипломатія, культурні особливості. Харків: Віват, 2021. 288 с.
3. Котляр К., Нагорняк Т. Імідж України у контексті міжнародних рейтингів. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2019. Т. 1. № 11 (2019). С. 14–19.
4. Першина М. «Мягкая сила» во внешней политике Республики Корея и КНР. *Этносоциум и межнациональная культура*. 2017. № 2 (104). Москва. С. 109–118.
5. Kim Harry. Surfing the Korean Wave: How K-pop is taking over the world. The McGill Tribune. 2 February 2016. Retrieved 19 September 2017. URL: https://www.mcgilltribune.com/a-e/surfing-the-korean-wave-how-k-pop-kpop-is-taking-over-the-world-012858/ (дата звернення: 26.03.2022).
6. Nye Joseph. Bound to Lead: The Changing Nature of American Power. New York: Basic Books, 1990. 307 p.
7. Nye Joseph. Soft Power: The Means to Success in World Politics. New York: Public Affairs, 2004. 208 p.
8. Why 26 Korean words have been added to Oxford English Dictionary. BBC News. 5 October 2021. Retrieved 11 October 2021. URL: https://www.bbc.com/news/newsbeat-58749976 (дата звернення: 26.03.2022).

УДК 341.76

Яремко О. М.
к.ю.н., доцент, доцент кафедри психології та соціальної роботи, Західноукраїнський національний університет, адвокат

ПЕРЕГОВОРИ ЯК МИРНИЙ ШЛЯХ ВИРІШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СПОРІВ

Загально відомо, що війна і переговори – це два основні способи вирішення міжнародних проблем. І лише останній відповідає «духу» сучасного міжнародного публічного права, насамперед, принципу незастосування сили або загрози силою, а саме: недопустимо застосовувати силу чи погрозу її застосування задля вирішення міжнародних спорів [1].

Застосування сили чи погрози застосування сили є виправданим лише у випадку загрози миру, будь-якого порушення миру чи акту агресії (за рішенням Ради Безпеки ООН) та у порядку реалізації права на самооборону у випадку збройного нападу (поки Рада Безпеки не застосує заходів для підтримання міжнародного миру і безпеки) (ст. ст. 39, 42, 51 Статуту ООН) [1].

Міжнародні переговори, як будь-які інші переговори, є діалогом між сторонами, який ведеться задля досягнення взаємоприйнятного рішення (угоди), і полягає в обговоренні інформації, ідей, альтернатив. Важливо, щоб пошук «взаємоприйнятного рішення (угоди)» обов'язково здійснювався з дотриманням норм міжнародного публічного права і жоден результат їх досягнення не може виправдати принесення у «жертву» міжнародно-правових цінностей. Цей діалог передбачає реальне спілкування (а не нав'язування, диктування, шантажування тощо) сторін, пов'язаних як схожими, так і відмінними інтересами. Кожна зі сторін переговорів зобов'язана дотримуватися не лише норм міжнародного публічного права, але й свого національного. Так, за жодних обставин сторона переговорів не може поступитися власними національними/державними інтересами. У протилежному випадку діяння сторони слід кваліфікувати як протиправні.

У конструктивних міжнародних переговорах сторони ставлять «діагноз» і намагаються знайти «спільну мову». Якщо вступають у переговори із справжньою зацікавленістю досягнути взаємоприйнятного рішення (угоди), то прагнуть отримати максимальну інформацію про інтереси кожної зі сторін та знайти точки дотику у позиціях. Відповідно на початковому етапі переговорів переважатиме інформаційно-комунікативна функція.

Під час дискусійного етапу міжнародних переговорів сторона прагне переконати іншу сторону в доцільності прийняти саме її варіант чи пропозицію, а тому на цьому етапі основною функцією є пропагандистська.

У випадку ж, коли одна з сторін або ж, навіть, і дві, не мають справжнього наміру досягнути рішення (угоди), що було б взаємоприйнятним для кожної сторони і не суперечило правовим нормам, тоді переговори виконують функцію «маскувальну».

Окрім цього міжнародні переговори можуть виконувати регуляційну функцію (здійснення регуляції та контролю дій сторін переговорів), функцію вирішення власних внутрішньополітичних і зовнішньополітичних завдань, а також функцію з координації дій на міжнародній арені.

Часто, коли сторонам не вдається самостійно вести ефективний діалог, то вони вдаються до ведення міжнародних переговорів за участі посередника. Це процес за якого неупереджена третя сторона відповідно до міжнародного права допомагає конфліктуючим сторонам з власної ініціативи або на прохання сторін напрацювати рішення (угоду), яке б влаштувало кожного. Важливо пам’ятати, що посередники, не зважаючи на авторитетність, не мають права нав'язувати сторонам конфлікту свої варіанти рішення. Вони уповноважені лише на полегшення пошуку рішення за допомогою безпосереднього проведення ними переговорів. Посередниками у міжнародних переговорах можуть виступати: особи; організації, зокрема й міжнародні; держава або кілька держав.

Зазвичай статус зацікавленої особи переговорів обумовлений наступними факторами: прагненням посередника розширити власний вплив; бажанням залагодити міжнародний конфлікт; відчуттям сторін того, що за допомогою посередника зможуть укласти міжнародну угоду; сприйняттям посередника як гаранта продовження процесу переговорів і, можливо, як фактора, що знижує ризик поступок; бажанням сторони/сторін продовжувати в майбутньому стосунки з посередниками.

Побутує думка, що досягненню ефективних результатів у міжнародних переговорах сприяє прагнення «зберегти лице» іншій стороні переговорів. Турбота учасника комунікації про власне «лице» або «лице» іншої сторони залежить від культурних норм та індивідуальних особливостей, а також від ситуаційних факторів. Проте завжди потрібно пам’ятати, що дбаючи про

«збереження лиця» сторони переговорів, ми не маємо права поступитися національними/державними інтересами, а також порушувати норми як міжнародного публічного права, так і норми національного права власної держави і держави іншої сторони.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 р. (редакція від 16 вересня 2005 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (дата звернення: 20 квітня 2022 р.).

УДК 349.4:332

Feyza Basar
Assistant Professor of EU law at., Istanbul 29 Mayis University,Turkey

ICC JURISDICTION OVER CRIMES AGAINST HUMANITY AND WAR CRIMES

Abstract

The rules of war, or international humanitarian law, set out what can and cannot be done during an armed conflict. They set out to limits to war, offering protection to civilians, and parameters as to what is acceptable and what is not on the battlefield and beyond. The GenevaConventions and their Additional Protocols are at the core of this law.

The laws of war prohibit wilful killing, rape and other sexual violence, torture, and inhumane treatment of captured combatants and civilians in custody. Pillage and looting are also prohibited. Anyone who orders or deliberately commits such acts, or aids them and abets them, is responsible for war crimes. Commanders of forces who knew or had reason to know about such crimes but did not attempt to stop them or punish those responsible are criminally liable for war crimes as a matter of command responsibility. Some weapons are banned due to the indiscriminate or appalling suffering they cause such as chemical or biological weapons. Moreover, the sick and wounded must be cared for, including injured soldiers who have rights as prisoners of war.

International humanitarian law based on a number of treaties, in particular the Geneva Conventions of 1949 and their Additional Protocols, and a series of other

instruments, which are; the Hague Conventions of 1907, the International Convention on the Rights of the Child, International conventions regulating the use of or prohibiting certain weapons (such as anti- personnel mines, chemical weapons or cluster munitions), customary laws and other general principles of law.

Serious offences such as murder, rape or mass persecution of a group are known as ‘crimes against humanity. On the other hand, genocide is defined as the deliberate killing of people from a particular national, ethnic, racial or religious group, with the intention of destroying the group, whether entirely or part. The International Criminal Court (ICC) is the first ever permanent international court established to prosecute the gravest international crimes, namely, genocide, crimes against humanity and war crimes. Since 17 July 2018, the Courtalso has jurisdiction over the crime of aggression. The Court is designed to promote the ruleof law and ensure that those most responsible for the gravest international crimes are brought to justice.

In this paper, the ICC jurisdiction over the war crimes and crimes against humanity, including genocide and crime of aggression shall be analysed from the perspective of Russian invasion of Ukraine.

УДК 321

Paweł Błażejczyk
Dr., Stowarzyszenie Prawników
Głos Wolności, Polska

OD UNII DO UNII, OD KOMUNY DO KOMUNY, OD SOJUZA DO ZAGŁADY

Zaiste banalnym jest, że człowiek jest istotą stadną, predystynowaną do tego żeby żyć w zbiorowości. Nie jesteśmy samowystarczalni, nie rozmnażamy się przez podział czy pączkowanie. Potrzebujemy drugiego człowieka do życia. W miarę rozrostu zbiorowości potrzebujemy zarządzania, organizacji struktur, przewodnictwa. Tworzymy komuny wyznaniowe, plemiona, społeczeństwa. Najmniejsza komórka społeczna czyli rodzina ma w końcu swój model, swoje zarządzanie, finanse, strukturę, zasady i wartości. Każda jest inna i może ulegać restrukturyzacji, może też upaść.

W skali makro tworzymy porozumienia, sojusze, unie. Tylko po co? Taka jest właśnie natura człowieka, istoty stadnej, zwierzęcej, która potrzebuje drugiej istoty, żeby żyć, bronić się, kooperować czy w końcu dominować. Ludzie podporządkowali sobie naturalnie zwierzęta, opanowali wszelkie zasoby ziemskie, doczesne. Sięgają

także dalej, kosmos staje się przestrzenią eksploracji, planem i wizją możnych tego świata, wizjonerów, a nawet szaleńców. Robimy to po to, żeby panować, żeby zarabiać, żeby dominować.

A tymczasem tworzymy co jakiś czas różne oblicza współpracy, przemiennie nazywane. Unia jest odmieniana w historii i współcześnie przez wszystkie przypadki, hołubiona przez jednych, znienawidzona przez innych. Sięgnąć wystarczy do niedawnej relatywnie unii polsko-litewskiej. W polskiej historiografii instytucja określana pozytywnie, podkreśla się dorobek cywilizacyjny, prawny, militarny, kulturowy Rzeczpospolitej Obojga Narodów. Potęga Europy tamtych czasów, ostoja chrześcijaństwa i cywilizacji łacińskiej. W litewskiej historiografii temat tabu, dokładnie odwrotnie, Jagiełło, Statuty Litewskie, Konstytucja 3 Maja, liberum veto to tematy zakazane. Prowadzi się strategie wymazywania tego okresu z kart historii. Pojawiają się substytuty jak mit Giedymina, księcia Witolda, historycznej Lietuvy, legenda Nerisy, kultu Basanaviciusa, „Ei, pasauli, mes be Vilniaus nenurimsim". Punkt widzenia zależy od punktu siedzenia, Unia zatem jest dobra, jeśli wszystkim w niej jest dobrze lub unia jest dobra jeśli większości jest dobrze. Rzeczpospolita Obojga Narodów była faktycznie mariażem z rozsądku, a nie z naturalnej potrzeby jednych, czy drugich. Nie było wówczas emocjonalnych potrzeb zjednoczenia się dla wyższych celów. Wszystkie środowiska upatrywały w unii swoich partykularnych celów. Osiadła szlachta polska chciała gwarancji bezpieczeństwa przed najazdami litewskimi, bojarowie litewscy chcieli „złotej wolności szlacheckiej", dostępu do przywilejów, pachniała im nowoczesna „Polska multi kulti" – swoista brama na zachód. W ówczesnej rzeczywistości następowało faktycznie przenikanie się kultur, prawa, zwyczajów, genów, tradycji, aż do rozczarowania i upadku. Rzeczpospolita Obojga Narodów upadła przez odśrodkowy ferment, który doprowadził do partykularyzmów i prób budowania innych alternatywnych sojuszy. Proces unitarny zakończył się wielkim historycznie pomnikiem Konstytucji 3 Maja. Nastały czasy imperatywu i rozczłonkowania, swoiste catarsis, oczyszczenie wszystkiego, wywrócenie dotychczasowego dorobku, wartości.

Mija pewien czas, doświadczeni zaborami, potem czasami liberalizmu, wojnami i mniejszymi konfliktami budowanymi wielokrotnie ideą „samostanowienia narodów" popadamy w kolejną unią wyrażaną narracją wschodnią poprzez desygnat „sojuz". Nie do końca jednak w tym sojuzie byliśmy, zachowując jakąś namiastkę autonomii – podobnie jak wcześniej Królestwo Polskie, czy Privislańskij Kraj. Tym razem Sojuz był od początku negatywnie oceniany i nie przyjmowany zwłaszcza przez przedstawicieli elit. Doktryna zrobiła swoje, zmiany generacyjne, czas zrobił swoje. Kształtuje się nowe pokolenia, pilnuje się edukacji i wychowania młodzieży. Mnożą się Konsomoły, ZMP, róże koła i kółka, spółdzielnie, i inne twory zgodne z duchem systemu sojuza. Podkreśla się przy tym braterstwo, dogmat pracy, wrogość wartości i systemu zachodniej Europy. Religia staje się wrogiem systemu i musiała

się stać bowiem religia od zarania dziejów była niewygodna władzy bowiem była i jest nośnikiem wartości. Każda walka z religią była walką pyrrusową. Dlatego niektórzy rezygnowali z tej walki twierdząc, że „[…]katolicyzm nie jest dodatkiem do polskości, jest istotą polskości". Władza, która stała w zgodzie z religią mogła liczyć na trwałość, ta która stawała jej na przekór przegrywała. Często władza próbowała tworzyć religię narodową, niejako alternatywnie, konkurencyjnie do tendencji oddolnych. To jednak również nie wychodziło. Religia bowiem tkwi w naturze człowieka, trzeba w końcu „[…]wierzyć w coś by żyć". Dogmaty sojuza musiały zatem przegrać z dogmatami religii mimo iż wynikały z uniwersalnych założeń: potrzeby zjednoczenia, konsolidacji, porozumienia, dążenia do budowania dobra wspólnego. Problem chyba ponownie polegał na punkcie siedzenia i widzenia. Stąd też różnice w definiowaniu tych samych *de facto* pojęć i wartości. Kto inny był tym razem dominatorem, a kto inny był zależny.

Minęły znowu lata, liberalizacji, wolność, nawet anarchia czy falandyzacja i ponownie wizja i nawet cel kolejnej unii, kolejnego porozumienia, traktatów, *aquis communitaire* tym razem z zachodu. Po drodze inne organizacje narodów i te bardziej militarne. Jak byśmy tego wcześniej nie znali. Parliśmy trochę w ciemno, nie patrząc w przeszłość, nie analizując dorobku historycznego. Wiatr i doktryna dmuchały w przeciwną stronę. Z drugiej strony kto miał dokonać trzeźwej oceny skoro ci którzy znali tamte czasy pomarli i nie było żywych świadków poprzednich unii, a wszystko co z sojuza było oczywiście złe, i na pewno gorsze. Nowa wizja rzeczywistości, nowe wartości, nowy świat, który stał otworem przed spragnionymi „mileniusami". Wizja unii tym razem jednak inna, mętna i pomieszana wartościami. Nie ma miejsca na jakiekolwiek religie. Zatem zupełnie inna wizja unii, już nie oparta na dogmatach wspólnej religii, nie oparta na walce z nią, oparta na pomijaniu religii i stopniowemu eliminowaniu przez desuetudo. Sekularyzacja staje się modna, „wierzący, ale niepraktykujący", wizja wartości uniwersalnych, mętnych, nijakich bez znaczenia. Bo założeniem unii jest jałowy człowiek, swoista tabula rasa, takim się dobrze steruje, taki jest podatny na doktrynę, takiego się lepiej kształci w duchu nowych zasad i wartości. Taki człowiek łatwiej sprzeda się władzy, która zmówi mu nowe i lepsze.

Tymczasem obok rozgrywa się inna historia. *Remake* sojuza jest cały czas w grze. Potęga czerwonej gwiazdy nie upadła, jest cały czas widoczna, o zgrozo w mieście słynnego humanisty wolnościowca Immanuela. Spoczywa nieopodal duktu okraszonego czerwonymi gwiazdami, prawił co prawda o niebie gwieździstym, ale chyba nie o takie mu chodziło. Niemniej jednak *remake* sojuza jest rzeczywistością, proklamacje suwerenności republiki ługańskiej czy donieckiej to kolejne kroki prawno-polityczne w budowie neosojuza. Spór nie idzie o terytoria, spór rozgrywa się w sferze wartości i dogmatów. Lewostronna unia i tradycyjny sojuz, wypaczone

społeczeństwo zachodniej Europy i jego wschodnia contra. Strefa wpływów zachwiała się wyraźnie, gdzie jest miejsce na unie, a gdzie kończy się sojuz.

To wszystko nieważne! Jaka unia, jakie porozumienia? Chodzi o wpływy, podporządkowanie mas, oligarchiczny i elitarny system rządów, którego celem jest determinowanie społeczeństw, żeby nie dopuścić do kolejnych irredent, powstań zrywów itp. Władzy zawsze zależało na trzymaniu ludzi w ryzach, a ludzie zdeterminowani, buntowali się w końcu wobec władzy, nawet jeśli nazywała się unia, czy sojuz. Tragiczne są losy świata bowiem od zarania dziejów ludzie mieli potrzebę funkcjonowania w zbiorowości, jednak ta z drugiej strony ich rozrywała. Błędne koło które trwa i nic w mechanizmów tego koła się nie zmienia prócz środków osiągnięcia celów.

Tragiczne to wszystko, ale jedno wydaje się słuszne. Zachowanie świadomości historycznej, prawnej, kulturowej i trzeźwe, logiczne i wypośrodkowane spojrzenie na otaczający nas świat. Jest to trudne bowiem człowiek to istota emocjonalna, popędowa, zwierzęca, taki jednak troglodyta. Musimy jednak w sobie znaleźć intelektualizm, myślenie i myśleniem determinować wszystko to co w naszej naturze proste. Myślenie zobowiązuje i jednocześnie pomaga. Analiza i następnie synteza jak mawiał Stagiryta. Sięgajmy przy tym do tego co naturalne, zwłaszcza przy tym dzisiejszym do cna zwariowanych świecie. Nie zapominajmy o „tomaszowym" i „kantowskim" prawie do życia, wolności i własności. Wszystko inne, nawet najbardziej zaawansowane i zakamuflowane i tak sprowadza się do tych wspólnych mianowników.

Nie jest zatem ważne czy żydowskie kibuce, czy chrześcijańskie komuny, czy unie różnej maści czy dla odmiany wszech- sojuzy, człowiek po prostu skazany jest na swoją naturę, nie oszuka jej. Prze do mnogości, prze do drugiej istoty. To z czasem rodzi problemy, ale te byłby prawdopodobnie w konfiguracji mono. Skoro zatem natury nie oszukamy, ubogacajmy nasze człowieczeństwo wartościami płynącymi z pewnego i niepodważalnego dorobku cywilizacyjnego, kulturowego, prawnego językowego, politycznego. Dbajmy o nasz poziom każdy indywidualnie i odpowiedzialnością za drugiego, pilnujmy człowieczeństwa własnego i drugiego. Człowiek człowiekowi nie jest wilkiem, to władza wpuszcza wilki wśród ludzi. Dopóki Suweren będzie stał na straży państwa i prawa dopóty mamy szanse przetrwania i stanowienia o nas. Nie możemy sprzedawać naszej decyzyjności, naszych wartości, naszego dorobku za puste neohasła i mydlenie oczu doktryną władzy. Problem jednak współcześnie polega na rozmyciu się ośrodków decyzyjnych władzy. To już nie do końca władza w znaczeniu państwowym determinuje społeczeństwo. To władza w znaczeniu globalnym staje się bezpośrednim zagrożeniem człowieka. Jest to zjawisko nie spotykane dotychczas w dziejach świata. Człowiek i jego natura staje przed wizją dotychczas niezbadanego historycznie scenariusza. Nie mamy porównania, nie mamy punktu zaczepienia. To jednak tylko

pozorny problem, jak w matematyce, zawsze sprowadzajmy do wspólnego mianownika. Niezależnie od zaawansowania problemów często podłoże jest wspólne. Bazą wyjściową, tym wspólnym mianownikiem powinny być wartości. Każdy, najbardziej zaawansowany problem da się rozwiązać w kontekście wartościowania. Scenariusz przyszłych losów świata należy również w takich mianownikach oceniać.

УДК 341.322.5

Iryna Hnasevych
PhD candidate at the Department of
Public International Law,
Jagiellonian University, Poland

THE ISSUE OF RATIFICATION OF THE ROME STATUTE BY UKRAINE.AND THE PRINCIPLE OF COMPLEMENTARITY OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT

On February 28, 2022 the Prosecutor for the International Criminal Court (ICC) Karim Khan announced that he decided to proceed with opening the investigation regarding crimes falling under jurisdiction of the Court on the territory of Ukraine [9]. However, in the said statement the ICC Prosecutor indicated that Ukraine is not a party to the Rome Statute of the International Criminal Court, therefore, cannot itself refer the situation to the ICC. Other ICC State Parties were encouraged to refer the case to the Office. On March 2, 2022, the ICC Prosecutor released a statement confirming the receipt of referrals from 39 ICC States Parties that expedited the process of opening the investigations over alleged «war crimes, crimes against humanity or genocide committed on any part of the territory of Ukraine by any person» [10]. However, it should be noted, that the crime of aggression is not included on the list. The reason for this is that the ICC may not exercise its jurisdiction over crime of aggression on the territory of the state that is not a party to the statute.

The role of International Criminal Court was and still is highly misunderstood in Ukraine. However, the tragic events on the territory of Ukraine starting since 2014 renewed the discussion about the ratification of the Rome Statute as one of the potential instruments of justice and human rights protection. The EU-Ukraine Association Agreement signed in 2014 served as another incentive to ratify the Rome Statute. According to the art. 8 of the EU-Ukraine AA there is an obligation to ratify and implement the Rome Statute of International Criminal Court (the Rome Statute) and “cooperate in promoting peace and international justice” [5]. Moreover, the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE) Resolution 2133

underlines the concern that neither Ukraine nor Russia has ratified the Rome Statute even though Ukraine have recognized the jurisdiction of the ICC in the individual declaration of 17 April 2014 and 8 September 2015 [8]. The concerns that Russia will not ratify the Rome Statute create the false discourse in which Ukraine is seen as the only one being held responsible for the crimes listed in the Rome Statute.

Nevertheless, the main argument of Ukraine in the context of not ratifying the Rome Statute was the principle of complementarity and its incompatibility with the Ukrainian Constitution. Thus, it is relevant to analyse the roots of this issue and a possible way to resolve it.

The Constitutional Court of Ukraine has concluded that the Rome Statute of the International Criminal Court «does not comply with the Constitution of Ukraine» [2]. The decision of the Constitutional Court adopted in 2001 analysed the Ukrainian system of justice and underlined that, unlike the European Court of Human Rights (ECtHR) that exercises its jurisdiction under the condition of exhaustion of national legal remedies, in paragraph 10 of the preamble of the Rome Statute and in the art. 1 it is stated that: «International criminal court [...] complements the national criminal justice authorities» [12]. From that time on, the principle of complementarity of the Rome Statute became the subject of the speculations in the Ukrainian public discourse.

A list of factors preceding to the decision of the Constitutional Court shall be taken into account. Firstly, the political context as the jurisdiction of the ICC may expose the governmental officials to international criminal responsibility. As it was rightly pointed out by B. Broomhall the ICC «finds itself within the most jealously guarded precinct of State sovereignty» [1, p. 68]. Secondly, the Constitutional Court despite overall correctly interpreting the compliance with the Rome Statute, the principle of complementarity was misinterpreted also due to the lack of practice of interpretation established by the Assembly of States-Parties to the Statute [13, p. 1016].

In order to ensure the effectiveness of the ICC the provisions of the Rome Statute are designed to maintain the balance between the sensitive issues concerning the state sovereignty and the effective instruments to enforce and protect human rights. In the art. 17 of the Rome Statute the issues of admissibility are listed with an emphasis on states responsibility to investigate crimes and prosecute the person concerned on the basis of the right to fair trial and due process [12]. Therefore, the state has a primary jurisdiction over the crimes on its territory «unless the State is unwilling or unable genuinely to carry out the investigation or prosecution» [12].

This stipulation resonated in the so-called two-step or one-step test problem and was clarified by D. Robinson as one of the drafters of art. 17. In his article he argues that it is “expressly and unambiguously” [3, p. 1] stated in the art. 17 that the ICC will first of all examine if there is a pending or already conducted investigation of the

crime within the national judicial system and only afterwards whether the state is willing and able to provide such investigation. Therefore, the mistake of interpretation of the article only as one step test including the unwillingness and inability of the state constitutes a core of the speculations. Thereby, Robinson emphasized that "the requirement of national proceedings is not a gloss or innovation; it is plainly and expressly stated in 55 words of unambiguous, black and white text in Article 17" [3, p. 1].

For instance, this principle can be seen in action on the example of Georgia. Due to the complementarity principle, the ICC could not start to execute its jurisdiction due to the fact that the events in South Ossetia were the subject of an investigation by law enforcement agencies in both Georgia and Russia, and only recently national procedures in Georgia were discontinued [14].

Among the long list of issues connected to the ratification of the Rome Statute the problem of protection of human rights on the territories outside the control of national government shall be addressed within the context of this article. Since the start of the armed conflict, Ukraine took a step forward and a step back towards the ratification of the Rome Statute. The step forward consisted of the fact that Ukraine recognized the jurisdiction of the ICC under art. 12 (1) of the Rome Statute (on the *ad hoc basis*) and extended its mandate to investigate to the undefined term (from 20 February and onwards), thereby recognizing that it is bound by the Rome Statute. Moreover, the Constitutional Commission of Ukraine adopted the provision that was included in the draft law [4] aiming to ratify the Rome Statute and amend the Constitution of Ukraine by accepting the conditions of the Rome Statute of the ICC [6]. The step back was taken by the former President of Ukraine who didn't object to the suggested draft law on the constitutional changes, however, postponed the ratification of the Rome Statute for 3 years. According to the professor M. Gnatovsky this fact puts Ukraine in the «awkward situation» [6] meaning that first of all being associated with the ICC Ukraine doesn't enjoy any procedural rights; second of all, having certain obligations in the context of cooperation with the ICC Ukraine sufficiently lacks the legal basis for such cooperation to effectively operate.

Nevertheless, in order to concentrate on the positive steps, it is important to mention the Report issued by the former Prosecutor of the International Criminal Court Fatou Bensouda which examined the situation in the Eastern Ukraine in 2016. The significance of the Report is that it presents the results of investigations and is currently striving to establish the nature of the conflict whether it is internal or international. Moreover, the role of Russia in the conflict is also closely investigated in the light of its effective control over the self-proclaimed DPR and LPR and the rebels fighting on their side [7]. This is crucial for further qualifications of crimes and as a result the protection of rights of the victims.

In December 2020, Fatou Bensouda issued a statement on the conclusion of the preliminary examination in the situation in Ukraine, indicating that: «a broad range of conduct constituting war crimes and crimes against humanity within the jurisdiction of the Court have been committed in the context of the situation in Ukraine» [11]. It should be noted that the alleged violations according to the Report were exercised both by Ukrainian, Russian side and rebels. In the public discourse this fact was among the theories created to explain the postponing of the ratification, however, doesn't have any legal grounds as Ukraine recognized the jurisdiction of the ICC and will be held liable for the violations equally as any other sides.

The investigation of the ICC is conducted in a very thorough way and is time-consuming. The main prerequisite to facilitate this process is the cooperation of Ukraine in particular, not only in the investigation, but also the information campaign and public discussions where the myths about the nature of ICC may be destroyed. As a result, the Rome Statut shall be ratified leading to the fulfilment of international obligations and implementation of the EU-Ukraine AA and also to the restoration of justice for the grave violations of human rights.

REFERENCES:

1. Bruce Broomhall, International Justice and the International Criminal Court: Between Sovereignty and the Rule of Law, Oxford University Press, 2004.
2. Constitutional Court of Ukraine, Decision to express an opinion on the constitutionality of Rome Statute of the International Criminal Court (case of the Rome Statute), № 3-в/2001, 11.07.2001. URL: zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01, (data zvernennya: 09.04.2022).
3. Darryl Robinson, «The Mysterious Mysteriousness of Complementarity», in: Criminal Law Forum, Vol. 21, No. 1, 2010. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1559403, ((data zvernennya: 09.04.2022).
4. Draft Law on Amendments to Article 124 of the Constitution of Ukraine (regarding the recognition of the provisions of the Rome Statute), №1788, 16 January 2015. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53621, (data zvernennya: 09.04.2022).
5. EU-Ukraine Association Agreement. URL: http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/en/page/open/id/2900, (data zvernennya: 09.04.2022).
6. Gnatovsky M., Ukraine and the International Criminal Court: a Constitutional Matter, in: VOXLAW, 12 January 2016. URL: https://voxukraine.org/2016/01/12/ukraine-and-the-international-criminal-court-a-constitutional-matter-en/, (data zvernennya: 09.04.2022).
7. International Criminal Court, The Prosecutor of the International Criminal Court, Fatou Bensouda, annual Report on Preliminary Examination Activities (2016):

Situation in Ukraine. URL: https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/161114-otp-rep-PE-Ukraine.pdf, (data zvernennya: 09.04.2022).

8. Parliamentary Assembly of Council of Europe, Resolution 2133 (2016) Legal remedies for human rights violations on the Ukrainian territories outside the control of the Ukrainian authorities, 12 October 2016.

9. Statement of ICC Prosecutor, Karim A.A. Khan QC, on the Situation in Ukraine: "I have decided to proceed with opening an investigatio", 28 February 2022. URL: https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-karim-aa-khan-qc-situation-ukraine-i-have-decided-proceed-opening (data zvernennya: 09.04.2022).

10. Statement of ICC Prosecutor, Karim A.A. Khan QC, on the Situation in Ukraine: Receipt of Referrals from 39 States Parties and the Opening of an Investigation, 2 March 2022. URL: https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-karim-aa-khan-qc-situation-ukraine-receipt-referrals-39-states (data zvernennya: 09.04.2022).

11. Statement of the Prosecutor, Fatou Bensouda, on the conclusion of the preliminary examination in the situation in Ukraine, 11 December 2020. URL: https://www.icc-cpi.int/news/statement-prosecutor-fatou-bensouda-conclusion-preliminary-examination-situation-ukraine (data zvernennya: 09.04.2022).

12. UN General Assembly, Rome Statute of the International Criminal Court (last amended 2010), 17 July 1998, ISBN No. 92-9227-227-6. URL: http://www.refworld.org/docid/3ae6b3a84.html, (data zvernennya: 09.04.2022).

13. Задорожний О., Українська революція гідності, агресія РФ та міжнародне право, K.I.S., 2014.

14. Супрун Д., Міжнародний кримінальний суд: міфи й реальність (International Criminal Court: myths and reality), Forbes, 23 January 2015. URL: http://forbes.net.ua/ua/opinions/1407934-mizhnarodnij-kriminalnij-sud-mifi-j-realnist, (data zvernennya: 09.04.2022).

УДК 77:339.13

dr Jacek Janusz Mrozek

ZARYS ROZWOJU FOTOREPORTAŻU WOJENNEGO

1. Wprowadzenie

Motywem przewodnim niniejszego opracowania są losy dziennikarzy, którzy oddali swoje życie na wojnie za prawdę. Ryzykowali wszystko, aby pokazać światu

tragedię ludzi żyjących na niespokojnych terenach. Na froncie walczyli nie bronią, lecz aparatem fotograficznym.

Fotoreportaż wojenny narodził się w USA, a jego celem było właśnie utrwalanie na zdjęciach ludzkich problemów[4]. Fotografia ta ma wpłynąć na uczucia, wywołać emocje. Zawdzięczamy jej wiarygodny przekaz z odległych zakątków świata opanowanych przez wojny. Tego typu zdjęcia należy umieć odbierać. Nie są one tradycyjnymi obrazkami, których wygląd cieszy oko widza. W tym przypadku wymagane jest odczytywanie głębi i odczuwanie bijącej z nich ekspresji[5].

Fotografia wojenna stała się nieodzownym elementem współczesnej prasy. Należy ona do nurtu fotografii reportażowej. Dokumentuje życie zwykłych ludzi oraz aktywność żołnierzy na terenach objętych działania zbrojnymi. Pokazuje spontaniczne wydarzenia i reakcje ludzi na tragedię.

2. Rozwój fotografii wojennej

Aparaty fotograficzne od momentu swoich narodzin zaczęły uwieczniać tworzącą się historię. Na pierwszych zdjęciach, które można uznać za fotografie prasowe znaleźli się amerykańscy żołnierze na koniach. Zostali oni uwiecznieni w 1847 roku podczas wojny amerykańsko-meksykańskiej. Rok później uwiecznione zostały zamieszki oraz ich skutki na ulicach Paryża[6].

Jednym z pionierów fotografii dziennikarskiej był Roger Fenton. Na prośbę rządu brytyjskiego w 1855 roku został wysłany na Krym podczas mocarstwowej wojny, którą przegrała Rosja, w wyniku starcia się ze sprawnymi i dobrze wyposażonymi technicznie armiami państw zachodnich oraz w wyniku wewnętrznej korupcji i kradzieży w administracji cywilnej i wojskowej. Reporter udokumentował na swych zdjęciach umundurowanych żołnierzy, ich namioty oraz portrety. Podczas podróży zrobił ponad 400 zdjęć[7].

Wojna secesyjna również odegrała znaczącą role w fotografii prasowej. Materiał reporterski uzbierany podczas wojny secesyjnej odegrał ważną rolę w postrzeganiu wojny przez opinię publiczną. Dnia 19 września 1862 roku Alexander Gardner sfotografował zwłoki żołnierzy, które od dwóch dni leżały niepochowane po bitwie nad Antietam. Jego zdjęcia stały się najważniejszymi dokumentami tej wojny[8].

Dopiero początek nowego wieku uświadomił ludziom potęgę fotografii w prasie. W tym okresie pojawiła się znaczna ilość agencji fotograficznych. Twórcom zdjęć zależało na tym, aby ich dzieła były jak najbardziej autentyczne. W związku z tym rezygnowali z poprawiania fotografii, które często były robione w trudnych

[4] P. Chauvel, *Reporter wojenny*, Warszawa 2005, s. 9-11.
[5] M. Wojtak, *Analiza gatunków prasowych*, Lublin 2008, s. 122.
[6] L. Wolny-Zmorzyński, *Fotograficzne gatunki dziennikarskie*, Warszawa 2007, s. 86.
[7] B. Martin, *Kompendium fotografii*, Warszawa 2011, s. 285.
[8] *Ibidem*, s. 285-286.

warunkach. Zdjęcia stawały się dokumentem, które były swoistym certyfikatem autentyczności opisanych na łamach prasy wydarzeń[9].

Okres międzywojenny był czasem, w którym fotografia reportażowa rozwijała się prężnie. Kierunek uległ rozdzieleniu i od tamtej pory zaczął rozwijać się w dwóch niezależnych nurtach. Pierwszy kierunek zajmował się takimi tematami jak życie towarzyskie, bale, zabawy oraz inne formy społecznej rozrywki. Odłam drugi uwieczniał m.in. warunki życia w prowincjonalnych miasteczkach i dzieci z dzielnic robotniczych[10].

II wojna światowa była momentem przełomowym w fotografii dziennikarskiej. Niestety wszelkiego rodzaju dokumentacje z tego okresu zachowały się w bardzo małych ilościach. Na szczęście bardzo dobrze zachowała się dokumentacja obrony Warszawy w trakcie Powstania Warszawskiego, w tym ujęcia takich jak masowe egzekucje, płonące budynki i walki uliczne[11].

Na całym świecie w rolę korespondentów wojennych wcieliło się tysiące osób. Rzetelna i pełna poświęceń praca sprawia, że znajdują się jednostki, które są zawsze o krok przed pozostałymi. Swoim zaangażowaniem mogą świecić przykładem. Postawą i osiągnięciami na kartach historii zapisali się m.in. wspomniany wcześniej Aleksander Gardner, Roger Fenton, Robert Capa, Anthony Suau, James Nachtwey, Waldemar Milewicz, który został zastrzelony w Iraku[12] oraz Krzysztof Miller, który popełnił samobójstwo w wyniku zmagania się z zespołem stresu pourazowego.

Gwałtowny rozwój i rozprzestrzenianie się zdjęć wiązało się z wyższością fotografii nad tekstem. W przypadku zdjęć niepotrzebna jest znajomość języka. Wszelkie bariery zostały złamane. Przekaz taki jest w stanie zrozumieć każdy bez względu na pochodzenie. Ludzie z różnych krańców świata mogą ujrzeć co przeżywa społeczeństwo po drugiej stronie globu[13].

3. Podsumowanie

Rolą korespondentów jest niesienie przesłania. Materiały przez nich tworzone mają wielorakie zadanie. Są jednocześnie dowodem, dokumentem i oskarżeniem. Ich zadaniem jest wpływać na widza, aby nie patrzył bezczynnie na zło panujące na świecie. Dzięki temu dziennikarze uważają, że ich praca ma sens. Są przekonani, że wywołają w odbiorcy uczucia, które nie pozwolą mu patrzeć na wszystko obojętnie i zmotywują do podjęcia działania.

W wypowiedziach korespondentów czuć ten sam przeplatający się motyw. Są bezradni wobec cierpienia innych ludzi. Często używają słów „trzeba tu być żeby to zrozumieć". Obserwacja całego wydarzenia w telewizorze i wygodnym fotelu nie odzwierciedla tego, co oni starają się przekazać. Są bowiem świadkami okrucieństwa.

[9] A. Konopacki, *Wszystko o fotografii*, Warszawa 1984, s. 21.
[10] *Ibidem*, s. 24-25.
[11] *Ibidem*, s. 27-28.
[12] M. Hodalska, *Korespondent wojenny. Ofiarnik i ofiara we współczesnym świecie,* Kraków 2006, s. 95.
[13] H. Latoś, *Z historii fotografii wojennej*, Warszawa 1985, s. 24.

Nie wierzą w pełni w swój sukces, ale wracają tam gdzie prawdę zabija się ostrymi nabojami i rakietami, a każda chęć bycia wolnym kończy się śmiercią. Będąc w takich miejscach mogą czuć zaszczyt.

Powodem do dumy nie jest obserwacja cierpienia ludzi. Powodem do dumy jest przekazywanie okropnej prawdy światu, który nie może pozostać obojętny i powinien zareagować na zło panujące na świecie. Pokazywanie świata takim, jaki naprawdę jest to ich swoista walka z wszelkimi przeciwnościami. Nie robią tego dla siebie, a dla zabitych i rannych, w tym rodziców z dziećmi. Wypełniają po prostu swoją powinność.

Tragiczne w swej wymowie zdjęcia, które pokazują zbrodnie, mają potężny wpływ na tych, którzy je potem oglądają. Jednak nie tylko obserwator jest w szoku przeglądając te zdjęcia. Mają one również duży wpływ na tych, którzy je wykonują. Często dramatyczne obrazy, które zostały zatrzymane w kadrze, przez wiele lat pozostają w oczach reporterów. Niektórzy nie potrafią sobie z tym poradzić.

Czy w erze, gdzie odbiorca jest bombardowany wiadomościami o wojnie, reporter jest w stanie jeszcze wywołać w człowieku głębsze odczucia?

Przykro to stwierdzić, ale coraz bardziej dzisiejsze wiadomości o śmiercionośnej inwazji Rosji na Ukrainę nie poruszają widzów, czytelników i słuchaczy. Stało się to dla nich przykrą codziennością.

Jednakże fotoreporter wojenny nie ma prawa pogodzić się z tym. Jeżeli spośród miliona osób chociaż jedną poruszy jego przekaz to oznacza, że dziennikarskie zadanie zostało wykonane.

Fotoreporterzy wojenni nie wyruszają na pole bitwy, aby zginąć. Wyruszają tam po to, żeby opowiedzieć historię cierpiących ludzi i pokazać światu prawdę – największą cnotę na świecie[14].

УДК 339.9:620.9](438)«.../2040»

Ewa Radecka
Assistant Professor, Phd, Faculty of Law and Administration, Institute of Law, University of Silesia in Katowice, Poland

POLITYKA ENERGETYCZNA POLSKI DO 2040 R. WYBRANE ZAGADNIENIA

[14] *Ibidem*, s. 141.

W opracowaniu tym Autorka chciałaby przedstawić szerszemu gronu zagadnienia związane z Polityką energetyczną Polski do 2040 r. [dalej: PEP, 5] z jednoczesną próbą oceny przyjętych założeń w niej przedstawionych.

Po 12 latach od ustanowienia poprzedniej polityki, przyjęto nowy dokument strategiczny, wyznaczający kierunki rozwoju tego sektora. W ocenie polskiego ministra klimatu i środowiska „PEP2040 stanowi jasną wizję strategii Polski w zakresie transformacji energetycznej, tworząc oś dla programowania środków unijnych związanych z sektorem energii".

Wspomnieć należy, co obrano jako podstawowy cel tego dokumentu. Jest to bezpieczeństwo energetyczne, przy zapewnieniu konkurencyjności gospodarki, efektywności energetycznej i zmniejszenia oddziaływania sektora energii na środowisko, przy optymalnym wykorzystaniu własnych zasobów energetycznych.

W świetle założeń PEP w 2040 r. ponad połowę mocy zainstalowanych będą stanowić źródła zeroemisyjne. Szczególną rolę powinno odegrać w tym procesie wdrożenie do polskiego systemu elektroenergetycznego morskiej energetyki wiatrowej i uruchomienie elektrowni jądrowej. Jak podnosi się w kontekście PEP jest „to szansa na rozwój krajowego przemysłu, rozwój wyspecjalizowanych kompetencji kadrowych, nowe miejsca pracy i generowanie wartości dodanej dla krajowej gospodarki. Równolegle do wielkoskalowej energetyki, rozwijać się będzie energetyka rozproszona i obywatelska – oparta na lokalnym kapitale (…). Transformacja wymaga również zwiększenia wykorzystania technologii OZE w wytwarzaniu ciepła i zwiększenia wykorzystania paliw alternatywnych w transporcie, także poprzez rozwój elektromobilności i wodoromobilności". Ważnym punktem odniesienia dla dalszych analiz są zawarte w PEP prognozy, które wskazują następujące źródła produkcji energii w roku 2040 r.: 32% węgiel, 34% odnawialne źródła energii i odpady, 16% gaz oraz aż 18% z atomu.

Te optymistyczne założenia trzeba skonfrontować z rzeczywistością i prawnymi możliwościami, które mają prowadzić do realizacji tych ambitnych celów.

Odnosząc się do polskiego systemu energetyki wiatrowej, która stanowi główne źródło energetyki odnawialnej, warto jasno zaznaczyć, że w Polsce doszło do całkowitego zamrożenia lokowania farm wiatrowych na lądzie na skutek wprowadzenia tzw. zasady odległościowej ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. o odnawialnych źródłach energii [3]. Jednocześnie przesunięto środek ciężkości i zdecydowano się na rozmieszczanie tego typu przedsięwzięć wyłącznie na morzu [9, s. 159-166]. Co jednak istotne, pierwsze regulacje prawne związane właśnie z tą tematyką zostały wprowadzone ustawą z dnia 17 grudnia 2020 r. o promowaniu wytwarzania energii elektrycznej w morskich farmach wiatrowych [1]. Aktualnie nie ma tego typu przedsięwzięć na morzu w Polsce, choć prowadzone są zaawansowane prace w tym kierunku (vide: Morska Farma Wiatrowa Baltica o łącznej mocy do 2,5 GW). Warto zauważyć, że Polska była zobowiązana do osiągnięcia do 2020 r. co

najmniej 15-procentowego udziału energii z odnawialnych źródeł w zużyciu energii finalnej brutto, w tym co najmniej 10-procentowego udziału energii odnawialnej zużywanej w transporcie [4]. Według danych Głównego Urzedu Statystycznego, w 2019 r. wskaźnik udziału energii z OZE w końcowym zużyciu energii brutto osiągnął 12,18% [7]. Według najnowszych danych, Polsce udało się osiągnąć szacowany próg 15% (nawet przekroczyć go i osiągnąć poziom 16,1%). Jest to jednak okoliczność zastanawiająca. Dotychczasowo od 2012 do 2018 roku odnotowywano fluktuacje, które sytuowały ten współczynnik na poziomie ok. 12%. Teraz przy braku inwestycji w elektrownie wiatrowe, tak na lądzie, jak i na morzu, mamy wzrost o prawie 4%. Jest to konsekwencja kreatywnej zmiany sposobu wyliczania tych wartości za ostatnie trzy lata (2018, 2019 i 2020), poprzez doliczenie się znacznie większego wykorzystania drewna w domowych kotłach, kominkach i kuchniach (dane te są aktualnie weryfikowane przez Eurostat). Nadmienić trzeba, że deklaruje się osiągniecie co najmniej 23% udziału OZE w końcowym zużyciu energii brutto w 2030 r. [5, s. 15]. Zdaniem Autorki wypracowanie wzrostu o 7% w ciągu pozostałych 8 lat przy założeniu braku farm wiatrowych jest celem skazanym na porażkę.

Odnośnie do zaprezentowanych tu koncepcji wdrożenia energetyki atomowej. Według PEP2040 w 2033 r. powinien zostać uruchomiony pierwszy blok jądrowy o mocy 1-1,6 GW, kolejne będą uruchamiane co 2-3 lata, acały program jądrowy zakłada budowę 6 bloków do 2043 r. Obecnie (2022 r., 11 lat przed oddaniem inwestycji) po niedawnym wyborze lokalizacji (prawdopodobnie Lubiatowo-Kopalino w nadmorskiej gminie Choczewo), skierowano wniosek o wydanie decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach do Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska, ergo procedura uzyskania pozwoleń inwestycyjnych jest w początkowej fazie. Zauważenia wymaga fakt, że zgodnie z Programem Polskiej Energetyki Jądrowej [6] budowa pierwszej elektrowni atomowej miała zakończyć się 31 grudnia 2020 r. (ok. 6000 MW do 2020 r. i kolejne 6000 MW do 2030 r.).

Nawiązując zaś do ostatniego ze wspomnianych tu wątków, czyli elektromobilności. W 2018 r. przyjęta została ustawa o elektromobilności i paliwach alternatywnych [2], która ustanowiła ramy prawne funkcjonowania rynku elektromobilności i innych paliw alternatywnych w transporcie. W PEP określono następujące cele kierunkowe, aby w 2030 r. zarejestrowanych było 600 tys. pojazdów elektrycznych i hybrydowych, a w wariancie bardzo ambitnym, dającym impuls rozwojowy tej branży – aż 1 mln pojazdów elektrycznych już 2025 r. (na marginesie to ta ostatnia milionowa opcja była promowany w mediach). Idee te, czy to mniej, czy bardziej ambitne, wypada zestawić z liderem elektromobilności w całej Europie, którym pozostaje Norwegia, a w której w 2018 r. zarejestrowano 72 689 samochodów elektrycznych. Jeśli zatem przyjąć, że do końca 2025 r. (5 lat) również w Polsce rejestracja będzie przebiegać na wysokim, norweskim poziomie, to uda się

osiągnąć pułap ok. 364 tys. pojazdów (czyli nie jest to nawet połowa z zakładanego miliona). Aktualnie w 2022 r., a więc 3 lata przed upływem terminu realizacji wariantu ambitnego, albo też 8 lat przed zakończeniem wariantu mniej optymistycznego, w Polsce zarejestrowanych zostało jedynie 40 904 pojazdów [8].

Podsumowując należy zauważyć, że postawione sobie przez prawodawcę cele z całą pewnością można określić mianem „ambitnych". Szczególnie, że uwarunkowania społeczno-gospodarcze, a przede wszystkim prawne, nie przemawiają za zrealizowaniem założonych idei w żadnym z przedstawionych tu obszarów. Choć oczywiście hipotetycznie można przyjąć, że starania te poprawią bezpieczeństwo energetyczne kraju, to jednak nie sposób zakładać, że rozwiążą wszystkie problemy z jakimi boryka się Polska (chociażby kwestia złej jakości powietrza w kontekście spalania paliw złej jakości lub w kotłach bezklasowych).

LITERATURA:

1. Ustawa z dnia 17 grudnia 2020 r. o promowaniu wytwarzania energii elektrycznej w morskich farmach wiatrowych (Dz.U. z 2021 r., poz. 234 ze zm.).
2. Ustawa z dnia 11 stycznia 2018 r. o elektromobilności i paliwach alternatywnych (Dz.U. z 2021 r., poz. 110 ze zm.).
3. Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o odnawialnych źródłach energii (Dz.U. z 2021 r., poz. 610 ze zm.).
4. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/28/WE z dnia 23 kwietnia 2009 r. w sprawie promowania stosowania energii ze źródeł odnawialnych zmieniająca i w następstwie uchylająca dyrektywy 2001/77/WE oraz 2003/30/WE (OJ L 140, 5.6.2009, s. 16–62)
5. Obwieszczenie Ministra Klimatu i Środowiska z dnia 2 marca 2021 r. w sprawie polityki energetycznej państwa do 2040 r. (Monitor Polski 2021 r. poz. 264)
6. Uchwała Nr 15/2014 Rady Ministrów z dnia 28 stycznia 2014 r. w sprawie programu wieloletniego pod nazwą „Program polskiej energetyki jądrowej"; M.P. poz. 502
7. https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/srodowisko-energia/energia/energia-ze-zrodel-odnawialnych-w-2019-roku,10,3.html
8. https://pspa.com.pl/
9. E. Radecka, A legal model of air protection in Poland - selected issues, Bratislava Law Review 2021, nr 1, s. 159-166

УДК 347.44:347.42

Savanets L. M.
Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of
International Law and Migration Policy
West Ukrainian National University

THE DOCTRINE OF *L'IMPRÉVISION* IN FRENCH CONTRACT LAW

The doctrine of *l'imprévision* as exception to the principle *pacta sunt servanda,* well known for French administrative law was introduced in French civil law by the new article 1195 Code civil (Civil Code of French). It is one of the main innovations of the Ordinance o. 2016-131 on the reform of contract law, the general regime and the proof of obligations [1], which allows the renegotiation or termination of a private-law contract in case of hardship. In the absence of legal provisions, judicial case-law had up until now rejected this principle [2, p. 75]. *L'imprévision* is usually seen as encompassing all situations in which a party's contractual obligations have become harder and more onerous to perform – although not impossible – because of an unforeseen event posterior to the conclusion of the contract [3, p. 53]. Reforming this area of law required the French legislator to strike a new balance between, on the one hand, the principle of *pacta sunt servanda* and the legal certainty that is usually ascribed to it and, on the other hand, the idea of contractual solidarity and fairness that lies at the foundation of every exception for *imprévision* admitted elsewhere [4, 90]. The rules governing *l'imprévision* have been completely changed, however it can be argued that the inspiration for that change is European contract law, French administrative contract law or even the practice of contract law as contract-makers have been circling *imprévision* rules for decades. Thus, inspiration is coming from above (European contract law), from below (contract practices) and from the "sides" (administrative contract law) [3, p. 44].

Legal systems that already allow an exception to *pacta sunt servanda* for cases of impossibility may take one of three different approaches to cases of *imprévision:* they may not discharge the parties unless performance has become actually impossible; they may extend the existing exception for impossibility to (some of)

these cases; or they may develop of separate exception. These different approaches have been taken in French, English and Germany law, respectively [4, p. 94].

The traditional French approach to *imprévision* is notorious for its uncompromising adherence to *pacta sunt servanda*. It is perfectly illustrated by the *Cour de cassation's* leading decision in *Canal de Craponne,* where the owner of a channel asked the courts to increase the charges that where due to them by the adjoining owners in exchange for their obligation to maintain the channel under contracts concluded in 1560 and 1567, which had become entirely derisory in 1876. While the lower courts allowed the claim and modified the contract, expressly admitting an exception to the principle of *pacta sunt servanda* for contracts that are executed over a certain period of time, the *Cour de cassation* overruled the decision, pointing out that Article 1134 reproduced a general and *absolute* principle that applies to *all* contracts, including those entered into before the *Code civil* was enacted. Thus, it was not the task of the courts, however fair they thought their decision to be, to modify a contract and replace freely negotiated terms [4, p. 94-95; 5].

French courts based on the general principle of good faith [6, p. 501; 4, p. 108] imposed in case of *l'imprévision* to renegotiate contracts to rebalance disproportionate contractual duties where both parties had agreed on it, or termination of the contract. The concept of *l'imprévision* applies if new circumstances that are beyond the control of the parties and that were unforeseeable arise, rendering the contract substantially more burdensome or substantially altering the economic balance between the obligations. The same approach is in the Belgian legal discourse [7, p. 101; 8, p. 123].

REFERENCES:

1. The Ordinance no. 2016-131 on the reform of contract law, the general regime and the proof of obligations dated 10 February 2016 (Ordonnance n° 2016-131 du 10 février 2016 portant réforme du droit des contrats, du régime général et de la preuve des obligations JORF n°0035 du 11 février 2016 texte n° 26. The text available at <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000032004939&categorieLien=id> (last accessed: 9 April 2022).

2. Marraud A. des Grottes, Boursican E. Le droit des contrats réformé. L'essentiel des points clés. The new French contract law. An overview of the key points. Paris, 2016. 152 p.

3. Downe A. The reform of French contract law: a critical overview. *Revista da Faculdade de Direito – UFPR*. 2016. No.1. Vol. 61. PP.43-68.

4. Lutzi T. Introducing *imprévision* into French contract law – a paradigm shift in comparative perspective in: S.Stijns, J.Sanne (eds.), *French contract law reform: a source of inspiration?* Cambridge, 2016. 231 p.

5. Commentaire d'arrêt Canal de Craponne Cass. Civ. 6 mars 1876 available at <http://playmendroit.free.fr/arrets/CA06031876.pdf> (last accessed: 9 April 2022).

6. Rösler H. Hardship in German codified private law-in comparative perspective to English, French and International contract law. *European review of private law*. 2007. Vol. 15. Issue 4. PP. 483 – 513.

7. Philippe D. Unforeseen circumstances in Belgian law. *European review of private law*. 2015. Vol.23. Issue 1. PP.101-108.

8. Cabrillac R., Dewez J., Momberg R., Pradera Miguel L.P.S. The duty to renegotiate an international sales contract under CISG in case of hardship and the use of the Unidroit Prinsiples. *European review of private law*. 2011. Vol. 19. Issue 1. PP. 101-154.

УДК 378.4.046:341-052«20»

Edyta Sokalska
dr hab., Law and Administration Faculty
University of Warmia and Mazury in Olsztyn, Poland

RAFAŁ LEMKIN AND INTERNATIONAL DISCOURSE ON «GENOCIDE» IN THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY

There is no argument that the crime of genocide took place during a lot of wars and armed conflicts, even if the term and concept was not reflected and verbalized in the public consciousness. The recognition of the terminology of this type of crime provoked not only a linguistic dispute, but also resulted in the significant consequences concerning the substance [5, p. 27]. Fascism, World War II and their consequences led to the need to clarify the term, which would have functioned in the documents of international law and would have identified the deliberate destruction of entire national or racial groups as a predetermined method of operation. The number of victims and aggressors' atrocities during World War II had forced the international community to adopt the legislation penalizing genocide.

The conference paper concentrates on introducing one of the Polish lawyers who the large part of his life spent and worked outside Poland. Rafał Lemkin (also known abroad as Raphael Lemkin) was born in 1900 in Bezwodne and died in 1959, in New York. During the inter-war period he worked as a public prosecutor for the District Court of Warsaw. He was also involved in the work of the Committee on Codification of the Laws of the Polish Republic. He was interested in humanization of human relations and international law [7, pp. 209-216].

Foremost Lemkin is recognized as a person who coined the term of «genocide». In 193, he took part in the conference on international criminal law in Madrid and he made a presentation of his essay *Crime of Barbarity* to the Legal Council of the League of Nations. He introduced the «crime of barbarity» as a crime against international law. Later then the concept of that crime evolved into the idea of genocide. In 1937 this lawyer was chosen to the Polish mission to the 4th Congress on Criminal Law in Paris. During that conference he put forward the idea of possibility of defending peace through criminal law.

Since 1941, Rafał Lemkin settled in the USA where he worked as a lecturer, but he was also a special adviser on foreign affairs to the US War Department. In 1944, his most important book «Axis Rule in occupied Europe» was published by Carnegie Endowment for International Peace. He presented there the idea of genocide as an offense against international law, which became one of the legal bases of the Nuremberg Trials. Lemkin was the author of a draft resolution for a Convention on the Prevention and Punishment of Crime of Genocide which was adopted on the 9th of December 1948, and became law in 1951. For his work on the area of international law devoted to millions victims of genocide he received few awards and few times was nominated for the Nobel Prize.

According to Professor Eugeniusz Hull, the international legal and political discourse which recognizes the problem of genocide in the context of international relations began on a wider scale with the resolution of the United Nations General Assembly of the 11th December 1946. The resolution defined the crime of genocide according to the international law, and the associated stats had the task commission to develop a joint project of the convention [1, p. 105].

Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide was adopted by the United Nations General Assembly on the 9th of December 1948, but it came law in 1951. Unfortunately, Raphael Lemkin was only partially successful, as the definition of genocide proposed by him was limited during the work on the text of the Convention. In the original version of the convention the definition of genocide was to include also crimes committed for political reasons. Despite this, the Convention was a real breakthrough in the international law as it the crime of genocide was passed «under international law, being contrary to the spirit and objectives of the United Nations and condemned by the civilized world (...) international cooperation is necessary to liberate mankind from such an atrocity» [2].

Art. II of the Convention as genocide recognized any of the five acts (namely killing members of the group, causing serious bodily or mental harm to members of the group, deliberately inflicting on the group conditions of life calculated to bring about its total or partial physical destruction, imposing measures intended to prevent births within the group; forcibly transferring children of the group to another) with the intent to destroy whole or partially a national, ethnical, racial or religious group.

As punishable acts recognized in the art. III apart from the genocide there was also the direct and public incitement to commit the genocide, direct and public incitement to genocide, attempt and complicity in genocide.

The Convention was followed by other important acts of global significance, as previously mentioned Geneva Conventions of the 12th of August 1949, supplemented by the additional protocols of 1977 and further [3, pp. 1-154; 4, pp. 1-299, 8 pp. 1-618]. The conventions beside the time of war apply also during the occupation and wherever military operations take place, regardless of whether war has been declared or not. There is no classification of the importance of the armed conflict. Currently, due to their importance, the vast part of the articles of the Convention has the status of common international law [6, pp. 263-276].

In the final decade of the 20th century, there can be seen the further development and „practical application" of the crime of genocide under the international law. It was expressed in the resolutions of the UN Security Council in 1993, by forming the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, and then in 1994, it was created the International Criminal Tribunal for Rwanda, and on the basis of the international agreement in 1998, it was created the International Criminal Court in The Hague. The Statute of that Court became law in 2002. The crime of genocide was considered as one of the most important crimes that international community should be concerned of. The crime of genocide is recognized in the doctrine and judgments of international criminal courts as «the crime of crimes». These are just some of the activities undertaken in the international arena in order to reduce the crime of genocide, however, only creation of international documents is not sufficient in this respect.

REFERENCES:

1. Hull E., *Ludobójstwo – Zagłada w akademickich narracjach historyczno-prawnych*, in: *Ze studiów nad tradycją prawa*, eds. E. Kozerska, P. Sadowski, A. Szymański, Difin, Warszawa 2012, ISBN 978-83-7641-675-5, pp. 103-115.
2. Konwencja ONZ w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa 1948 r., Dziennik Ustaw 1952, no. 2, pos. 9.
3. Kosińska K., *Zbrodnia ludobójstwa w prawie międzynarodowym*, Dom Wydawniczy Duet, Toruń 2008, ISBN 978-83-611-8526-0.
4. Quigly J.B., *The Genocide Convention: An International Law Analysis*, Ashgate Publishing Company 2006, ISBN 0-7546-4730-7.
5. Sawicki J., *Ludobójstwo. Od pojęcia do Konwencji 1933-1948*, Księgarnia Wydawnicza Dr L.J. Jaroszewski, Kraków 1949.
6. Sokalska E., *Pojęcie genocydu w dyskursie międzynarodowym w I połowie XX w.*, in: *Wojna i Pokój. Wybrane zagadnienia prawno-historyczne*, eds. E.

Kozerska, P. Sadowski, A. Szymański Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2013, ISBN 978-83-7395-570-7, pp. 263-276.

7. Sokalska E., *Wkład Rafała Lemkina w zapobieganie i karanie zbrodni ludobójstwa*, in: *Polska myśl prawnicza w XIX i XX wieku*, eds. P. Majer, M. Seroka, K.M. Wojciechowski, Zakład Poligraficzny UWM w Olsztynie, Olsztyn 2012, ISBN 978-83-6283-19-1, pp. 209-216.

8. Stone D. (ed.), *The Historiography of Genocide*, Palgrave-Macmillan 2008, ISBN 978-1-4039-9219-2.

УДК 94(420)«18»

Борецька С. А.
*магістрантка історичного факультету,ЮЇ\
Тернопільський національний педагогічний
університет ім. В. Гнатюка*

РЕПРЕСІЇ ЩОДО ГОРЦІВ ПІД ЧАС ПОЛІТИКИ «УМИРОТВОРЕННЯ» ШОТЛАНДСЬКОГО ХАЙЛЕНДУ У XVIII СТ.

Епоха Нового часу характеризувалася постійною боротьбою між традиціоналізмом та модернізацією, наслідком чого стало формування модерного індустріального суспільства. Однак ціною модернізації стало руйнування традиційного способу життя, що в короткій перспективі прирекло значну кількість людей на смерть, через голод та епідемії. Прикладом такої боротьби є політика «умиротворення» Хайленду, котра призвела до зникнення гірського соціуму, масових репресій, голоду і зубожіння, але в перспективі дозволило перетворити Шотландію в індустріальну державу.

У 1707 р. Парламент Англії прийняв Акт про англо-шотландську унію, відповідно до якого утворювалось Сполучене Королівство Англії і Шотландії із єдиним парламентом та урядом. Однак в Шотландії були як прихильники, так і противники унії. До останніх відносились гельські горці (хайлендери). Вони були незадоволені втратою своїх споконвічних привілеїв і автономії, верховенством Лондону у шотландських справах. Ситуація загострилась і після прийняття нових податків у Шотландії [5, 82–83].

Упродовж 1715–1759 рр. горці піднімали декілька повстань, найбільші із них (1715, 1719, 1745) Британія змогла придушити лише за допомогою значних військових сил. Горці виступали під стягом скинутої династії Стюартів, котра для них мала сакральне значення, адже була родом з Шотландії. Окрім того, Стюарти проголошували рівноправ'я усіх релігій перед короною, а серед горців було багато католиків [5, 84]. Перше повстання 1715 р. було придушено швидко і безкровно, горці втратили кількасот вбитих, більшість із них просто розійшлись по домівках, що спричинило загрозу нових повстань. Британський уряд також був незадоволений горянським способом життя: гельці займались контрабандою зброї, пороху, незаконним перегоном алкоголю (скотчу),

піратством. Хайлендські клани постійно влаштовували війни та набіги, серед них практикувалась кровна помста [1, 69].

Британці дивились на горців як на «варварів», котрим не місце в «цивілізованій державі» і вирішили діяти рішуче. У 1716 р., після придушення Першого повстання, було прийнято Акт про роззброєння: повстанцям пропонувалося добровільно здати зброю британським солдатам і присягнути на вірність Короні. В Хайленді перебувало близько 11 тис. учасників повстання, але зброю здала лише мізерна кількість [1, 70]. Кланові вожді урочисто присягали на вірність королю, клялись не піднімати зброю, однак це ніяк не змінювало їх спосіб життя. На місцях керували англійські генерали, котрі відсилали у Лондон оптимістичні звіти, а тому в столиці вірили, що Хайленд «умиротворений» [4, 338]. Але Друге повстання 1719 р. показало усю наївність такої думки.

У 1725 р. було прийнято ще один Акт про роззброєння, горцям пропонували винагороду за видачу зброї. Останні скористались цим і передавали англійським офіцерам непрацюючі і пошкоджені мушкети, котрі саме з цією метою купувались у Голландії. Повторне введення англійських гарнізонів ніяк не виправило ситуацію, оскільки генерали повторювали політику 1716 р. [2, 57].

Третє повстання 1745–1746 рр. було менш масштабним, аніж попередні, але увійшло в історію шотландського народу як справжня народна війна, оскільки саме горці грали ключову роль у ньому. На цей раз Корона вирішила діяти рішуче і жорстоко. Після битви при Каллодені (1746), у якій горці зазнали нищівної поразки, почалися масові репресії щодо них [3, 48].

У 1746 р. увесь Хайленд був заповнений англійськими гарнізонами, котрі мали широкі повноваження від Корони. Англійські генерали арештовували і сотнями вішали горців без суду і слідства. Будь-які вияви непокори карались ув’язненням або стратами. Але це був лише початок, оскільки Британія взяла курс на ліквідацію Хайленда, як окремого політичного і економічного регіону [3, 50].

Британський парламент прийняв спеціальний закон, який оголошував, що усі шотландські лорди, чиї землі знаходяться в Хайленді, повинні довести Короні свою лояльність. Якщо ж виявлялося, що ці лорди підтримували Стюартів, то їх землі з маєтками конфіскувалися. Усім клірикам Шотландської єпископальної церкви заборонялося вести богослужіння, доки вони не прийняли присягу Короні. Влада також виганяла католицьких місіонерів та єзуїтів, як «стюартівських шпигунів» [1, 72].

Замість Акту про роззброєння було прийнято закон про заборону горцям носити вогнепальну зброю. Мушкети, що знаходилися в житлах, конфісковувалися. Однак влада не чіпала холодної зброї горців. Кожен хайлендер носив меч («горський палаш»), багато хто носив також невеликий щит і довгий кинджал. Англійські генерали справедливо думали, що позбавлення палашів, як символу військової честі горців, могло викликати нове

повстання [4, 345]. Однак уся вогнепальна зброя була вилучена, таким чином нове повстання було вже неможливим.

Іще більш жорстким був закон про заборону носити «горянське вбрання». Кожен шотландець носив туніку в клітку до колін (на той момент іще не було кілтів), декотрі також нашивали символи свого клану. Уряд заборонив такий одяг як «бунтівний». Були заборонені також пледи в кліточку, накидки, плащі. За перше порушення закону – 6 місяців ув'язнення, за повторне – до семи років каторги [4, 242]. Уся Гірська Країна була переповнена солдатами і шпигунами. Часто горців убивали на місці, оскільки ті не знали англійської і не розуміли вимог солдат.

Найбільшого удару було завдано по економічній основі Гірської Шотландії. Британська корона проголосила про відміну кланового права на володіння землею. Раніше горці тримали кланову землю на основі особистої присяги вождю. При цьому земля належала не самому вождю, а його клану, а він нею лише розпоряджався [3, 49]. Новий закон проголосив право кланових вождів перетворити їх землі у приватну власність, а кланових воїнів – в орендаторів. Одразу почалось руйнування натурального господарства горців. Більшість із них не мали змоги платити лордам ренту, а тому втрачали свої наділи [3, 50].

Найбільших нарікань викликав Закон про конфіскації гірських земель. Згідно нього, ті землі, котрі визнавались короною стратегічно важливими, конфісковувались на її користь, із правом виплати компенсації попередньому власнику. Шотландські лорди і кланові вожді подавали петиції про компенсації у сумі в 583 тис. фунтів. Але Корона виплатила менше третини цієї суми, таким чином багато лордів просто втратили землю за безцінь і розорились [1, 72]. Із конфіскованих земель влада виселяла горців на острови, або на Південь. Однак бідна шотландська земля, не могла прогодувати всіх, тому серед горців почався голод, жертвами якого стали десятки тисяч хайлендерів [4, 330].

Втративши землю і роботу, вони переселялись у південні міста, йшли працювати на мануфактури, переселялись до Америки, наймались у британську армію. В 1755 р. майже половина населення Шотландії проживала у Хайленді, уже за 50 років Шотландія була однією з найбільш урбанізованих країн Європи [1, 73]. Впродовж одного покоління гірський спосіб життя просто зник, що стало наслідком цілеспрямованої репресивної політики Великої Британії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апрыщенко В. Ю. «Умиротворение» Горной Шотландии в контексте шотландской модернизации. *Известия вузов. Северо-Кавказский регион. Серия: Общественные науки*. 2009. № 2. С. 69–73.

2. Малкин С. Г. «Горский наряд как род военного платья»: административная этнография «Хайлендской проблемы» Великобритании в 1689–1759 годах. *Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия История. Международные отношения.* 2014. № 1. С. 56–59.

3. Малкин С. Г. Феодализм британского капитализма: политэкономия «Хайлендской проблемы» Великобритании в первой половине XVIII в. *Via in tempore. История. Политология*. 2014. № 1 (172). С. 47–51.

4. Малкин С. Г. Лаборатория империи: мятеж и колониальное знание в Великобритании в век Просвещения. М.: Новое литературное обозрение, 2016. 657 с.

5. Murdoch Alexander. Making the Union Work: Scotland, 1651–1763. Routledge, 2020. 194 p.

УДК 343

Шармар О. М.
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права,
Національна академія внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАВІДОМО НЕЗАКОННІ ЗАТРИМАННЯ, ПРИВІД, ДОМАШНІЙ АРЕШТ АБО ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Указом Президента України від 24.02.2022 р. № 64 «Про введення воєнного стану в Україні», що затверджений Законом України від 24 лютого 2022 року «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», через початок військового вторгнення російської федерації на територію України в державі був введений воєнний стан.

Для забезпечення ефективності здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану ВРУ було прийнято низку Законів України, яким внесено зміни та доповнення до кримінального та кримінального процесуального законодавства України. У зв'язку з цим деякі положення складу кримінального правопорушення завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою отримали нову інтерпретацію. Затримання є тимчасовим запобіжним заходом, який застосовується до особи, яка підозрюється у вчиненні злочину і полягає в обмеженні її права на особисту свободу до 72 годин. Затримання застосовується з метою запобігти КП чи його припинити. Затримання здійснюється з підстав та в порядку, визначеному статтями 208-213 КПК. Строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати 72 год з моменту затримання, який визначається згідно з вимогами статті 209 цього Кодексу. Затримана без ухвали слідчого судді, суду особа не пізніше шістдесяти годин з моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу.

Привід – це захід забезпечення кримінального провадження, який полягає у примусовому супроводженні особи (підозрюваного, обвинуваченого або

свідка), до якої він застосовується, особою, яка виконує ухвалу слідчого судді або суду про здійснення приводу, до місця її виклику (до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду) у зазначений в ухвалі час.

Затримання і привід є незаконними якщо вони здійснюються за відсутності вказаних у законі підстав або з порушенням умов, які визначають порядок їх застосування. Для прикладу, незаконним є затримання особи за відсутності підстав, передбачених ст. 208 КПК, або без складання протоколу, або якщо законно затримана особа продовжує утримуватись після закінчення строку затримання чи після постановлення слідчим суддею ухвали про її звільнення.

Домашній арешт є запобіжним заходом, який застосовується на підставі ухвали слідчого судді до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні КП, за вчинення якого законом передбачено покарання у виді позбавлення волі, і полягає у забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби та контролю за виконанням такої заборони органом Національної поліції шляхом відвідування житла цієї особи, вимоги надавати усні чи письмові пояснення з питань, пов'язаних із виконанням покладених на неї зобов'язань, використання електронних засобів контролю.

Незаконним домашній арешт вважатиметьсяяк за відсутності підстав для його застосування, передбачених законом (загальних підстав і умов застосування запобіжних заходів та особливостей, визначених у ст. 181 КПК), так і у випадку порушення порядку тримання особи під домашнім арештом. Наприклад, у: застосуванні домашнього арешту до особи, яка вчинила злочин, за який законом не передбачено покарання у виді позбавлення волі; порушенні строку тримання особи під домашнім арештом.

Тримання під вартою є найбільш суворим і винятковим запобіжним заходом, який застосовується на підставі ухвали слідчого судді, суду (за мотивованим клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, прокурора) до підозрюваного, обвинуваченого за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні злочину та наявності ризиків, які дають достатні підстави вважати, що підозрюваний, обвинувачений може здійснити дії, що зашкодять інтересам досудового розслідування та/або судового розгляду кримінальної справи.

Незаконне тримання під вартою полягає в ізоляції підозрюваного, обвинуваченого від суспільства (позбавлення волі) і утриманні під вартою на строк, визначений законом матиме місце у випадку відсутності матеріально-правової (відсутність обґрунтованої підозри у вчиненні особою злочину) та/або процесуальної (відсутність ризику або ризиків, які дають достатні підстави вважати, що підозрюваний, обвинувачений може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК) підстав для застосування тримання під вартою, порушення строків тримання під вартою, або порушення порядку продовження таких строків (для прикладу, без клопотання слідчого, погодженого з прокурором) або тримання під вартою у місцях, не передбачених законом (скажімо, в кабінеті слідчого чи у підвалі будівлі органу Національної поліції), а також тримання під вартою, коли відпали підстави для застосування запобіжних заходах взагалі (для

прикладу, в ході досудового розслідування доведена невинність особи у вчиненні злочину) або для застосування саме цього запобіжного заходу (відсутність підстав, передбачених ч. 2 ст. 183 КПК).

Злочин, передбачений частинами 1 і 2 ст. 371, є закінченим з моменту вчинення передбачених у них дій.

Водночас необхідно зазначити, що у зв'язку із прийняттям змін до КПК зумовлених воєнним станом незаконність затримання і тримання під вартою отримує іншу інтерпретацію в частині процесуальної підстави. Зміни в законодавство передбачають, що на місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції, у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями передбачених статтями 109-115, 121, 127, 146, 146[1], 147, 152, 153, 185, 186, 187, 189-191, 201, 258-258[5], 260-263[1], 294, 348, 349, 365, 377-379, 402-444 такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури з урахуванням вимог глави 37 цього Кодексу за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором.

За таких підстав незаконним тримання під вартою може вважатися, наприклад якщо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні відповідних злочинів, відбулося за відсутності керівника відповідного органу прокуратури.

УДК 341.1/8

Жукорська Я.М.
канд.юрид.наук., доцент,
в.о.завідувача кафедри міжнародного права
та міграційної політики
Західноукраїнського національного університету

ДО ПИТАННЯ ПОРУШЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ МІЖНАРОДНОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ

У сучасному світі все частіше питання відповідальності за порушення міжнародно-правових зобов'язань виникає не лише до держав, але й до міжнародних організацій. В силу недостатньої практики у сфері відповідальності міжнародних організацій, і питання наявності порушення міжнародно-правових зобов'язань міжнародною організацією, і співвідношення її поведінки з поведінкою держав-членів ще знаходиться на стадії становлення.

Згідно Статті 10 Статей про відповідальність міжнародних організацій 2011 року порушення міжнародною організацією міжнародно-правового зобов'язання має місце, коли діяння даної міжнародної організації не відповідає тому, що вимагає від неї дане зобов'язання, незалежно від походження чи характеру відповідного зобов'язання. Цей пункт включає і порушення будь-якого міжнародно-правового зобов'язання, яке може виникнути для міжнародної організації щодо її членів та випливає з правил цієї організації [1].

Міжнародна організація може мати зобов'язання перед міжнародним співтовариством загалом, однією або кількома державами-членами чи не членами, перед іншою міжнародною організацією чи перед будь-яким іншим суб'єктом міжнародного права, зазначається у Коментарях до Статей 2011 року [2, 89].

Відповідальність за порушення зобов'язань, що випливають з правил міжнародної організації також охоплюється Статтями 2011 року. До правил належать установчі акти міжнародної організації, рішення, резолюції та інші акти, прийняті міжнародною організацією та сталу практику міжнародної організації (ст.2) [3].

Зобов'язання міжнародної організації можуть по-різному співвідноситися з поведінкою держав чи міжнародних організацій, що входять до міжнародної організації. Наприклад, міжнародна організація має зобов'язання попереджати певну поведінку зі сторони її держав-членів. У такому випадку поведінка держави-члена не є порушенням зобов'язання, а от невиконання міжнародною організацією зобов'язання щодо попередження такої поведінки буде вважатися порушенням зобов'язань.

Іншим можливим варіантом співвідношення поведінки держави-члена та міжнародної організації буде ситуація, коли організація має зобов'язання досягнути певного результату, незалежно від поведінки однієї чи кількох держав-членів. Можливість такого співвідношення підтверджується справою European Parliament v Council of the European Union від 2 березня 1994 року, у якому зазначається, що ЄС та його держави-члени несуть спільну відповідальність за виконання кожного з прийнятих на себе зобов'язань, включаючи зобов'язання фінансової допомоги [4].

Проте цілком зрозуміло одне, питання зобов'язань міжнародної організації, що випливають з її правил, регламентуються тими ж Статтями 2011 року. І відповідальність за порушення цих зобов'язань має наставати за міжнародним правом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Responsibility of International Organizations with commentaries. A/CN.4/640. URL:

https://legal.un.org/docs/?path=../ilc/documentation/english/a_cn4_640.pdf&lang=EFSX (дата звернення 10.04.2022).
2. Chapter VI Responsibility of international organizations https://legal.un.org/ilc/reports/2005/ (дата звернення 10.04.2022).
3. Responsibility of International Organizations with commentaries. A/CN.4/640. URL: ttps://legal.un.org/docs/?path=../ilc/documentation/english/a_cn4_640.pdf&lang=EFSX (дата звернення 10.04.2022).
4. Judgment of the Court of 2 March 1994 European Parliament v Council of the European Union. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61991CJ0316 (дата звернення 10.04.2022).

МАТЕРІАЛИ

VI МІЖНАРОДНОЇ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА: ПРАВО, БЕЗПЕКА, СВІТ»

Тези наукових доповідей

(Тернопіль, 29-30 квітня 2022 року)

Відповідальний редактор – проф. Андрій Грубінко

© колектив авторів, 2022
© ЗУНУ, 2022